

# Száz év

## A SZLOVÁKIAI REFORMÁTUS KERESZTYÉN EGYHÁZ TÖRTÉNETE AZ ÖNÁLLÓSULÁSTÓL NAPJAINKIG

A szlovákiai reformátusok memorandumja a csehországi Római-sziget elnököknek.

Élvölke Nr. 1

Mi, a csehországi Római-szigetiek a régi magyar államról ide szállt s eddigi egyházi szervezeteiktől, intézményeiktől, törvénykezéseiktől s minden másról s anyagi segélyforrásaiktól elszakított magyar anyanyelvű és református vallású polgárai: új helyeinkben is élni s kiváltságukat teljesíteni kívánunk. Felkérlekedni a csehországi állam törvényes kereteibe s annak belső, munkai, harcosi és szabad polgárává lenni.

Politikával egyháziunk nem foglalkoznak. Hivatása az Isten országának építése s ezt a magasztos munkát a vallásos, csehországi és csehszlovák polgárok által akadályozhatatlanul. Ez országunk és társadalomunkban fennálló szabvány egyháziunk általánosan kívánják Élvölke Nr. megértésének támogatása. A Római-sziget, az egyházi állami közeledés és szervezési és feljegyzésével bebiztosított a nemzeti ügy. A 30 éves háború kezdete, amikor a cseh szabadsága eltiporlatott, a mi nagy fejedelmünk a kalvinista Jekkleu János sietett védelmére magyar hadával. A horvát haros után I. Rákóczy György 1645-ben, a líberi békével csak meg fogadta el a magyarországi felajánlott vallási és lelkiismereti szabadságot ha az a cseh protestáns testvérek számára is biztosítottatik s európai garancia alá helyezettik. Mikor az 1804-iki bérelési rendelet valamennyire meglágyította a Római-sziget Római-sziget járműveit: ismét csak magyar kalvinista diákok, a nép nyelvén egy szót

# Száz év

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház  
története  
az önállósulástól napjainkig

# Száz év

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház  
története  
az önállósulástól napjainkig



2023

Kiadja: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház  
Kulturális és Közművelődési Központja

Cím: Száz év  
A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története  
az önállósulástól napjainkig

Felelős szerkesztő: Somogyi Alfréd

Szerkesztők: Buza Zsolt, Czinke Zsolt, Lévai Attila, Széles Jákob,  
Tömösközi Ferenc, Petheő Attila

Nyomda: Györky Marián, MS PRINT - Alsómihályi

Kiadás éve: 2023.; 1. kiadás

ISBN: 978-80-89964-29-1

*„Emlékezzetek a korábbi napokra,  
amelyekben miután megvilágosodtatok,  
sok szenvedéssel teljes küzdelmet álltatok ki”  
(Zsid 10,32)*

A kötet elkészülését és megjelenését a BETHLEN GÁBOR ALAP és a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Kulturális és Közművelődési Központjának támogatása, valamint a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Történeti Tudományok Tanszékén és a Calvin J. Teológiai Akadémia kötelékében zajló kutatómunka tette lehetővé.

*Isten iránti hálával,  
Eleink emléke előtti tisztelgéssel,  
Utódaink felőli jó reménységgel...*



© Szerzők

© Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Kulturális és Közművelődési Központja



---

## Tartalom

|  |    |
|--|----|
| <i>Somogyi Alfréd</i>  |    |
| Az 1918–1923 közötti időszak . . . . .   | 11 |
| <i>Somogyi Alfréd</i>  |    |
| Az 1923. évi lévai zsinat . . . . .  | 27 |
| <i>Somogyi Alfréd</i>  |    |
| Az egyház és a csehszlovák állam viszonya a lévai zsinat<br>utáni időszakban . . . . . | 50 |
| <i>Harsányi Béla</i>   |    |
| Az 1928. évi pozsonyi zsinat . . . . .   | 56 |
| <i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya, Radvánszky Ferenc</i>                                  |    |
| Kitekintés Kárpátaljára . . . . .  | 71 |
| <i>Somogyi Alfréd, Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>                                     |    |
| A két világháború közötti időszak püspökeiről . . . . .                                | 78 |
| <i>Petheő Attila, Tömösközi Ferenc</i>   |    |
| Az oktatási rendszer a két világháború közötti időszakban . . . . .                    | 82 |
| <i>Galo Vilmos</i>   |    |
| Belmisszió és ébredési mozgalmak az 1918–1945 közötti<br>időszakban . . . . .          | 93 |

|  |     |
|--|-----|
| <i>Czinke Zsolt</i>  |     |
| Egyházi sajtó a két világháború közötti időszakban . . . . .     | 107 |
| <i>Somogyi Alfréd</i>  |     |
| A Szervező Bizottság időszaka . . . . .                          | 116 |
| <i>Buza Zsolt, Csoma László</i>                                  |     |
| Az 1951. évi pozsonyi zsinat, az egyház újjászervezése . . . . . | 132 |
| <i>Buza Zsolt</i>  |     |
| Varga Imre püspöksége . . . . .                                  | 142 |
| <i>Buza Zsolt</i>  |     |
| Horváth Zsigmond püspöksége . . . . .                            | 154 |
| <i>Buza Zsolt</i>  |     |
| Mikó Jenő püspöksége . . . . .                                   | 161 |
| <i>Erdélyi Géza</i>  |     |
| Visszaemlékezés az 1996–2009 közötti püspöki idősakra . . .      | 169 |
| <i>Fazekas László</i>  |     |
| Visszaemlékezés a 2009–2020 közötti püspöki idősakra . . .       | 174 |
| <i>Géresi Róbert</i>   |     |
| Egyházunk jelene, 2021-től napjainkig . . . . .                  | 184 |
| <i>Lévai Attila, Petheő Attila</i>                               |     |
| Református teológusképzés Felvidéken . . . . .                   | 194 |

|  |     |
|--|-----|
| <i>Lévai Attila, Petheő Attila</i> . . . . .                                       |     |
| Egyházi közoktatás a rendszerváltástól napjainkig . . . . .                        | 201 |
| <i>Süll Kinga</i>  |     |
| Az egyházzenei élet 1989-től napjainkig . . . . .                                  | 207 |
| <i>Kiss Miklós</i>   |     |
| Firesz – Fialat Reformátusok Szövetsége . . . . .                                  | 219 |
| <i>Czinke Tímea</i>  |     |
| Fireszke – gyermekmisszió . . . . .  | 223 |
| <i>Tóth Zsuzsanna</i>  |     |
| Egy lépéssel közelebb – cigánymissziós törekvések<br>2009-től napjainkig . . . . . | 228 |
| <i>Antala Éva</i>  |     |
| Börtönmisszió 1999-től napjainkig . . . . .  | 231 |
| <i>Brecko Juraj, Géciová Mária, Széles Jaroslav</i>                                |     |
| A Re-Mi-Dia megalakulása és szolgálata . . . . .                                   | 234 |
| <i>Fritz Beke Éva</i>  |     |
| Az egyház hivatalos lapja a II. világháborútól napjainkig . . . .                  | 238 |
| <i>Haris Szilárd, Somogyi Alfréd</i>   |     |
| Az egyház diakóniája a rendszerváltástól napjainkig . . . . .                      | 243 |
| <i>Palcsó Attila</i>   |     |
| Egyházunk külkapcsolatai a rendszerváltástól napjainkig . . .                      | 250 |

Buza Zsolt

Egyházunk és a szlovák állam kapcsolata az oktatáspolitikai területén . . . . . 264

Somogyi Alfréd

Zárszó . . . . . 271

A kötet szerzői . . . . . 273

A kötetben olvasható tanulmányokhoz felhasznált és azokban idézett levéltári dokumentumok, jegyzőkönyvek, könyvek, monográfiák, tanulmányok, cikkek, kéziratok és internetes források jegyzéke . . . . . 275

Somogyi Alfréd

## Az 1918–1923 közötti időszak

Egy elképzelt beszélgetés...

*Kopogás hallatszott, majd megnyílt az ajtó és egy fiatalember lépett be a dolgozószobába.*

*- Áldás, békesség, püspök úr!*

*- Istennek dicsőség, István fiam. Nyár óta nem is láttalak. Mi jártban vagy erre felé?*

*- Püspök úr! Félig-meddig hivatalos ügyben jöttem...*

*- Nocsak! Hát mi újság a minisztériumban? Mit kell az én káplánomnak „hivatalosan” intéznie velem?*

*- Az egyház ügyéről lenne szó. Pontosabban arról, hogy ideje lenne tisztázni a dolgokat. Senkinek sem jó ez az átmeneti, semmilyen állapot.*

*- De fiam! Mit tisztázzunk? Még a békeszerződést nem írták alá. Csehszlovákiáról még csak a te minisztériumi főnökeid beszélnek. Én a Tiszáninneri Református Egyházkerület püspöke vagyok és a hozzám tartozó gyülekezetek egy része, mint ahogy ez a kassai püspöki hivatal is, a csehek által megszállt területen van. De ez még korán sem végleges állapot! Addig nekem nincs mit egyezkednem a megszálló hatalommal, amíg a nagypolitikában ki nem tisztázódnak a dolgok.*

*- De a lelkészek fizetése, az egyház állami elismerése, egyáltalán az állammal való kapcsolatok...*

*- Fiam! A békeszerződés aláírásáig nincs kivel, és nincs miről tárgyalnom! Itt van egy ezer éves magyar állam és itt van a mi négyszáz éves magyar református anyaszentegyházunk. Ezeket nem lehet csak úgy, egy tollvonással átírni és félresöpörni!*

*- Ahogy gondolja, püspök úr! Viszont én mindezek ellenére szeretném világossá tenni, hogy csehszlovák állam kész elfogadni és elismerni a református egyházat, amennyiben...*

*- Amennyiben?*

*- Amennyiben a Csehszlovákia területén lévő reformátusok egy külön egyházszervezetbe tömörülnek és elszakadnak a Magyarországi Református Egyháztól.*

*- Ez szóba sem jöhet, fiam! Hogyan beszélhetsz arról, hogy szakítsuk ketté az egyházunkat?*

*- Ez nem egyházszakítás, hanem igazodás a helyzethez. Új időket élünk! Csehszlovákia vállal minden olyan kötelezettséget, amit a Magyar Királyság biztosít.*

tott az egyházaknak. Csehszlovákiában is ugyanúgy működhet a református egyház, mint ahogy a Magyar Királyságban működött.

- Működött? De hát itt vagyunk, és él az egyházunk, működik most is!

- Igen, de a régi Magyar Királyságnak vége. A béketárgyalások meg fogják erősíteni a mostani határokat és Csehszlovákia létét mindenki el fogja fogadni. Ehhez az egyháznak is igazodnia kell!

- Nem így áll a helyzet, fiam! Az egyház – Isten kegyelméből – most is van és él. És szerves része vagyunk egy ezeréves államnak, amit nem lehet csak úgy letörölni a térképekről!

- Márpedig megváltozott a világ, püspök úr! Tisztelettel, de a jelenlegi helyzethez képest még további változások is lesznek a világban, meg tájainkon is, amihez az egyházaknak is igazodniuk kell. Például jó lenne, ha a szlovák reformátusok számára kialakítana az egyház egy szlovák egyházmegyét.

- Fiam! Gondold már végig, hogy miket beszélsz! Te nem tanultad meg a teológián, hogy a református egyház a gyülekezeteiben élő, alulról építkező egyház? Itt nem a püspök, vagy a zsinat hozza létre az egyházmegyéket, hanem ez a gyülekezetek dolga. A szlovák atyafiakkal évszázadok óta békességben együtt élünk. Kevesen vannak és elfogadták, hogy magyar az esperesük. Isten ígését szlovákul hallgatják a gyülekezeteikben, de annyira kevesen vannak, hogy nem tudnak fenntartani egy külön egyházmegyét...

- Pedig ez fontos lenne az állammal való jó kapcsolatok miatt. Új helyzet van, itt most nem a magyarországi beágyazódást kell látni, hanem az új csehszlovák állammal kell jó kapcsolatokat kiépíteni. Az is fontos lenne, hogy a Csehszlovákiában élő reformátusok legyenek lojálisak a csehszlovák államhoz. Püspök Úr! Nem Budapest, vagy Debrecen felé kellene hátra nézegetni, hanem Pozsony felé, előre. És az sem lenne baj, hogyha szépen, lassan elszakadnának a magyarországi kötelékek. Egyértelmű leszek: a minisztérium elvárja, hogy szakítsanak meg minden kapcsolatot Magyarországgal!

- Te nem tudod, mit beszélsz, István!

- De tudom, püspök úr! Ez az egyház szlovenszkói református egyház kell, hogy legyen! Pozsony jól tudja, hogy a református egyház, magyar egyház. Ezért elvárja a lelkészektől és a tanítóktól, hogy tegyenek hűségüket a csehszlovák állam törvényeinek tiszteletben tartására.

- Fiam! Úgy látom, hogy nekünk nincs miről tovább beszélgetnünk! Mondd meg a pozsonyi főnökeidnek, hogy továbbra is én vagyok a tiszáninneri püspök, továbbra is a Magyarországi Református Egyházhoz tartozik az a 492 gyülekezet és 333 lelkészi állás, ami most csehszlovák megszállás alatt áll a Dunán-túl, itt, meg Kárpátalján. És amíg nem írják alá és nem ratifikálják a békeszer-

ződést, addig nekem nincs semmi megbeszélivalóm a megszállókkal! Isten áldjon, fiam!

- Sajnálom, hogy így látja a dolgokat, püspök úr! Az üzenetét átadom, de alakulhattak volna másképp is a dolgok. Áldás, békesség!

A fiatalember határozott léptekkel lépett ki a szobából. Az ajtó kicsit hangosabban csapódott be mögötte. A püspök nem nézett utána, csak meredten bámulta az íróasztalát és kavarogtak a gondolatai. Párizs, ahol január óta tárgyalnak a nagyhatalmak, de Magyarország – lassan kilenc hónapja – még nem kapott szót. Ez a Beneš nevű ember, még februárban előterjesztette Csehszlovákia területi követeléseit. Az nem lehet, hogy ezt bárki is komolyan vegye! Másfelől viszont még tavasszal a csehek és a románok együtt ostromolták Miskolcot. Azért is maradt a püspöki hivatal Kassán. Mi lesz ezzel a világgal? Itt voltak ezek a kommunisták is a vörös hadseregükkel. Bejöttek Felvidékre, de június végén itt hagytak mindent és visszavonultak. Közben szerveződik a nemzeti hadsereget, nyár elején megbuktak Kun Béláék és három hete – József főherceg jelenlétében – Horthy Miklós fővezéri esküt tett... Még bárhogy alakulhatnak a dolgok. Ó, Uram! De jó lenne tisztábban látni a holnap eseményeit!

Valahogy így folyhatott le Révész Kálmán tiszáninneri püspök és Stunda István minisztériumi megbízott 1919. szeptember 8-i kassai megbeszélése. Stunda, aki Sárospatakon végezte a református teológiát és korábban Révész püspök segédlelkésze és püspöki titkára volt, 1919 folyamán letette lelkészi szolgálatát és minisztériumi alkalmazott lett. Így ezen a kora őszi napon ebben a minőségében érkezett a kassai püspöki hivatalba.

Lassan egy éve, hogy kikiáltották Csehszlovákiát és a cseh légionisták bevonultak Észak-Magyarországra, Felvidékre. Az impériumváltás szinte lebéniította a református egyházat. Mintha megállt volna az idő...

Mintha a református egyház nem hitte volna el, hogy mindez megtörténhet...

Mintha várták volna, hogy felébredjenek ebből a rossz álomból...

Németh István, dunáninneri püspök 1919 januárjában még az állami ruhasegély kiutalásáról értesítette az egyházkerület lelkészeit, komáromi püspöki hivatalából. Ez még a budapesti kultuszminisztériumból érkező támogatás volt, koronában. Három hónapja már kikiáltották Csehszlovákiát, a cseh légionisták már átvették az irányítást Pozsonyban. Komáromban, Losoncon és Kassán is ők voltak az illetékesek, de a segély még Budapestről érkezett...

Kaotikus, átláthatatlan idők jártak akkoriban.

Komáromban az Erzsébet hidat védték a csehszlovák katonák és 1919. május 1-én keményen elbántak a Duna déli oldaláról érkező „felszabadító” magyar munkásokkal. A „komáromi áttörésnek” nevezett próbálkozásnak nem maradt túlélője...

Losoncon, ugyanezekben a napokban, a csehszlovák tanfelügyelő kiküldte a magyar iskolák tanítóinak az elbocsátó leveleket: „...*Ön nem bírja a szlovák nyelvet úgy, hogy eredményesen tudna tanítani szlovák iskolában. Ezért a prágai iskolaügyi és nemzetnevelési minisztérium nem tart igényt az Ön további szolgálataira és elbocsátja Önt tanítói állásából. Esetleges igényeivel forduljon a magyar kormányhoz, amelyik – a nép nyelvének ismerete nélkül – szlovák kerületbe helyezte Önt. Július 31-vel megszüntetjük fizetése folyósítását*”. Így kezdődtek az egyházi és iskolai sérelmeink, amelyek az 20-as évek első felében csak gyarapodtak.

Az egyházi levelezésből tudjuk, hogy a lelkészek és tanítók tanácstalanok voltak ebben a helyzetben. Jött az állami rendelet, hogy minden iskolába meg kellett rendelni a „Vestník” című újságot, de senki nem tudott szlovákul a református iskolákban. Be kellett szerezni a csehszlovák címet, zászlót és Masaryk elnök képét és az iskolai ágendában be kellett vezetni a szlovák nyelv használatát. A deáki tanító írta egy levelében, hogy „*egyszerre 11 rendeletet küldött a nagyszombati tanfelügyelő tót nyelven. Mivel a nyelvet nem értjük, nem reagáltunk rájuk*”. A dunamocsiak azt kérdezték az esperestől, hogy „*Mit csináljunk? Fel van-e függesztve autonómiánk?*”

### Tapogatózások

A csehszlovák állam már 1919 szeptemberében hivatalosan felvette a kapcsolatot a református egyházzal. Ez volt Révész Kálmán püspök és Stunda István minisztériumi titkár, később kormánytanácsos, szeptember 8-i kassai megbeszélése. Stunda itt világossá tette, hogy a csehszlovák állam elismeri a református egyház autonómiáját, elismeri az egyház hivatalban lévő vezetőit, elismeri az egyház magyar nyelvű mivoltát és kész továbbra is folyósítani a korábban Magyarországtól kapott állami segélyeket, de feltétlenül elvárja, hogy a megszállt területek reformátussága önálló egyházzá szervezkedjen, vagyis hozzák létre a szlovenszkói református egyházat és a lelkészek tegyenek hűségesküt a csehszlovák államnak. A megbeszélésről Révész Kálmán beszámolt a püspöki jelentésében is: „*En erre azt válaszoltam Stundának, hogy mind erről a béke ratifikálásáig szó sem lehet, mert mi a magyar református egyház testéhez tartozunk, s attól mindaddig*

*el nem szakadhatunk, míg a mostani tényleges megszálló hatalom törvényes felsőségünké nem válik*”.

A minisztérium egyházügyi referense, Ján Šimkovič tanácsos, 1919 novemberében, írásban is tájékoztatta Révész püspököt az állam feltételeiről. Révész Kálmán válaszlevelében megismételte, hogy a békeszerződés ratifikálásáig szó sem lehet az állami feltételek teljesítéséről.

1919 második felében – a családi pótlékok kifizetését kivéve – megállt a református lelkészek és tanítók számára folyósított állami juttatások kiutalása. Állami fizetés-kiegészítés nélkül maradtak a református lelkészek és tanítók.

Elindult a református egyház kiéheztetése.

A Magyarországgal való kapcsolatok megszakítása nemcsak a lelkész- és tanítóképzés kérdésében jelentett óriási kihívást, hanem az egyházi közigazgatás és adminisztráció vonatkozásában is. Az állam mindent megtett a magyarországi szálak elvágása érdekében. Egyetlen példa: Patay Károly, akkor még barsi esperesként, 1919. január 9-én megküldte a budapesti református nyugdíjintézetnek az 1918. évi változásokat tartalmazó jelentését. Ezt a budapesti nyugdíjintézet csak bő fél évvel később, 1919. július 17-én kapta meg. Az igazsághoz hozzátartozik azonban, hogy Budapesten sem mentek könnyen és gyorsan a dolgok. Erre a nyugdíjügyekkel kapcsolatos változásokra csak egy évvel később, 1920. július 21-én válaszolt a budapesti nyugdíjintézet...

Nem volt könnyű helyzetben a megszállt területek reformátussága. Ki kell, hogy mondjuk: az anyaországi ügyintézés is lassú volt, ezért sok esetben mellékesnek, félreállítottnak érezhette magát a megszállt területek reformátussága az odaírt egyházi hivatalok hozzáállásában és ügyintézésében is. Sedivý László, nyitrai lelkipásztor, 1920. szeptember 21-én, panaszosan írja Patay Károlynak, hogy szeptember 1-2-án Pápán volt a Magyarországra érkezett segélyekért, de nem sikerült semmit intéznie. Ekkor már egy éve nem kaptak kongruát a lelkészeink. „*Éppen eklatáns eset a dollársegélyek ügye is, hogy mennyire nem fáj ott a mi fejünk*” – áll Sedivý levelében. Az önállósulással, pontosabban annak magyarországi várható fogadtatásával kapcsolatban így ír: „*a keserű orvosságot is be kell venni, ha más nem használ, ha csak ezzel menthetjük meg életünket, akkor semmiféle oldalról vagy részről rekriminációnak nincs jogosultsága. Meg kell tennünk, mert mást ez idő szerint nem tehetünk. Túl a Dunáról ez ellen óvást csak az esetben lennének jogosultak tenni, ha gondoskodtak volna idejében existenciánkról és annak eszközeit már el is juttatták volna kezeinkhez*”. Mielőtt bárki is túl anya-



giasnak tartaná a levél íróját, álljon itt, hogy Sedivý László ekkor egy hat fős családot tartott el, havi 100 koronás gyülekezeti illetményből úgy, hogy heti rendszerességgel végzendő szolgálatának része volt Nyitrán és környékén 16 település összesen 80 református hittanosának oktatása is. A csehszlovák állam 1919 őszétől bevonta a vasúti szabadjegyét és nem fizette a hittanórát. Havi vonatjegy-költsége 267 korona volt. Kölcsönökből élt a lelkészcsalád.

Ahogy teltek a hónapok, egyre inkább körvonalazódott az egyház vezetői számára, hogy ez a helyzet nem lesz átmeneti. Ebben a vonatkozásban döntő jelentőséggel bírt a trianoni békediktátum 1920. június 4-i aláírása.

### Az első tárgyalások a csehszlovák állam és a református egyház között

1920. július 30-án volt Pozsonyban egy információs megbeszélés, amelyen Révész Kálmán püspök nem vett részt. Feltételezhetjük, hogy távolmaradása egyfelől a személyes meggyőződéséből fakadt, másfelől pedig a csehszlovák állam képviselői számára, ekkorra ő már nem volt megfelelő és elfogadható tárgyalópartner. Püspöktársát – Németh István dunántúli püspököt – még 1919 folyamán kiutasították Csehszlovákiából. Egy csónakba tették és egyszerűen „átlökték” a Dunán. Ezen a pozsonyi megbeszélésen tehát nem püspöki szinten volt jelen az egyházunk képviselője. Németh István hagyott egy megbízottat maga helyett: Patay Károly, alsó- és felsőszecsei lelkészt, a Barsi egyházmegye esperesét, aki fel is vette a kapcsolatot a pozsonyi hivatalokkal, mert volt mit intézni. A leállított lelkészfizetések és tanítói bérek, a visszatartott segélyek, az állampolgárság-megvonások és kitoloncolások, kikényszerítették a „közbenjárást”. Révész, Kassáról nem nézte jó szemmel ezeket a dunántúli történéseket. Már a békediktátum aláírása után, 1920 augusztusában ezt írta helyettesének, Pálóczi Czinke István, rimaszombati lelképásztornak: *„én azon az állásponton vagyok, hogy én a szervezkedési munkálatokat nem kezdem meg, hanem megvárom, amíg engem a minisztérium erre felszólít, szóval egyelőre Mohamed nem megy a hegyhez”*. Levelében nem kérdez rá a július 30-i pozsonyi tárgyalások eredményeire, sőt azt írja: *„hogy ígéreteket bőven kaptak, ezt biztosnak veszem, de hogy megfogható valóságot nyertek volna, kétkeltem”*. S levele végén tájékoztatja helyettesét, hogy 1920 szeptemberében átköltözik Magyarországra.

### Az egyházi „protokoll” béklyója

Révész Kálmán, tiszáninneri püspök, valóban átköltözött Miskolcra, s az ügyek intézésével megbízta Pálóczi Czinke Istvánt. Itt maradt a felvidéki reformátusság püspök, azaz egyházkormányzó nélkül. Volt viszont két megbízott ember: a helyettesek, akik eddig is másként látták a helyzetet, de igazából sokáig nem tehettek semmit.

Három akadály is volt annak, hogy a megbízottak – Patay Károly és Pálóczi Czinke István – gyorsan és eredményesen tudtak volna tárgyalni és eredményeket elérni.

Az első, hogy a csehszlovák állam az önálló református egyház létrejöttét azzal is ösztökélni próbálta, hogy nem tartotta legitim tárgyalópartnernek a megbízott vezetőket. Pozsonyban nem egyszer elhangzott, hogy „nem tárgyalunk megbízottakkal, válasszanak rendes püspököt”.

A második okot hadd nevezem belső egyházi oknak. Az egyház elcsatolt része bizony megosztott volt a hogyan tovább kérdésében. Voltak, akik elhagyták szolgálati helyüket és áttelepültek Magyarországra és voltak, akiket az államhatalom utasított ki. Voltak, akik azonnal létrehozták volna az önálló református egyházat, letették volna a hűségüket és mindenben engedtek volna az állami segélyek folyósításával összefüggésben. És voltak, akik a történelmi múlthoz ragaszkodva, egyszerűen nem akarták elfogadni és tudomásul venni, hogy határokat húztak meg a nagyhatalmak a fejük fölött. A fennálló egyház-igazgatási rendszer sem kedvezett a püspöki megbízottaknak. Fontos döntéseket nem készíthettek elő és nem hozhattak meg, hiszen megvoltak az egyházi választások útján betöltött és működő egyházi struktúrák, persze zömében Magyarországon. A formálódó országhatár nem esett egybe az egyházkerületek határával. Pl. a Dunántúli kerület kisebbik része került Csehszlovákiához, de attól a kerületi közgyűlést még nem lehetett itt összehívni és megtartani. Magyarországon lehetett – volt is erre példa 1920. szeptember 22-én – de azon meg nem tudtak részt venni az itteni küldöttek, mert egyszerűen nem kaptak sem útlevelet, sem kiutazási engedélyt. Pálóczi Czinke István püspökhelyettesként, Patay Károly pedig helyettes püspökként mégis megpróbálta vinni a hivatalát, de ott is nehézségbe ütköztek, ahonnan nem is számítottak rá. Németh István püspök úr, az 1920 augusztusában, tehát már a trianoni döntés után, de még a ratifikáció előtt írt levelében következetesen esperes úrnak szólítja Patayt, s az alábbiakat írja: *„Az a tény, hogy felhatalmazást adtam nagytiszteléségednek, mint rangidős esperesnek az elnöki elintézését igénylő ügyekben helyettem leendő eljárásra, egyáltalán nem invaluálja (értsd: erősíti) nagytisztel-*

letűséged jogi helyzetének megváltozását. Amint tehát nincs két „Dunántúli kerület”, úgy nincs itt két püspöki hivatal sem, tehát a borítékok és levélpapírosok fejezeteiben a „Dunántúli református püspöki hivatalról” felírást méltóztassék mellőzni, már csak a félrevezetés okából is. Ha már jónak lát valamiféle felírást nagytiszteletűséged, akkor méltóztassék a „püspökhelyettesi hivatal”-t használni”. Az áttelepített püspök elmarasztalja az esperest azért is, mert az állami kongrua kifizetés tárgyában, Patay tájékozódó tárgyalásokat folytatott és levelezésben állt a csehszlovák állam képviselőivel. Ez írja Németh István: „Nagyon bánt tehát, hogy míg én a függésviszony elkerülése céljából semmi anyagi áldozattól vissza nem riadva fáradozom az anyagi eszközök előteremtésén, addig nagytiszteletűséged az ellenkező irányú útra tért. Ezt méltóztassék abba hagyni”. A levélből teljesen természetesnek tűnik, hogy Németh István püspök úr, önmagát az elcsatolt részek püspökének tekintette. S ebben nem volt semmi furcsa, ez így is volt. Csakhogy ő, az elcsatolt területeken, püspöki hivatala gyakorlásában – hogy finoman fogalmazzunk – a nagyhatalmi döntések következtében akadályoztatva volt. És nem is voltak hitelt érdemlő információi arról, hogy mi is zajlik a mindennapokban a Csehszlovákiához került Komáromi- és Barsi egyházmegye területén. Egyik levelében úgy fogalmaz, hogy ő majd intézkedik a csehszlovák hatóságoknál is, csak mondják meg neki, hogy melyik hivatalhoz kell írnia.

A harmadik nehézséget pedig Pálóczi István és Patay Károly jelleme jelentette. Sokkal nagyobb volt bennük a felsőbbtségük, konkrétan a püspökök iránti tisztelet, mint az, hogy látva a szükségét, a püspökeik háta mögött kezdjenek szervezkedni. Ők ketten egyébként szoros levelezésben álltak. Látták, érezték, hogy előbb-utóbb nekik kell megtenni a nehéz lépéseket. Pálóczi írja Pataynak 1920 augusztusában: „Bizonyos, hogy a békeszerződés aláírása után nem dughatjuk a fejünket továbbra is a homokba s nem várhatjuk a sült galambot összetett kezekkel, hanem hitünkhöz és nemzetünkhöz való szilárd ragaszkodással, meg kell mozdítanunk és tovább kormányoznunk egyházunk zátonyra futott hajóját. ... Révész Miskolcra költözése után megbíz engem, már főjegyzői tisztetnél fogva törvény szerinti püspökhelyettes a Szlovénországi területére eső tiszáninnyi egyházak igazgatásával s a csehszlovák hatóságokkal való érintkezéssel és esetleges egyházszerkezeti tárgyalásokkal. Ez a megbízásom tehát csak akkor kezdődik, mikor Révész Miskolcra költözik. Ő pedig szeptembernél előbb nem megy Miskolcra s így addig a szlovénországi egyház ügyeit is ő intézi.”

Mindebből kitűnik, hogy a cselekedni képes emberek nem kívártak, hanem pontosan tartották magukat az egyházi rendhez és senkit nem

akartak megkerülni, nem kívántak a dolgok elébe menni és illegitim módon szervezkedni. Ugyanakkor írásaikból, leveleikből látható, hogy püspökeik véleményéhez képest, – így utólag értékelve – sokkal reálisabban látták a helyzetet, s érezték a kényszert.

### Az önálló református egyház létrehozásának előkészítése, a Memorandumok

Az állam feltétele úgy szólt, hogy önálló református egyház alakuljon. Ezt le is írták, ám az informális találkozó alkalmával, szóban többször is jelezték az állam képviselői, hogy a miniszter úr személyes elképzelése az, hogy az önálló református egyháznak egyetlen egyházkerülete legyen. Az „egy egyházkerület - egy egyház” gondolata még akkor is rezonált, amikor már megalakult a Dunáninnyi és a Tiszáninnyi egyházkerület. Pálóczi Czinke István írja Patay Károlynak 1921 januárjában: „Megjegyzem még – ha már nem írtam volna meg – hogy az összes szlovénországi reformátusoknak egy egyházkerületbe való tömörítése a miniszter leiratában nincs ugyan benne, de Stunda I., ki a levelet Kassára hozta élő szóban hangsúlyozta, hogy ez a miniszter határozott kívánsága. S mikoron kérdeztem, hogy micsoda okból: nem tudott reá mást mondani, minthogy elsősorban költségkímélés szempontjából, meg hogy a lutheránusoknak is csak két egyházkerületünk van, hát akkor nekünk elég egy, akik félannyian vagyunk, mint a lutheránusok”.

Patay Károly indítványozta, hogy mindhárom érintett egyházkerület állítson ki képviselőket, s ez a küldöttség üljön le egyeztetni a hogyan tovább kérdéseit. Pataynak jó tanácsadója volt Sedivý László, aki így látta a helyzetet: „Vak bizakodás, hiú reménységgel áztatnak, teljesen kilátástalan a mesélt jövő; az lesz a vesztünk, ha sorsunk intézését kiengedjük kezeinkből és a sivár passzivitás szerepét vesszük fel”. Nem véletlen ez a sarkos fogalmazás. Sedivý azon kevesek egyike volt, aki többször is átléphetette a határt és 1920 nyarán, s őszén legalább három alkalommal találkozott Németh István püspökkel. Rájött, hogy tovább várni nem lehet. Így ír benyomásairól Pataynak: „Némileg aggályosnak vélem Németh I. püspök urunk konzervatív gondolkodását s helyzetünk tekintetében elfogult álláspontját, hogy ne tegyünk semmiféle lépést a kormányzattal való tárgyalások felé, s ne kérjünk, ne fogadjunk el semmit”.

A megbízott vezetők – Pálóczi Czinke és Patay – úgy gondolták, hogy a köztársasági elnökhöz kell fordulni, s neki jelezni a református egyház álláspontját. Így született meg az elnökhöz címzett Memorandum. Ezt a dokumentumot Pálóczi Czinke Istvánnak tulajdonítják, s vitathatatlan,

hogy a Memorandum stílusa és szerkesztése Pálóczi Czinke irodalmi képességeit dicséri. De az alapanyag nem tőle származott. A levéltári iraton, ami tartalmát tekintve alapanyaga lehetett a Memorandumnak, nincs sem szerző, sem keltezés. A kézírás és a stílus viszont Sedivý László, nyitrai lelkészé. Az anyag címe: „Javaslat a csehszlovák megszállt területen lévő református egyházak szervezete, igazgatása, intézményes berendezkedése s a változott viszonyok által követelt kérdések megoldása tárgyában”. A – minden bizonnyal 1920 nyarán készült – alapszöveg egy kész egyházi közigazgatást vázol fel. Két egyházkerületet, a nyugatiban 4 egyházmegyével, a keletiben 4 vagy 5 egyházmegyével. A kerületek élén adminisztrátor püspökök és főgondnokok állnának, s a konvent helyet egy 12 tagú, egyenesen a presbitériumok által választott consistórium állna. A javaslat rendelkezik az egyházi választások megtartásáról, megemlíti a teológusképzés és a tanítóképzés kérdésének megoldását, egy nyomda felállításának szükségességét, a kongrua kifizetés sürgetését, az egyház-finanszírozás kérdését s azt, hogy az állammal való kapcsolattartás miatt fontos lenne, hogy a kormányban legyen egy református ügyosztály. A javaslatban megemlített témák, visszaköszönek a Memorandum szövegéből is.

A memorandum első változatának szövegét, tehát – Sedivý László vázlatpontjai felhasználásával – Patay Károly készítette el, minden bizonnyal az 1920. szeptember 8-i egyházkerületi közös bizottsági ülésre. A szöveget biztos, hogy előzetesen többször is egyeztetette Pálóczi Czinke Istvánnal. Egy 1921. januári levélváltásból derül ki, hogy ez valóban így volt. Pálóczi értesíti Patayt, hogy a Memorandum elveszett valahol a postán, ezért küld most még egy példányt, hogy a Dunáninnyi kerületi közgyűlésig megérkezzen, s a közgyűlés tárgyalhassa. Mint írja: *„új dolog nincs benne, jóformán ugyanazokat tartalmazza, mint az általad fogalmazott memorandum. Csak ki van bővítve sérelmeinkkel és kissé ünnepibb ruhába van öltöztetve, nagyon kérlek, hogy ha még van hozzáadni valótok, iktassátok bele, s úgy küldjétek vissza hozzám, több példányban való lekopogtatás végett”*.

A Memorandum valahogy önálló életre kelt. Több változata is volt. Az első, már hiteles példányok 1920. szeptember 8-i dátummal vannak aláírva. Az aláírók a Tiszáninnyi egyházkerület elnökei: Pálóczi Czinke István püspök és Lukács Géza főgondnok. A tiszáninnyi kerület ekkor fogadta el közgyűlésén ezt a dokumentumot. Patay Károly azonban már jóval korábban is eljuttatta a Memorandum egy korábbi szövegváltozatát Pozsonyba. Az állami hivatalok már 1920 tavaszán rosszallóan nyilat-

koztak a Memorandumról. Soós János zsigárdi lelkész, pozsonyi megbeszélései után írja Pataynak 1920 márciusában, hogy a Memorandumot az állami hivatalok elhamarkodott lépésnek tartották, mivel még nincs szervezkedés az egyházban. A kivárás, időhalogatás nem volt jó taktika *„bizony nagy hibát követtünk el halogatásunkkal, most már kissé foghegyről beszélnek velünk”*. Mint írja, a minisztériumban még abba is belekötöttek, hogy a Memorandumot, mint dunántúli püspök írta alá Patay, holott ez a térség a dunáninnyi rész és a minisztérium szerint ő nem is püspök, csak helyettes püspök, legjobb esetben püspöki adminisztrátor.

A Memorandumban egyébként arról tájékoztatták az államfőt, hogy:

- a csehszlovák állam törvényes kereteibe illeszkedő, békés állampolgárok a reformátusok;
- az egyház nem politizált és nem is fog belekeveredni a pártpolitikába, mert az egyháznak más a küldetése;
- a magyar reformátusság, a türelmi rendelet után, segítő kezet nyújtott a cseh protestánsoknak és sárospataki teológusok mentek Csehországba, Isten ígését hirdetni. Ilyen kölcsönösséget remél az egyházunk ebben az új helyzetben;
- ragaszkodunk a békeszerződésekben szavatolt nyelvi és vallási jogainkhoz;
- ragaszkodunk egyházi iskolarendszerünk autonómiájához;
- az elcsatolás révén az egyház elveszítette nyugdíjintézetét, özvegy-árva gyámintézetét országos közalapját, alapítványait és mindazon anyagi forrásait, amelyek Magyarországon maradtak.
- nincs lelkészképzője és tanítóképzője az itt maradt egyházz résznek;
- államosították a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumot, ezzel egyházunk elveszítette egyetlen középiskoláját;
- a helyi hivatalnokok megsértik az egyház autonómiáját, főleg az elemi iskolák életébe való beleszólással;
- az állami hivatalok nem tartják be az egyházi eljárási rendet és közvetlenül szólítanak meg lelkészeket, tanítókat, megkerülve az egyházi felettes szervek tájékoztatását;
- két éve a lelkészek és a tanítók nem kapják meg jogos államsegélyüket;
- a nyugdíjas lelkészek, valamint a lelkészözvegyek és lelkész árvák nem kapnak semmiféle ellátást;
- a református egyház méltányos és egyenlő elbánást kíván: amit a többi felekezet megkap, azt kapja meg a református egyház is, mind



anyagi támogatásban, mind az egyházi intézmények – teológia, tanítóképző és iskolák – állami támogatása révén;

- az állammal való kommunikációban használhassa az egyház a magyar nyelvet;

A Memorandum zárásaként ez az üzenet fogalmazódott meg Masaryk elnöknek: *„Elnök úr! Ön egy életet áldozott nemzete jogainak és önérzetének megoltalmazására. Ilyen lélek meg fogja érteni a mi lelkünket is. bizalommal tesszük le kezeibe a mi igazaink megoltalmazását is.”*

A Memorandumot megküldték Prágába. A válasz a pozsonyi kultuszminisztériumból érkezett meg. Ebben egyebek mellett leírták, hogy az állam biztosítja:

1. a teljes egyenlőséget a többi egyházakkal, s az egyházi élet területén azokat az autonóm jogokat, amelyek a magyar királyság alatt az állami törvényekben szavatoltak voltak;
2. a teljes vallás- és kultuszszabadságot azzal, hogy a Tiszáninnyi kerületben szerveződjön egy szlovák esperesség, a szlovák gyülekezetekben minden egyházi szertartás csak szlovákul történjen, a két-nyelvű gyülekezetekbe pedig csak olyan lelkészt helyezzen az egyház, aki mindkét nyelvet beszéli;
3. az egyházi autonóm törvényhozást, az állam legfőbb felügyeleti jogának megtartásával;
4. a szabad lelkészválasztást az egyház belső jogrendje alapján;
5. a lelkészképzés kérdésében a minisztérium fenntartja korábbi álláspontját, hogy Csehszlovákiában csak az lehet lelkész, aki az ország területén végezte el a VIII gimnáziumi osztályt és érettségizett;
6. nyelvhasználat ügyben az a minisztérium válasza, hogy „a hivatalos érintkezés nyelvét a másnyelvű nemzetiségi kisebbségekkel országos törvény szabályozza”;
7. a református egyház esetleges sérelmeivel kapcsolatban azt, hogy az egyház és intézményei a törvény védelme alatt állnak. A panaszokat bizonyítékokkal kell előterjeszteni és akkor az illetékes hatóság majd orvosolja azokat;
8. „A Csehszlovák Köztársaság kormánya a ref. egyház lelkészeinket és intézményeinek biztosította mindazokat a segélyeket, amelyeket a volt magyar királyság kormánya folyósított. Hogy a ref. egyház lelkészei és intézményei mind a mai napig nem kapták meg igényelt segélyeiket azért kizárólag azokra hárul a felelősség - s ezeket vonja is felelősségre a ref. közlelkési kar - akik eddig megakadályozták a slovenskói ref. egyház habár csak átmeneti megszervezését is. mert ha a slovenskói ref. egyháznak nem voltak meg a képviselői, a kormánynak nem volt kivel tárgyalnia és nem volt kivel döntéseit közölnie”. A vonatkozó válasz további részében azt találjuk, hogy az állami költségvetésben ott vannak a református egyház segélytételi is, mind 1919-re, mind 1920-ra, mind az 1921-re is, évi 2.175.000 koronás összegben. *„Hogyha a ref. egyház nem teljesíti azokat a feltételeket, amelyeket a csehszlovák köztársaság kormánya vele szemben felállított, s nem lesznek számára utalhatók ezek a segélyek az éve folyamán sem, el fognak azok veszni 1921. december 31-vel”*. A válaszevélben egyértelműen leírta a minisztérium, hogy a segély folyósításának három feltétele van:

lyozták a slovenskói ref. egyház habár csak átmeneti megszervezését is. mert ha a slovenskói ref. egyháznak nem voltak meg a képviselői, a kormánynak nem volt kivel tárgyalnia és nem volt kivel döntéseit közölnie”. A vonatkozó válasz további részében azt találjuk, hogy az állami költségvetésben ott vannak a református egyház segélytételi is, mind 1919-re, mind 1920-ra, mind az 1921-re is, évi 2.175.000 koronás összegben. *„Hogyha a ref. egyház nem teljesíti azokat a feltételeket, amelyeket a csehszlovák köztársaság kormánya vele szemben felállított, s nem lesznek számára utalhatók ezek a segélyek az éve folyamán sem, el fognak azok veszni 1921. december 31-vel”*. A válaszevélben egyértelműen leírta a minisztérium, hogy a segély folyósításának három feltétele van:

- a. hogy az egyház autonomikusan megszerveződjék új zsinati törvények alapján, mint önálló egyház, amely független a magyarországi református egyháztól;
  - b. hogy lelkészei és gondnokai az egyházi közigazgatás minden fokozatán letegyék a hűség esküt a csehszlovák köztársaság iránt;
  - c. hogy a Tiszáninnyi egyházkerületben külön szlovák esperesség alakuljon.
9. Az egyházi iskolarendszerrel kapcsolatban a minisztériumi válasz úgy fogalmazott, hogy ha az egyházunk – Magyarországtól teljesen függetlenül – megszerveződik, akkor iskoláinak és tanítóinak meglesznek mindazon autonóm jogaik, amelyek megvannak a többi egyházaknak is Csehszlovákiában.

A választ a miniszter nevében Ján Šimkovič kormánytanácsos írta alá.

Valójában az államsegélyek kiutaltatása körüli nyomorúságos küszködés és a Memorandum ügye volt az, ami 1920-ból átvitte az egyházi közélet dolgait az 1921. évbe. Illetve még egy dolog volt, ami kimondottan a 20-as év végét és a 21-es esztendő elejét jellemezte, ez pedig a két egyházkerület megalakulása.

### A Szlovenszkói Tiszáninnyi Református Egyházkerület létrejötte

1920. július 31-én, a Pozsonyi Hírek közölte a hírt, hogy önálló református egyház alakult Szlovenszkóban. Az egyház belső kommunikációs csatornáit ezt a hírt, akkor azonnal cáfolták. De eljött az ősz, s az egyházmegyei közgyűlések után a kerületek is közgyűlésekre készültek. Az egyházrészei keleti fele könnyebben elfogadta az önálló egyház megszervezését és a

hűségeskü letételét, addig a nyugati részen ez a két követelés komoly lelkeszi ellenállásba ütközött. Ennek a véleménykülönbségnek az okai nagy valószínűség szerint a régiók közötti szociális különbségekben (is) rejlettek.

A Tiszáninneni egyházkerület alakuló közgyűlésére 1920. december 21-én került sor Kassán. Pálóczi már előzetesen is tájékoztatta erről Patayt: „december 21-re Kassára egyházkerületi gyűlést hívtam össze ott aztán szervezkedünk önállóan, végleges memorandumot szerkesztünk, amelyet azonnal közlünk veletek. Magunknak kell a dologhoz látnunk, mert úgy tapasztalom, hogy velünk nem törődik senki. Még csak egy biztató szót sem kapunk sehonnan azt talán veled is közölte Stunda hogy a fogadalom tételről velünk közölt terminus csak fictió, csak ijjesztetés volt. Hogy t.i. november 30-ig akik leteszik előnyben részesülnek. Ezzel a kérdéssel a miniszter még nem is foglalkozott. Pedig nálunk az ungi papok  $\frac{3}{4}$  része e hírre - a jobbak intése ellenére - rohant az ungvári zsupánhoz és a fogadalmat már le is tette”. Kassán a legfontosabb határozat az volt, hogy a közgyűlés kimondta az egyházkerület megalakulását. Pálóczi beszámolója röviden így foglalja össze a történeteket: „mi dec. 21-iki közgyűlésünkben a szervezkedést megtettük. A miniszter kívánságai közül a teljesíthetőket teljesítettük: u.m. önálló egyházkerületté szervezkedtünk „Szlovenszkói tiszáninneni egyházkerület” név alatt, s annak élére a közgyűlés az én személyemben rendes püspököt s Lukács Géza személyében rendes főgondnokot választott, természetesen ideiglenes megbízással, s a papokat és tanítókat felhatalmazta a hűségi fogadalom letételére”.

Innentől kezdve Pálóczi Czinke István és Patay Károly levelezésében azt lehet észrevenni, hogy a rimaszombati püspök szeretné felgyorsítani ez eseményeket a nyugati részekben is. Ott viszont nem volt annyira egységes a vélemény, mint a tiszáninneni régióban.

### A Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület megalakulása

Az önállósulás kérdésben nem volt egységes az egyházkerület. Míg a Barsi egyházmegye lelkeszi kara inkább a tiszáninneni utat tartotta járhatónak, addig a Komáromi egyházmegye lelkeszei inkább az elutasítás és a passzív rezisztencia felé hajlottak. Ez utóbbi vonalat erősítette Németh István püspök is, aki 1921 januárjában egy hosszú levelet küldött Patay Károlynak. Ebben a kitartásra buzdító és az egység fontosságát kiemelő szavak mellett az alábbiakat is olvashatjuk: „Fájna is azt hallanom, ha valaki azt mondaná: Én Pálé vagyok, én meg Péteré, vagy Apollósé, mert azt kellene bánatba merült

lélekkel kérdezem: avagy részekre osztatott-e Krisztus közöttünk, magyar reformátusok között?”

A Komáromi egyházmegye október 26-án tartotta meg közgyűlését. Az egyház közjogi helyzetét és a lehetőségeket mérlegelve úgy határozott az egyházmegye, hogy „mivel egyházainkat, ezeknek lelkeszeit, lelkészövegyeit és árváit, s egyházunk egész közönségét több rendbeli szellemi és anyagi érdekeltségek, mint kapcsok kötik az egyet, magyar egyházhoz, nevezetesen lelkész és tanítóképzői odaát vannak, - lelkészi nyugdíj és özvegy-árva gyámin-tézetei minden tőkékkel egyetemben Budapesten vannak elhelyezve, úgyszintén a szegény egyházakat és missiókat támogató s ezek fennállását biztosító „közalap” is. mindez intézményeket az egyházak közönsége és a lelkeszi testület a legnagyobb részben saját filléreiből rakta össze évtizedeken keresztül, s tartja fenn ma is, ezekhez való jogigénye tehát könnyen kétségessé volna tehető az erőszakos kiválás által, sőt minden valószínűség szerint elvesznék. Mindaddig tehát, míg ezen ügyek békés úton nem tisztáztatnak, meg nem oldatnak, a különválást, s az önálló egyházzá való szervezkedést a közgyűlés nem mondhatja ki”.

Ezt a határozatot a Komáromi egyházmegye 1921. január 26-i közgyűlésén megerősítették a küldöttek. Ám a Dunáninneni közgyűlés felülbíráltta a Komáromi egyházmegye határozatát.

A január 26-i egyházmegyei közgyűlés utáni napon, vagyis január 27-én, Komáromban volt a kerületi közgyűlés. Sedivý László, nyitrai lelkész, a Komáromi egyházmegye vonatkozó határozata ellen fellebbezést nyújtott be az egyházkerületi közgyűlés elé. Azt is nehezményezte, hogy a Komáromi egyházmegye közgyűlésén 49 egyházközségből 21 egyáltalán nem képviseltette magát, a többi is csak részben, mivel csak 5 világi képviselő volt jelen. A 27-i kerületi gyűlésen három javaslat volt: a Komáromi egyházmegye javaslata, hogy maradjon meg az eddigi status quo, a barsiak indítványa, hogy mondja ki a közgyűlés a Szlovenszkói Dunáninneni Református Egyházkerület megalakulását és a komáromi főjegyző indítványa, hogy legyen külön egyházkerület, de ne kérjen, és ne fogadjon el állami segílyt. Az utóbbi kettő lényegében a különválásról szólt. A szavazás során szavazategyenlőség állt elő, így az elnöklő Patay Károly szavazata lett a döntő. Ő a Dunáninneni egyházkerület megalakulására szavazott.

S ha már új egyházkerület alakult, akkor ott választásokat is kell tartani. A Komáromi egyházmegye lelkeszi kara a történetek után – szinte természetes, hogy – nem Patay Károlyt jelölte püspöknek, hanem Balogh Elemér pozsonyi lelképásztort. A barsiak viszont kiálltak Patay mellett és őt jelölték a püspöki tisztségre. Elég „világi jellegű kampány” zajlott néhány



héten át, röpiratokkal, az egyik jelöltet éltető, a másikat kicsit háttérbe szorító körlevelekkel. Végül a leadott szavazatokat 1921. április 7-én számlálta össze a kinevezett bizottság. Az eredmény: a 83 érvényes szavazatból 45-öt kapott Balogh Elemér és 38-at Patay Károly. A kerület főgondnoka Szilassy Béla, losonci földbirtokos lett. A püspök beiktatására 1921 júniusában került sor Pozsonyban.

A Pálóczi Czinke István vezette Tiszáninenni egyházkerület már teljes szervezettséggel működött. A Balogh Elemér által vezetett Dunáninenni egyházkerületben már megtörtént a püspök beiktatása és az egyházkerületi tisztviselők hivatalba lépése. Kárpátalján bonyolultabb volt a helyzet, itt számos előzetes kérdést kellett megoldani, mielőtt létrejöhett az egyházkerület. Kárpátalja helyzetéről egy külön fejezetben szólunk.

Az országos egyház megalakításának előkészítésében, mindhárom egyházkerület részt vett, még ha hivatalosan nem is volt meg a Kárpátaljai egyházkerület. Az egyetemes egyházat érintő kérdésekről Pálóczi Czinke Istvánék folyamatosan tájékoztatták Bertók Béla beregi esperest és sok esetben Biky Ferenc ugocsai esperest is.

Somogyi Alfréd

## Az 1923. évi lévai zsinat

### Előzmények

Az alkotmányozó zsinat összehívására Pálóczi Czinke István püspök már az 1921. július 3-án, Rimaszombatban első alkalommal összeült egyetemes konvent ülésén is figyelmeztetett. A konvent határozatot is hozott, hogy 1921. október 9-én nyílik meg a zsinat ülészaka Léván. A konvent meghatározta a hivatalos és kiválasztott tagok számát és elrendelte a zsinati képviselők megválasztását az egyházkerületekben. Ne feledjük, hogy ekkor még csak a Dunáninenni- és a Tiszáninenni egyházkerület alakult meg, Kárpátalján ekkor még nem volt egyházkerület.

Pálóczi Czinke István már ezen a megbeszélésen világossá tette, hogy a vonatkozó törvények alapján a zsinat nem fog új törvénykönyvet készíteni, csupán az eddig használt törvénykönyvet fogja a megváltozott viszonyokhoz mértén átalakítani. 1904 és 1907 között volt egy hosszabb zsinati ülészaka a Magyarországi Református Egyháznak, melynek eredménye egy egységes Református Egyházi Törvénytár megalkotása volt. Pálóczi Czinke ezt szerette volna „applikálni” a csehszlovákiai viszonyokra. Persze ez sem volt kis feladat. A konvent megbízásokat adott az 1907-es törvénykönyv átdolgozására és kinevezte az előadókat.

### Az elmaradt zsinatok

Az egyházvezetés tisztában volt azzal, hogy az államtól elvárt „megalakulást” csakis a zsinat mondhatja ki. Ezért a kerületek megalakulása után, tervbe vették, hogy 1921. október 9-én zsinatot tart az egyház Léván. Ez a zsinat azonban elmaradt. Ennek igazából az volt az oka, hogy az egyház vezetői a köztársasági elnöktől kérték a zsinat megtartásának engedélyezését. Azért jártak el így, mert az 1790. évi XXVI. törvénycikk, ami a vallás ügyéről rendelkezett, kimondta, hogy a protestáns egyházak, csak a császár jóváhagyásával tarthatnak zsinatot. Eddig mindig így volt ez a „magyar időkben” is. Csakhogy Csehszlovákiában nem volt császár, akitől engedélyt lehetett volna kérni, elküldték tehát a zsinattartási kérelmet Prágába, a köztársasági elnöki hivatalba. Onnan jött egy válasz, hogy a zsinattartás engedélyezése nem az elnöki irodához tartozik, hanem a pozsonyi kultuszminisztériumhoz: jelentsék be oda a zsinattartást. Ezt a

választ nehezen tudta értelmezni az egyház. Hiszen az eddigi gyakorlat szerint a zsinatot nem egy minisztérium engedélyezi, hanem maga a császár, vagyis az ország első embere. És a régi törvény szerint – amit senki nem helyezett hatályon kívül – az egyház sem kérheti mástól az engedélyt, csakis a császártól, akinek mosta az elnök a megfelelője. Vagyis egy eljárás-jogi patthelyzet alakult ki, amit nem sikerült feloldani. Így maradt el az 1921 őszi tervezett zsinat.

1922 tavaszán újra elkezdte a zsinat szervezését az egyház. 1922. május 17-én egy újabb levél ment Prágába, a köztársasági elnök irodájába. Ebben – a Konvent nevében – Pálóczi Czinke István püspök és Lukács Géza főgondnok, egyebek mellett leírták, hogy a csehszlovák államkeretbe utalt református egyházak az 1904. november 10-én, Budapesten elfogadott és 1907. február 14-én hatályba lépett törvények szerint élnek az állam hallgatólagos beleegyezésével. Az egyház élete, az új viszonyok, a református egyház folyamatos fejlődése, változása és a Magyarországtól (400 éves egységtől) való elszakítottág, fontos lépéseket követelnek. *„Ezek a szempontok viszont parancsolólag követelik, hogy törvényeinket esetleg új intézmények felállítása által is kiegészítsük ... ezért zsinattartásnak állott elő a szükségé”*. Jelezték a levélben, hogy a három egyházkerület közösen fog zsinatot tartani. *„Egyházi törvényeink értelmében a zsinatot az egyetemes konvent készíti elő. E testületünk ez irányba a lépéseket már meg is tette, a zsinat helyéül Lévát tűzte ki, a megnyitás napjául pedig 1922. október 8-át. De mivel a zsinat engedélyezés mélyen tisztelt Elnök úrnak, mint a köztársaság fejének hatáskörébe tartozik, ezért fordulunk mély tisztelettel Elnök úrhoz, kegyeskedjék ezen tervezett zsinatunkra, melyet Léván 1922. október 8-án kezdődőleg akarunk megtartani, mely zsinatunkon egyetemes egyházunkat 40, felerészben lelkeszi, felerészben világi tag fogja képviselni - engedélyt adni”*. Erre a levélre már válasz sem érkezett az elnöki irodából.

Folyó év szeptemberében azonban jött egy válaszevél a pozsonyi teljhatalmú minisztériumból, amelyben az 1790. évi XXVI. törvénycikkre hivatkozva, pontosítást kér a minisztérium: kik vesznek majd részt a zsinaton és milyen tárgypontok kerülnek megvitatásra? A következő konventi ülésen – 1922. szeptember 26-án – adta meg a választ az egyházvezetés erre a kérdésre. Megírták, hogy 20 lelkeszi és 20 világi képviselője lesz a zsinatnak, ami a meglévő egyházi törvények módosítását fogja tárgyalni az új állami viszonyok miatt. Anyagi támogatást kértek a zsinattartáshoz és tettek egy olyan gesztust is, ami szokatlan volt az egyházak részéről: előzetesen megküldték Pozsonyba a zsinat tárgyalási anyagát,

hogy átnézze és véleményezze azt a kormányzat. Mindez szeptember végén történt, amikor már világos volt, hogy nem sikerül megtartani az október 8-ra tervezett zsinatot. Ráadásul Kárpátalján még mindig nem történt meg az egyházkerület megalakulása és nem voltak meg a választások. Jött hát egy újabb halasztás.

1923 áprilisában a losonci konventi ülésen tárgyalta az egyház vezetése, hogy az állam kategorikusan elutasította a zsinattartás anyagi támogatását. Pálóczi Czinke István még egy rossz hírrel szolgált: a csehszlovák államkormányzat ultimátumszerű határidőt szabott a zsinat megtartására. A minisztériumból egy leiratban jelezték, hogy ha a református egyház nem tartja meg 1923. június 30-ig a törvényhozó zsinatát, akkor a csehszlovák állam mindennemű állami támogatás folyósítását leállítja az egyház és az egyház emberei felé. Ez azt jelentette, hogy a lelkészek és tanítók nem kapnak semmiféle fizetés-kiegészítést, sem családi pótlékot, sem semmilyen egyéb szociális támogatást. A konvent – ennek az ultimátumnak a terhe alatt – meghatározta a zsinat harmadik időpontját és helyszínét is: 1923. június 17-e, Léva.

### A lévai zsinat szervezési előzményei

A zsinat előkészítésében Kálnay Károly, lévai segédlelkész vállalt orozslán-részt. Ő szervezte le a zsinati tagok érkezését, elszállásolását, ellátását.

A lévai magyar értelmiség is készült a zsinatra. Felekezeti hovatartozástól függetlenül ajánlották fel a neves lévai magyar családok, hogy szívesen adnak szállást a református zsinatra érkező zsinati atyáknak. Pálóczi Czinke István püspök lévai ellátására többen is szívesen vállalkoztak. Így például felajánlotta vendégszobáját Bándy Endre evangélikus esperes, Dr. Kersék János ügyvéd, író, a lévai egyházközség főgondnoka, aki maga is zsinati képviselő volt. De szívesen látta volna vendégül házában a püspököt Dr. Kmoskó Béla, római katolikus ügyvéd, politikus, a Lévai Kaszinó elnöke, vagy Dr. Wlicsek római katolikus ügyvéd, Dr. Hüberth Vilmos és Dr. Gyapay Ede evangélikus ügyvédek, vagy Dr. Karaffiáth Máriusz evangélikus főorvos, esetleg Dr. Tury Nagy János állatorvos is, aki régi ismerőse volt a püspöknek. Pálóczi Czinke püspök, végül egy szállodai szobában kérte az elhelyezését, hogy a zsinat alatt, az ülések utáni órákban is nyugodtan dolgozhasson.

A zsinati atyák elszállásolása részben szállodában, részben a felajánlott házaknál történt. Például: Szilassy Béla, dunáninnyi főgondnok, a Városi nagy szállóban lakott. Patay Károly barsi esperes haza járt Alsószecsére.

Tóth Kálmán komáromi esperes és Kovács Alajos dunáninnei tanító képviselő elfogadta Hüberth Vilmos ügyvéd felajánlását és nála laktak, a Zöldkert utcában, a zsinat ideje alatt. Sörös Béla dunáninnyi lelkészi képviselő Dr. Boleman János főorvosnál kapott elszállásolást és Dr. Kiss Jenő ügyvéd, dunáninnyi világi képviselő, Nagy András presbiter házába szállásolt be, a Mángorló utcába, a zsinat idejére.

Nem volt könnyű így megszervezni mindent, az egyháznak ugyanis nem volt pénze a zsinat megtartására. A zsinatot megelőző – áprilisi, losonci – konventi ülésen Pálóczi Czinke István 80.000-100.000 korona közé tette jelentésében a zsinattartás költségét. Jelezte a konventnek, hogy az állam a zsinattartás anyagi támogatása tárgyában írt egyházi kérelemre még csak nem is válaszolt. Ezért a konvent úgy határozott, hogy a zsinati képviselők napi- és útiköltségének fedezéséről minden egyházkerület maga gondoskodik az általa legcélravezetőbb módon. Javaslatként a gyülekezetek lélekszáma és teherbíró képessége arányában kivetett rendkívüli járulékról határozott a konvent. Csak jelzésképpen teszem ide, hogy 40 ember szállásolása és étkeztetése 10 napon át valóban nem volt kis költség. Ezen túlmenően olyan kiadások is voltak, mint például: a törvény-cikkek kinyomtatása (a munkához), a zsinati ügyrend kinyomtatása, a törvények legépeltetése és a törvénytár nyomdaköltsége, mindez közelítette az 5.000 koronát.

Kálnay Károly, még olyan szervezési ügyeket is koordinált, ami mai szemmel talán furcsának tűnhet. Június 11-én írt egy levelet Pálóczi Czinke Istvánnak, amiben jelzi: jó lenne, ha a püspök úr június 16-án, azaz szombaton este, a 18.12-kor, Érsekújvár felől érkező vonattal, vagy a 18.15-kor Mánya felől érkező vonattal jönne Lévára. Ez azért lenne fontos, mert egy külön küldöttség fogja várni a zsinati atyákat a lévai állomáson. A fogadóbizottság 19.17-re újra kimegy majd az állomásra, mert Zólyom felől ekkor jön be az a vonat, amellyel a zsinati atyák nagy része érkezik Lévára. Az állomásról a főtérre kísérik majd a vendégeket, ahol ünnepélyesen fogadják őket, s innen lesznek a szálláshelyükre kísérve. A zsinati atyáknak június 17-én, 9.00-kor lesz a gyülekező a református gyülekezet tanácstermében, s innen vonulnak majd át testületileg a templomba. A város, a hatóságok és a lévai felekezetek tisztelgése a templomban lesz, a zsinat megkezdése előtt.

### A tárgyalási anyag előkészítése

A zsinat tárgyalási anyagán az ún. zsinat-előkészítő bizottság dolgozta ki. Két hónappal a zsinat előtt, 1923. április 14-én a konvent losonci ülésén

jelentette be Lukácsi Géza tiszáninnyi főgondnok, konventi világi elnök, hogy a törvény-előkészítés megtörtént, az egyházkerületek is és az egyházmegyék is véleményezték a teljes anyagot. Rendszerezni kell még a módosító javaslatokat és egy teljesen új törvénycikket kell megbeszélni, amit Sörös Béla losonci lelkipásztor dolgozott ki: ez a VIII. törvénycikk, ami az egyház belmissziójáról rendelkezik.

A konvent meghatározta, hogy a zsinat nyitónapján ünnepi istentisztelet lesz a lévai templomban. Igazolálatra Pálóczi Czinke István püspököt kérték fel.

Döntés született arról is, hogy a zsinattartás költségeit az egyházkerületeknek kell állniuk.

A zsinat tárgyalási és tanácskozási rendjét Péter Mihály terjesztette elő, s az előkészítő bizottság ezt elfogadta. A zsinat napirendjét az 1923. június 14-én, vagyis 3 nappal a zsinat megnyitása előtt, a Rimaszombatban megtartott konventi ülés hagyta jóvá, az alábbiak szerint:

1. A kormány engedélyének felolvasása a zsinat megtartásáról
2. A zsinat megalakulása
3. Az ügyrend és tárgysorozat megállapítása
4. Az egyetemes konvent által elkészített törvénytervezet
  - a. Az egyházalkotmányról – I. törvénycikk (alkotmányi bizottság)
  - b. A lelkészválasztásról – II. törvénycikk (lelkészválasztási bizottság)
  - c. Az egyházi adóról – III. törvénycikk (adóügyi bizottság)
  - d. Az egyházi közalapról – IV. törvénycikk (adóügyi bizottság)
  - e. Az egyházi törvénykezésről – V. törvénycikk (törvénykezési bizottság)
  - f. A közoktatásról – VI. törvénycikk (iskolaügyi bizottság)
  - g. A lelkészi nyugdíjintézetéről – VII. törvénycikk (nyugdíjügyi bizottság)
  - h. Az egyház belső építéséről – VIII. törvénycikk (belmissziói bizottság)
5. Elnökség indítvány a református katonai lelkészet felállításáról
6. Egyetemes konvent felterjesztése: a közös teológiai fakultásra vonatkozólag. Lelkészképzés.



7. Egyetemes konvent felterjesztése: a szlovák egyházmegyét illetőleg. Ezzel kapcsolatban a viszokai egyház kérelme.
8. Egyetemes konvent felterjesztése: az ungi 12 egyház elszakadásáról.
9. Egyetemes konvent felterjesztése: a református elemi iskolák fenntartásáról.
10. Egyetemes konvent felterjesztése: a lelkészek és tanítók állampolgárságáról.
11. Egyetemes konvent felterjesztése: Patay K. barsi esperes indítványa tárgyában.
12. Egyetemes konvent felterjesztése: a kiadandó Énekeskönyv-re vonatkozólag
13. Egyetemes konvent felterjesztése: a konfirmálási életkor új megállapítása tárgyában.
14. Egyetemes konvent felterjesztése: Csekés Dávid indítványa az I. t.c. 115. §-hoz.
15. Egyetemes konvent felterjesztése: Sedivý László indítványa a VIII. t.c. 3 új §-hoz.
16. Egyetemes konvent felterjesztése: Zajdó László indítványa a II. t.c. 5.§ módosítására.

Öt nappal a zsinat megnyitása előtt, a konventi iroda véglegesítette a zsinat összetételét is. A zsinati képviselők névsorát sokáig nem lehetett összeállítani, mivel a Dunáninenni- és a Kárpátaljai egyházkerületben, csak 1923 június elejére fejeződtek be a választások. A névsor a Dunáninenni egyházkerület 1923. június 6-i közgyűlésének, a Tiszáninenni egyházkerület 1921. október 30-31-i közgyűlésének és a Kárpátaljai egyházkerület 1923. június 7-i közgyűlésének vonatkozó határozatai alapján a következő képen állt össze:

#### I. A zsinat rendes tagjai:

##### A) hivatalból:

1. A Dunáninenni egyházkerületből: Balogh Elemér, püspök és Szilassy Béla, főgondnok
2. A Tiszáninenni egyházkerületből: Pálóczi Czinke István, püspök és Lukács Géza, főgondnok

3. A Kárpátaljai egyházkerületből: Bertók Béla, püspök és György Endre, főgondnok

##### B) Az egyházközségek választott képviselői:

###### 1. A Dunáninenni egyházkerületből:

|                                 |                                 |
|---------------------------------|---------------------------------|
| Patay Károly, esperes           | dr. Mohácsy János, ügyvéd       |
| Tóth Kálmán, esperes            | dr. Kersék János, ügyvéd        |
| Gyalóky László, e.ker. főjegyző | dr. Gaál Gyula ny. polgármester |
| Sörös Béla, e.ker. aljegyző     | dr. Kiss Jenő, ügyvéd           |

###### 2. A Tiszáninenni egyházkerületből:

|                                 |                                   |
|---------------------------------|-----------------------------------|
| Idrányi Barna, esperes          | Szalay László, em. gondnok        |
| Péter Mihály, e.ker. tanácsbíró | Tornallyay Zoltán, em. tanácsbíró |
| Réz László, e.ker. főjegyző     | dr. Patay György em. gondnok      |
| Szűcs István, esperes           | dr. Kovács László, ügyvéd         |
| Búzi Márton, esperes            | dr. Baksay Dezső, ügyvéd          |
| Oláh Péter, e.ker. tanácsbíró   | dr. Halmy István törv. bíró       |
| Pataky Pál, e.ker. aljegyző     | dr. Óváry Pál, em. tanácsbíró     |

###### 3. A Kárpátaljai egyházkerületből:

|                            |                                    |
|----------------------------|------------------------------------|
| Biky Ferenc, esperes       | dr. Polchy István, em. gondnok     |
| Komjáthy Gábor, esperes    | Egry Ferenc, em. gondnok           |
| Sütő Áron, e.ker. főjegyző | dr. Komáromy Lajos, e.k.v.főjegyző |
| Bary Gyula, lelkész        | dr. Korláth Endre, v. tanácsbíró   |

##### C) Tanító képviselők:

1. A Dunáninenni egyházkerületből: Kovács Alajos, igazgató-tanító
2. A Tiszáninenni egyházkerületből: Vass Ádám, igazgató-tanító
3. A Kárpátaljai egyházkerületből: Molnár Ferenc, igazgató-tanító

A megválasztott képviselők közül nem mindenki tudott részt venni a lévai zsinaton. A Dunáninenni egyházkerületből Gyalóky László lelkészi főjegyzőt, rendes képviselőt Bihary Kálmán esperes, lelkészi pótképviselő helyettesítette. Dr. Gál Gyula ny. polgármester, rendes világi képviselő távolmaradása miatt, Füssy Kálmán világi pótképviselő utazott a zsinatra. A Tiszáninenni egyházkerületből Szalay László egyházmegyei gondnok, dr. Patay György egyházmegyei gondnok, dr. Halmy István törvénybíró és dr. Óváry Pál egyházmegyei tanácsbíró, valamennyien rendes világi képv.

selők, nem tudtak részt venni a zsinaton. Az utóbbi három távolmaradót Dr. Rácz Lajos ny. táblabíró, dr. Kathona László ügyvéd és Stépán László, kerületi világi főjegyző helyettesítette. A Kárpátaljai egyházkerületből hiányzott György Endre kerületi főgondnok, és nem tudott részt venni a zsinaton dr. Polchy István pótképviselő sem, tehát a zsinat nem volt teljes létszámú.

### A zsinatnyitó istentisztelet

A zsinatnyitó ünnepi istentisztelet, 1923. június 17-én, vasárnap, 10.00-kor kezdődött a lévai templomban. A 90. zsoltár 1. versét énekelték, gyülekező énekként:

*Tebenned bízunk eleitől fogva,  
Uram, téged tartottunk hajlékunknak!  
Mikor még semmi hegyek nem voltak,  
Hogy még sem ég sem föld nem volt formálva,  
Te voltál és te vagy, erős Isten,  
És te megmaradsz minden időben.*

Majd fennálló énekként a – még ma is használt énekeskönyvünk jelzése szerinti – 283. dicséret 5. versét énekelték, ami az akkor használt énekeskönyv 1. dicséretének a 7. verse volt:

*E gyülekezeten, mely e helyre telepedett,  
Könyörülj, Úr Isten, s bővítsd rajta kegyelmedet.  
Áldd meg nagyjait, kicsinyeit,  
Mind köz, mind tanácsos rendjeit,  
Töröld el a sírók könnyeit.*

Főének azt akkori énekeskönyv 37. dicséretének 1. és 2. verse volt, ami a mostani énekeskönyvünkben lévő 370. dicséret 1. és 2. verse:

*Jövel, Szentlélek Úr Isten,  
Töltsd be szíveinket épen,  
Mennyei szent ajándékkal,  
Szívbeli szent buzgósággal,  
Melynek szentséges ereje  
Nyelveket egyező hitre  
Egybe gyűjtsd sok népeket,  
Kik mondván, így énekeljenek;  
Alleluja! Alleluja!*

*Te, szentségnek új világa,*

*Igédnek vezérlj útjára,  
Taníts téged megismernünk,  
Istent atyánknak neveznünk.  
Őrizd hamis tudománytól,  
Hogy mi ne tanuljunk mástól,  
És ne légyen több más senki,  
Hanem Krisztus, kiben kell bízni!  
Alleluja! Alleluja!*

Ezt követően Balogh Elemér püspök olvasta fel Péter 1. levele 5. részéből az 1-11. versek közötti igeszakaszt:

*„A közöttetek levő presbitereket tehát kérem én, a presbitertárs és Krisztus szenvedésének tanúja, valamint eljövendő dicsőségének is részese: legeltessétek az Isten közöttetek levő nyáját; ne kényszerből, hanem önként, ne nyereszkedésből, hanem készségesen; ne is úgy, mint akik uralkodnak a rájuk bízottakon, hanem mint akik példaképei a nyájnak. És amikor megjelenik a főpásztor, elnyeritek a dicsőség hervadhatatlan koszorúját. Ugyanúgy, ti ifjabbak: engedelmeskedjétek az idősebbeknek, egymás iránt pedig valamennyien legyetek alázatosak, mert az Isten a gőgösöknek ellenáll, az alázatosoknak pedig kegyelmet ad. Alázzátok meg tehát magatokat Isten hatalmas keze alatt, hogy felmagasztaljon titeket annak idején. Minden gondotokat óréa vessétek, mert neki gondja van rátok: Legyetek józanok, vigyázzatok, mert ellenségeitek, az ördög mint ordító oroszlán jár szerte, keresve, kit nyeljen el: álljatok ellene a hitben szilárdan, tudván, hogy ugyanazok a szenvedések telnek be testvéreiteken e világban. A minden kegyelem Istene pedig, aki elhívott titeket Krisztusban az ő örök dicsőségére, miután rövid ideig szenvedtetek, maga fog titeket felkészíteni, megszilárdítani, megerősíteni és megalapozni. Övé a dicsőség és a hatalom örökkön-örökké. Ámen”*

Majd egy karének után a gyülekezet a 74. dicséret 6. versét – a mostani énekeskönyv 162. dicséret 7. versét énekelte:

*Prédikáltasd szent igédet,  
Felséges Isten!  
Ne hagyd szomjúhozni a mi lelkünket,  
Áldd meg életünket,  
Felséges Atya Isten!*



Ezek után Pálóczi Czinke István lépett a lévai templom szószékére és Lukács evangéliuma 24. fejezetéből, felolvasta a 13-32. versek közötti igeszakaszt:

„Tanítványai közül ketten aznap egy faluba mentek, amely Jeruzsálemtől hatvan futamnyira volt, és amelynek Emmaus a neve, és beszélgettek egymással mindarról, ami történt. Miközben beszélgettek, és vitatkoztak egymással, maga Jézus is melléjük szegődött, és együtt ment velük. Látásukat azonban valami akadályozta és nem ismerték fel őt. Ő pedig így szólt hozzájuk: „Miről beszélgettek egymással útközben?” Erre szomorúan megálltak. Majd megszólalt az egyik, név szerint Kleopás, és ezt mondta neki: „Te vagy az egyetlen idegen Jeruzsálemben, aki nem tudod mi történt ott ezekben a napokban?” „Mi történt?” – kérdezte tőlük. Ők így válaszoltak neki: „Az, ami a názáreti Jézussal esett, aki próféta volt, szóban és tettben hatalmas Isten és az egész nép előtt; hogyan adták át a főpapok és a főemberek halálos ítéletre, és hogyan feszítették meg. Pedig mi abban reménykedtünk, hogy ő fogja megváltani Izráelt. De ma már harmadik napja, hogy ezek történtek. Ezenfelül néhány közülünk való asszony is megdöbbentett minket, akik kora hajnalban ott voltak a sírboltnál, de nem találták ott a testét; eljöttek és azt beszéltek, hogy angyalok jelenését is látták, akik azt hirdették, hogy ő él. El is mentek néhányan a velünk levők közül a sírhoz, és mindent úgy találtak, ahogyan az asszonyok beszéltek; őt azonban nem látták.” Akkor ő így szólt hozzájuk: „Ó, ti balgák! Milyen rest a szívetek arra, hogy mindazt elhiggyétek, amit megmondtak a próféták! Hát nem ezt kellett-e elszenvednie a Krisztusnak, és így megdicsőülnie?” És Mózesről meg valamennyi prófétáról kezdve elmagyarázta nekik mindazt, ami az Írásokban róla szólt. Így értek el ahhoz a faluhoz, amelybe igyekeztek. Ő azonban úgy tett, mintha tovább akarna menni. De azok unszolták és kérték: „Maradj velünk, mert esteledik, a nap is lehanyatlott már!” Bement hát, hogy velük maradjon. És amikor asztalhoz telepedett velük, vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és nekik adta. Erre megnyílt a szemük, és felismerték, ő azonban eltűnt előlük. Ekkor így szóltak egymásnak: „Nem hevült-e a szívünk, amikor beszélt hozzánk az úton, amikor feltárta előttünk az Írásokat?”

Ez alapján tartotta meg a „Mi pedig azt hittük...” című prédikációját. Álljon itt, emlékezetül Pálóczi Czinke István szószéki szolgálata: az akkor és ott elhangzott teljes igehirdetés!

Kezdő imádság:

„A babiloni vizek mellől jöttünk hozzád Istenünk, s mint szomorú füzek, borulunk zsámolyodhoz, ő örök Igazság! Hasson fel hozzád a mi könnyes imádságunk.

Forró sóhajtások, lelkünknek ez elszaggatott darabjai szállnak trónod elé: hallod-e? látod-e?

Egy nemzet lelke az, mely vétkezett ellened s most keresi az utat, melyen visszatérhet hozzád, atyai szívedhez, örök jószágodhoz.

Látod-e? Szánod-e?

Óh, mindig szántad, mindig. Az első perctől kezdve. Mikor kilépett az atyai hajlékból. S egyre jobban távolodott tőled; neked fájt legjobban.

Tu tudad, hogy visszatér, hogy a nyomorúság visszahajtja hozzád: de előre láttad sok szenvedését is, megaláztatását, könnyes éjszakáit, önmagával való tusakodásait.

És szántad, mert szeretted.

Most itt sír lábaidnál és nem mer a szemedbe nézni.

Óh, hajolj le hozzá, s emeld fel szívedhez!

S a Krisztusban megmutatott örök szerelmedből fogadd vissza Atyánk, a te megalázott bűnbánó népedet, Ő érte, Fiadért, a mi Megváltónkért!

Ámen.”

Igehirdetés a Lk 24,13-32 textus alapján:

Úgy jártak, mint mi, Testvérem. Álmodtak szépet, gyönyörűt szabad hazáról, független nemzetről, tengertől tengerig terjedő birodalomról. Merre zúgnak hangjai Tigrisnek, Nílusnak, Jordán szent vizének: az mind az övék lesz. Ahol ültek régen, rabigába törten, Nílus partján téglát verve, babiloni vizek mellett néma búban, fájdalomban, lantjaikat fűzfára függesztve: ott a szabadság zsoltárai fognak megzendülni, s egy nemzet messiási várakozása ezer éves álma fog édes valósággá válni.

„Mi azt hittük, hogy ő fogja Izráelt megszabadítani.”

Ez a gyönyörűsége álom szertefoszlott, mint a köd. Reggel még virágzott, estére elhervadt. S a szent ügy apostolai az eszme legfanatikusabb hívei egyszerre

a másik túlzásba csaptak át, szörnyű mélységbe zuhantak alá, a teljes reménytelenségbe.

Csüggedten, kábultan széledeztek ki erre, ki arra. Ki vidékre téved, ki a főváros forgatagába vész. Nincs egyetlen kivezető gondolat elméjükben, egyetlen vigasztaló sugár a szívökben, csak kimondhatatlan keserűség. Úgy érzik, hogy valami nagy igazságtalanság történt velök. Ők ki vannak fosztva, ők meg vannak csalva. Összeomlott az egész világ. A saját eszményképük ellen kezdenek lázadni, zúgolódní: Mi pedig azt hittük, hogy ő az!

Oh, te kicsiny hitű, hát persze, hogy Ő az, aki egyedül segíthet rajtatok, egyedül szabadíthat meg benneteket. Hiszen már ott is van mellettetek, csak még nem tudjátok. Már oszlatgatja a homályt a szemetekről, de a megváltás „nagy titkát” még nem látjátok. De ha majd elkezd gerjedezni, gyulladozni a szívetek; ha újra áhítjátok a szavát, áldó imádságát, s veszitek kezéből az életnek kenyerét, hogy vegyétek azzal *Lelke erejét* is: Oh, akkor már nem féltelek benneteket, mert tudom, hogy meghalt hitetek újra él; Krisztustok, Megváltótok feltámadt, elmétek megvilágosodott, s most már csodálva látjátok, hogy az Isten útjai nem a mi utaink, hogy ami történt, annak úgy kellett történnie.

„Miért vagytok szomorú ábrázattal.” Mi bánt benneteket? Az elcsüggedésre, a zúgolódásra nincs okotok. Hiszen senki sem csalt meg titeket. Ti kergettetek álomképet. Ti értettétek félre a Krisztust. Ti imádkoztatok megfordítva a Gecsemáné kerti imádságot: „*Atyánk, ne úgy legyen, ahogy te akarod, hanem ahogy mi szeretők*”. És elkezdé nekik magyarázni az Írásokat, Mózesről kezdve minden századon keresztül a mai napig. Lelkük elé tárta a választottak végzetét, a Messiások kálváriáját, a *via dolorozát*, a fájdalmak útját, mely egyedül vezet a megdicsősüléshez.

A szenvedés útja: a megszentelődés útja. A keresztthordozás, a megaláztatás, az isteni igazságszolgáltatásnak három napig vagy három századig való felfüggesztése, nem annak a bizonyosága, mintha Isten elhagyott volna bennünket, ellenkezőleg, annak, hogy célja van velünk.

„Pedig mi azt hittük”. Hát nem jól hittétek, testvéreim! Meg kellett volna néznetek előbb a múltak könyvét, a történelem feljegyzéseit; vissza kellett volna idéznetek bölcséiteket, prófétaítok jó szavát, jövőbe látó intelmeit, s akkor tudtátok volna előre, hogy ennek más vége nem lehet. A Krisztus a ti alaptalan várakozásokat már akkor elutasította, mikor megharcolta nagy harcát a kísértővel ti értetek; mikor az arany korona helyett a tövis koronát választotta. Lelkének már akkori korszakos tusájából rátok világított az az örök igazság, hogy egyetlen népet sem lehet megváltani a szolgaságból, míg lelkén is bilincseket visel,

százados bűnöknek súlyos bilincseit. Mert ha megváltanák is ma, holnap újra rab lesz, s ez a második rabsága az elsőnél sokkal gonoszabb lesz.

„Pedig mi azt hittük”. Hát nem jól hittétek, testvéreim! Az Úrnak utai nem a mi utaink. Mindennek így kellett történnie. Így volt elvégezve a Krisztus mártírhála egy új élet vetése, kiomló vére egy új világ megtermékenyülése, még népe számára is a megdicsősülés kezdete, hogy belőle sugárzott ki a világ világossága, a messiási eszme.

„Pedig mi azt hittük”. Mi jagon? Azon a szent jagon, hogy „*megbűnhődte már e nép a múltat s jövőjét*”. Nem, testvér, a bűnhődés, a szenvedés csak most kezdődik. Az apák megették az egrest, s a fiak foga vásik el belé. Az ő tévedéseik súlya is a mi fejünkre szakadt. Amit ők szenvedtek, magokért szenvedték, de amit vétkeztek, annak zsoldja a mi halálunk lett.

Ennek nem lehetett másként történnie, mert az erkölcsi világnak is megvannak ép úgy, mint az életnek, s halálnak, a bujdosó holdaknak, s napoknak a maga kérlelhetetlen és változhatatlan örök törvényei. Isten a lelkek országában is mindenható hatalommal uralkodik. S ha Ő úgy látja jónak, hogy a lelkek keménységét könnyben lágyítsa meg, s a népeket vesszővel vezesse a megszentelődés útjára: akkor az úgy is megyen véghez.

„Pedig mi azt hittük”. Hogyan? Ilyen hamar csüggedő lélekkel? Ilyen ingadozó hittel, ilyen szalmalánccal? Ilyen bizonytalan meggyőződéssel?

Ah! Az ilyen lelkeknek előbb tűzön kell átmenni, fájdalommal égni, könnyeket hullatni, álmatlan éjszakákat általvirrasztani. Vergődni, tusakodni, emésztődni, míg hite olyan törhetetlenül emelkedik ki a kétségek árjából, mint a kőszál a tenger vizéből.

Mit lehetett volna a Krisztusnak ilyen lelkekkel kezdeni, akikről fájdalommal állapította meg kevéssel ezelőtt: „*Ennyi idő óta vagyok veletek, s még most sem ismertek engemet?*”

Íme, a női szívek már ismét megnyíltak előtte. Ők már tanúbizonyságok az élő Krisztus mellett, mert nekik már megjelent az égnek legboldogabb követe: a hitnek angyala, mikor a tanítványok még mindig „szomorú ábrázattal” járnak.

Ah, a szív az életnek kútfeje! Nemcsak a földinek, az örök életnek is. Ahol a legtündöklőbb elme is csak homályos mélységekre talál: ott a szív már felpattant sírokat. Megnyilatkozott egeket lát és nem kételkedik, nem bizonytalankodik, nem nyugtalankodik, csak hiszen és boldog.

Megy a világ ismét az emmausi úton, a csüggedés útján, kábult fővel, megriadt lélekkel, szomorú ábrázattal.

Egy iszonyú nagypéntek viharzott át őrajta is, s a szentek szentje titkát elrejtő kárpitok az ő hitének templomában is ketté hasadoztak.

Szédülten áll a pusztulás felett. Kimondhatatlan fájdalommal látja a romba dőlt oltárokat, eszményeket és reménytelenül sóhajtja: mi lesz az emberiségből, seregeknek Ura, ha a Krisztusban is így megcsalhatkoztunk; ha a keresztyénség is ilyen szörnyű csődöt mondott.

Nem! Nem! Nem! Nem a keresztyénség csődje ez testvéreim, hanem a keresztyéntelenségé, a modern civilizációé. Nincs ehhez a Krisztusnak semmi köze. Az önimádó felvilágosodás bukása ez. Azé a luciferi léleké és tudományé, mely kiölte a hitet a lelkekből, a bizalom melegségét a szívekből, a tekintélyt a családból, s a társadalomból, a fényes titkokat a vallásból, s az ideált az ifjúságból. Mely elhittette a tökéletlen emberrel, hogy nincs szüksége megváltóra, mert ő immár magamagának a megváltója. Ugyanaz a folyamat ismétlődött itt szemeink láttára, ami a keresztyénség első erjedő századaiban, a Krisztus istensége felett vívott keserű harcokban. Ám akkor még hatalmasan lobogott és fuvallott az a lélek, mely diadalra segítette a világújító nagy elvet, a keresztyénség alfáját és ómegáját, hogy Krisztus a mi egyedüli váltságunk és üdvösségünk, mert ő az Atya lelkéből lelkedzett s a mi megváltásunk ő általa az isteni kegyelem munkája. Hogyan? Miként? Ez az Atya titka, amelyet ésszel hasztalan feszegetünk: felfogni nem tudjuk. De nem is szükséges, mert épp Istennek e csodálatos titkában, a misztériumban rejlik a vallás lényege, s ereje. Azzal a jottával, azzal az „i” betűvel, melyet a niceai zsinat a hitvallásból kiküszöbölt; s melyet a mi nagy Madáchunk is félreértett, századokra mentette meg az Athanáziosok, s az atyák hite és bölcsessége a keresztyénséget, s a világ lelki nyugodalmát.

Ma nem az a legnagyobb szerencsétlensége Európának, hogy politikailag összeomlott, hanem hogy a lelki világa is összeomlott, hogy rászakadt az ég is. És hogy nincsenek Athanáziosai, nincsenek világító elméi. Ma nincs a világnak egyetlen nagy embere, nincs egyetlen nagy gondolata, amely a lelkeket megragadná, lánggra gyújtaná, édes gerjedésre indítaná.

Pedig a sokaságnak vezér kell, zászló kell, világító eszme kell, amely után indulhasson.

Ezt a vezért veszítettük el, a lobogónkat engedték sárba tapodni, azért jutotunk idáig. Azért lettünk boldogtalanokká, mert az emberek már nem keresztyének.

De hiszen a Krisztus él! S ha egyszer már meggyőzte a világot, felveszi a harcot ellene másodszor is. Igen, testvéreim. Csak azt várja, hogy előbb megvívjuk a magunk belső harcát, leszálljunk a bűnbánat könnyes mélységeibe, s ott rátaláljunk a régi lelkünkre, a régi hitünkre.

Nem, testvéreim! Nem a Krisztusban csalódtunk, mert ő tegnap és ma és örökké ugyanaz, a magunk téves hite csalt meg bennünket. Mi bizonyultunk méltatlannak őhózzá. Levontuk a Krisztust magunkhoz, ahelyett hogy mi emelkedtünk volna fel őhózzá. Részekre szaggattunk, ahelyett, hogy mi lettünk volna egyé őbenne.

Ah, az a világokat átölelő lélek, mikor azt hirdették, hogy a keresztfán örökre kialudt, akkor gyúlt ki épp egész isteni szépségében. S fénye átsugárzott a tengereken is. Ráragyogott Rómára, Korinthusra, Alexandriára. Új hajnalt hirdetett latinnak, görögnek, a roppant birodalom minden rab népének. Kezükről leoldta a láncot, lelkükről elűzte a homályt, s a római légiók sasos zászlói helyére oda tűzte a keresztes lobogót.

„Ezzel fogtok győzni.” És győztek is minden poklon keresztül. És győzni fogunk mi is, ha újra alá állunk.

Akkor e szent lobogó nyomán templomok támadtak, új kultúrák keletkeztek, százados gyűlölségek hamvadtak ki, barbár népek ölelkeztek össze, s az egész föld szíve elkezdett édesen gerjedezni, emberi módon dobogni, szent sejtelmekkel, csodálatos, titokteljes érzésekkel megteljesedni.

Akkor így volt. ma romok borítják a földet mindenütt, amerre azt a lobogót bevonták, s helyébe tűzték a gyűlölet és hitetlenség vörös lobogóját.

Lement a nap, de csillagok nem jöttek. A legfélelmetesebb éjszaka közeledik, minőt még nem látott a világ. Olyan viharok gyülekeznek benne.

Óh, Mester, ne hagyj el! Óh, Uram, maradj velünk, mert a mi egünk már egészen besötétlett.

Félünk.

És bement a házba, hogy velük maradjon. Leül az asztalhoz, veszi a kenyeret, összeteszi a két átszegzett kezét felette és imádkozik. És íme, beáll a nagy fordulat, egyszerre megnyilatkoznak az ő szemeik, egyszerre megvilágosodik az ő elméjük, hogy hiszen el Ő, aki úgy szerette őket, hogy meghalt értük. Ez az igazi Krisztus, aki az utolsó estén is megáldott kenyerét velük megosztotta, azután a lábaikat mosta, hogy örökre a lelkükbe vesse a nagy parancsolatot: „egymást szeressétek, egymáson ne uralkodjatok”! Aki közületek első akar lenni, legyen szolgálja a többieknek. Hiszen ti egymásnak testvérei vagytok.

Azok vagytok-e? Mondjátok emberek. Mondjátok, ti büszke kultúrnemzetek, ti fáklyahordók. Tegyétek a szívetekre a kezeteiket és feleljetek orcapirulás nélkül e kérdésemre: hát élet ez? Keresztyén élet ez? Hát lélek ez? Krisztusi lélek ez?

Mikor nyilatkoznak meg már a ti szemeitek, s mikor ismertek rá ti is az igai Krisztusra: a világ-megváltóra, az egész emberi nemzet szabadítójára,



Mindaddig, míg azzal áztatjátok magatokat, hogy ő csak Izráel fogja megszabadítani, hogy ő csak egy népnek barátja, egy nemzetnek megszabadítója, míg a népek a nemzetiségükre, s vérrel vagy szerencsével szerzett dicsőségükre lesznek kevélyek és nem a derékségükre, a nagy és nemes szívükre, míg a keresztyén templomokban is minden nép egyedül a maga győzelméért s a többi nép megaláztatásáért imádkozik, addig idegen marad nekik a Krisztus, addig nem szűnik meg a szolgaság és a szenvedés a földön.

Mi még mindig a régi zsidó korlátoltság és zárkózottság béklyóiban járunk, testvéreim. Nemhogy a Krisztushoz, de a nagy prófétákhoz, az Ézsaiásokhoz sem tudunk felemelkedni, ott tartunk, ahol az emmausi tanítványok a Krisztus felismerése előtt, mintha Pál, ez a nagy apostol soha sem élt volna. A keresztyénség egyetemessége, amely ezt a vallást minden vallásnak fölibe emelte s a világra nézve megváltássá tette, még mindig nem lett úrrá az önző lelkeken. Mint a pogány korban, a Nabukonodozorok és Fáraók idején, még most is minden nemzet a maga külön istenét imádja. És csak a maga földje szent föld, csak a maga népe választott nép, minden más nép barbár, tehát tisztátalan, melyet meg kell vetni és nem szabad megszánni. A mai kultúrember fellázad az állatkínzás ellen, de millió meg millió embertársa mélységes szenvedését, lélekgyötretését, megaláztatását közömbösen nézi.

Hát élet ez, keresztyén élet ez? Hát lélek ez, Krisztusi lélek ez?

És mi is csak azt siratjuk, hogy a mi várakozásunk nem teljesedett be, s nem jut eszünkbe, hogy nem is teljesedhetett, mert az Isten nem egy népnek az Istene, a Krisztus nem egyedül Izráel megváltója, hanem zsidóé, görögé, pogányé egyaránt. Mi búszult gerjedezésünkben azt hisszük, hogy csak velünk történt igazságtalanság, hogy „nincs olyan bánat, mint a mi bánatunk”, s feledjük, hogy egy nagy nemzet, egy nagy birodalom is gyászban s hamuban ül. És akik győztek is, azok is csalódní fognak, mert Krisztus nélkül számítottak, gyűlöletre építkeztek.

Az emberiséget egyetlen nagy elhatározás mentheti meg csupán, mint már kétszer is megmentette: meg kell indítani a harmadik nagy reformációt, most már nem az egyházét, hanem a lelkekét.

Kétszer született újjá idáig a világ a Krisztus által: az evangéliumi világfelfogás győzelme által a keresztyénség hajnalán, s az első reformációban. De győzelmét egyszer sem tudta döntő diadalra vinni. Újra meg újra pártoskodás és testvéri gyűlölködés eszközévé alacsonyították le a Krisztus szent nevét. Minden attól függ megint, hogy a világ ráeszmél-e valahára az igazi Krisztusra, megérti-e küldetése, önfeláldozása nagy célját, nagy titkát, belátja-e saját szörnyű tévedését, s kigyógyul-e végre zsidós gondolkozásából, elfogultságából. Ha nem: végzete be fog teljesedni.

Úgy gondoljátok?

De hiszen ez lehetlenség. Ez a szörnyű tragédia ellenkeznek az Isten világ-igazgatásával, örök kegyelmével.

„E világnak történeti lesznek akaratóból”!

El kell jönni az időnek, mikor a lelkekről végre felszakad a köd és mindeknek szemei megvilágosodnak, mikor a lezüllött, hitét vesztet emberiség szíve megdobbán megint a Krisztus szavára és „mindazoknak elhívésére, amiket a próféták szólottak”. A szent személyből kiáradó varázs, az igéből kivilágító igazság hódolatra fogja indítani valamennyi tamáskodó, zúgolódó tanítványát. Sírva fogjuk a kezét megragadni és úgy kérni, „kényszeríteni”, mondván: Uram, maradj velünk, mert nálad nélkül a mi napunk végképp le hanyatlik.

Az új reformáció, ha meglesz, akkor lesz, mikor az utána való szent áhítozás el fog valamennyi szívet, s mi mindnyájan élő közösségbe lépünk a Krisztussal. Ha ő szegi meg nekünk megint a kenyeret, s ő táplálja lelkünket az örök életre. Akkor majd belátjuk, hogy hol hamisítottuk meg az ő evangéliumát. Akkor majd ráeszmélünk, hogy az ő szent homlokának nem azért kellett vérezni a töviskoronától, szívének az emberek hálátlanságától, lelkének a gecsemáné kerti utolsó éjszaka tusakodásától, hogy minket a gonosztól megmentsen, bűtől, gondtól, könnyhullatástól megszabadítson, hanem, hogy isteni példájával irgalomra, minden szenvedő iránt részvételre, s még ellenségeink iránt is szeretetre indítson bennünket.

Az új reformáció zászlajára csak egy szól lesz írva. Óh, nem a szabadság, nem az egyenlőség, amelyekért már annyi vér ömlött hiába, s annyi igazságtalanság követtetett el, hanem csak az az egy: Testvériség! Emberi szolidaritás, mely nincs kötve se csillagos, se keresztes tornyokhoz, nincs kötve fajokhoz, országhatárokhöz, csak dobogó szívekhez.

Oh, édes álom! Be fogsz-e valaha teljesedni?

Be kell teljesednie, testvéreim, mert csak ez az egy igazság van a földön, mint ahogy csak egy Atyánk van az égben.

És ezért halt meg a Krisztus is.

Akárhogy háborogtok, akárhogy keseregtek most, akárhogy kárhoztatjátok, sőt káromoljátok a Krisztust: a végső győzelem mégiscsak azoké lesz, akik nem a fegyverben, de a Krisztusban, nem a gyűlöletben, de a szeretetben a legerősebbek. Az ég és a föld elmúlik, de az Ő beszéde soha-soha el nem múlik (Mk 8,31)

Testvéreim! Járom én is az emmausi utat csüggedten, szomorúan, összetört lélekkel. Nem egyedül járom. Népek milliói jönnek velem, délről és nyugatról, meghasonlott, fáradt, hitevesztett emberek, sápadt arcú, kisírt szemű édesanyák,

akik mind azt hitték, hogy ő fogja Izráelt megszabadítani, s most lélektelenül, tanácstalanul néznek a holnap elé.

Este van. bealkonyodott a világ felett. Nehéz párák szállnak fel a földről: nyögések, jajszók, átkok, imádságok, vegyest.

És az alkonyodó égen egyszer megjelenik a sötétségbe hanyatló Európa felett egy ragyogó látomány: „Hasonló az Emberfiához. Orcája mint a nap, mikor fénylik az ő erejében. És szájából két élő éles kard jöve ki és ezt mondja: „ne féljete! Én vagyok az Élő, noha meghaltam, és íme, élek örökkön örökké és bírok a pokolnak és halálnak kulcsaival” (Jel 1,13-18).

És az imént még sötét ég alja elkezd pirosodni. Fényesség borítja be a mélységet és a magasságot, s az Emberfiának glóriás alakja úgy áll ott e sugárözönben, mintha ő volna a nap, melyből a világosság árad.

Megvirradt.

És a sápadt milliók szeme kigyúl a látásra. Odatapad az Emberfiára, az arca elkezd pirosodni, a szíve lekezd gerjedezni, csöndesen reszketni, s lehull a porba, mint Tamás, boldog megalázkodással: „Én Uram és én Istenem!”

Értitek testvéreim? Ó él! És a pokol kulcsa is nála van. tehát van feltámadás a halálból, van kiszabadulás a pokolból, virradat az éjszakából.

De Krisztus nélkül nincs megváltás, szenvedés nélkül nincs megdicsőülés! Ámen!

Imádság:

Uram! Mint a fészkeről felriasztott madár, oltalmat keresünk, hozzád menekülünk. Imádságunk szívedet verdesi és igazságért kiált hozzád az egekre.

Óh, mert mi, csüggedő emberek, hitünkben is hamar megrendülünk. Igazságodat feszegetjük, s lázadozva mondjuk: „Minket Úr Isten elhagyta, s nem érdemünk szerint bántál velünk”.

Óh, pedig örök hálával kellene elődbe borulnunk, hogy nem úgy bántál velünk! Mert ha érdemünk szerint ítélnél meg minket: megállhatnánk-e úgy igazságod előtt?

Azért nem igazságot, de kegyelmet kérünk tőled, Istenünk. Amit ellened vétettünk: bocsásd meg. Tanuljuk meg belőle, hogy mi az, ami legjobban fáj; melyik az a seb, mely soha be nem gyógyul; óh azért soha ilyen fájó sebet mi ne ejtsünk másokon.

Nem titkoljuk, Atyánk, hisz úgyis a szívünkbe látsz, hogy nehéz felejteni a mi nagy csalódásunkat. Hogy úgy járunk, mint egy álomban, s a szívünk még mindig úgy zúg, mint a harang, mikor megütötték.

Óh, fuvallj rá te, mindenekre elégséges kegyelem, hogy ne fájjon, ne zúgjon. Győzz meg minket Atyánk, hogy ami velünk történt, megszentelésünkre történt, mert „lelkünk könnyűinknek vizében, mint a gyolcs megtisztul, fehérül”.

Áldd meg a te anyaszentegyházadat, melynek vénei most egybe gyülekeztek, építeni a te országodat, a szentek országát, a népek testvériségének a Krisztuson épült szentséges templomát. Óh, jöjjön el a te országod, tölts be uralkodásod, ó mi királyunk, a földet, szaporítsad seregedet.

Áldd meg ezt a földet, amelyen nekünk lakozást engedte! Áldd meg ezt a népet, mely ezer év óta és együtt testvérként e földön: Sajó mentén, Garam mentén, Ung és Hernád vize mellett. Ezután se engedd, hogy szívüket egymástól elidegenítsék konkoly-hintő kezek, hanem add, hogy békecségekben ülhessenek a te gondviselő oltalmadnak enyhelyében.

Áldd meg ez ország koronátlan fejét. Űzd el a borulatot, melyet hitvese napjának leáldozása vont a felette is alkonyodó égre.

Szívén tartsd ott állandóan a te szent kezdet, hogy ne hajoljon se jobbra, se balra. A kormányon ülőkbe adj megértésnek és emberségnek lelkét. Akiknek kezében bírói pálca van: ne engedd, hogy felettébb igazak legyenek. Óh, ha meg tudnák a mi lelkünket érteni, Istenünk, mely mindig egyenes úton jár és mindenkihez jó, csak magához nem volt az! Ha megrezdülne egy húr az ő szívükben is a mi sóhajunktól: tán nem járnánk mi sem örökké szomorú ábrázattal.

Vidámítsd meg Uram, a mi szívünket a mi nyomorúságunknak napjai után és az esztendő után, amelyekben láttunk sok gonoszt. S míg napunk ilyen alkonyatra hajlik: térj be hozzánk, óh, Megváltónk, és ülj le a mi asztalunkhoz, áldd meg a mi kenyerünket, gyógyítsd be a sebeinket, add vissza a bizalmunkat, s szenvedésed és megaláztatásod után mutasd meg csüggedő hitünknek a te örök dicsőségedet! Ámen.

A történelmi jelentőségű, ma is sok-sok igazságot hordozó és homiletikai szempontból is jeles igehirdetés után, egy karének következett, majd a gyülekezet a 37. dicséret 3. versét – a mai számozás szerinti a 370. dicséret 3. versét – énekelte az istentisztelet záró énekeként:

Ó, mi édes Vigasztalónk!  
Légy kegyes megoltalmazónk,  
Hogy maradjunk útaidban,  
Ne csüggedjünk háborúnkban.  
Erőddel elménket készítsd,  
Gyenge hitünket erősítsd,  
Hogy halál és élet által



*Hozzád siessünk nagy vágyással.  
Alleluja! Alleluja.*

### A zsinat munkája

Másnap – június 18-án, hétfőn – kezdődött a zsinat érdemi munkája. Régi szokás szerint, a zsinat, üdvözlő táviratot küldött az állam első emberének:

*„A Szlovenszkói és ruszinszkói református egyházunk zsinata a mai napon, tanácskozását megkezdvén, Elnök urat, mint az állam fejét, mély tisztelettel üdvözli, biztosítván Elnök urat arról, hogy teljes erejével az állam és egyház azonos erkölcsi céljának megvalósítását munkálja, s erre Elnök úrnak jóindulatú támogatását kéri, s egyúttal Elnök úrnak, az állam és egyház javára irányuló működéseire Isten áldását kívánja. Pálóczi Czinke István püspök, Lukácsi Géza főgondnok”*

A prágai elnöki irodából megérkezett a válasz is Lévára, igaz már csak akkor, amikor a zsinatot berekesztették, így a levelet Pálóczi Czinke István már otthon, Rimaszombatban vehette kézbe:

*„Predsedníctvu zákonodárné synody všeobecne reformované cirkve / k rukám předsedy p. biskupa Štěpana Czinke / v Leviciach.*

*Poděpsaná kacíř dovoluje si Vám poděkovati za pozdravný projev, zaslaný pánu presidentu republiky z porad Vašeho zákonodárného synodu a sděluje Vám, že z obsahu Vašeho telegramu bude panu presidentovi referováno hned po jeho návratu z ciziny”*

Fordítás:

*„Az egyetemes református egyház törvényhozó zsinata elnökségének / Czinke István püspök úr kezébe / Léván*

*Alulírott kancellár tisztelettel megköszöni Önöknek az Önök törvényhozó zsinatáról a köztársasági elnök úrnak küldött köszöntést és biztosítja Önöket arról, hogy az Önök táviratának tartalmáról tájékoztatni fogja az elnök urat, amint az hazatér külföldi útjáról.”*

A lévai zsinaton megjelent a csehszlovák kormány képviseletében dr. Szlávik György kormánybiztos, aki üdvözlő beszédében – többek között – kiemelte az első zsinat történelmi jelentőségét, melyet abban látott elsősorban, hogy a szlovenszkói és kárpátaljai egyetemes református egyház a

Csehszlovák Köztársaság fennállásának 5. évében, összhangba kívánja hozni egyházszervezetét a fennálló törvényes renddel. A kormánybiztos – a protokolláris köszöntésen túl – az érdemi munka megkezdésekor még egy felszólalást tett. Ebben egyértelművé tette, hogy a csehszlovák minisztertanács megbízta őt azzal is, hogy mint a zsinat kormánybiztosa, végig legyen jelen és kísérje figyelemmel az ülést. Kimondta, hogy az alkotandó zsinati törvények csak úgy fognak érvényessé válni, ha azokat a csehszlovák kormány megerősíti. Ez pedig akkor következik be, ha a zsinat szem előtt tartja azt, hogy az egyház alkotmányát a csehszlovák állam alkotmányával, törvényeivel teljes összhangba kell hozni és beépíti egyházi törvényeibe mindazt, amit a csehszlovák kormány intencióként eddig megfogalmazott és az egyház tudomására hozott.

Megismételte azokat az irányelveket, amelyek betartását a csehszlovák kormány elvárta az egyházunktól. Ezek:

1. Az egyház alkotmányának magában kell foglalnia annak határozott és világos becikkelyezését, hogy a szlovenszkói református egyház, a Csehszlovák Köztársaság területén teljesen önálló és minden azonos, vagy hasonló hitvallású külföldi felekezettől, szervezetében teljesen független református egyház.
2. A csehszlovák kormány nem ellenzi, hogy a szlovenszkói református gyülekezetek a Kárpátalja területén lévő református gyülekezetekkel közösen egy egységes egyetemes egyházat alkossanak, természetesen a Kárpátalja autonóm alkotmányának teljes figyelembe vételével.
3. A Csehszlovák Köztársaság alkotmányos törvényei adják meg a zsinat határozatainak azt a szilárd alapot, amelytől a zsinat nem távolodhat el.
4. Az állam alkotmánya és törvényei minden állampolgárnak vallási és nemzeti különbség nélkül egyenlő jogokat és kötelezéseket biztosítanak. A meghozandó egyházi alkotmánynak is biztosítania kell minden egyháztag egyenlő jogát és köteleességét. A Csehszlovák Köztársaság kormánya elvárja, hogy a református zsinat teljes egészében biztosítja az egyes egyháztagoknak úgy, mint az egyházi szervezet minden fokozatának egyenlő jogát, nemzetiségi különbség nélkül. (Szlávik itt egyértelművé tette, hogy a református egyházban élő szlovák kisebbségre gondolt.)
5. A Csehszlovák Köztársaság kormánya meg van győződve, hogy a református egyház biztosítja szlovák híveinek az őket megillető

szlovák képviselőket az egyház törvényhozási és közigazgatási közéletének minden egyes fokán. Az egyenlő jogok biztosításának garanciáját a csehszlovák kormány abban látta, hogy a zsinat a szlovák kisebbségnek a szlovenszkói református egyház kebelében külön szlovák egyházmegyét biztosít és a zsinati törvény ezen határozatát a református egyház meg is valósítaná.

6. A szlovenszkói református egyháznak a Csehszlovák Köztársasághoz való eddigi tisztázatlan viszonyát a csehszlovák kormány provizórikusnak tekintette, s természetes, hogy az új zsinati törvénytervezet megalkotásával ez a tisztázatlan helyzet megszűnik. Ennél fogva a zsinati törvények megerősítése után, a református egyház szervezete minden fokon ezen új törvényes rend alapján újjáalakítandó.
7. Szláv kormánybiztos a lelkészképzésről is beszélt. Elmondta, hogy a református egyház és az állam viszonyát eddig nehezítette az is, hogy az itt szolgáló lelkészek idegen államban tanultak és még mindig idegen állam területén neveltetik az egyház a teológusait. *„Elvárható, hogy a református egyház a lelkészképzés terén is teljesen függetleníti magát minden külföldi szervezettől és befolyástól”* – mondta.

Ezután a zsinat megválasztotta a szakbizottságokat az egyes törvénycikketek feldolgozására. Június 17-től 25-ig, ülésnapokat tartott a zsinat. Minden napról külön jegyzőkönyv vététt fel, amit másnap reggel felolvastak és hitelesítettek az atyák. Így tárgyalták végig a törvénytervezetet, közel 200 oldalnyi egyházi jogi anyagot, az egyes paragrafusokhoz tartozó módosításokkal, indítványokkal.

Az alapul vett törvénytervezetet formailag is az aktuális helyzethez kellett igazítani. Egyetlen példa: az 1923. június 20-án kelt jegyzőkönyvben, az éppen tárgyalt rész kapcsán ezt olvassuk: „1.§-ban „A magyarországi...” helyébe „A szlovenszkói és kárpátaljai...” teendő”. Így is végig kellett „javítani” a nem kis terjedelmű jogi szöveget.

Az egyes törvényekhez a módosításokat csak írásban – kis cédulákon – lehetett betervezni. Ezeket az előadók összesítették, csoportosították és így bocsátották szavazásra. A módosító javaslatokról szóló szavazásokkal, valójában az egyes törvénycikkeket el is fogadta, vagyis véglegesítette a zsinat.

Végül a hetedik munkanapon, június 25-én, sor került a törvénytervezet elfogadására. A zsinati jegyzőkönyv tanúsága szerint, ezen a napon „11 óra

*20 perckor Pálóczi Czinke István püspök buzgó hálaadó imádságával, s e gyűlés jegyzőkönyvének hitelesítésével a zsinat első ülésnapja bezáratott”.*

Véget ért az alkotmányozó zsinat. Elkészült a református egyház alkotmánya és törvénytere, létrejött Csehszlovákiában az önálló református egyház.

Somogyi Alfréd

## Az egyház és a csehszlovák állam viszonya a lévai zsinat utáni időszakban

### A zsinati törvények utóélete: az állami jóváhagyás elmaradása

A zsinat elnöksége 1923. július 28-án, vagyis 3 nappal a törvényhozó zsinat első ülészakának berekesztése után, felterjesztette törvényeit a köztársasági elnökhöz, jóváhagyásra. S itt és ezzel elkezdődött református egyházunk „kálváriájának” következő szakasza.

Egyházunk vezetői az 1790/91. évi XXVI. törvénycikk 4. §-a értelmében jártak el. Ez a törvény kimondta az evangélikusokkal és a reformátusokkal kapcsolatban, hogy törvényeiket (kánonjaikat) maguk hozhatják meg zsinataikon, de „az így alkotott kánonok és szabályok csak miután a királyi főfelügyeleten átmentek és helybenhagyást nyertek, bírjanak érvényesség erejével, egyébiránt mindenekben érintetlenül hagyatván a király legfőbb felügyeletének az ország törvényes kormányzóinak útján gyakorlandó hatalma, épségben maradván fönt nevezett Ő felségének a mindkét hitvallású evangélikus egyház lelki ügyei körül megillető többi királyi jogai is, melyeknek csorbítását Ő felsége sohasem engedendi meg”. Ez azt jelentette, hogy a császárhoz kellett felterjeszteni jóváhagyásra az egyházi törvényeket. Császár híján, egyházunk vezetői a köztársasági elnök irodájába küldték el az elfogadott törvénytárat, Prágába. Bár Szlávik kormánybiztos, már a zsinaton is jelezte, hogy a törvényeket a kormánynak kell majd jóváhagynia...

A válasza őszig kellett várni. 1923. október 26-án, a szlovenszkói teljhatalmú minisztériumból, magától Kállay József minisztertől érkezett a konvent elnökségéhez egy rövid levél, az alábbi tartalommal:

*„A szlovenszkói református egyház zsinati törvénytervezetét visszaküldöm azzal, hogy az Iskolai és Nemezetművelődésügyi Minisztériumhoz, Prága, szlovák nyelven 17 /tizenhét/ példányban terjesztendő be. Egyidejűleg ajánlom, hogy a kormánybiztosnak, Léván, 1923. június 17-én a zsinat megnyitásakor tett nyilatkozata figyelembe vétessék. Dr. Kállay s.k. miniszter”.*

Erre nem számított az egyház vezetése. Pálóczi Czinke István, mint a konvent lelkészi elnöke, körlevélben fordult a zsinati atyákhoz, hogy mi legyen? Hogyan fordítsák le az egész törvénytárat szlovák nyelvre? Illetve,

lefordítsák-e egyáltalán? Az állami válasz miatt kell-e újra zsinatot összehívni?

A zsinati atyák egy újabb zsinat összehívását nem támogatták. Egy részük az állammal fennálló viszony javítására hivatkozva azt válaszolta, hogy legyen lefordítva a törvénytár. Másik részük, a református egyház autonómiájára és a református egyház magyar jellegére hivatkozva azt válaszolta, hogy ne fordítsák le a törvényeket, de adjon az egyház jóváhagyást az államnak arra, hogy az állam lefordíthatja magának a református egyház törvénytárát. Igazi elemzést és érveket csupán két zsinati képviselő írt: Szilassy Béla dunáninneri főgondnok, és Sörös Béla dunáninneri aljegyző. Szilassy a losonci gyülekezet gondnoka, Sörös a losonci gyülekezet lelkipásztora volt. Minden bizonnyal egyeztettek ebben a kérdésben és Sörös Béla az alábbi választ küldte a konvent elnökének:

*„Főtiszteletű és Méltóságos Zsinati Elnökség!*

*A 115 K.r./1923 alatt a zsinat tagjaihoz intézett felhívásra szerény véleményemet itt jelentem.*

*I. a tejhatalmú miniszter 7882 eln. sz. leiratára mindenekelőtt egy válaszirat benyújtását látom szükségesnek az elnökség részéről, amely válaszirat a következőkre mutatna rá:*

*1. Az, amit mi felterjesztettünk, nem „törvénytervezet”, hanem elfogadott hiteles törvényszöveg, a törvényhozás egyházi faktora részéről. A kormány ezt ily minőségben tekintse és ellenőrizze.*

*2. A mi törvényhozásunk nyelve a magyar nyelv volt. Ezen készült az eredeti szöveg. Mi autentikus szöveg gyanánt csak ezt terjeszthetjük fel. A szöveg autentikus szlovák fordítását a mi törvényhozásunk nem is adhatja, mert ha ennek elvégzésére valakit fel is kérne, maga a törvényhozás a fordítás hitelességének megállapítását elvégezni nem tudja, mivel a szlovák nyelvet alig egy-két zsinati tag érti, s a fordítás helyessége a zsinat többsége által nem ellenőrizhető.*

*3. Az elfogadott törvényszövegnek a törvényhozás másik faktora (értsd: az állam szerk.) részéről való ellenőrző átvizsgálása és jóváhagyásának előkészítése oly adminisztratív funkció, amelynek végzésére ez a faktor, vagy ennek szervei kötelezettek.*

*4. A zsinat a kormányfeladatra való reámutatással nem akarja a megerősítés ügyét a messze jövőbe kitolni. A gyors elintézésnek útját éppen ezért abban látja, hogy a kormány a maga rendelkezésére álló sok fordító segítségével ezt könnyebben végezheti. A*



zsinat a maga részéről komolyan vette, amikor a kormány határidőt szabott a törvényhozás elvégzésére és nagy öröme szolgálna, ha a kormány ily, az egyházra nézve súlyosan hátráltató körülményt a saját feladatának elvégzésével a gyors elintézés útjából elhárítaná.

5. A zsinat nem zárkózik el attól, hogy a törvény a megerősítés után szlovák nyelvre fordítva úgy a szlovák gyülekezeteknek, mint minden illetékes hatóságnak a kezébe adassék. Sőt ezt minden erejéből elősegíteni igyekszik. Az egyház szegénysége azonban most ezt el nem bírná. Ha a törvényhozó zsinat költségeihez az állami hozzájárulás megtagadtatott is: e törvénytörvény szlovák nyelvű fordítása annyira elsősorban levő államérdek, hogy ennek elkészítésére – ha végeredményében ezt mégiscsak magunknak kellene előállítanunk, akkor csak egy speciálisan erre a célra fordítandó s erre utalványozott államsegélyre támaszkodva végezhetnők el, – az állam segítsége meg nem tagadható.

II. Ha a kormány e válaszra mégis a zsinatra hárítaná a szlovák fordítás előállításának feladatát, feltétlenül megegyezés volna keresendő az előállítási költségeket illetően.

A fentiekben tisztán elnöki funkciókról lévén szó, a zsinat e tárgyban való összehívását szükségesnek nem tartom. Még a fordítás reánk hárítása után is – ami sohasem lehet a zsinat elfogadása nélkül autentikus – az autenticitás kimondására is teljesen elegendőnek tartanám a jóváhagyás tudomásulvétele céljából összehívott zsinat határozatát. Addig pedig a késő jövőre is feltétlenül szükséges és hasznos elvfenntartás céljából szigorúan ragaszkodnánk ahhoz, hogy mi csak a törvényhozásban megállapított magyar szöveget tartjuk helyesnek és irányadónak, a szlovák fordításnak helyességét sem ellenőrizni sem garantálni nem tudjuk.

A legmélyebb tisztelettel vagyok a főtiszteletű és méltóságos elnökségnek kész szolgája: Sörös Béla ref. lelkész”

Az elnökség egyet értett ezzel az indítvánnyal és az 1923. november 3-án, Rimaszombatba megtartott értekezleten – ahol jelen volt Pálóczi Czinke István, Lukácsi Géza, Szilassy Béla, Simon Mihály és Sörös Béla – úgy határoztak, hogy az egyház kész szlovák nyelvre fordíttatni a törvénytervezetet, de a

fordítás hitelességeért nem tud felelősséget vállalni. A 17 példányba való sokszorosítás költségét pedig az államnak kell állnia.

S ezzel az egyházi válasszal, elindult egy hosszú éveken át tartó folyamat a református egyház törvényeinek állami elismertetéséért.

Az egyház és az állam közti egyeztetéseket, informális tárgyalásoknak nevezték, s az egyház részéről ezek lefolytatására Sörös Béla, losonci lelkipásztor kapott megbízást. Állami kezdeményezésre, az informális tárgyalásokba bevonták az evangélikus egyház akkori püspökét, Zoch Sámuel is, aki megbízható embere volt Csehszlovákiának. A magyarul is tökéletesen beszélő püspök volt az az ember, aki 1919 elején, a cseh légionistákkal a háta mögött, „átvette” Pozsonyban a hatalmat Kánya Richárd polgármestertől. Evangélikus lelkészként 1919. január 1-től ő lett Pozsony megye csehszlovák zsupánja és kormánybiztosa is.

Az informális tárgyalásokkal kapcsolatban fennmaradt egy történet. Egyik alkalommal, amikor a prágai minisztérium lépcsőin mentek egy tárgyalásra – Sörös Béla egyházi megbízott és Zoch Sámuel, mint összekötő ember – Zoch püspök odaszólt Sörösnek: *Amikor még Budapestre jártunk tárgyalni az egyházi ügyeket, akkor mi fogtuk a ti frakkotokat. Most a különbség az, hogy nektek kell fogni a mi frakkunkat.* Sörös válasza rövid és frappáns volt: *Igen, meg az, hogy mi nem rúgtunk hátra!*

Az évekig húzódozó tárgyalásoknak nem lett eredménye: a felvidéki református egyház 1938-ig törvénytervezetének állami jóváhagyása nélkül – ma azt mondanánk állami regisztráció nélkül – működött.

### Az államhatalom zsinati törvényekkel kapcsolatos kifogásai

Az állam részéről soha senki nem adta írásba azt, hogy mi a konkrét probléma a református törvénytervezettel? Az írásos anyagok azt az általánosságot tartalmazzák, hogy „összhangba hozni az egyház törvényeit az állam törvényeivel”. Azért mégis tudomást szerzett egyházunk vezetősége arról, hogy mi is a csehszlovák kormányzat konkrét elvárása. A törvénytervezet visszautasítása után, bő egy évvel, 1924. december 29-én egy megbeszélésre került sor Pozsonyban, a teljhatalmú minisztériumban. A tárgyalást Stunda István kezdeményezte Balogh Elemér dunáninnyi püspöknél.

A miniszterelnökségi egyeztetésen a kormányzat részéről jelen volt dr. Müller Václav minisztériumi osztályvezető Prágából; dr. Moural, Jozef Kállay miniszter helyettesítőjeként; dr. Poničan a miniszterelnökség képviselőjeként, dr. Halla, miniszteri tanácsos és kormánytitkár, valamint Kunz Ottokár, Stunda István és dr. Vávro a pozsonyi iskolaügyi minisztérium



referátusáról. A református egyház küldöttségét pedig Pálóczi Czinke István, Balogh Elemér és Bertók Béla püspökök, Dr. Lukács Géza és Dr. Szilassy Béla főgondnok, Idrányi Barna és Gyalóky László esperesek, valamint Nemes Kálmán, somorjai lelkipásztor alkotta.

A megbeszélésről csak egy kéziratos feljegyzés készült, amelyen – beszélgetés közben – az egyházi képviselők rögzítették, hogy az államnak mi a baja a törvénytárral? Ennek a jegyzetnek az alapján:

1. Az I.-VII. törvénycikk, ugyanazt tartalmazza, mint a korábbi változat, csak az államváltás miatt vannak benne formai változások, pl. „Magyarország” helyett a „Csehszlovákia”, vagy a „Szlovenszkó” szót írtak bele.
2. Az egyházalkotmány – a csehszlovák kormányzat szerint – ellenkezik az állami törvényekkel, mivel az egyház szuverenitását fölébe helyezi az államnak. Konkrétan azt nehezményezték, hogy pl. külföldi állampolgárokat a kormány engedélye nélkül behívhat az egyház és „funkcióval” bízhatja meg. Lehetnek egyházi tisztviselők: lelkészek, vagy kántorok és tanítók is.
3. Az egyházi törvénytár nem helyezkedik a köztársaság alapjára és nem illeszti bele magát a református egyház a csehszlovák államrendbe. Erre konkrét példaként azt hozták fel az állam képviselői, hogy az egyház megnevezésében nem a „csehszlovákiai” kifejezést használják a reformátusok, hanem sokszor úgy nevezik magukat, hogy „magyar református egyház Szlovenszkón”.
4. Baj volt az is, hogy az egyházstruktúrában és az egyházi közigazgatásban a régi megnevezéseket használta az egyház. Az egyházmegyék, vagy az egyházkerületek neve (pl. Barsi egyházmegye, Gömöri egyházmegye, vagy Tiszáninenni egyházkerület) túl magyarnak és túl történelminek hatott a csehszlovák állam képviselői előtt. Azt mondták, hogy a régi állapot folytonossága alapján rendezkedik be a református egyház.
5. Kifogásolták, hogy az egyházi törvényekben az egyház megtiltja a gyülekezeteknek, hogy a helyi iskolát átadhassák az államnak.
6. Nagy hiányosként mutattak rá arra, hogy a református egyház törvénytára sehol sem fejezi ki az állam iránti hűséget.
7. Azt is nehezményezték, hogy korábban a református egyház megnevezésében nem kapott nyomatékot az, hogy „magyar” a református egyház. Ebben a törvénytárban és az egyház kommunikációjában pedig erőteljesen ott van, hogy a szlovenszkói református egyház, az magyar egyház.
8. Elfogadhatatlannak nevezték az állam képviselői, hogy az egyházi közoktatási törvény, a református iskolákkal kapcsolatban kimondja, hogy

tanár, ill. tanító csak magyar nemzetiségű személy lehet és a református tanítónak kötelező a magyar nyelv ismerete.

9. Az állami értelmezés szerint az egyházi iskolákról és az egyházi közoktatásról szóló szabályozások, előnyöket biztosítanak a magyar tannyelvű egyházi iskoláknak az egyházban.

10. És végül azt is szóvá tették, hogy nagy hiányossága a törvénytárnak, hogy nem szabályozza a „*tót egyházmegye képviselőt a konventben és a zsinatban*”. Az állam képviselői szerint a törvénytárban a szlovák egyházmegye kapcsán tételesen fel kellene sorolni, hogy mely egyházközségek kerüljenek a szlovák egyházmegyéhez.

Ezekkel az észrevételekkel kapcsolatban a fent említett december végi tárgyaláson nem született semmilyen megállapodás. A további egyeztetések és informális tárgyalások során soha nem jött elő így az állam képviselőinek konkrét „kívánságlistája”, mint ezen a decemberi találkozón.

Az állam elvárásai és az egyház lehetőségei azonban nem találkoztak ezekben a kérdésekben. Az egyház nem mondhatott le autonómiájáról és az évszázadok alatt kivívott jogairól, s nem tehetette meg azt, hogy az alulról építkezés elvét felrúgva, felülről hozza létre pl. a szlovák egyházmegyét. A kereteket megalkották, s az így megteremtett egyházi kereteket az érintett szlovák gyülekezeteknek kellett volna megtölteni tartalommal. Helyettük az egyház, a zsinat, a konvent nem dönthetett. Ezt így látták egyházunk akkori vezetői.

Az állami „fenntartásokban”, amelyek akadályozták az egyházi törvények jóváhagyását, azonban szembetűnő egy erős motívum: a „magyar kérdés”. Erre utalva kimondhatjuk: a csehszlovák államnak az egyik legnagyobb problémája az volt a református egyházzal, hogy a Csehszlovákiához került reformátusság 96%-ban magyar volt és meg is akart maradni magyarnak.

Harsányi Béla

## Az 1928. évi pozsonyi zsinat

### A pozsonyi zsinat előzményei

A református egyház Léván elfogadott törvénytárát, nem hagyta jóvá a csehszlovák állam. A köztársaság képviselői nem dobhatták vissza módosításra az anyagot, hiszen azzal mind a belföldi mind a nemzetközi közvélemény előtt elveszítették volna a demokratikusság és az egyházi autonómia tiszteletben tartásának látszatát. 1924 decemberében, az egyik egyeztetés alkalmával azt kérték az egyházi illetékesektől, hogy maga a zsinat kérje vissza utólagos módosításra a törvénykönyvet. Ezt az egyház előbb visszautasította, később azonban a lelkészek és tanítók elleni komoly kongrua- és állampolgárság megvonások okozta külső és belső nyomás következtében megtette. A református egyház 1926 májusában kinyilvánította, hogy hajlandó újra tárgyalásokat kezdeni a kormánnyal a törvénykönyv számukra is megfelelő módosításairól. Így kezdődtek meg az Állam-egyházközi Vegyes Bizottság tárgyalásai 1926 októberében Losoncon, melyeken az egyházat a konvent megbízásából Sörös Béla losonci lelkész, a losonci teológia vezetője, későbbi püspök képviselte. Ezek a tárgyalások jelentették tehát tulajdonképpen a későbbi pozsonyi zsinat előkészületeit.

Első alkalommal a III. és a VI. törvénycikkek kivételével tárgyalás alá került az egész törvénykönyv. A főbb kormánykivánalmakat Sörös Béla egy levélben foglalta össze, amit Bertók Béla kárpátaljai püspöknek írt.

1. A lelkészválasztások az aktákkal együtt a kormánynak bejelentendők, hogy kivizsgálhassák, törvényesen folyt-e le.
2. Az egyház világi tisztségviselőitől megkövetelik a csehszlovák állampolgárságot.
3. A megyei és kerületi választásoknál lerövidítendő a 10 éves ciklus, mivel ez nem túl demokratikus.
4. A „hazaszeretet” kifejezés helyébe mindenhol „államszeretet” teendő.
5. Azokban az esetekben, mikor az egyház él a *ius advocatie* lehetőségével, a hatóságok kapjanak felülvizsgálati jogot.
6. A lelkészválasztások csak vasárnap történhessenek.
7. A katonai lelkészek kinevezésének joga korlátlan módon a kormányt illeti meg.
8. A lelkész az állam által is elbocsátható legyen.

9. A Kárpátaljai Református Egyházkerületre vonatkozó IX. törvénycikk 2. §, amely arról szól, hogy a Kárpátaljai Református Egyházkerület Podkarpatska Rus autonómiájának megvalósulása esetén önálló egyetemes egyházat hozhat létre, törlendő.

A tárgyalások folytatására 1926. október 29-től került sor Pozsonyban november 3-ig, amikor is főleg a VI. törvénycikk (egyházi köznevelési és közoktatási szervezetről) revízióját ejtették meg. Ezt azért is kellett különösen nagymérvű átformálás tárgyává tenni, mivel az iskolákra és oktatásra vonatkozó újonnan alkotott csehszlovák törvények rendelkezéseivel több ponton is ellentétben álltak, vagy legalábbis nem voltak kompatibilisek azokkal. Sörös, mint később, a pozsonyi zsinaton beszámolójában elmondta, a kormány részéről történő minden ellenvetést jegyzékbe foglalt és minden jegyzékhez olyan javaslatot készített, amely a zsinat elé volt felterjeszhető. Ezeket a javaslatokat aztán a miniszterhez is benyújtotta átnézés céljából.

1927 márciusában kezdődtek meg aztán a tárgyalások arról a kérdéstről, amiről a kormány eddig szemérmesen hallgatott, pedig számára talán a legfontosabb volt: a szlovák egyházmegye megalakításáról, amit már a lévai zsinat előtt is explicit elvárásként fogalmazott meg. A kormány ezt a kérdést egy külön erről szóló törvénycikkben kívánta megoldani. Kifejezésre juttatták, hogy e törvénycikk elfogadásától függ nem csak a törvénykönyv ratifikálása, hanem az egyház és állam között függőben lévő egyéb ügyeknek – kongrua, állampolgárság, teológia kérdése – a pozitív kimenetele is. Elfogadásra került továbbá a tárgyalások folyamán egy a törvénycikkhez kapcsolódó rezolúció is, amely rendezte az új törvénycikk által felvetett személyi anyagi és egyházszerkezeti kérdéseket.

Maga a törvénycikk, mely „*az egyházmegyék és egyházkerületek közigazgatási beosztásáról, a szlovák egyházmegye felállításáról*” címet kapta, 12 §-ból állt. Ebben az egyházkerületek a következő új neveket kapták: Északi Református Egyházkerület (Tiszáninnen), Keleti Református Egyházkerület (Kárpátalja), Nyugati Református Egyházkerület (Dunáninnen). A 4. § kimondta, hogy az egyházi törvényhozásnak két faktora van, úgymint a zsinat és a kormány, és ez utóbbi a zsinati törvényeket csak azzal a feltétellel hagyja jóvá, ha megszervezésre kerül a szlovák egyházmegye. A törvénycikk ezután felsorol a Felső-zempléni egyházmegyéből 11, az Ungi egyházmegyéből pedig 14 gyülekezetet, amelyeket a szlovák egyházmegyébe oszt be. Ezen kívül ez a paragrafus kimondja, hogy egy – az állam és az egyház képviselőiből álló – küldöttség száll ki minden olyan egyházközségbe,

amelyben 1927. január 1. és 1928. január 1. között az I. törvénycikk 22. § alapján a szlovák nyelvet állapítják meg hivatalos nyelvként, vagy amelybe az adott egyházközség kinyilvánítja óhaját a szlovák egyházmegyéhez való csatlakozásra. A küldöttség a helyszínen egyházközségi közgyűlés kéréseiben győződik meg a gyülekezet csatlakozási szándékáról.

Kimondta a törvénycikk azt is, hogy a szlovák egyházmegyére ugyanazok a jogok és köteleességek irányadók, mint az összes többire. Szabályozták a vegyes nyelvű gyülekezetekben a nyelvhasználat kérdését is. Kimondták, hogy az egyházközség hivatalos nyelvétől függetlenül a nemzeti kisebbségeknek jogában áll saját nyelvű istentiszteleteket és vallásos összejöveteleket szervezni. A rezolúció leszögezte, hogy a szlovák egyházmegye felállításának a szlovák református hívek hitéletének fellenédítése, és semmiképpen nem az ott élő magyar kisebbség elnemzetietlenítése a célja. Továbbá, hogy a közös egyházmegyei ingó és ingatlan vagyon megosztásánál a régi magyar egyházmegye az illetékes. Kimondta továbbá a törvénycikk, hogy a régi egyházmegyék alapítványai megmaradnak az ő tulajdonukban. A hitélet területén a rezolúció rendelkezett arról, hogy a magyar és a szlovák egyházmegyék – missziói lelkészek révén – kölcsönösen gondoskodhatnak a másik egyházmegye területén élő református nemzettársaik hitéletéről.

A törvénykönyvről szóló tárgyalások ezzel az egyház és az állam között lezárultak. A teljesen átvizsgált lévai törvénykönyvet ezután 1927. március 15-én Zoch püspök és Sörös maguk vitték fel Prágába, a minisztériumba. Milan Hodža Iskolaügyi és Nemzetművelődési miniszter ekkor úgy nyilatkozott, hogy a maga részéről elfogadja a törvénykönyvön végzett munkálatokat. Nemsokára azonban újabb kifogásokat emelt. Végül az 1927. november 22-ei konvent megaláztatva a hosszú semmittevést, elrendelte a zsinat összehívását 1928. január 24-re Pozsonyba, remélve, hogy ezzel a határozattal talán mozdulásra kényszeríthetik a kormányt. A terv bevált, hiszen december 14-én összeült a közös bizottság, és az úgynevezett záró tárgyaláson újabb fontos módosításokat hajtott végre a törvénysszövegen. A hosszú tárgyalássorozat jegyzőkönyvei közül sajnos egyelőre csak ez a legutolsó áll rendelkezésünkre. Ebben a kormány kívánságára az egyházi küldöttség – amelyet Pálóczi Czinke István, Lukács Géza, Szilassy Béla és Sörös Béla alkottak – elfogadta, hogy a püspökválasztások eredménye bejelentendő legyen a kormánynak, hogy a konventi jegyzőkönyveket szintén a kormánynak kelljen felterjeszteni, hogy segédlelkészül nem csehszlovák állampolgárt csak ideiglenesen és csak külön miniszteri engedéllyel

lehessen kinevezni, hogy a nyugdíjintézetéről szóló törvénycikket teljesen kihagyják a törvénykönyvből. A szlovák egyházmegyéről szóló úgynevezett X. törvénycikkkel kapcsolatban a kormány még szélsőségesebb követelésekkel állt elő. Azt kérte, hogy képviselőiknek bármely gyülekezetben, tetszés szerint és az egyház hozzájárulása nélkül is lehessen egyházközségi közgyűlést összehívni abból a célból, hogy az adott egyházközség a szlovák egyházmegyéhez való csatlakozásáról nyilatkozzon. A tárgyalások végleges lezárásaképpen, a közös bizottság egy záró határozatot fogadott el, melyben kimondták, hogy a törvénykönyv csak a kormány általi ratifikáció napján léptethető életbe, addig is pedig a régi egyházi törvények maradnak érvényben. Ezen a tanácskozáson az egyház képviselői kaptak egy kormánynyilatkozatot is, a törvények jóváhagyását ígérve.

A kormánnyal való tárgyalások egyházi közvélemény részéről való fogadtatása eléggé ambivalens volt. Bár egyrésztől reménységgel tekintettek rá, hiszen végre megoldódik az egyház nehéz helyzete, másrészt viszont érthető bizalmatlanságot is tápláltak sokan azzal kapcsolatban, hogy vajon nem kell-e túl nagy árat fizetni a megegyezésért? Magda Sándor, a Református Egyház és Iskola főszerkesztője, későbbi püspök, például egyik vezércikkében üdvözülte a szlovák egyházmegye felállítását, csak afeletti fájdalommal fejezi ki, hogy a kezdeményezés nem a konkrét gyülekezetektől indult ki, hanem felülről kényszerítették rájuk. És hogy a szlovák nyelvhasználat közigazgatási határai nincsenek a törvényben meghatározva. Mint írta, az állami nyelvtörvény analógiájára az egyházi életben is az kell, természetes legyen, hogy bár a szlovák egyházmegyében a szlovák lesz a hivatalos nyelv, az egyházkerülettel, felsőbb egyházi hatóságokkal való érintkezésben azonban, mivel a csehszlovákiai református egyház mégiscsak magyar egyház, nekik is a magyar nyelvet kell használniuk. Péter Mihály, konventi tag, gálszécsi lelkész egyrészt osztotta Magda Sándor felvetéseit a szlovák nyelvhasználat korlátozását illetően, másrészt pedig afeletti nemtetszésének adott hangot, hogy egyáltalán nem került nyilvánosságra, hogy a X. törvénycikken kívül milyen változásokat óhajt a kormány a törvénykönyv egyéb törvénycikkeiben foganatosítani? A titkolózást sokan mások is a szemére vetették Sörösnek, ő azonban azzal védekezett, hogy a tárgyalások természete megkívánta a diszkréciót.

### A pozsonyi zsinat

A Kassán 1927. november 22-én összeült egyetemes konvent, mint fentebb már említettük, összehívta a zsinatot, amelyet 1928. január 24-től január



28-ig tartottak meg Pozsonyban. Minden zsinati tag érezte a helyzet abszurditását és a református egyház évszázados autonómiájába való súlyos állami beavatkozást. A zsinati ülések rendkívül feszült hangulatban teltek.

Az első ülésen Pálóczi Czinke István püspök, a zsinat lelkes elnöke tartott istentiszteletet, majd ezután Lukács Géza, tiszáninneri főgondnok, a zsinat világi elnöke emelkedett szólásra. A lévai törvények sorsának és az állam-egyház közti bizottság munkájának rövid felvázolásával kezdte beszédét, melyben köszönetet mondott Milan Hodža oktatásügyi és vallásügyi miniszternek, valamint Zoch Sámuel evangélikus püspöknek a vegyes bizottság munkájának lehetővé tételéért. Kifejtette a zsinat előtt, hogy a közös bizottsági munka során az egyházi képviselők nem kötelezték el magukat semmire, hanem csupán az állami szempontok meghallgatását és zsinat elé tárását tartották feladatuknak. Ugyanakkor a maga részéről kéri a zsinatot az „*ellentétek kiküszöbölésére*”. A zsinatra váró legfőbb feladatként a VI. törvénycikknek az újonnan alkotott állami törvényekhez való igazítását nevezte meg.

Ugyanezen az ülésen napirend előtt kért szót Bertók Béla kárpátaljai püspök, aki egy speciálisan a Kárpátaljai Református Egyházkerületet érintő súlyos sérelmet kért számon Szlávik Györgyön, a csehszlovák kormány jelenlévő kiküldöttjén. Bertók beszédében rámutatott, hogy bár panasza csupán a kárpátaljai ügye, mégis komoly befolyással lehet a zsinat egészére, hiszen a tét az, hogy a kárpátaljai egyházkerület képviselőinek van-e joga a zsinat alkotó tagjaiként megjelenni? Kifejtette, hogy 1923-ban, annak hatására alakították meg a Kárpátaljai egyházkerületet, hogy arra őket az államhatalom nagyon szorította, mondván, hogy törvényes jogaik csak így fognak elismertetni. Azóta azonban Podkarpatska Rus kormányzata még mindig nem ismerte el a Kárpátaljai Református Egyházkerületet törvényes alakulatnak. A püspöki hivatallal nem érintkezik, a hivatalos ügyeket az esperesi hivatalokon keresztül intézi. Államjogilag tehát ez az egyházkerület nem is létezik. Ha viszont nem létezik – fűzte tovább gondolatmenetét Bertók – hogyan vehetnek részt képviselői alkotó tagokként ezen a zsinaton? Elfogadhatja-e a kormány az itt megalakított törvénykönyvet legitimnek, ha annak megalkotásában a kormány szemében illegitim szereplők is részt vettek? Mindezek alapján a püspök felkérte Szlávik Györgyöt a következő kérdések megválaszolására: elismeri-e a kormány törvényes alakulatnak a Kárpátaljai Református Egyházkerületet? Ha nem, miért nem? Ha igen, hajlandó-e vele a törvényes érintke-

zést azonnal felvenni és Podkarpatska Rus kormányzatával felvételni? Hajlandó-e a kormány az 1922-1923-ban felmerült szervezkedési költségeket megtéríteni? Hajlandó-e az 1923. június 7-től az egyházkerület teljes megalakulásától elmaradt összes közigazgatási államsegélyt folyósítani?

Bertók Béla felszólalása szembesítette a kormányzatot saját jogtiprással és azok következményeivel. Szlávik válaszában megígérte, hogy a választásokat még a pozsonyi zsinat befejezése előtt kikéri a kormánytól. Ez meg is történt a zsinat negyedik ülésén. Eszerint 1. az egyházszervezet mibenlétét a jelenleg folyó zsinatnak feladata elfogadni, az állam, addig nem ismerheti el annak felépítését sem. Ugyanakkor kész elismerni bizonyos meglévő állapotokat, mint az történt a két szlovenszkoói kerület esetében is. Hogy Podkarpatska Rus kormányzósága ezt miért nem tette meg eddig, azzal kapcsolatban a kormány vizsgálatot kezdeményez. 2. Az államsegélyek és szervezkedési költségek tekintetében a kormány kezdetektől dotálja a református egyházat, az azonban nem feladata, hogy az egyház különböző szervei között ő ossza szét az összegeket. Ha a Kárpátaljai egyházkerület eddig nem kapott állami támogatást, azt kérje számon a másik két egyházkerulettől. A csehszlovák kormánynak ezzel a válasszal sikerült egy hosszú évekig tartó vitás ügyet, viszálykodást gerjesztenie az egyházkerületek között, mivel Kárpátalja ez alapján a nyilatkozat alapján sokáig kérte visszamenőleg, a korábbi évek államsegélyeiből rá eső részt a másik két kerulettől – természetesen hiába. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a szlovenszkoói egyházkerületek mindig a „Szlovenszkoói Református Egyháznak” címezve kapták az államsegélyeket és senki nem gondolta, hogy az egyébként elvileg területi és igazgatási autonómiát élvező Podkarpatska Rus, nem külön gondoskodik a területén működő egyházak dotálásáról, mint ahogyan az a más egyházak esetében történt is.

A 2. ülésen azután elkezdődött a törvénykönyv érdemi tárgyalása az I. törvénycikkkel (Az egyházalkotmányról és szervezetről). Ennek 2. paragrafusába a kormány kezdeményezésére belekerült egy zárómondat, miszerint az egyház „*az érvényes állami törvények keretein belül*” kormányozza és igazgatja magát. Korláth Endre, kárpátaljai zsinati tag ezzel kapcsolatban rámutatott arra, hogy az egész törvénykönyvben ez a beszúrás mutatja legjobban, hogy a zsinat kényszer alatt és nyomásra végzi a munkáját, tehát nem autonomikusan. Szerinte ez a félmondat a kormány részéről azt sugallja, hogy úgy, ahogy a múltban, a jövőben sem hajlandó a református egyházi törvényeket tiszteletben tartani. Szintén erre utal az a tény, hogy a törvényeket kánonoknak kívánták átnevezni. A zsinat tagjai végül abban



találták meg nyugalmukat e kérdésben, hogy a 8. § rendelkezik arról, hogy az egyházi törvényeket csakis a zsinat változtathatja meg. Egy másik érzékeny pont volt a zsinat számára az I. törvénycikk 136. §-nak kormány által megkívánt szövege, amely szerint az 1926-os állami kongruatörvény alapján csak azok a lelkészek részesülhetnek államsegélyben, akik az államfordulat óta belföldi középiskolában érettségiztek. Pálóczi Czinke és Sörös is amellet foglalt állást, hogy kérjék ezen § rezolúcióját a kormánytól, ezért ez a feltétel nem is került bele a törvénykönyvbe. Siménfalvy Árpád kárpátaljai zsinati tag, nagyszőlősi ügyvéd ugyanennek a §-nak a 2. bekezdését tartotta sérelmesnek, amely szerint nem csehszlovák állampolgár csak ideiglenesen és csak a minisztérium előzetes engedélyével választható lelkészül egy gyülekezetbe. A törvény szövegébe egy 3. bekezdést javasolt beiktatni, mely részben megoldást jelentett volna Pálóczi Czinke és Sörös aggodalmaira is, és amely kimondta volna, hogy az előző bekezdésnek nincs visszaható ereje, vagyis az államfordulat előtt már tényleges lelkészi állást betöltő személyek eo ipso csehszlovák állampolgárok. Ugyanezt a módosítást Siménfalvy később a tanítókkal kapcsolatosan is javasolta. A zsinat mindkét módosítást elfogadta. Szintén elfogadták Siménfalvynak egy másik, bár ugyanehhez a kérdéshez tartozó, indítványát is, mely szerint a zsinat elnöksége kérje fel a kormányt arra, hogy mindazon egyházi tisztségviselőknél, akiknek az állampolgársága még nem ismertetett el, méltányosságból adományozzanak csehszlovák állampolgárságot.

Amint az egyeztető tárgyalások során a kormány képviselői javasolták, a zsinat a VII., a nyugdíjintézetéről szóló törvénycikket egészében kihagyva rendelte a törvénykönyvből, kimondva, hogy az 1926. évi 122. állami törvény rendelkezik a lelkészek és családtagjaik nyugellátásáról. Ugyanakkor az 1926 előtt nyugdíjba ment lelkészek, illetve hozzátartozóik ellátásának megoldásával az egyetemes konventet bízták meg, hogy országos gyámintézetet hozzon létre, melynek a lelkészek és önálló énekvezérek kötelezően tagjai kell, hogy legyenek.

Ugyanígy, ellenvetés nélkül fogadta el a zsinat a lévai törvényekben IX., a pozsonyi törvénykönyvben ugyanakkor VII. helyre kerülő, a Kárpátaljai Református Egyházkerület jogi státuszáról szóló törvénycikket is, kihagyva belőle, az önálló egyetemes egyházzá való szerveződés lehetőségét.

A II., a lelkészválasztásról szóló törvénycikk tárgyalásánál Tornallyay Zoltán tiszáninneri világi képviselő élt módosító javaslattal a lelkészválasztás csere útján való betöltésének kérdésében. Erre ugyan lehetőséget

adott már a lévai zsinat törvénykönyve is, abban azonban még az szerepelt, hogy az egyházmegyei elnökség vagy közgyűlés csak akkor rendelheti el a cserét, ha abba az érintett lelkészek és presbitériumok is beleegyeznek. Tornallyay javaslata arra vonatkozott, hogy az egyházmegyei elnökség vagy közgyűlés rendelkezése legyen kötelező érvényű a lelkészekre és a presbitériumokra nézve. A zsinat a lelkészválasztásügyi bizottsághoz utalta a javaslatot megtárgyalásra, majd következő ülésén törvényerőre is emelte az indítvány, mely szerint a cserét az egyházmegyei közgyűlés, az elnökség felterjesztésére hivatalból elrendelheti, ezt azonban meg kell előznie egy esperes által lefolytatott egyeztetési eljárásnak.

Az V., az egyházi bíraskodásról szóló törvénycikkben a fegyelmi vétségeknek és azok szigorú büntetésének kiszélesítését tartotta fontosnak a zsinat. Külön fegyelmi vétségként rendelték a 34. §-ba iktatni a simoniát, amely a pályázatok esetében a díjleveleknek egyes lelkészek általi önkéntes leszállításában öltött testet, a lelkészi állás megszerzésének reményében, más pályázó lelkészek kárára. A vétkes lelkészeket minden esetben állásuktól való megfosztással, a presbitereket pénzbüntetéssel, az egyháztagokat pedig szavazati joguktól való ideiglenes megfosztással sújtotta a törvény. Ugyanebben a §-ban Idrányi Barna abaúji esperes javaslatára a 4. pontot kiegészítették azzal, hogy szintén fegyelmi vétséget követ el az, aki „a felsőbb egyházi hatóság, vagy hatósági személy ellen nagyobb mérvű engedetlenséget vagy tiszteletlenséget tanúsít”.

A törvénykönyv legkényesebb pontjához, a VI., és főleg a X. törvénycikkhez – amely közben a IX. lett –, 1928. január 27-én ért el a zsinat. Mint Sörös jelentéséből kiderült, azért ezek a törvénycikkek maradtak utoljára, mert a IX. törvénycikkhez még az utolsó pillanatban is érkeztek a kormány részéről módosítások, másrészt a zsinati bizottságnak ezzel a törvénycikkkel kapcsolatosan folyamatos kapcsolatot kellett fenntartania a kormánybiztossal, hogy a kormány által alkotott szövegen a legkisebb változtatást is vele egyeztesse, nehogy valami módon veszélyeztessék a teljes törvénykönyv elfogadását. Korláth Endre erre reagálva, felszólalásában érthetetlennek nevezte, hogy milyen indokai lehetnek annak, hogy az egyház ilyen módon hozzon törvényeket? Sörös szemére vetette, hogy túlságosan jóhiszemű volt a tárgyalások során a kormánnyal szemben, holott az becsapta az egyházat, amikor 1924. december 29-én az állam képviselői megígérték, hogy 3 hónapon belül írásban tárják kifogásaikat az egyház elé a törvénykönyvvel kapcsolatban, csak az egyház tegye meg nekik azt a szívességet, hogy önként kéri vissza a törvénytárat átdolgozásra. Az egyház teljesítette

a kérést, de az írásbeli jegyzék nem érkezett meg! Ehelyett elkezdődtek a titkos informális tárgyalások. Korláth Endre azt a következtetést vonta le, hogy a zsinat most is mindent lojálisan megszavaz, amit a kormány kér, de a kormány semmit nem fog megadni abból, amit ezért cserébe megígért. Itt nyilván a nyomorgó lelkészek kongruájának folyósítására, állampolgárságuk rendezésére, az egyházzal való viszony konszolidálására utalt.

Bertók Béla beszédében szintén csatlakozott Korláth véleményéhez. Sörös válaszában a tárgyalások történeti hátterét vázolta fel, beismerte, hogy valóban jóhiszeműséggel és őszinteséggel viseltetett tárgyalópartneri felé, amit viszonzottnak is érzett a másik fél részéről. Elmondta továbbá, hogy a tárgyalások eredményét összeegyeztethetőnek tartja a református egyházi autonómiával, és hogy a tárgyalások részleteinek kitudódása, nyilvánosság elé tárása mindenképpen negatívan befolyásolta volna annak kimenetelét.

Ezután a VI. törvénycikk (A köznevelési és közoktatási szervezetről) részletes vitája következett. Szinte teljesen a kormánnyal való tárgyalások során megállapított formában fogadták azt el. Csupán Péter Mihály javaslatára történt egy betoldás, mely szerint az iskolák államosítása esetén az egyházközségeknek joguk van az addig iskolai célokat szolgáló bármilyen jellegű egyházi vagyont és jövedelmet megtartani, és az orgonista-kántori teendők ellátásáról gondoskodni.

A IX. törvénycikk tárgyalására végül a zsinat utolsó napján, 1928. január 28-án került sor. Először Péter Mihály emelkedett szólásra. Történelmi bizonyítékokat sorakoztatott fel amellet, hogy azoknak, akiket szlovák reformátusokként ismernek, a reformáció idején magyar őseik voltak. Évszázadok folyamán olvadtak bele a szlovák nemzetbe. Ezzel az érveléssel igyekezett cáfolni azokat a vádakot, hogy a múltban a református egyház erőszakos magyarosításnak vetette volna alá a szlovák reformátusokat. „Éppen fordítva áll a dolog” – mondta. Ezután a közelmúlt eseményeit vázolta fel. Miután a kormány a lévai zsinatot felkérte a szlovák egyházmegye megalapítására, a zsinat úgy határozott, hogy a zsinat-presbiteri elv alapján magukat a gyülekezeteket kérdezi meg erről. A konvent bizottságot küldött ki a szlovák nyelvű egyházközségekbe, ahol közgyűlés alkalmával szavazhattak a hívek. Az eredmény az lett, hogy a nép 80%-a, az eddigi keretekben való megmaradást mondta ki. A kormány tehát a szlovák egyházmegye további erőltetésével, a népakarattal megy szembe. A református egyház autonómiájának súlyos jogtiprása az is, – mondta Péter Mihály – hogy a vegyes nyelvű gyülekezetekbe kiküldendő bizottságot a

törvény fele részben kormányképviselőkből akarja felállítani. Még veszedelmesebb az a lehetőség, hogy a kormány bármely gyülekezetbe tetszése szerint kimehet szavazást tartani, még az egyház esetleges tiltakozása ellenére is. Már most elképzelhető, hogy micsoda presszió és terror fog megelőzni egy-egy ilyen kiszállást. Szintén kétségbeejtőnek nevezte azt a tényt, hogy a szlovák egyházmegye gyülekezeteiben, még ha azokban nagyszámú magyar kisebbség él is, minden magyar szó megszűnik. Ha magyar istentiszteletet akar valaki hallani, ott kell hagynia saját templomát, amelyet ősei építettek, saját gyülekezetét, amelyet elődei alapítottak és keresnie kell egy magyar gyülekezetet. A törvénycikkhez kapcsolt rezolúció tartalmaz ugyan némi enyhítéseket, de azokat a kormány nem engedi a törvénycikkhez csatolni. A magyar hívőnek lesz helyben temploma, iskolája, egyháza, amelyek fenntartásához köteles hozzájárulni, lesz papja és tanítója, akik fizetését szintén segítenie kell előteremteni, de semmilyen joga nem lesz saját egyházában. Ez a javaslat tehát – mutatott rá Péter Mihály – a szlovák sovinizmus elnemzetietlenítő törekvésének a megtestesülése. Amennyiben a zsinat mégis megszavazza, azt csak a kormány bosszújától való félelemből fogja megtenni. A felszólalásra Sörös válaszolt azzal, hogy a szlovák egyházmegye felállítása valóban a kormány követelménye volt, de az egyházat ebben az ügyben nem nemzeti, hanem hitépítési szempontok és érdekek kell, hogy vezessék. A részletes tárgyalás során szintén Péter Mihály emelt kifogást a 4. § ellen, tudniillik hogy a gyülekezetek név szerinti besorolását a szlovák egyházmegyébe a zsinatnak nincs joga megtenni a gyülekezetek megkérdezése nélkül. Sörös ekkor jelezte, hogy a IX. törvénycikk bármilyen megváltoztatása azt fogja maga után vonni, hogy a kormány meg fogja tagadni a törvények megerősítését. Korláth Endre vezetésével a zsinati képviselők egy része név szerinti szavazást kért a 4. §-ról, melynek során 15 szavazat a kormány által megfogalmazott szöveg, 9 pedig Péter Mihály javaslata mellé esett. Az 5. §-hoz Korláth Endre terjesztett be egy kiegészítést, miszerint a szlovák egyházmegyében élt vagy élő magyar reformátusság által tett, és annak egyházi szükségletét szolgáló egyházi alapítványok, vagyonok, alapok, ha bármely okból (magyarság kipusztulása, egyéb) eredeti rendeltetésüknek nem felelhetnének meg, a régi magyar egyházmegye missziós és eredeti rendeltetésének megfelelő alapjaihoz csatolandók. A zsinat ezt a kiegészítést elfogadta. Szintén Korláth javaslata volt azt is, hogy a törvényhez kapcsolódó rezolúciót, a kormány ellenkezése ellenére, folytatásként csatolják a IX. törvénycikkhez. A zsinat ezt is egyhangúlag elfogadta. Ugyanakkor Sörös

Béla javaslatára egy nyilatkozatot is kibocsátott ezzel kapcsolatban a kormány számára, amely szerint azzal, hogy a zsinat a rezolúciót a törvény-cikkbe beemelte, nem kívánt új követelményeket támasztani a kormánnyal szemben, vagy a megbeszélte törvényszövegtől önkényesen eltérni. A rezolúció szövege a tárgyalások folyamán is a törvény-cikkkel teljesen összeegyeztethetőnek fogadtatott el, és az egyházi törvényhozás célja ezzel a lépéssel csak az volt, hogy elejét vegye annak, hogy a szlovák egyházmegye létesítésekor szem előtt tartott irányelvek elsikkadjanak.

Az utolsó, 1928. január 28-i délutáni ülésre is maradtak izgalmak a zsinaton. Szilassy Béla dunáninnyi főgondnok és Polchy István kárpát-aljai helyettes-főgondnok, hivatkozva arra, hogy a IX. törvény-cikkben a zsinat oly törvényeket szavazott meg, melyek az ő lelkiismeretükkel nem összeegyeztethetők, nem kívánnak tovább részt venni a zsinat munkájában.

A tanácskozások befejezésekképpen a zsinat feliratot fogadott el a minisztertanácshoz, melyben kérték a törvénykönyv megerősítését, ugyanakkor kifejezték szomorúságukat is afelett, hogy nagy mértékben kényszer hatása alatt kellett dolgozniuk és egyházi autonómiájuk megvédésében több ponton kellett áldozatokat hozniuk. Reményüket fejezték ki azonban aziránt, hogy az állam és a református egyház közötti viszony mihamarabb konszolidálódik.

### A pozsonyi törvénykönyv állami fogadtatása

A pozsonyi zsinat törvénykönyvének sorsát talán még a lévai zsinat törvénykönyvéjénél is nehezebb nyomon követni. Nem világos például, hogy miért csak 1928 júniusában kerültek a törvények felterjesztésre a minisztertanács elnökségéhez. A minisztertanács 1929 júliusában érkezett válaszlevelében az áll, hogy e levéllel egy 1928. június 8-ai felterjesztésre reagálnak. A törvények benyújtásának dátuma tehát ez lehetett. A legvalószínűbb magyarázat, hogy a törvények szlovákra való lefordítása vett igénybe több mint öt hónapot.

A benyújtás után Stunda István, vallásügyi referens kapta feladatul, hogy a szlovák és a magyar nyelvű verziókat összehasonlítsa, megvizsgálja egyezőségüket. Ezen kívül két másik minisztérium vizsgálta azt is, hogy a törvényszöveg végre megfelel-e a kormány által felállított kívánalmaknak. Végül egy bizottság volt hivatva meghozni a végső döntést a törvények elfogadásáról. Ez azonban korán sem váltotta be az egyház részéről hozzá fűzött reményeket. A fentebb már említett, több mint egy év múlva megér-

kező, válaszlevelben a minisztérium arról értesítette a konventet, hogy a kétféle nyelvű változatok között oly mennyiségű és minőségű fordítási eltéréseket találtak, amelynek következtében kénytelenek a törvénykönyvet új fordítás elkészítése miatt visszaküldeni, tekintettel arra, hogy a törvény hivatalos, a Törvények és Rendeleték Tárába bekerülő szövege a szlovák lesz. Szlávik György, a zsinat egykori kormánybiztosa egyébként magát az egy éven át tartó késedelmet is azzal magyarázta, hogy először megpróbálták ott a minisztériumon belül a fordítási hibákat kijavítani, amikor azonban látták, hogy egyetlen mondat se állja meg a helyét, feladták. A református egyház érdeke, hogy a fordítás teljesen pontos legyen. Egyébként – írja Szlávik – néhány kisebb fenntartást kivéve, a fordítás hibáin kívül semmi más akadály nem áll a törvények elfogadásának útjába.

A kormány leiratára a konventi elnökség, amely ekkor már Balogh Elemér dunáninnyi püspökből és Szilassy Béla dunáninnyi főgondnokból állt, készített egy válaszlevelet, amit azonban politikai megfontolásokból soha nem küldtek el. Ebben egyrészt az állt, hogy nyilván lehetetlen olyan fordítást csinálni, amely 100%-ban lefedi az eredeti magyar szöveget, ugyanakkor kéri, hogy a kormány jelöljön ki egy fordítót, akinek a munkáját ők maguk is megbízhatónak fogják tartani. Másrészt annak képtelenségét vázolták a kormány elé, hogy a református törvénykönyv hivatalos, azaz autentikus és hiteles szövege egy olyan nyelven íródjon, amelyiken a református egyház tagjainak, tisztségviselőinek 90%-a nem ért. Hogyan fogják akkor tudni alkalmazni azt a törvényszöveget, amit nem is értenek? – tették fel a kérdést. Ezért azt a kompromisszumos megoldást javasolták a kormánynak, hogy a református törvény-kanonok mindkét nyelven kerüljenek be a Törvények és Rendeleték Tárába. Mint utaltunk rá, ezt a levelet sohasem küldték el a minisztériumba.

Maga Pálóczi Czinke püspök egyébként idős kora és betegeskedése mellett is bevallotta azért mondott le 1929 júniusában, mert oly mély csalódást okozott neki Szlávik György fentebb már idézett levele, amit már nem volt képes feldolgozni. Ha tehát a fent említett konventi levél nem is jutott el soha a minisztériumba, az abban foglaltak, bizonyára tárgyalásos úton nagyon is eljuthattak Pozsonyba, hiszen, 1930 áprilisában Balogh Elemér már arról számol be a konventnek, hogy Dérer miniszter kijelölte a fordítót, bizonyos Pecháček személyében, aki már hozzá is kezdett a munkához.



A hónapok azonban teltek és közben a nagy bizonytalanságban egy nem várt helyről jött támogatás. Történt ugyanis, hogy egy szlovenszkói ungi peres ügyben a konventi bíróság határozata ellenére a vétkesnek kimondott fél nem volt hajlandó kifizetni a rá kimért büntetést. Ezért az egyházmegye az 1907-es törvénykönyv I. törvénycikk 5. §-a alapján annak behajtását kérvényezte a szolgabírói és zsupáni hivataltól. Ezek azonban megtagadták az intézkedést, mondván, hogy az 1907-es egyházi törvények az új államalakulat keretei között már nincsenek érvényben és nekik nem kötelességük a behajtást foganatosítani. Sutka István egyházmegyei ügyész e határozat ellen fellebbezett a legfelsőbb közigazgatási bírósághoz, amely pedig 7823/30-as számú határozatával 1930. május 10-én az egyházmegyének adott igazat. Kimondta, hogy az 1918. október 28-án kelt 11. számú törvény 2. szakasza alapján a református egyház éppúgy, mint annak idején a történelmi Magyarországon, Csehszlovákiában is bevett egyház, amely mindaddig az 1907-es törvények alapján áll, míg az új törvényeit az állam el nem ismeri. Kivételt képeznek ugyan ez alól az 1907-es törvénynek azok a rendelkezései, amelyek az új állam létével és a megváltozott államviszonyokkal ellenkeznek. Ez a precedens sok egyházi szereplőnek jelentett legalább is részbeni megnyugvást és az egyház számára egy viszonylagos jogbiztonságot. A helyzet azonban csalóka volt és tudták ezt a felelősen gondolkodó egyházi elöljárók is. Hiszen nyilvánvaló volt, hogy az 1907 óta nagymértékben megváltozott állami törvényi környezettel a régi, majd 30 éves egyházi törvénykönyv több helyen összeegyeztethetetlen és használhatatlan. Leginkább az iskolaügyi és a nyugdíjügyi törvénycikkekre volt ez igaz. Ezen kívül azonban voltak olyan törvénycikkek is, amelyekben maga az egyház óhajtotta minél hamarabb a változásokat. Ilyen volt például a VIII. törvénycikk a belmisszió végzéséről, vagy az egyházi bíráskodásról szóló V. törvénycikk. Ez a megoldás tehát sokakat nem nyugtatott meg teljesen.

A fordítás munkáját Pecháček 1930 szeptemberére fejezte be. Ivan Dérer miniszter volt olyan előzékeny, hogy a nemzetművelődési minisztérium költségvetéséből fizette ki a fordítást. Most már az egyházon volt a sor, hogy a szöveget ellenőrizze. A konvent egy bizottságot állított fel erre a munkára. Tagjai voltak: Péter Mihály (akkor már) tiszáninenni püspök, Kovács László konventi ügyész, Löcherer Tamás és Pap József konventi ügyvivő. A fordítás ellenőrzése után, a még mindig felmerülő vitás kérdésekről való tárgyalással, a konvent Szilassy Béla világi elnököt és Sörös Bélát bízta meg. A fordítást viszonylag hamar elfogadta a bizottság és 1931

februárjában megkezdődtek az egyeztető tárgyalások. Az állammal való egyeztetés azonban évekig elhúzódott. Szilassy csak 1933 júliusában tájékoztatta arról az egyházi közvéleményt, hogy a konvent elfogadta a kormánnyal való tárgyalások eredményét. Nagyrészt stiláris változásokat végeztek a törvénysszövegben, de utána újra hivatalosan fel kellett terjeszteni elfogadásra. Az 1931. évi tavaszi konvent már bizonyos reménykedéssel állapította meg, hogy a mutatkozó jelek szerint az egyházi törvények rövid időn belül állami megerősítést nyernek. Ez a félmondat lett a legjellemzőbb az elkövetkező 3-4 év konventi és egyházkerületi jegyzőkönyveire. Hol a VI. törvénycikk revideálására, hol további „függő kérdésekre” hivatkozva, a törvények állam általi ratifikációja mindig csak „a küszöbön állt”.

A törvények már-már tragikomikus kálváriája azonban a tárgyalások lezárása és a konventi elfogadó határozat után sem ért véget. Kiderült ugyanis, hogy a felterjesztéshez elengedhetetlenül szükséges egyetlen magyar nyelvű példány a minisztériumban van. Ők azonban semmiképpen sem voltak hajlandóak azt az egyház rendelkezésére bocsátani. Hirtelen nagyon becses lett számukra a magyar szöveg. Így az egyház képviselőinek a szlovák verzióból kellett azt nagyrészt visszafordítani és a különböző jegyzetekből rekonstruálni. Újabb aljas húzása volt ez a csehszlovák kormánynak a magyar református egyházzal szemben. Hiszen ezzel elérték, hogy ha kimondatlanul is, de mégiscsak a szlovák változat legyen a hiteles, autentikus szöveg, amelyből gyakorlatilag a magyar verziót „csak lefordították”, pontosabban visszafordították. Az így elkészült szlovák és magyar törvénygyűjteményt végül 1934. augusztus 29-én küldték fel Prágába jóváhagyásra. A már-már unalomig ismert frázis azonban, miszerint az egyházi törvények közeli megerősítés előtt állnak, ezután sem tűnik el az egyház hivatalos jelentéseiből. Balogh Elemér konventi elnök jelentésében a szlovenszkói iskolaügyi referátus és az iskolai és népművelődési minisztérium közötti valamiféle elvi ellentétben állapítja meg a késedelem okát.

Egy apró reménysugár tűnt fel a kilátástalanságban akkor, amikor Kozák és Devečka csehszlovák parlamenti képviselők a parlament kulturális bizottságának ülésén, 1935 decemberében, szóvá tették a református egyház törvényeinek ügyét. Bár felrőtták az egyháznak, hogy még mindig nem rendezte a „nyelvi kérdést” – értendő ez alatt a szlovák egyházmegye alapítása – és, hogy ragaszkodik az önálló református teológiához ahelyett, hogy elfogadná a kormány által felkínált, a szlovák evangélikusokkal közös, pozsonyi teológiai fakultás lehetőségét, mégis sürgették a törvények



állami ratifikálását. Ez az eset aztán sok egyházi személyiségben újra hiú reményeket ébresztett. Eredménye azonban nem volt. Balogh Elemér még az 1937 áprilisi, utolsó ismert egyetemes konventi gyűlés alkalmával is, a témában megszokott szűkszavúsággal, csak ennyit közölt, hogy „*azok (az egyházi törvények) a pozsonyi iskolai referátusról felkerültek a prágai központi hivatalokba*”.

A lévai és pozsonyi zsinatok által alkotott törvények tehát ily módon soha nem léptek érvénybe. 1938 novemberében az I. bécsi döntés, majd 1939 tavaszán a magyar-szlovák kis háború következtében Kárpátalja és a Felvidék nagy része visszatért Magyarországhoz. Az egyházkerületek így megszűntek, az itteni gyülekezetekre újra a Magyarországi Református Egyház Zsinata által elfogadott, és a magyar állam által hitelesített törvények lettek érvényesek.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, Radvánszky Ferenc

## Kitekintés Kárpátaljára

*A Református Egyház, mint „egy darabokra tört antik váza”* – Bertók Béla, a Kárpátaljai Református Egyházkerület első püspöke fogalmazta így meg a trianoni tragédia utáni Magyar Református Egyház (MRE) helyzetét. A csehszlovák kormány 1919 óta folyamatosan hangoztatta elvárását, hogy a reformátusok alakuljanak önálló egyházzá. Ebben a helyzetben minden afelé tolt a Ruzsinszkóba szakadt három egyházmegyét (Ungi, Beregi, Máramaros-Ugocsa), hogy önálló egyházkerületet hozzanak létre.

### Egyházszervezés, egyházpolitika a korszakban

Fenti elvárás egyértelműen a magyarországi reformátusoktól történő független területi és strukturális megszerveződést várt el. Ezt bonyolította, hogy Kárpátalja a csehszlovák államon belül külön közigazgatást kapott először a direktórium, majd később a kormányzói hivatal formájában. A terület autonóm mivoltára tekintettel, nem volt egyértelmű, hogy az ott élő reformátusok a kassai központú és Pálóczi Czinke István által vezetett Tiszáninneni egyházkerülethez tartozzanak, vagy önállóan szerveződjenek egy külön egyházkerületté? Jó válasszal 1921 januárjában még Zatkovic kormányzó sem tudott szolgálni. Végül az új államhatalom 1921. március 21-i rendelete döntött, melynek értelmében Kárpátalja autonóm státuszának a református egyház szervezetében is meg kellett mutatkoznia. Ez azt jelentette, hogy létre kell hozni a Kárpátaljai Református Egyházkerületet.

Kárpátalja vonatkozásában ez 5 egyházmegyét érintett. Az Ugocsa egyházmegyét teljes egészében és mellette volt a töredékeiben maradt további 3 történelmi egyházmegye: Ung, Bereg és Szatmár. A szétszakított-ságot Baltazár Dezső, a Tiszántúli egyházkerület püspöke 1920-as egyházmegyei létszámokról írt beszámolója nagyon jól megmutatja:

| Egyházmegye | Összlétszám | Magyarországon maradt | Kárpátaljára került |
|-------------|-------------|-----------------------|---------------------|
| Ung*        | 25 851      | 719                   | 12 205              |
| Bereg       | 56 199      | 19 748                | 36 361              |
| Szatmár     | 58 987      | 43 480                | 15 507              |
| Ugocsa      | 23 648      | -                     | 23 648              |

(\*az Ungi egyházmegyénél a nem kimutatott létszám Szlovák területen maradt)

Az idővel egyre feszültebbé váló várakozás alatt, Biki Ferenc – mint rangidős – ugocsai esperes, kezdeményezte a különálló egyházkerület megalakítását. Ezt az irányvonalat erősítette meg a konvent 1921. július 3-án. Különös problémaként jelent meg, hogy a történelmi Ungi egyházmegyét két részre osztotta a kárpátaljai autonóm terület határa. Tizenkét gyülekezet maradt Kárpátalján. Komjáthy Gábor ungvári lelképásztor szorgalmazta a 12 ungi gyülekezet önálló egyházmegyébe szerveződését, ezzel szemben Szűcs István esperes a Tiszai Egyházmegyéhez kívánta csatolni az egyházközségeket. Az egyházkerület szerveződésének folyamatában egy sor megoldásra váró, s nem egyértelmű kérdés merült fel. A számos probléma közül a leginkább égetők voltak: mi lesz a töredékes Ungi egyházmegye Ruszinszkhóhoz csatolt gyülekezeteivel, az államsegéllyel, a felekezeti iskolákkal, a felekezeti tisztségviselők állampolgárságával és eskütételével, ki lesz a püspök, s nem utolsósorban mi lesz az új egyházkerület neve? A kérdésekre adandó válaszok – s a különálló egyházkerület megszervezésének elindítása – okán hívta össze Biki esperes 1921. augusztus 2-ra az érintett egyházmegyék képviselőit. A beregszászi tanácskozáson igen heves viták zajlottak az egyházkerület megalakításának időpontjáról, melynek egyik kezdeményezője Bertók Béla beregi esperes volt. A viták alapját két kérdés szülte, melyek megoldása – Bertók szerint – független volt a kárpátaljaiaktól. Az egyik, hogy szerinte az egyházkerület hivatalainak fenntartását nem terhelhették rá teljes mértékben a gyülekezetekre, a másik, hogy Szlovénia és Ruszinszkhó között a határkérdést még nem tisztázták véglegesen. Biki esperes és Pálóczi Czinke püspök azonban azért sürgették a megalakulást, hogy a kárpátaljai reformátusok is jelen lehessenek majd az összegyházi zsinaton. Ez azonban nem valósulhatott meg, mert az egyházkerület megalakulása körüli viták igencsak elhúzódtak, közben az állami döntés szerint az Ungi egyházmegye kialakításának ügyében mérvadónak kellett tartani az állami közigazgatási határt, a történelmi egyházmegyei határokkal szemben.

1923 februárjában az egyház és az állam képviselői közötti megbeszélések az állami szubvenció ügyében is megoldódni látszottak, ugyanis a kormány, a megalakítandó Kárpátaljai Református Egyházkerület (KRE) leendő vezetőségének ígéretet tett az új egyházkerület folyamatos anyagi finanszírozására (fizetések és intézmények fenntartása stb.). A megállapodás megerősítését jelezte, hogy az állam átutalt 20.000 koronát a KRE szervezési költségeire. Biki ekkor már püspök-helyettesi tisztségben járt el a kerület megalapításának ügyében. Az először „Kárpáti kerület” névvel

illetett egyházi körzet a Beregi-, az Ugocsai- és az Ungi egyházmegyék belső és egymás közötti összekapcsolódását jelentette. Az állammal folytatott tárgyalások és viták eredményeként végül, 1923. március 8-án alakult meg a három egyházmegyéből, 65 gyülekezet képviselőinek szavazata alapján a Kárpátaljai Református Egyházkerület, amelyben az első általános választások során, április 17-én megválasztották az első püspököt, Bertók Béla munkácsi lelképásztort, beregi esperest. Eszerint a 79 presbitérium szavazata alapján Bertók lett az egyházkerület püspöke (47 szavazattal), mellette György Endre főgondnok állt. Mindeközben az egyházmegyékben is megválasztásra kerültek a vezetői tisztségviselők: Ungban Komjáthy Gábor esperes és Egry Ferenc gondnok, Ugocsában Biki Ferenc esperes és Nagyiday Ferenc gondnok, Beregben Szentimrey József esperes és Polchy István gondnok. Az 1921. évi népszámlálás szerint 62.637 református élt itt, ám 10 évvel később, számuk 69.050 főre emelkedett.

Az állam által átutalt segély-előleg és a továbbiak ígérete Bertók Béla és a köréje szerveződött egyházi vezetőség számára egy viszonylagos gazdaság-stratégiai biztonság érzetét adta. Így vállalták fel az új egyházi struktúra megszervezését és vezetését. Tehát reményekkel telve készülődtek a püspökbeiktatásra. Azonban mielőtt kitérték Bertók Béla püspöki beiktatásának napját, egy öttagú küldöttség felkereste Ungváron Ruszinszkhó alkormányzóját, Peter Ehrenfeldet, valamint Blaha miniszteri tanácsost és Anton Beszkid tanügyi referenst, hogy személyesen hívják meg a csehszlovák állam képviselőit a püspökszentelésre. A küldöttség tagjai voltak: Sütő Áron egyházkerületi főjegyző, Polchy István egyházkerületi helyettes főgondnok, Bakó Gábor egyházkerületi jegyző, illetve Vozáry Aladár beregi egyházmegyei főjegyző és Bary Gyula nagyberegi lelkész. Az 1923. június 7-én lezajlott munkácsi beiktatásra azonban a csehszlovák állam képviselői közül egyik sem jelent meg, ami előrevetítette a tényleges szándékot: az állami támogatás megvonását. Bertókék csalódottságát tovább terhelte, hogy a szlovákiai részen található református egyházak ezt a támogatást megkapták. A Lévára összehívott Szlovénia és Ruszinszkhó Egyetemes Református Egyház első törvényhozó zsinata 1923. június 17–18-án elismerte a Kárpátaljai egyházkerület megalakulását, ennek ellenére az államtól 1928-ig nem kapott semmilyen anyagi támogatást. Az indok először az volt, hogy *a márciusban benyújtott tervezet nem volt eléggé kidolgozva, majd a június 7. után benyújtottat sem fogadta el a hatóság. Újabb átdolgozást és még újabb bizonylatok benyújtását követeltek szűkös határidővel. Mindezeket Biki meg is tette, de ezeket az elszámolásokat is elutasít-*

tották. Ez az érthetetlen huzavona feszültséget okozott Bertók püspök és Biki esperes között, mert előbbi úgy vélte, hogy az esperes által benyújtott költségvetés és elszámolás hiányos. Pedig nem ez volt a probléma, Biki azonban becsületében megsértve érezte magát és augusztus 10-én lemondott az egyházkerület költségvetésének ügyintézéséről, átadva azt Bary Gyula nagybereg-i lelkésznek. 1923 decemberében Bertók és Bary együtt rendezték az államhatóság által kifogásolt pénzügyi tételeltéréseket, majd újra benyújtották az elszámolást és az egyházkerületi költségvetést a minisztériumnak. Sajnos ez sem oldotta meg az államsegély kérdését, bár Bertók püspök sűrű levelezést folytatott az ügyben a helyi és prágai illetékesekkel egyaránt.

A következő fogas kérdés az állampolgárság és a hűségeskü ügye volt, amely akadályt jelentett a lelkészek szabad szolgálatvégzésében. Az államhatalom ugyanis már 1921 elején egyértelműen kijelentette, miszerint „valamennyi egyházi tisztviselőnek a legalsótól a legfelsőbb fokozatig, úgy a lelkészi, mint világi részről, le kell tenniük a hűségi esküt a Csehszlovák Köztársaság iránt”. Azt a lelkészt, aki nem rendelkezett állampolgársággal, Csehszlovákiából való kiutasítás fenyegette. Ez súlyos gondként nehezedett a református lelkészi karra, amelyből az 1923. év végéig igen kevesen tették le a megkövetelt hűségesküt. Ebben az évben a Beregi egyházmegyében 11 lelkész nem rendelkezett még állampolgársággal, köztük Szútor Jenő beregszászi tiszteletes sem, akit végül áprilisban a hatóságok kiutasítottak az országból. Az 1925. év végén a 75 református lelkész közül 50 rendelkezett csehszlovák állampolgársággal, a többiek még mindig nem.

Az állami támogatás kérdését Bertók püspök végül 1928-ban hivatalos útra terelte, s az államtól azt a választ kapta, hogy az egyháznak közigazgatási szükségleteire már évek óta küldenek dotációt, amit a konvent megkapott, s „az állam költségvetéseiben nincsenek külön tételek az egyházkerületekre”. A konvent azonban Kárpátalja autonómiájára hivatkozva, nem adta ki a támogatást, amely jelentős nézeteltéréshez vezetett a Kárpátaljai egyházkerület és a konvent között. Ez a konfliktus 1928-ban tetőzött, amikor Bertók Béla püspök az államsegély elosztásának kérdését – a Belügyi Bizottsággal és a konventtel is – jogi útra terelte. Az államsegély kérdésének előremozdulása azonban csak aztán indult meg, hogy a Tiszáninnen kerületben lezajlott a püspökváltás, amely a konventben is személyi változásokat generált. Így az 1927. és 1928. évre a Kárpátaljai egyházkerület egy kisebb összeget megkapott a konventtől, de csak az 1930-as évben kapta meg a neki járó állami támogatást. Sajnos az állami pénzek felosztásáról kialakult vita, évről évre kiújult a három szlovenszkói

egyházkerület között. Ez érezhetően éket vert Bertók és a kárpátaljai egyházvezetés valamint az egyetemes egyház vezetői közé. Ebben a folyamatban erősen ott volt a csehszlovák állam „oszd meg és uralkodj” szándéka. Az állam ezért hallgatott, vagy nyilatkozott kétértelműen a református egyházat érintő kérdésekben.

Mindezt kissé ellensúlyozta, hogy 1932 nyarán, végre megérkezett az 1923-as püspökválasztás eredményének elismerése az csehszlovák hivatalos szervek részéről. Ez némiképpen változtatott az egyház és az állam kapcsolatán, amely – elsősorban Bertók hozzáállása alapján – maximálisan lojális lett egymás iránt, és számos addig félbehagyott és/vagy nyitott kérdést, sikerült megoldani. Ezek közé tartozott a lelkészi fizetésekhez történő állami hozzájárulás, vagyis a kongrua kérdése is, amelyet az 1933-as évtől kezdődően – elenyésző kivétellel – szinte minden kárpátaljai lelkész megkapott. A másik anyagi vonzattal bíró kérdés a gyülekezetek adóelengedése volt, amely ezután immár a munkácsi püspöki hivatalon keresztül történt. És 1932–33-ban, végre sikerült minden református lelkész állampolgársági ügyét megnyugtatóan rendezni.

Elengedhetetlen, hogy szóljunk még egy igen kényes kérdéstről, mégpedig a csehszlovák hatalom által nagyon tudatosan a magyar református falvak közé ékelt, ill. falvakhoz csatolt telepes közösségekről (pl. Badó, Újbátyú, Újbótrágy, Danilovka stb.), valamint az egyes magyar falvakba betelepített cseh és/vagy ruszin lakosságról. A csehek többnyire vallásukat nem gyakorló családokból és személyekből álltak, míg a ruszinok görög katolikusok voltak. A legújabb kutatások szerint 289 család állami, míg 317 család magántelepítés során került a zömmel magyarok lakta Kárpátalja alföldi részre. Ez közel 2.500 embert jelentett. Az új közösségek állam által kialakított infrastruktúrája és ellátottsága általában, a környező református magyar községek szintjét látványosan felülmúlta. Ők földet kaptak az államtól és támogatást a gazdálkodáshoz. Lakóhelyükön az állam új boltot és iskolát épített. Sokszor új házakat kaptak.

Mindezek ellenére a csehszlovák időszak egyik ellentmondásos eredménye lett a kárpátaljai református gyülekezetek anyagi megerősödése, amely elsősorban az 1930-as évek elejétől volt megfigyelhető. Ezt igazolta az a figyelemreméltó tény is, miszerint ebben az időszakban 92 gyülekezetből 67, a méltán híres Egry Ferenc kisgejőci harangöntő műhelyéből tudta pótolni az első világhévíz idején elrekvirált harangjait.



## A felekezeti iskolák és tanítóik

Ahogy azt fent már jeleztük, a konvent, Kárpátalja autonómiájára hivatkozva, 1928-ig nem adta ki az egyházkerület számára az állami támogatást. Ez egészen biztosan közrejátszott abban, hogy számos református iskolát adtak át állami fenntartásba. Ez ellen több lelkész és minden esperes felszólalt. Maga a Kárpátaljai egyházkerület is bírálta a csehszlovák államnak az egyház autonómiájába történő beavatkozását az iskolák vonatkozásában, mivel értelmezése szerint azok annak kezdeteitől szerves részét képezték a református egyháznak, így az egyháztesthez tartoztak. Ez a kérdés – miszerint az egyházi iskolák részét képezik az egyházi autonómiának – már a református egyházszervezetnek a csehszlovák hatalommal történő legelső érintkezésénél felmerült. Ennek ellenére az állam 1922-ben olyan rendeletet adott ki, amely szerint az egy helységben (elsősorban falvakban) működő iskolákat – felekezeti hovatartozás nélkül – egy intézmény kereteiben kellett összevonni, majd az osztályokat újra szétszítani. E folyamat alatt – ami 1922 és 1925 között volt a legintenzívebb – több (nem csak) református felekezeti iskolát sajátított ki az állam úgy, hogy megkerülte az egyházat és közvetlenül a gyülekezetekkel tárgyalta.

Ennek egyik szélsőséges példája volt az Ugocsa megyei Nagypalád község, amely két református felekezeti iskolával és tanítói lakással rendelkezett. A hosszas huzavona után, az egyik lakásba beköltözött a csendőrőrmester, a másikba meg a finanszszakasz. A csehszlovák állam nevében Ján Šimkovič kormánytanácsos, Pálóczi Czinke István püspökhöz írt levelében 1920. december 19-én ezzel kapcsolatban jelezte, miszerint „*a kormány előkészítő munkálatokat végez, hogy az összes középiskolákat államosítsa még az elemi iskolák államosítása előtt*”. Mindezt azzal indokolta, hogy egyetlen felekezeti iskola sem volt, melyet a kormány több mint 50%-kal ne támogatott volna. És az érvényben lévő magyar törvényekre hivatkozva (sic!) jelentette ki, hogy ezért joga van állami igazgatás alá vonni az így támogatott egyházi iskolákat. Ez nagy csapás volt a kárpátaljai református oktatásra, annál inkább, mivel az államsegély elmaradása hosszútávon ellehetetlenítette azok működését. Nagyon kevés olyan gyülekezet és település volt, mint pl. a Beregi egyházmegyéhez tartozó Nagyberég, ahol a település képes volt négy tanítót, a hozzájuk tartozó alapfizetéssel és nyugdíjárulékkal, lakással egyetemben állandó hozzájárulás formájában felajánlani az egyházközségnek. Sőt, saját költségen – a református iskola megfelelő elhelyezése céljából – egy új épület felépítését is magára vállalta a község. Azon gyülekezeteknél, ahol nem tudták biztosítani iskolájuk fenntartását a presbitériumok – sokszor a lelké-

szek tudta nélkül – kezdtek tárgyalásokba az állami hatóságokkal az intézmény átadásáról.

Mindehhez járult még, hogy mivel a felekezeti iskolák tanárai egyházi alkalmazottak voltak, így órájuk is kiterjedt a Csehszlovák Köztársaságra leteendő eskü kötelezettsége, továbbá a tanítóknak szlovák nyelvvizsgát kellett tenniük. E két rendelkezés miatt az 1920-as évek első felében jelentősen csökkent a református tanítók száma. A helyzetet rontotta, hogy 1925-ben, csehszlovák állami rendelet született a kárpátaljai iskolák tanítói fizetésének a szlovákiaihoz képes háromszorosára emeléséről. Az indoklás szerint erre a peremterületnek számító Kárpátalján „*a tanerő megtartása, növelése és az oktatás szintjének felemelése*” szolgáltatott okot. Mivel Kárpátalján a magyar tannyelvű oktatás zöme a református gyülekezetek által fenntartott egyházközségi iskolákban történt, a rendeletnek eleget tenni – átmenet-nélküliség nélkül, az amúgy is állandó anyagi túléléséért küzdő – Kárpátaljai egyházkerület nem tudott. Egyházkerületi szinten a tanárok számának csökkentésével próbáltak e mesterségesen generált helyzetre reagálni. Az állam ezután – a megállapított fizetésektelenség deklarálásával párhuzamban – közölte az egyházközségekkel, hogy hajlandó az egyháztól iskolái fenntartását átvenni. Az ily módon átvett iskolákban, az államhatalom ideológiája, tananyaga, nyelve, vezetősége, tanereje, vagyis az állam érdeke érvényesült. Ezt erősítette az 1922. évi 226. törvénycikk is, amelynek következtében a hittan az elemi és polgári iskolákban a fakultatív tárgyak közé került. Miután 1932-ben az állam elismerte a Kárpátaljai egyházkerületet, Bertók – az országotól eltérően magas – kárpátaljai tanári bérek ügyét is szerette volna valahogy megnyugtatóan rendezni. Ám ekkor már számos református iskolát átadtak vidéken az államnak. Csak a Beregi egyházmegyében 1935-ben hét iskolát államosítottak és tíz tanítói állás volt betöltetlen.

Amennyiben az 1920–38 közötti időszakban a kárpátaljai felekezeti iskolák adatait nézzük, akkor szembeűnő, hogy a reformátusoknak csak elemi iskoláik voltak, amelyek száma a jelzett időszakban először radikálisan lecsökkent, majd az 1930-as évek elejétől újra kevéssel megnőtt. Az 1920/21-es tanévben 47 (50), az 1930/31-ben 30, az 1937/38-asban pedig 35 iskolával bírtak. Az egyházi iskolák feladása évről-évre egyre több gyermeket kényszerített állami iskolába, amely az évtized végére a felekezeti iskolák tanulószámanak radikális csökkenéséhez vezetett.

Az állam által elérni kívánt következmény már akkor is látható volt: a református egyház, fő bázisát jelentő iskolarendszer állami kézbe vétele; a református egyháznak az oktatásból, s így a társadalomból és a jövőből történő kiszorítása; a Csehszlovák rendszer helyi állandósítása.



Somogyi Alfréd, Szamborovszkyné Nagy Ibolya

## A két világháború közötti időszak püspökeiről

A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület:

**Pálóczi Czinke István** (Pácin, 1855. november 18. – Budapest, 1942. július 17.)  
A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület első püspöke, 1921-1929 között. Szülei: Czinke Gábor és Pálóczi Borbála. Tanulmányait szülőfalujában kezdte. 1866-tól Sárospatakon tanult, s 1878-ban itt végezte el a teológiát. Ezután kollégiumi senior volt egy évig, majd Sárospatakon volt segédlelkész és hitoktató. 1882-ben hívták meg Erdőberénybe lelkésznek, majd 1896 tavaszán Rimaszombatba első lelkésznek és egyben gimnáziumi vallástanárnak. A Tiszáninneri egyházkerület 1895-ben aljegyzőnek, 1917-ben főjegyzőnek és zsinati képviselőnek választották meg. 1914 és 1917 között a Gömöri egyházmegye esperese volt. A trianoni országvesztést követően, miután Révész Kálmán Kassáról áttelepült Miskolcra, 1921-ben a Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület püspökké választották, egyúttal a konventi és zsinati elnöki tiszteletet is betöltötte.

1915-től a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság választmányi tagja volt. Elismerésre méltó irodalmi munkássága is volt. Írt konfirmációs kiskátét, istentiszteleti rendtartást, hittankönyvet, énekeskönyvet, imádságos könyvet és számos cikket, tanulmányt.

Az államhatalom irredentának bélyegezte és hazug módon azt terjesztette róla, hogy a személye jelenti az akadályt az állam és a református egyház közötti megegyezés útjában. Miután a csehszlovák államhatalom teljesen ellehetetlenítette, 1929-ben lemondott tisztségeiről és rimaszombati lelkészi állásáról is és Budapestre költözött.

**Péter Mihály** (Deregnyő, 1867. május 12. – Rimaszombat, 1932. december 30.)  
A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület második püspöke, 1929-1932 között. Sárospatakon érettségizett 1886-ban, majd itt és Pápán tanult teológiát. 1890-ben végzett. Szolgálatát káplántanítóként kezdte Nagyráskán, 1893-tól helyettes lelkész Kisazarban, ahol 1895-ben megválasztották. Innen került át – ugyancsak választás révén – Gálszécsre, 1902-ben. 1901-től a Felső-zempléni egyházmegye főjegyzője, 1912-től a Tiszá-

ninneri egyházkerület aljegyzője. A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület 1920-ban tanácsbírájává, 1924-ben főjegyzőjévé választotta. Pálóczi Czinke István lemondása és távozása után, 1929. augusztus 27-én püspökké választották. Ekkor Rimaszombatba költözött és vette át a lelkészi állást is. Számos cikket írt vármegyei lapokba, egyházi közlönyökbe. Egyháztörténészként gyülekezettörténettel és a Lónyaiak történetével foglalkozott. Jó ismerője volt a magyar-szlovák történelmi kapcsolatoknak, s azon kevés lelkészek közé tartozott, aki beszélt szlovákul is.

**Idrányi Barna** (Hernádbűd, 1860. július 18. – Gönc, 1933. szeptember 22.)  
A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület harmadik püspöke, 1933. május 10-től szeptember 22-ig.  
Lelkészcsaládban született, m ár nagyapja is lelképásztor volt. Miskolcon tanult, majd Sárospatakon végezte el a teológiát. 1883-ban Kiskinizen, majd Alsóvadászton lett segédlelkész. 1878-ban hívta meg a nagyszalánci gyülekezet. 1892-től egyházmegyei pénztáros, 1904-től egyházmegyei és országos nyugdíjintézeti pénztáros volt. 1917-től zsinati képviselő. 1921-ben ő lett az egyesülő Abaúj-tornai egyházmegye első esperese. Ötvenéves lelképásztori és tizenkét éves esperesi szolgálat után választották őt püspökké, amikor 72 esztendő volt. Látogatóba ment lányáékhoz Göncre, ott érte a halál.  
Értékesek nagyszalánci feljegyzései az első világháború eseményeiről. Elődeitől eltérően, ő inkább az egyházi gazdálkodás szakembere volt sok évtizedes tapasztalatokkal a háta mögött.

**Dr. Magda Sándor** (Iske, 1883. február 11. – Sárospatak, 1962. október 15.)  
A Szlovenszkói Tiszáninneri Református Egyházkerület negyedik püspöke, 1933-tól a visszacsatolásig.  
A gimnáziumot Nagyenyeden, a teológiát Kolozsvárott és Sárospatakon végezte. Diplomázása után, 1905-től a sárospataki teológia seniora volt. Budapesten bölcsészetet tanult és 1914-ben doktorált. Közben 1906-tól Balogiványiban, 1909-től Csicszerben, majd 1934-től Nagykaposon volt lelkész. 1930-ban lett kerületi főjegyző, majd 1933-ban püspökké választották. Sokáig volt főszerkesztője a Református Egyház és Iskola című hivatalos egyházi lapnak. Az I. bécsi döntés nyomán, az 1938-as visszacsatolás következtében megszűnt az egyházkerület, s vele együtt a tényleges püspöki tisztség is. 1947-ben áttelepült Sárospatakra.

A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület:

**Balogh Elemér** (Székesfehérvár, 1866. február 6. – Pozsony, 1938. április 16.)  
A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület első püspöke, 1921-1938 között.

Lelkészcsaládban született, teológiai tanulmányait Budapesten kezdte és Edinburghban végezte, majd hazaérkezése után Budapesten lett segédlelkész. 1895-ben kapott megbízást a pozsonyi gyülekezet megszervezésére. Ő alapította meg a bécsi magyar református gyülekezetet is. Pozsonyban nemcsak megszervezte a gyülekezetet, hanem 1913-ra templomot, parókiát és egyházi bérházat is épített, aminek a bevétele nagyban segítette a gyülekezet életét.

Sokoldalú kutató, „humán polihisztor” volt, szenvedélyes könyvgyűjtő, akinek a nevét Európa neves antikváriumaiban is ismerték. Tudományos munkássága érintette az egyetemes egyháztörténet magyarokra vonatkozó részeit, a nyelvészetet és a régiségtudományt. De kutatta a hugenotta-magyar és a szláv-magyar kapcsolatokat, kölcsönhatásokat is. Foglalkozott a XVI. században Magyarországon járt nyugati tudósok útleírásaival, feldolgozta a Habsburg kor tábori lelkészeinek adatait és írt a waldensek magyarországi hatásáról, de kutatta a horvát reformáció irodalmát és a görögkeleti egyház reformációját is. Kedvenc témaköre a gyászévtized volt. Pozsonyi székhelyű püspökként, számos nem hivatalos tárgyalást folytatott az állam képviselőivel a református lelkészek és tanítók állampolgársági és egyéb ügyei rendezése érdekében. A Dunáninneri egyházkerület megalakítása után, őt választották meg a kerület első püspökévé. Püspöki szolgálata utolsó két évében már sokat betegeskedett. A pozsonyi evangélikus kórházban, 1938 húsvétján érte a halál.

**Sörös Béla** (Nemespécsely, 1877. március 14. – Losonc, 1939. október 2.)  
A Szlovenszkói Dunáninneri Református Egyházkerület második püspöke, 1938-tól a visszacsatolásig.

Lelkészcsaládból származott, iskoláit Veszprémben és Pápán végezte. Teológiát tanult Kolozsvárott, Budapesten és Edinburghban. Hazaérkezése után, Szász Károly püspök káplánja lett Budapesten és ellátta a gyűjtőfogház valamint a Skót Misszió lelkészi teendőit is. Innen hívta őt meg 1905-ben a losonci gyülekezet. Csehszlovákia megalakulása után, ő hozta létre és tartotta fenn 1925-től a református egyház lelkészképző intézetét, a Losonci Theológiai Szemináriumot, ami Csehszlovákia egyetlen magyar

nyelvű főiskolája volt. A belmisszió meghatározó alakja volt. Éveken át folytatott szélmalomharcot a református egyház és a csehszlovák állam közötti kapcsolatok rendezése érdekében. Körömszakadtáig védte a magyar reformátusság nemzeti és felekezeti szabadságjogait, ezért a csehszlovák hatóságok két alkalommal be is börtönözték, s „politikailag veszélyes embernek” tartották. Püspökként, ő vezényelte le az egyházkerület és a teológia megszűnését. Még megélte a második világháború kitörésének hírét, fogadta Losoncon a Lengyelország felől érkező menekülőket. Rövid betegeskedés után hunyt el.

A Kárpátaljai Református Egyházkerület:

**Bertók Béla** (Munkács, 1873. november 3. – Munkács, 1945. április 27.)  
A Kárpátaljai Református Egyházkerület első püspöke 1923-tól a visszacsatolásig.

Iskoláit szülővárosában és Sárospatakon végezte, és itt tanult teológiát is. Budapesten kezdett bölcsészetet tanulni, de anyagi problémák miatt ezt abba kellett hagynia. 1897-től Győrtelkén, majd Biki Ferenc szatmári esperes mellett lett segédlelkész. Ezután Fehérgyarmaton, Zápszonyban és Beregsurányban szolgált lelkészként. 1914-ben került vissza, s ekkor választották meg a Beregi egyházmegye esperesévé is. 1923-ban lett az akkor megalakult Kárpátaljai egyházkerület püspöke. Nyomdát alapított és elindította a Szeretet című lapot és a Szeretet naptárt. Részt vállalt az egyház saját lelkészképző intézetének előkészítésében is. Belmissziós elköteleződése nyomán, létrejött Munkácson a Református Otthon és Szeretet Árvaház. 1941-ben kérte nyugdíjazását és teljesen visszavonultan élt haláláig.

Petheő Attila, Tömösközi Ferenc

## Az oktatási rendszer a két világháború közötti időszakban

A csehszlovák államhatalom fontos feladatának tartotta a magyar nyelvű oktatás visszafejlesztését, a felsőfokú oktatás terén pedig a teljes leépítést. Az 1919. április 3-án elfogadott 189/1919. sz. törvény adott alapot a kisebbségi iskolák szervezéséhez és fenntartásához. A nyelvtörvény részét alkotta az 1920. február 29-én elfogadott alkotmánynak. A csehszlovák alkotmány 131. §-a kimondta, hogy azon városokban és kerületekben, ahol a csehszlovák állampolgárok jelentős hányada másnyelvű, mint csehszlovák, alkalmat kell adni ezen csehszlovák polgárok gyermekeinek, hogy saját nyelvükön taníttassanak. A nyelvtörvény 5.§-a az iskolák tanítási nyelvével foglalkozott: a nemzetiségi kisebbségek számára szervezett iskolákban az ő nyelvükön tanítanak, és kulturális intézményeik igazgatási nyelve is ugyanaz. Ugyanitt, az 1920. évi 122. számú nyelvtörvényben 20%-ban határozza meg az állam azt az arányt, ami felett nemzetiségi iskolát lehet alapítani. Az elemi-, a polgári- és a magániskolákra az 1919. április 3-i törvény volt irányadó, ez háromévi átlagban legalább 40 iskolakötelest írt elő az elemi iskolák, 400-at a polgári iskolák szervezésénél, az oktatás pedig azon a nyelven folyik, amilyen anyanyelvű tanulókról van szó. A törvényhez szükséges végrehajtási rendeletet sosem adták ki, ami ártott a magyarságnak. A középiskolákra és tanítóképzőkre az 1923. június 8-i törvény vonatkozott. Ezt azonban sosem alkalmazták, hiszen Szlovákiában külön rendeletnek kellett volna intézkednie az életbelépésről. Ez azt jelenti, hogy a tárgyalt területen tulajdonképpen egyedülként a Csehszlovák Köztársaság Alkotmánya lehetett volna a magyarság számára mérvadó, hiszen ez biztosíthatta volna a törvény előtti egyenlőséget.

### Elemi iskolai oktatás

A tankötelezettség Csehszlovákiában 6-tól 12 éves korig tartott, így az elemi iskolák hatévesek voltak. A népiskolák fenntartója lehetett az állam, a községek, a felekezetek, intézmények, társaságok és magánszemélyek is. Szlovákiában csupán 1922-ben, a „kis iskolatörvényben” mondták ki a nyolcéves általános tankötelezettséget.

Az 1921/22-es tanévben a magyarságnak 845 elemi iskolája működött, ebből 727 Szlovákiában, 118 Kárpátalján. Ezekben az intézményekben 119 730 diák tanult. Ezzel szemben az 1925/26-os tanévben a 705 szlovákiai és a 101 kárpátaljai elemi iskolában 91.627 diák tanult. A szlovák-magyar tanítási nyelvű iskolák száma majdnem megnégyszereződött (8-ról 28-ra). 1930-ban a magyarságnak összesen 735 elemi iskolája volt. 8.588 magyar gyermek nem járt magyar népiskolába.

A népiskolák felsőbb fokozatát a polgári iskolák jelentették. Polgári iskolába a tanuló az elemi iskola negyedik osztályának elvégzése után iratkozhatott be. Az 1921/22-es tanévben 19 magyar tannyelvű népiskola működött. A fontos nagyvárosokban mindenütt: Pozsony, Érsekújvár, Komárom, Ipolyság, Léva, Losonc, Rozsnyó, Kassa és Beregszász. Ezeket mindösszesen 4.087 tanuló látogatta. Az 1925/26-os tanévben a felvidéki 18 iskola megmaradt, de már csupán 2.485 tanulóval. Szlovenszón 1935-re összesen 14 magyar nyelvű polgári iskola működött, ezen kívül három osztályban tanítottak magyarul, idegen nyelvű polgári iskolákban, ez 4.352 diákot érintett. Idegen nyelvű polgári iskolákba 1.805 magyar nemzetiségű tanuló járt.

Az 1930-as évek elejére új helyzet bontakozott ki azzal, hogy a 736 magyar tannyelvű iskola nagy része már felekezeti iskola volt. Az 585 felekezeti elemi népiskolából 340 római katolikus, 189 pedig református volt. Ezek az iskolák lehet, hogy szegényebbek voltak, de jobban ügyeltek bennük a nemzeti öntudat megtartására és fejlesztésére.

### Középiskolai oktatás

Az új országban a magyar középiskolák helyzete kedvezőtlen volt. Az 1918/19-es tanévben még 31 magyar tannyelvű középiskola (28 szlovákiai és 3 kárpátaljai), míg 12 magyar tanítóképző (9 szlovákiai és 3 kárpátaljai) működött az országban. Ez a szám már az 1919/20-as tanévben drasztikusan csökkent, hiszen Szlovákiában csak 13 középiskola tarthatta meg tanítási nyelvét. A magyar tanítóképzőkből csak kettő maradhatott. Az állami iskolák tantestületei többnyire egyhangúan kijelentették, hogy nem hajlandóak a csehszlovák állam szolgálatába állni. A pedagógusok egy része Magyarországra távozott, másik része munka nélkül maradt. A cseh és szlovák polgári- és középiskolai tanulók száma több mint ötvenszeresét tette ki a magyar nyelvű polgári- és középiskolákban tanuló magyarok számának, holott az 1921-es népszámlálási adatok szerint a csehszlovák lakosság a magyar nemzetiség létszámának a kilencszerese volt.



Az 1920-as évek végére a polgári iskolák 10%-a volt magyar tannyelvű, vagy olyan intézmény, ahol párhuzamos osztályban lehetett magyarul is tanulni. 1918 után megszűnt a lévai, a rozsnyói és az ungvári magyar gimnázium. Az 1927/1928-as tanévben hat magyar tannyelvű középiskolában folyt oktatás. A Teljhatalmú Minisztérium kormánytanácsosa, Ján Šimkovič, az iskolákkal kapcsolatban leírta, hogy a csehszlovák kormány az összes elemi iskola államosítása előtt valamennyi egyházi középiskolát is államosítani fogja, hiszen egyébként is minimum 50%-kal járul hozzá ezek fenntartási költségeihez. 1921 végére a felvidéki reformátusságnak csupán egy gimnáziuma, a rimaszombati maradt, az is egyesült protestáns gimnáziumként közös volt az evangélikusokkal. Ráadásul itt a tanári államsegélyt olyan alacsonyra szállították le, hogy a gimnázium tanítói nem tudtak megélni. Ezzel az államosítás felé kényszerítették az intézményt. Pálóczi Czinke István püspök, egy 1922. januári levelében jelzi a budapesti egyetemes konvent felé, hogy amennyiben biztosítani tudják a tanárok magyarországi nyugdíjintézetbe való felvételét, a rimaszombati gimnáziumot tovább tudják vinni. Az állam közoktatásügyi politikáját jól jellemezte, hogy a tanügyi igazgatásban – a minisztériumtól a járási tanfelügyelőségekig – nem kapott helyet magyar nemzetiségű pedagógus és egyetlen magyar állami gimnázium élén sem állt magyar igazgató. A magyarságnak 31%-kal volt kevesebb iskolája, amennyi a hivatalos népszámlálási adatok szerint megillette volna.

### Felsőoktatás

A magyar reformátusság hitépítő és nemzetfenntartó ereje többek között a Losonci Teológiai Szeminárium létesítésében, illetve a Komáromi Tanítóképző Intézet felállításában ölt testet. Sörös Béla, Patay Károly vagy éppen Soós Károly rájött arra, hogy a felvidéki magyarság és a reformátusság jövője szempontjából szükség van egy új vezető rétegre, ezért az egyháznak állandóan fenn kell tartania a kapcsolatot a fő- és középiskolai ifjúsággal, ehhez pedig a legjobb út a lelkészekre és a tanítókon keresztül vezet.

### A komáromi tanítóképző

A szlovenszkói református egyház egyetlen tanítóképzőjének létrehozása tizenöt éves munka eredménye volt. A tanítóhiány Trianon óta érezhető volt. A pedagógusok egy részétől megvonták az állampolgárságot, így ők nem taníthattak. Néhányan az állampolgárság megszerzéséig taníthattak, de csökkentett fizetéssel. Másokat egyszerűen nyugdíjaztak. Az okleveles

református vallású tanítók száma, több mint 20%-kal csökkent, a más vallású magyar tanítók száma pedig a 10%-ot is meghaladta 1918 és 1930 között.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában megoldott volt a református tanítók képzése, hiszen a református egyháznak is voltak tanítóképző főiskolái. A két világháború közti szlovenszkói magyar református értelmiség tanítóképzőjéről, 1935. május 23-án, a kassai konventi ülésén született meg a döntés. Ekkor a református egyház kimondta, hogy Komáromban református tanítóképzőt létesít. A tanítóképző igazgatótanácsa 1935. május 31-én tartotta meg első gyűlését. Értesítette a gyülekezeteket és a nyilvánosságot is a megnyitásról, illetve a felvételi követelményekről. Az Egyetemes Konvent úgy hozta létre a tanítóképzőt, hogy azt hivatalosan nem jelentette az állami szervek felé. Az igazgatótanács a konventi határozat értelmében az intézet felállítását és megnyitását bejelentette az iskolai minisztériumnak 1935. május 23-án. Az iskolaügyi minisztérium a törvény előírásai ellenére ezt nem vette tudomásul, arra hivatkozva, hogy a bejelentés nem volt kellőképpen megindokolva. 1936. április 28-án a konventi elnökség a köztársasági elnököt kereste meg azzal, hogy járjon közben, és sürgesse meg az iskolai minisztériumot a tanítóképző ügyében. A pozitív eredménnyel zárult tárgyalást követően harmadszor is elküldték a tanítóképző létrehozásáról szóló dokumentációt a minisztériumba. Az iskolai és népművelési minisztérium 1937. április 5-én utólag tudomásul vette a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének 1935. május 23-án kelt, 26 335. számú bejelentését. A bejelentés szerint a konvent két, váltakozó évfolyammal működő, református magyar koedukációs tanítóképző intézetet állít fel Komáromban, és annak első évfolyamát 1935. szeptember 1-n megnyitja.

A visszacsatolás után néhány héttel jelezte a komáromi Református Tanítóképző Intézet Igazgatósága nevében Patay Károly és Nagy Sándor, Ravasz László konventi elnöknek, hogy a továbbiakban is szívesen működne az intézet, hiszen létének biztosítása az eddigi munkájuk elismerése is lenne. A levélre válaszul a Konvent 1939. április 19-20-i ülésének jegyzőkönyve olyan határozatot tartalmaz, ami kéri annak a lehetőségnek a megvizsgálását, hogy a komáromi intézetből leánylíceum vagy nyolcosztályos nevelőintézet szerveződhessen. A komáromi tanítóképzőt a nyír-egyházi líceumhoz hasonlóan megszüntették, s tulajdonképpen ezzel mentették meg a pápai tanítóképzőt, melynek működtetését az állam átvette. Ez az intézmény a dunántúli és dunáninnyi egyházkerület elnök-

sége szerint elegendő volt arra, hogy kitermelje a dunántúli egyházkerületbe a tanítói utánpótlást. Ez a grémium határozott a komáromi tanítóképző bezárásáról és arról, hogy leánylíceum sem kell Komáromba, hiszen elvonna diákokat a tanítóképzőtől. A közös felvidéki cél az volt, hogy az 1939/40-es tanévben futó legalsóbb évfolyam tanulmányainak várható befejezéséig, azaz 1942 júniusáig, biztosított legyen Komáromban a tanítóképző működése. Ezzel a komáromiak tulajdonképpen végrehajtották a konventi határozatot, mégsem irányították át a hallgatóikat Pápara. A konvent később engedélyezte, hogy a komáromi koedukációs tanítóképző intézetet az 1942/43-as tanévtől, mint fiúképző líceumot és tanítóképző intézetet tartsák fenn, de a tanítóképző az egyéves líceumi működés után végleg megszűnt.

### Református iskolaügyi sérelmek

A magyar tanítók közül sokan a hivatalok kénye-kedvének voltak kitéve. Valószínű, hogy Jeszenszky Lenke losonci tanítónő esetéhez, sok hasonló ügy is volt, hiszen a teljhatalmú miniszter kormánybiztosa formanyomtatványon közölte 1919 májusában – még egy esztendővel a békediktátum ratifikálása előtt – az érintett tanítónővel, hogy a tanfelügyelő jelentése szerint nem bírja annyira a szlovák nyelvet, hogy szlovák iskolában tanítson, ezért állásából elbocsátják, az illetménye folyósítását pedig leállítják. A szlovák nyelvű levélben a panaszaival a magyar állam szerveihez utalják a tanítónőt, de fellebbezésével a csehszlovák minisztériumhoz fordulhat. A losonci református egyháztanács válaszában igyekezett helyre tenni a tévedéseket, miszerint az oktatási intézményük sosem volt szlovák nyelven oktató intézmény, illetve, hogy szlovák anyanyelvű diájkuk sem volt az elmúlt évtizedekben. Sérelmezték, hogy az állam beleszól az egyház autonómiájába, hiszen beleszólási lehetősége az egyházi iskola ügyeibe, csak az egyházi szerveken keresztül volt abban az időben az államnak. Az egyház ragaszkodott Jeszenszky Lenkéhez, akit egyébként nem a magyar kormány küldött Losoncra, hanem ő született losonci volt. A losonci egyház teljesen ignorálta a tanfelügyelőség elbocsátó levelét és saját egyházi fizetéssel továbbra is alkalmazta Jeszenszky Lenke tanítónőt. Az ügy elhúzódott egészen 1924-ig, amikor a zólyomi zsupán sürgetésére megtörtént a fegyelmi tárgyalás. Ezen a vádat képviselő államügyész, fegyelmi vétség helyett csak kihágás miatt kérte a tanítónő megbüntetését. A fegyelmi választmány Jeszenszky Lenkét a legenyhébb büntetésre,

megintésre ítélte. A tanítónő ezek után folytatta munkáját és mellette sikerrel vezette a losonci leányegyesületet még az 1930-as években is.

Panzl Emma losonci tanítónőnek 1920. november végén tiltotta meg a további tanítást a losonci tanfelügyelő, mert nem tett hűségesküt.

1922-ben Lábos Zoltán tanítónak tiltották meg az oktatást a hubovái református elemi iskolában, mert nem volt csehszlovák állampolgár.

Ugyanezen okból Kömley László tanítónak tizenöt évnyi nagysallói tanítóskodás után vették el a kenyerét.

Szalay Pál marcelházi tanítót felmentették állásából mivel nem volt meg a csehszlovák állampolgársága. A hatóságilag kiállított illetékességi bizonyítványát pedig egyszerűen megsemmisítették. 1921-ben az iskolaügyi referátus még elfogadta illetőségi bizonyítványát, és a fizetését is kiutalták. Szalay állampolgárságért folyamodott és kérte tanítói oklevele elismertetését is. Ehhez még Pozsonyban egy különbözeti vizsgát is tett. Marcelházán 93 gyermeket tanított és munkájával – s a honosításért tett lépéseivel – olyannyira elégedettek voltak a helyi hivatalnokok, hogy a komáromi állami tanfelügyelő levelet is írt fizetése folyósítása érdekében.

Hasonlóan járt el a hatóság Réthy Gyula tanítóval, aki a Réte-Boldogfa egyházközségben működött mindenki meglegedésére 1911-től, de 1921-ben, magyar állampolgárságára hivatkozva egyszerűen kiutasították. Hiába ismerte őt el Réte község helyi illetőségűnek, hiába viselte a közterheket és folyamodott csehszlovák állampolgárságért, hiába tette le a nosztrifikációs vizsgát és a hűségesküt, a miniszter a hozzá érkező falusi küldöttség kérése ellenére 1923 májusában megerősítette a kiutasító döntést. Az oktatásügyi minisztérium referátusa, a püspöki hivatal 1924 januárjában kelt levelére – amelyben Réthy szolgálatban hagyását kérte – azt a választ adta, hogy a minisztérium végleg elutasította a tanító állampolgársági kérelmét. Kísérőlevelében a püspök nyomatékkal kéri ezután a helyi lelkészt, hogy az állásra írjanak ki a réteiek pályázatát, mert nincs egyéb megoldás. Sajnos ezt nem tették meg, így 1924. február 15-én a rétei református iskolát a csehszlovák hatóság bezáratta.

Ebben az évben küldte meg az egyház az állampolgárságot kérő református tanítók névsorát a minisztériumnak. A listán több mint kétszáz tanító neve szerepelt. Olyan esetre is volt példa – Réthy Lajos garamvezei tanító esetében –, amikor a hivatalnok bizalmasan a végzésre írta – természetesen aláírás nélkül –, hogy abban az esetben, ha a honossági kérvényét még nem adta be a tanító, kérhetik folytatólagos működését, amíg az állampolgárságot meg nem kapja.

Még 1923-ban is sérelmek érték a magyar református tanítókat a honosítási kérelmek miatt. Bodrogszentesen, a kizárólag hittant tanító Móricz Árpádot tiltotta el a nagykaposi tanfelügyelő, mivel az illetősége (állampolgársága) nem volt rendben. Az ügyről a felettes egyházi hatóságot nem is értesítették.

Madaron Gabay Olga Irén és Laky Antal református tanítókat mentették fel, akik nem bírtak csehszlovák állampolgársággal. Az ő helyükre a hivatal azonnali pályázat kiírását kérte úgy, hogy amennyiben nem lesz jelentkező, az veszélyt jelenthet az iskolára nézve. Gabay tanítónőt már 1923. november 30-án elbocsájtották, majd valószínűleg a meghurcolásoknak köszönhetően, kilencévi madari szolgálat után súlyos műtétet kellett rajta végrehajtani Budapesten. Érdekes, hogy az iskolai referátus utasítása ellenére ekkor, 1924. március 4-én az általa tanított osztályok tanulóit a kollégáinak átadta. Ez azt jelenti, hogy a madari egyház az állásában meghagyta. Egyébként a hívek annyira becsülték, hogy a műtét költségeinek egy részét is ők állták adakozásból.

A tanítók közül a nagysallói, a farnadi, a nagyodi tanítók és a lévai óvónő lettek állásukból felfüggesztve. A lévai óvónő, Dús Ilona ügye azonban rendeződött, hiszen az iskola kérésére megengedték neki a tanítást, csak fizetést nem folyósított számára az állam.

Hontfüzesgyarmaton Akúcs Árpád tanítót választották meg, aki Sárospatakon végzett, de működését az iskolai referátus betiltotta, majd később ideiglenesen engedélyezte.

Ágón, a Pápán végzett Szűcs Árpád helyettes tanítását betiltották.

Losoncon, a Pápán végzett Baka Irma alkalmazása ellen nem emeltek kifogást.

Érsekkétyen Sárközi Editet választották meg református tanítónőnek, de az államsegélyt nem folyósította a csehszlovák oktatásügyi kormányzat.

Az állam részéről folyamatos jogfosztásokról érkeznek a hírek ezekben az időkben. A szlovák nyelv tanításának elrendelése – az egyházi hatóság mellőzésével – az iskolaszékek és tanítók kötelességévé tétetett, pedig a református iskolák (ahogy maga az egyház) semmiféle államsegélyt nem kaptak! Sőt, egyes tanítók részére az államsegélyt nem folyósították. Általános panasz volt a tankönyvekre is. Az állami kiadványok sem pedagógiai, sem történelmi szempontból nem voltak megfelelők, mert egyszerűen sértették a magyarságot. Az egyházi törvények és a tanfelügyelőség között egyensúlyozó tanítók, az egyházi hatóság fegyelmi eljárása és az állami államsegély megvonása között lavíroztak.

1924. január 2-án a nyitrai zsupáni hivatal fegyelmi eljárást indított, és az egyházat belső fegyelmi eljárás elkezdésére kérte, mert – az állam megállapítása szerint – az ímelyi tanító tiltott tankönyvekből tanított. Az állami és egyházi kiadványokat vegyesen használták.

Az iskolákban 1921-től elrendelték a csehszlovák állami címer, a zászló és Masaryk képének egyházi pénzen való beszerzését. Az iskolákat teljesen ki akarták venni az egyház illetékességéből.

A szlovák nyelv oktatását a magyar nyelvvel azonos óraszámiban tették kötelezővé. A református iskolák részére a Školský Referát, illetve a tanfelügyelőség részéről egy *Vestník* című, szlovák és német nyelven szerkesztett iskolai lap megrendelését tették kötelezővé. Hiába kérte az egyetemes konvent, hogy a magyar tanítók művelődéséhez anyanyelvükön írott lapot küldjenek, ez nem került meghallgatásra. Ahol nem rendelték meg az iskolaszékek vagy az egyházak a szóban forgó újságot, vagy ahonnan a már megküldött lapot visszaküldték, ott a tanfelügyelő megvonta a helyi tanító államsegélyét. Sőt a nagyodi lelkész ellen fegyelmi vizsgálat elrendelését is kérte, mert nem az iskolaszéken keresztül, hanem saját maga intézkedett nevezett lap visszaküldésére nézve.

Nagy port kavart az érsekkétyi tanítónő, Kósik Ilona ügye, aki ellen a tanfelügyelő szintén vizsgálatot rendelt el, mert március hónapban, érsekkétyi tartózkodása alkalmával, a tanítónő iskolájában kifüggesztve találta a magyar címet és a magyar Himnuszt. A tanfelügyelő a pedagógus fizetését azonnal leállította és az iskolaügyi referátus utasítására, egyházi fegyelmi vizsgálatot is elrendeltek, de azt végül nem folytatták le. A párkányi főszolgabíró október 3-án a tanítónőt Érsekkétyről karhatalommal eltávolíttatta: mindenével Párkányba vitette át, s onnan a Dunán keresztül Magyarországra szállíttatta. A tanítónő húsz éve oktatott az érsekkétyi iskolában. Természetesen ebben az ügyben fellebbezett az egyház, de azt azzal utasították vissza az Iskolaügyi és Művelődési Minisztériumból, hogy Kósik Ilona viselkedése állami szempontból nem volt megfelelő, illetve a tanítónő nem is volt csehszlovák állampolgár. Csak évek múltán írt arról a Barsi egyházmegye jegyzőkönyve, hogy a tanítónő elleni eljárás szabálytalan és törvényellenes volt, amit – mint „történelmi emléket” – tudomásul vesznek.

Tóth István lévai tanító 1921. október 6-án a templomban, orgonakísérettel elénekelt a Himnuszt. A pozsonyi Iskolaügyi és Népművelésügyi Minisztérium, a tanítót az állásából felfüggesztette, fizetését leállította és fegyelmi eljárást indított ellene. Utóbb kiderült, hogy a kántortanító, a poli-



tikai helyzet miatt, nem is énekelte az ünnepi istentiszteleten a Himnuszt, de a gyülekezet tagjai hangos szóval rontottak rá, hogy legalább orgonán kísérelje a nemzeti imádságot. Szintén Tóth István lévai kántortanítóval történt meg, hogy 1922. január 31-n iskolájában megjelent a helyi, majd a pozsonyi tanfelügyelő, s mivel nem volt kifüggesztve a csehszlovák elnök képe és a diákok feleletei nem elégtették ki a tanfelügyelőket, az iskolai referátus kikényszerítette, hogy önmaga kérje nyugdíjaztatását. Tóth István korábban hat éven keresztül a Barsi Református Egyházmegye Tanítóegyesületének elnöke, a Lévai Órálló felelős szerkesztője, színelőadások szervezője, a lévai református énekkar alapító karnagya, költő és zeneszerző volt. 1920-ban határozottan kiállt Léván az elbocsátott tanítók mellett a kerület állami és felekezeti iskoláinak általa szervezett és vezetett gyűlésein. 1925-ben vonult nyugdíjba, és valószínűleg a lévai meghurcolások miatt, Komáromba költözött, ahol elfogadta a református egyház kántori állását.

Ruszkay István csízi tanító ügyét az államügyészség a Gömöri Református Egyházmegye egyházmegyei bírósága elé utalta, amely felmentette őt. Az állami hivatal szerint 1922-ben a tanítónak az volt a bűne, hogy az évvizsgán a tanteremben – egyéb egyházi énekek mellett – a magyar Himnuszt is elénekelte a gyerekekkel. A tanfelügyelet az 1907. évi XXVII. tc. 22.§ 4. pontját hozta fel, mint államellenes cselekedetet, a vád megerősítéseként. Ez a Magyar Királyságban hatályos jogszabály, a tanító fegyelmi vétségének mondta ki azt, ha az illető pedagógus „államellenes irányt követ”; vagyis „az állam alkotmánya, nemzeti jellege, egysége, külön állása vagy területi épsége, továbbá az állam nyelvének törvényben meghatározott alkalmazása és az állam címere, jelvénye és zászlaja ellen irányul” a tevékenysége. Azt már nem írták le, hogy a magyar Himnuszt eléneklése, ezek közül melyik tényállást merítette ki. A tanítót felfüggesztették állásából, és megvonták a fizetését. Az ítélet szerint Ruszkay a jogerőre emelkedés után két évig nem taníthatott még ideiglenesen sem, sőt a fegyelmi eljárás költségeit is neki kell megtérítenie, végrehajtás terhe alatt. Slávik, zólyomi nagyzsupán szerint, a csízi tanító államellenes cselekedete – a Himnuszt énekelte – nem csak az ifjúság nevelésére volt rossz hatással, hanem súlyosbító körülmény, hogy a vizsgán a nyilvánosság is megjelent, így a tanító végeredményben a csehszlovák állam ellen izgatott. A közigazgatási eljárásban az ítélethozatal előtt sem Ruszkayt, sem annak ügyvédjét, dr. Törköly Józsefet nem hallgatták meg. Ruszkay 1926. szeptember 17-én fiatalon, a negyvenes éveinek végén hunyt el.

Egyéb gondokkal is szembe kellett nézniük a református iskoláknak: A református tanítók például nem tudtak idejében nyugdíjba menni, mert nem volt utánpótlás. Gondot jelentett a felekezeti és állami iskolák tanárainak fizetése közti jelentős különbség is. Míg a református tanító fizetése 2.400 korona volt, addig az állami iskola tanára 8.000 koronát vitt haza. Hasonló különbséget mutattak a nyugdíjak is: a felekezeti tanító az állami iskolában 40-45 évet szolgáló tanító nyugdíjának a negyedét kapta. Az üres tanítói helyeket nem lehetett betölteni, mert nem volt magyar tanítóképzés. Gondot okozott továbbá a magyarországi tanítói oklevelek honosítása és a tanfelügyelők titkos minősítései is, amelyek következtében könnyen az államsegély megvonására kerülhetett a sor. Erről tanúskodik egy Folprecht nevű állami alkalmazott bizalmas levele az összes járási tanfelügyelőséghez, amiben felhívja a tanfelügyelők figyelmét, hogy meg kell vizsgálni az újonnan megválasztott református tanítók végzettségét. Ha kiderül, hogy Magyarországon szereztek az oklevelüket, akkor ezeket a tanítókat nem lehet tovább alkalmazni.

Kétséges volt, hogy az egyházi hatóságok minősítését figyelembe veszi-e az állam? Az egyház ugyanis minősítő vizsgákra hívta be a tanítóit. Megfigyelték, hogy a leggyengébb, „kielégítő” eredménnyel minősített tanítóktól megvonták az államsegélyt. Ami pedig elsősorban nem ment át, vagyis „nem kielégítő” eredménnyel végzett, azt még a javítóvizsga előtt felfüggesztették. A felekezeti tanítók hűségesküjét ugyan elfogadták, de a kormány ideiglenes alkalmazottaknak tekintette őket mindaddig, amíg egyes tárgyakból le nem tették a különbözeti és a minősítő vizsgákat.

1925-ben a felvidéki reformátusságnak a Tiszáninneri egyházkerületben 17, míg a Dunáninneri egyházkerületben 12 elbocsátott tanítója volt. A legkorábbi megoldatlan eset 1921-ből az érsekkétyi Kósik Ilonáé, míg a legkésőbbi a benkepatonyi Antal Árpádé volt 1924-ből. Antal Árpád esete annak ellenére téma volt még ekkor is, hogy az állampolgársági kérelmét még 1922 decemberében beadta, de az ügye nem intéződött. S mivel a minisztériumban nem mozdult semmi, a benkepatonyi tanító egy évig állami fizetés nélkül tanított az iskolában. A folyamatban levő honosági ügye ellenére 1924. január 31-vel, véglegesen elbocsátották.

Nem szóltunk még azokról az esetekről, amikor a tanfelügyelő, a református magyar gyermekeket szlovák iskolába utalta, ahogy az Lasztócon történt. A tóketerebesi tanfelügyelő az általa szláv hangzású névvel bíró gyermek szlovák tannyelven való oktatásának megkezdését rendelte el. Ha

ezt nem teljesíti a helyi iskolaszék, akkor megvonják a helyi tanító államsegélyét. Több hasonló eset is volt.

Például Magasréven, amikor a tanfelügyelő a református és a római katolikus iskolák összevonását követelte, ellenkező esetben a református iskola megszüntetésével fenyegette a helyieket.

Rétén az ottani tanító, Réthy Gyula, eltávolításakor a református iskola osztálytermét lepecsételte, a gyerekeket a helyi római katolikus iskolába küldte a körjegyző.

Galo Vilmos

## **Belmisszió és ébredési mozgalmak az 1918–1945 közötti időszakban**

### **Előzmények**

A két világháború között kibontakozó szlovákiai és kárpátaljai református belmisszió meglehetősen szerény előzményekre támaszkodhatott. Ennek legfőbb oka, hogy a belmisszió elsősorban városi jelenség volt, a Felvidék nagyobb városainak lakói között pedig alacsony volt a reformátusok aránya. 1918 előtt a vizsgált területen csak elszórtan találunk református belmissziói kezdeményezéseket, melyek döntően egy-egy nagyobb országos belmissziói irányzat központjával, vagy annak vezető alakjával álltak összeköttetésben.

### **A belmisszió egyházi jogi szabályozása és szervezésének irányelvei**

Az államfordulatot követő bizonytalan és zavaros időszakban komolyabb református belmissziói tevékenységről Csehszlovákia területén nincs tudomásunk. A konszolidáltabb viszonyok beköszöntével, 1921-22 folyamán azonban, főként Kárpátalján elindult egyfajta mozgolódás. A Bethánia Egylettel és más magyarországi belmissziói irányzatokkal kapcsolatban álló lelkészek egy csoportja, evangelizációs összejövetelek szervezésébe kezdett. Majd egy egyházon kívüli egyesület létrehozását kezdeményezték. Ez számos lelkészből ellenérzést váltott ki. Egyben pedig elindította a vitát a belmisszióról, ami a húszas években két síkon folyt: egyrészt a belmissziót elfogadó és az azt elutasítók, másrészt a belmisszió „evangéliumi” és „egyházias-hitvallásos” irányzata között.

A szárnyait bontogató belmissziói munka szervezetlensége és a körülötte kialakuló polémia cselekvésre ösztönözte az egyház vezetőit. 1922-ben a konvent belmissziói bizottságot állított fel és a következő évben javasolták a belmissziói munka központi egyházi irányítás alá vonását. Az ehhez szükséges jogi háttér az 1923-as lévai alkotmányozó zsinat által megalkotott Egyházi Törvénykönyv VIII. törvénycikke („az egyház belső építéséről”) volt hivatva biztosítani, amely első fejezetének 1–33. §-a foglalkozik a belmisszióval, ezen belül annak evangelizáló munkájával.

A törvénycikk részletesen szabályozza a gyülekezeti hitépítés munkáját. A belmissziót az egyházközségek kötelező feladatává teszi, színterül pedig a gyülekezeti életet határozza meg. A VIII. törvénycikkkel az intézményes egyház igyekezett a belmissziót gyülekezeti keretek közé szorítani, ezzel ellenőrzése alá vonni és biztosítani annak református hitvallásos jellegét.

Mivel az egyházi törvények állami jóváhagyása késett, az egyházas belmissziói munka elindítása pedig egyre sürgetőbbé vált, ezért a konvent 1926. január 1-jei hatállyal elrendelte a VIII. törvénycikk legfontosabb paragrafusainak az életbe léptetését. Továbbá határozatban kötelezte az egyházkerületeket és egyházmegyéket, missziói bizottságok felállítására.

Az idézett rendelet életbe léptetését követően, próbálkozások történtek a központi irányítású egyházi belmissziói munka intézményes megalapozására is. A konvent azonban sem megfelelő súllyal, sem kellő anyagi háttérrel nem rendelkezett az általa kitűzött célok megvalósításához. Az 1932-es konventi gyűlésen felolvasott jelentésében, Sörös Béla belmissziói előadó, meglehetősen kritikusan fogalmazott az egyház, ezen belül a konvent belmissziói tevékenységéről: *„Eddig a belmisszió nálunk a legkevésbé volt a hivatalos körök munkája. Teljes tisztelet a kárpátaljai egyházkerületnek, amely ebben elismerésre méltó kivételt alkotott. Szlovenszón egyes lelképásztorok belső lelki kényszerűségéből hajtott ki, mint a bennük élő evangyéliom tavaszi virága”*.

A harmincas évek második felére kiépültek az egyháznak a gyülekezeti missziói munkát irányító és ellenőrző szervei, a belmisszió pedig egyre több gyülekezetben vert gyökeret, de tömeges jelenséggé csak a kárpátaljai kerületben vált. Utóbbi területen sokrétű és gazdag missziói munka bontakozott ki, amely jórészt Bertók Béla püspök belmisszió iránti elkötelezettségének volt köszönhető. Bertóknak Kárpátalján 1936-ig sikerült egy táborban tartania a különböző kegyességi irányzatokhoz tartozó belmissziói irányultságú lelkészeket és világiakat, azonban a kiskoszmályi mozgalom itteni megjelenésével (Keleti Baráti Kör) ez az egység felbomlott.

### Belmissziói irányzatok

A húszas évek végére a belmisszióval szembeni kritikus hangok fokozatosan elcsendesedtek. Az egyház tagjai közül többen is felismerték, hogy a szekularizálódó társadalmi közegben élő, az állam bizalmát és támogatását nélkülöző, az anyaországtól elszigetelten, nemzeti és vallási kisebbségben élő magyar reformátusok megmaradásának a záloga a belső hitélet megerősítése, ennek pedig legfontosabb eszköze a belmisszió.

A belmisszió hívei tehát felülkerekedtek annak ellenzői felett, azonban az ellentét már a kezdetektől meglévő két belmissziói irányzat, az „evangéliumi” és az „egyházias-hitvallásos” között, továbbra is fennállt. Az egyházas felfogást képviselők csoportjának vezéralakja Sörös Béla teológiai igazgató, losonci lelkész volt, akinek elképzelése szerint a belmissziói munka kizárólag gyülekezeti alapon és a református hitelvek keretein belül folyhat.

Ezzel szemben állt az „evangéliumi” irány. Emblematikus alakja a harmincas években a Dunáninnyi egyházkerületben kibontakozó pietista jellegű kiskoszmályi mozgalom vezetője, Nehézy Károly volt, de ezt az irányzatot erősítette a harmincas évek közepén a kárpátaljai kegyes lelkészeket tömörítő Keleti Baráti Kör is.

A szembenállást végül a harmincas évek második felének nemzeti konjunktúrájában fogant Református Összefogás mozgalma számolta fel. Az 1937 júniusában tartott losonci országos Összefogás-diákkonferencián, a magasabb nemzeti és egyházi célok érdekében megtörtént a szimbolikus kézfogás a két irányzat vezetője, Sörös és Nehézy között.

A szembenállást végül a harmincas évek második felének nemzeti konjunktúrájában fogant Református Összefogás mozgalma számolta fel. Az 1937 júniusában tartott losonci országos Összefogás-diákkonferencián, a magasabb nemzeti és egyházi célok érdekében megtörtént a szimbolikus kézfogás a két irányzat vezetője, Sörös és Nehézy között.

### A közegyházi belmisszió gyakorlati megvalósítása

A belmisszió első komolyabb eredményei a diák- és ifjúsági misszió terén mutatkoztak. Ez összefüggött a losonci lelkészképző 1925-ös megnyitásával.

Nemcsak az ifjúsági munkának, hanem az egész szlovákiai belmisszióknak nagy lendületet adott a gömöri Hanván, 1926-ban megrendezett első országos református diák fiúkonferencia. A hitmélyítő ifjúsági konferenciák ettől kezdve az egyház belmissziói munkájának mindvégig fontos részét képezték az adott időszakban. 1930-ban a konvent megbízta Varga Imre és Narancsik Imre segédlelkészeket a közép- és főiskolás református fiatalok intézményes lelki gondozásával. Tárnok Gyulával kiegészülve, az ő szerkesztésükben jelent meg 1929-től a Baráti Szó című egyházi és társadalmi diáklap.

A losonci teológiáról ígéretesen indult egységes egyházas ifjúsági munka azonban váratlanul elakadt. Ennek oka az egyház vezetői és a református diákság egy baloldali eszmék felé orientálódó csoportja között, a szociális kérdésben elfoglalt eltérő álláspontokban gyökerezett. Az ellentétek az 1931-ben Léván tartott ifjúsági találkozón törtek a felszínre,



amelyen a résztvevő baloldali fiatalok immáron nyomatékosan adtak hangot az egyház szociális tevékenységével szembeni elégedetlenségüknek. A konferenciát követően Varga és Narancsik lemondtak megbízatásukról, a Baráti Szó megszűnt, országos diákkonferenciát pedig legközelebb csak 1937-ban tartottak a Református Összefogás jegyében.

Az egyházas ifjúsági munka másik fontos eszköze a gyülekezeti keretek között szervezett ifjúsági egyesületek voltak. Ezek döntően egyéni kezdeményezések eredményeként jöttek létre, és nem tartoztak semmilyen országos szervezethez. Számuk – mint ahogy a leányköröké is – a korszakban mindvégig emelkedő tendenciát mutatott.

Az ifjúsági fiúmunka mellett komoly eredményei mutatkoztak a leányok közti misszióknak is. A leánykonferenciák általában a fiúkénál nagyobb számú résztvevőt vonzottak. Az 1926-ban Komáromban megszervezett első országos leánykonferenciának közel 600 résztvevője volt. A református leányok körében is felmerült az igény egy összekötő sajtótermék megjelentetésére. Ezt a szerepet 1931–1934 között a Tárnok Gyuláné szerkesztésében megjelent *Református Leány* című folyóirat töltötte be.

A gyermekek körében végzett belmisszió talán legfontosabb eszköze a vasárnapi iskola volt. Azzal, hogy a hatóságok igyekeztek akadályokat gördíteni az állami iskolákban a magyar nyelvű hitoktatás útjába, a vasárnapi iskola egyre inkább felértékelődött. Elfogadásának és terjedésének nagy lendületet adtak, id. Victor Jánosnak, a Vasárnapi Iskolai Világszövetség titkárnak 1933 és 1936 közötti csehszlovákiai látogatásai, amelyek során mindhárom egyházkerületben tartott képzéseket vasárnapi iskolai vezetők számára.

A belmissziói konferenciák közül már a húszas évek első felében terjedni kezdtek a lelkész- és presbiteri értekezletek. Az előbbi megfelelő fórumot teremtett egy-egy egyházmegye lelkipásztorai közötti kapcsolattartásra, ill. a belmisszió és az egyházépítés egyéb területein szerzett tapasztaltok cseréjére. Ugyanezt a szerepet töltötték be regionális szinten az ún. lelkési baráti körök.

A felnőttek közötti belmisszió legelterjedtebb formája a vallásos estélyek tartása volt. A harmincas években szinte már nem is volt gyülekezet, amelyben ne lettek volna ilyen alkalmak. Ezek nyitott rendezvények voltak minden érdeklődő számára, vagyis azok a reformátusok is részt vettek az alkalmakon, akik eltávolodtak az egyháztól. Rendszerint a templomban tartották és gyakran toborzólul szolgáltak a bibliakörök számára.

A korszakban folyamatosan növekedett az énekkarok (férfi, női, vegyes) száma, mint ahogy egyre több helyen alakultak bibliakörök is. A számos belmissziói lelkész által fontosnak tartott házi istentiszteletek száma azonban mindvégig alacsony maradt.

A diakónia terén az egyházas belmisszió felemás eredményeket tudott felmutatni. Az árvagondozás terén fontos szerepe jutott a beretkei árvaháznak, amely 1929-től országos hatáskörrel fogadta be az árva és félárva református gyermekeket. A pozsonyi diákinternátus és diákmenza szociális téren ugyancsak fontos szerepet játszott, olcsó szállást és étkezési lehetőséget nyújtva a fővárosban tanuló szegényebb református diákoknak. Ezek mellett a harmincas években, több egyházközségben is találunk nagyrészt gyülekezeti fenntartású szociális létesítményeket: Magyarsókon, Komáromban, Jókán és Nagykálnán szegényházat, Nagydobronyban aggmenházat, Rimaszombatban és Csallóközaranyoson pedig „kis diákmenzát”.

A rendszeres gyülekezeti diakóniai munka hiányára gyakorta találunk utalást a belmissziói jelentésekben. A kivételek közül kiemelhetjük a komáromi egyházközséget, amely 1930-ban 24 tagú diakonátust állított fel a gyülekezeti szeretetszolgálat intézményes ellátására. Némi előrelépés figyelhető meg e téren a harmincas évek második felében. A beteg- és a szegénygondozás egyre több városban (Rozsnyó, Rimaszombat, Kassa) kezdett intézményes formát ölteni. Rimaszombatban például Percz Samu, a „szegények gondnoka” vezetésével Szeretet Egylet alakult.

Az iratmisszió, a belmisszió számára ugyancsak fontos terület volt. Szlovákia területén intézményes református iratterjesztés nem folyt, így csak néhány lelkési hivatalban, főként a nagyobb városokban lehetett vallásos kiadványokat vásárolni. Kárpátalján, Munkács központtal működött intézményes formában megszervezett egyházi iratterjesztés. A református sajtótermékek és más egyházi kiadványok nyomtatására Bertók Béla püspök 1923-ban Munkácson nyomdát alapított. Ez volt a Kálvin Nyomda.

A fiatalság számára több rövid életű hitépítő, belmissziói lap is megjelent (Baráti Szó, Református Élet, Református Ifjú, Református Leány), míg a felnőtteket a nagy népszerűségnek örvendő Szeretet és a Béthel Egylet által megjelentetett külmissziói irányultságú Hajnal igyekezett megszólítani.

A konvent a belmissziói munka segítése és egységesítése érdekében már 1933-ban elhatározta egy módszertani „Belmissziói útmutató” kiadását, ez azonban nem készült el. Egy ilyen jellegű kiadvány hiányát

érzékelve, a Tiszáninnyi egyházkerület 1934-től a magyarországi belmissziói vezérkönyvet évente utánnomással megjelentette, és – használatát kötelezővé téve – kedvezményes áron eljuttatta a kerület gyülekezeteihez. A konvent, látva ennek pozitív eredményeit, 1937-ben elrendelte a kiadvány használatát mindhárom egyházkerületben.

### Ébredési mozgalmak

Az evangéliumi irányvonal képviselői 1918 előtt nagyrészt a pietisták legjelentősebb magyarországi szervezetének, a Bethánia Egyletnek voltak a tagjai. Ők hozták létre Csehszlovákia első – döntően – református belmissziói egyesületét, az Új Reformáció Szövetséget, amely a háború előtti, az intézményes egyházzal semmilyen kapcsolatot nem ápoló egyesületi kereszténységnek volt a reprezentánsa. A szervezet alapítása után két-három évvel, 1923-24 folyamán azonban megszűnt.

Az Új Reformáció Szövetség nyugat-szlovákiai tagjainak bázisán jött létre 1930-ban a Béthel Egylet, amely a református evangéliumi belmissziói irány legjelentősebb képviselője volt a harmincas évek Csehszlovákiájában. Vezető alakja, Nehézy Károly még teológus korában kapcsolatba került a Bethánia Egylettel, majd az államfordulat után az Új Reformáció Szövetség választmányi tagjaként is tevékenykedett. 1918-ban került a Komáromi egyházmegyében lévő marcelházi református gyülekezet élére. A közel tízéves belmissziói munkájának köszönhetően, a húszas évek második felében lelki ébredés bontakozott ki a gyülekezetben. Ennek folyamánként született meg 1928 áprilisában a marcelházi árvaház, amely egyben egy kegyes ébredési, belmissziói mozgalomnak – a kiskoszmályi mozgalomnak – a kezdetét is jelentette. Ennek biztosított jogi keretet a Béthel Egylet.

A korlátozott befogadóképességű marcelházi árvaház pár évvel később a mozgalom névadó központjába, a Léva melletti Kiskoszmályba költözött. Az itt megvásárolt kastélyépület idővel az egész mozgalom nagy kisugárzású szellemi központjává vált.

A mozgalom főként a Garam-menti, valamint a Vág és a Garam közti terület református falvaiban és kisvárosaiban talált követőkre. Szembesülve a magyar falu szociális problémáival és az állami árvagondozás asszimiláló jellegével, tevékenységében az evangelizáció mellett a diakónia, ezen belül az intézményes árvagondozás került az előtérbe. A mozgalom Kiskoszmályon, Léván, Komáromban és rövid ideig Pozsonyban is működtetett árvaházat. Vezetői azonban ettől jóval messzebbre tekintettek: a szlo-

vákiai reformátusok hiányzó belmissziói intézményrendszerének a teljes kiépítésére törekedtek, ahogy evangelizáló tevékenységükkel is a teljes egyházi élet megújulását célozták. A mozgalom sajátos karakterét főként vidékies, népies jellege, az árvagondozás iránti fokozott elkötelezettsége és dolgozóinak az őskeresztényekre jellemző vagyonszűkössége adta. Lelkiességét főként annak karizmatikus vezetője, Nehézy Károly formálta. Ennek hátterében leginkább a kései pietizmus és puritán kegyesség tradíciói körvonalazódtak, keveredve a kálvini teológia örökségével.

Míg a kiskoszmályi mozgalom diakóniai munkája minden esetben elismerést, addig felekezeti jellege, a csatlakozó kegyes hívek vallásgyakorlata és az egyesületi forma az egyház vezetőinek egy részében komoly ellenérzést váltott ki. Ezt tudatosítva Nehézy, a kezdetektől fogva az intézményes egyházzal szoros együttműködésre és mozgalomának egyházi elismertetésére törekedett. A Béthel Egylet „egyháziasítása” végül egy hosszabb folyamat eredményeként valósult meg, és csak az első bécsi döntést követő években zárult le véglegesen.

A mozgalomba csak olyan dolgozók kerülhettek, aki feltétel nélkül azonosulni tudtak a tagok által képviselt pietista kegyességgel. Ez a szilárd vallásos meggyőződés mellett szigorú erkölcsi és életviteli szabályrendszer is jelentett. Le kellett mondani az alkoholról, a cigarettáról, a divatos öltözködésről és a világi szórakozásról (tánc, mozi, színház). Kizárólag a vallásos lelkiélet építő időtöltés volt az elfogadott. A dolgozók fizetést nem kaptak, csupán kosztot és szállást. A puritán életkörülmények és a szigorú pietista közeg miatt a mozgalom állandó munkaerőhiánnyal küzdött. Erre megoldást jelenthetett volna magyarországi diakonisszák alkalmazása, azonban a csehszlovák állampolgárság hiányában ez nem volt lehetséges. Így a Béthel Egylet 1934-ben saját diakonisszaképzőt állított fel. A Kisújfalun, egy parasztházban működő Béthel Diakonissza Intézet igazgatója a kezdeti években Salga Jenő, majd 1937-től Nehézy Károly, „vezető testvére” pedig Leskovits Mária volt. Kibocsátásuk után a diakonisszák egy részét a Béthel Egylet árvaházaiban alkalmazták, míg a többiek a gyülekezetekben végeztek evangelizáló szolgálatot. De volt olyan is, aki iskolaigazgatóként tevékenykedett. A korszakban legkevesebb tizenkét, nagyrészt saját nevelésű diakonissza segítette a kiskoszmályi mozgalom munkáját.

A Béthel Egylet céljai között kiemelt helyen szerepelt az evangelizáció. Ezt egyrészt a gyülekezetek látogatásával, a gyülekezeti munkába való bekapcsolódással, másrészt hitmélyítő konferenciák és összejövetelek szer-

vezésével valósították meg. Az esetenként több száz fős konferenciák megtartására általában a kiskoszmályi kastély-árvaház kertjében került sor, ahol 1935-ben egy 50 fő befogadására alkalmas barakkot emeltek.

Minden év májusában került megrendezésre „a földműves nép nagy konferenciája”. Ezeken a kétnapos evangelizációkon rendszerint 30-40 faluból 250-500 résztvevő volt jelen. Augusztus végén voltak az ugyancsak kétnapos „nagy asszonykonferenciák”. Ezen kívül évi rendszerességgel tartottak többnapos leány- és fiúkonferenciákat, míg a harmincas évek közepén évente több alkalommal egynapos gyermekkonferenciákat. Szerveztek továbbá bibliai kurzusok tartására felkészítő üdülőket is lelkészeknek, tanítóknak és tanítónőknek.

Ugyancsak fontos helyet kapott a mozgalom tevékenységében a külmisszió. Nagy álmukat: egy saját misszionárius kiküldését ugyan nem sikerült megvalósítaniuk, de pénzügyi és egyéb támogatást nyújtottak több magyarországi református misszionáriusnak is. Közülük szorosabb viszonyt a dél-bulgáriai törökök között tevékenykedő Döbrössy Lajossal, valamint az Új-Guinea melletti Pitilu szigetén, a pápuák között térítő Molnár Máriával ápoltak. Utóbbi haláláig szoros kapcsolatban maradt a kiskoszmályi mozgalommal, illetve annak tagjaival, akikkel széleskörű levelezést folytatott.

A mozgalomnak Hajnal, majd Kiskoszmály címmel saját lapja, valamint könyvtára és iratterjesztése is volt.

A kiskoszmályi mozgalom evangelizáló munkája a kezdetektől fogva igyekezett elérni minden korosztályt. A mozgalom célkitűzéseit magukéva tevő középiskolás fiúk egy csoportja 1934-ben Komáromban, Tóth Kálmán segédlelkész vezetésével, életre hívta a Timótheus Szövetséget. Ennek célja a kegyes lelkiség terjesztése és a belmissziói munka volt a fiatalok körében. A mozgalomhoz tartozó fiatal leányok és asszonyok közös szervezetbe való tömörítésére pedig 1935-ben létrejött a Tábita Szövetség, amelynek egyik fontos célja a diakonissza-utánpótlás biztosítása volt.

1938-ban, az első bécsi döntés új helyzet elé állította a kiskoszmályi mozgalmat, amelynek lendületét megtörte a visszacsatolás. Míg korábban Csehszlovákia egyetlen református ébredési mozgalmaként célját a kisebbségi léthelyzetben élő szlovákiai magyar reformátusság hiányzó belmissziói munkájának és intézményrendszerének a kiépítésében találta meg, addig a visszacsatolást követően, a kisebbségi lét megszűntével, mindez nagyrészt értelmét veszítette. Sőt, a Magyarországon meglévő intézményrendszer miatt, szükségtelennak is tűnt. Ráadásul az új határt közvetlenül

Kiskoszmálytól északra húzták meg. A földrajzi és közlekedési okok miatt így perifériális helyzetbe került az árvaház és a belmissziói központ, s ennek nyomán folyamatosan csökkent a jelentősége. Ezzel párhuzamosan viszont egyre nagyobb súlyt kapott a mozgalom komáromi árvaháza. A felmerült nehézségek ellenére a Béthel Egylet a negyvenes évek elején érte el működésének a csúcspontját. A mozgalom szorosabban vett kötelékébe tartozó dolgozók száma ekkor meghaladta a harmincat, a gondozottaké pedig a nyolcvanat.

A Dunáninni egyházkerületben kibontakozó kiskoszmályi mozgalom már a kezdetektől megpróbálta befolyását kiterjeszteni a másik két egyházkerületre is, azonban csak Kárpátalján tudott gyökeret verni, ahová sikeresen exportálta a mozgalomra jellemző lelkiséget és belmissziói módszereket. Így jött létre elsősorban Szabó Béla, Tóth Kálmán és Simon Zsigmond lelkészeknek köszönhetően, 1936-ban Kárpátalján az úgynevezett Baráti Kör, amely később Keleti Baráti Kör néven vált ismertté.

A Baráti Kör egy közös ima- és munkaközösségbe kívánta tömöríteni mindazon kárpátaljai lelkészeket és világiakat, akik fontosnak tartották a bensőséges hitéletet és a belmisszió terjesztését. Legfontosabb közösségformáló alkalmak a havi rendszerességgel megtartott hitmélyítő összejövetelek voltak. A kiskoszmályi mozgalommal ellentétben azonban a Kör sosem alakult egyesületté, hanem mindvégig megmaradt egyházon belüli ébredési mozgalomnak, habár az egyesületi kereszténység számos jegyét magán viselte. Vezető alakja az első években Szabó Béla, a kerület belmissziói lelkésze volt. A Baráti Kör tagjai hitmélyítő összejövetelek mellett gyakorlati tevékenységet (evangelizáció, szociális munka, cigánymisszió stb.) is kifejtettek.

Bertók Béla püspök a kezdetektől fogva távolságot tartott a kezdeményezéstől, majd miután egyre inkább megbizonyosodott arról, hogy Szabó irányítása alatt a Baráti Kör saját hatáskörébe igyekszik vonni a kerületi belmissziói munkát, melyet ráadásul a kiskoszmályi mozgalom elvei szerint és támogatásával igyekszik megszervezni, szembe fordult a mozgalommal és korlátozta annak tevékenységét. Bertók attól tartott, hogy az intézményes egyház elveszti az ellenőrzését a belmisszió irányítása felett, amely szerinte hosszabb távon az egész kerület belső egységét veszélyeztetné.

Az első bécsi döntést követő időszak a Keleti Baráti Kör számára pozitív változásokat hozott. A tevékenységét korlátozó Kárpátaljai egyházkerület megszűnt, a Tiszántúli egyházkerületbe való betagozódás pedig lehető-



séget adott számára az anyaországi, majd a visszacsatolt erdélyi területek irányába történő terjeszkedésre. 1942-ben felkarolták a Romániától visszacsatolt Zilah melletti Ördögkúton épülő árvaház ügyét. A mozgalomnak így sikerült megvetnie a lábát a Szilágyságban is. A mozgalom dinamizmusát jól mutatja, hogy a háború végére a Kör tagjai között tudhatta a kárpátaljai lelkészek mintegy felét.

### Református árvaházak

A református belmisszió két világháború közötti legjelentősebb teljesítményének a református árvaházi intézményrendszer kiépítését és fenntartását tarthatjuk. Az árvagondozás ilyen mértékű felkarolása sajátos színezetet adott a felvidéki és a kárpátaljai belmisszióknak. E jelenség hátterében több tényező együtthatását kell keresnünk: a csehszlovák állam foghíjas árvagondozói intézményrendszerét, a meglévő állami árvagondozás asszimiláló jellegét és az 1930-as évek ébredési hulláma nyomán megerősödő szociális felelősségtudatot.

Az első árvagondozói intézmény a kiskoszmályi mozgalom kapcsán már említett marcelházi árvaotthon volt, amely 1931-ben Kiskoszmályba költözött. Itt a Barsi egyházmegye anyagi támogatásával sikerült megvásárolni a 3.500 m<sup>2</sup>-es telken álló emeletes, tizennyolc szobás Erdődy-Migazzy kastélyt, amely megfelelő helyet biztosított a Béthel Árvaház számára.

Az intézménybe való felvételnél, kezdetben nem volt szempont a kor, a felekezeti hovatartozás, a törvénytelen származás, de még az árvaság vagy a félárvaság tényállása sem, mivel elsődlegesen a gyermek szociális helyzetét vették alapul. Ez a későbbiekben egyházi nyomásra annyiban változott, hogy a református árvák előnyben részesültek. A gondozott gyermekek száma az árvaházban hamarosan elérte a negyvenet. Viszont a kezdetektől komoly problémát okozott, hogy a községben nem volt lehetőség a nagyobb gyermekek megfelelő iskoláztatására, ezért 1934-ben Léván fiókarvaházat nyitottak a középiskolás árváknak. A lévai árvaház kis kapacitása miatt (mindössze 10-11 főt tudtak itt elhelyezni) azonban nem tudta teljesen orvosolni a problémát, ezért 1937-ben Komáromban egy bérelt lakásban fiúárvaházat létesítettek (Református Timótheus Árvaház). Ez az árvaház a következő évben egy impozáns, emeletes, az építői által Timótheus-palotának nevezett épületbe költözött. Ennek felépítését és benne az árvaház működtetését a Timótheus Szövetség végezte. Az intézménynek 1942-ben, beleértve a gondozókat és gondozottakat is, 64 lakója volt.

Ezzel az árvaházi intézmények között kialakult egy munkamegosztás. A csecsemő- és óvodáskorú gyermekeket továbbra is Kiskoszmályon, a leányokat Léván, a fiúkat pedig a komáromi árvaházban nevelték.

Érdemes megjegyeznünk, hogy a kiskoszmályi mozgalom árvaházai mindvégig pénzügyi problémákkal küszködtek, mivel a bevételeikhez mérten túl nagy számú gyermeket gondoztak.

Az első bécsi döntést követően tovább bővült a mozgalom árvaházi intézményrendszere, ugyanis a pozsonyi lelkész, Szabó Béla kezdeményezésére 1939-ben az önállóvá váló szlovák állam fővárosában, Pozsonyban is létrejött egy református árvaház.

Másfél évvel a marcelházi árvaház felállítását követően, 1929 októberében jött létre az egyház egyetemes fenntartású árvaháza a gömöri egyházmegyéhez tartozó Beretkén. Létrehozásában Bácsy Gyula beretkei lelkészé, valamint Tornallyay Margit helyi földbirtokosnőé a döntő érdem. Utóbbi a Bácsy által tartott hitmélyítő alkalmak eredményeként egyik kastélyát az egyháznak ajándékozta. Ez lett az otthona a Beretkei Református Árvaháznak.

Az intézményben évente mintegy 30 gyermeket gondoztak, további 10-12 gyermek pedig rendszeresen családoknál vagy tanoncként iparosoknál, kereskedőknél volt elhelyezve. A kiskoszmályi mozgalom árvaházaival ellentétben, az intézményes egyház által preferált hitvallásos iránynak megfelelően, ide kizárólag református árva vagy félárva gyermekeket vettek fel.

Az árvaház mindvégig viszonylag jó anyagi körülmények között működött, amihez hozzájárult az egyház támogatása is. Pénzügyi helyzete lehetővé tette, hogy a felhalmozódott többletet földvásárlásba fektesse, a földeket pedig bérbe adja. Az árvaház működésének első időszakában azonban feszültség volt az árvaházat irányító árvaházi bizottság és az első két igazgató, Bácsy Gyula és Borza Zoltán között. Az utóbbiak által képviselt kegyes lelkiséget a bizottság, de főként annak vezetője, egyben a Tiszáninnyi egyházkerület főgondnoka, Tornallyay Zoltán – Tornallyay Margit testvére – ugyanis következetesen elutasította.

A beretkei árvaház ugyan elvileg az Egyetemes Egyház árvaházaként, valójában azonban az egyház területi megosztottságából kifolyólag, regionális, főként a Szlovenszói Tiszáninnyi Református Egyházkerület, ezen belül a Gömöri egyházmegye árvaházaként működött. Felállításának kezdeményezői is a Gömöri egyházmegye reformátusai voltak és anyagilag

is ők támogatták a legnagyobb mértékben. Közülük is kiemelkedett a Tornallyay család.

Az árvaházból a gyermekeket 1944 őszén a front közeledtével hazaküldték hozzátartozóikhoz.

A II. világháború során az árvaház találatot kapott. A front elvonulását követően az épületet ugyan helyreállították, azonban a háború utáni megváltozott politikai helyzetnek köszönhetően már nem indulhatott meg benne újra az árvagondozói munka.

Annak ellenére, hogy a kárpátaljai kerületben vetődött fel először az ötlete egy árvaház létrehozásának, mégis itt sikerült a három kerület közül utolsóként árvaotthont felállítani. Igaz, rövid időn belül kettőt is.

1935-ben, amikor a Dunáninnyi- és a szlovenszói Tiszáninnyi egyházkerületben is működtek már árvaházak, a Kárpátaljai egyházkerület püspöke, Bertók Béla, úgy látta, eljött az idő az ő kerületükben is egy árvaház felállításának. Felkérte a beretkei árvaház igazgatóját, Bácsy Gyulát, egy Munkácson felállítani tervezett árvaház vezetésére. Bertók tisztaban volt azzal, hogy Bácsy, Tornallyay Zoltánnal való nézeteltérései miatt, nem érzi jól magát Beretkén és elvágyódik onnan. Bácsy örömmel el is fogadta a felkérést. Bertók ezt követően banki hitelből megvásárolt Munkácson egy épületet az intézmény céljaira, de nem az egyházkerület, hanem az általa a szeretetmunka támogatására létrehozott Kárpátaljai Református Segítő Egyesülete nevében.

Ekkor úgy tűnt, hogy Munkácson fogja megnyitni kapuit Kárpátalja első református árvaháza, de váratlan események végül úgy hozták, hogy a munkácsi csak a második szeretetintézménye lett a kerületnek. 1935. július 5-én, egy héttel a munkácsi ingatlan megvásárlása után ugyanis Szabó Sándor nagyszőlősi református tanító, Atzél Lászlóné szül. Perényi Lujza bárónő nevében, levelet írt Bertók püspöknek, amelyben tudatta, hogy az egyébként katolikus vallású bárónő a Nagyszőlős mellett fekvő tanyáját a református egyháznak ajándékozta árvaház felállítása céljából. A levél szerint a gyermektelen özvegy az adomány által „*nagynevű őseinek (Perényi Péter és Gábor, a sárospataki főiskola alapítóinak) és boldog emlékezetű férjének, – a magyar református anyaszentegyház iránt megnyilvánult bőkezű pártfogását és örökidőkre emlékezetes tradícióit kívánja ápolni és fenntartani*”. Az adományozó kikötötte, hogy az intézmény a felekezeti hovatartozástól függetlenül köteles felvenni az arra rászoruló árvákat.

A nagyszőlősi „Atzél Perényi Református Szeretet-Árvaház” október 6-án nyitotta meg kapuit, bő két hónap múlva pedig megtörtént a munkácsi

árvaház ünnepélyes átadása is. A kerület, mindkét árvaház fenntartását és irányítását a Kárpátaljai Református Segítő Egyesületre bízta. A két intézmény közös igazgatóság alá került, Bácsy Gyula vezetése alatt.

A megalapításától számított egy éven belül, a két árvaházában 29 árvának és egy idős nőnek tudtak otthont és kenyeret adni, kizárólag a kárpátaljai reformátusok erejére támaszkodva, ugyanis sem az államtól, sem a konventtől nem kaptak anyagi támogatást.

Bácsy az intézmények vezetése és a gyermekek nevelés terén ugyanazokat a módszereket alkalmazta, amelyeket Beretkén meghonosított. „*Az Otthon falain belül az árvák ideje tanulással, lelki életük fejlesztésével, apróbb házimunkák végzésével, és játsszással telik. Katonai fegyelmet nem gyakorolunk, a gyermek kedélyvilágát nem öljük meg, de minden igyekezetünk oda irányul, hogy rendszeres, fegyelmezett munkára, engedelmességre, testi és lelki tisztaságra, őszinteségre és szeretetre neveljük a gyermeket*” – írja az általa követett pedagógiai elvekről. A munkácsi árvák a nyári vakációt befogadó családoknál, vagy rokonoknál töltötték, ahonnan legtöbbször kedves emlékekkel tértek vissza. Nagyszőlősön azonban a nyári időszakra sem váltak meg a gyermekektől, mivel a fegyelem szempontjából fontosnak tartották, hogy együtt maradjanak.

1938 után új helyzet állt elő a kárpátaljai árvaházak működésében is. A két árvaház fenntartásáról és vezetéséről ugyan a Kárpátaljai Református Segítő Egyesület gondoskodott, tulajdonjogi szempontból viszont csak a munkácsi tartozott hozzá, mivel a nagyszőlősinek a kerület volt a tulajdonosa. A Kárpátaljai egyházkerület megszűnésével ez utóbbi intézmény átkerült a Tiszántúli egyházkerület tulajdonába és az új fenntartó felügyelete alatt tovább folytatta működését.

A Kárpátaljai Református Segítő Egyesület 1941-ben a munkácsi árvaháza megszüntetése mellett döntött, ugyanis egy adománynak köszönhetően a Beregi- és a Máramaros-ugocsai egyházmegye, az árvaházzal szembeni épületben, egy egyházmegyei fenntartású árvaház és nőotthon felállítását határozta el. A Kárpátaljai Református Segítő Egyesület így eladta a tulajdonában lévő árvaházi épületet, ebből kifizette minden adósságát, megmaradt tőkét és az árvaház berendezését pedig az újonnan felállítandó intézménynek adományozta. Az új árvaház azonban – feltehetően a kedvezőtlen háborús viszonyok miatt – sosem nyitotta meg kapuit. A gyermekek egy részét a felszámolt munkácsi árvaotthonból a nagyszőlősi árvaházba vitték, másokat befogadó családoknál helyeztek el.

A nagyszőlősi árvaház épületei már kicsinek bizonyultak a megnövekedett létszámú gondozott gyermek befogadására, ezért új szárnyal bővítették az épületet, amelyben két szoba, konyha és éléskamra kapott helyet. Ennek köszönhetően az intézményben hamarosan már harminc árva nevelkedett. A magyar állam tervbe vette egy egy tanerős szórványiskola megépítését az árvaház közelében, amely a nagyszőlősi református iskola részeként működött volna, de ez végül a világháború miatt nem valósult meg.

A szovjet csapatok 1944 októberében foglalták el Nagyszöllőst. A háborút követően Nagyszőlős és egész Kárpátalja a Szovjetunió része lett. Az árvaház épületét a megszállás után néhány hónappal elvették a református egyháztól, az árvákat szélnek eresztették; néhányuk befogadó családokhoz, míg többségük állami menhelyre került.

Czinke Zsolt

## Egyházi sajtó a két világháború közötti időszakban

### Bevezetés

A két világháború közötti Szlovenszói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház vezetői tisztában voltak azzal a tagadhatatlan ténnyel, hogy a sajtónak nagy szerepe van egy közösség életében. Már az egyházszervezés elején tudatosították, hogy az új államkeretben új sajtótermékeket kell megjelentetni.

Nemcsak az anyaországból és a történelmi egyháztestekből kiszakított egyházkerületeket, intézményeket, iskolákat kellett újra-, vagy éppen átszervezni, hanem az egyházi sajtót is, amely az iratterjesztés szerves része, egyben a misszió nélkülözhetetlen eszköze volt.

Elsőként Réz László rozsnyói lelkipásztor indított lapot 1921. január 2-án Református Egyház és Iskola címmel, amely az adott korszak sajtótörténetének máig meghatározó alapterméke. Nem csupán azért, mivel a lap tizennyolc éven át heti rendszerességgel jelent meg és az egyház hivatalos lapja volt, hanem azért is, mivel a lapot olvasva, egy korrajz tárul az olvasó elé. A naprakész egyházi aktualitások mellett az egyházat érintő szinte valamennyi tárgykörben tájékoztatta olvasóit. A sajtó szerepe, jelenléte és küldetése folyamatos aktualitásként volt jelen az egyház életében. Levéltári dokumentumok, egyházmegyei és egyházkerületi jegyzőkönyvek, majd a megjelent sajtótermékek is állandó napirenden tartották a témát. A két világháború közötti időszakot vizsgálva hatféle református sajtótermékről kell említést tennünk Szlovenszói és Kárpátalja területén:

- 1.: a már említett hivatalos lapról (Református Egyház és Iskola),
- 2.: két népmozgalmi lapról (Szeretet, Összefogás),
- 3.: négy missziói lapról (Baráti Szó, Hajnal, Református Ifjú, Református Leány),
- 4.: három lelkipásztori szakfolyóiratról (Református Sion, Útmutató, Felvidéki Prédikátor),
- 5.: egy gyülekezeti lapról (Kis Tükör)
- 6.: egy összmagyar reformátusságot bemutató világlapról (Református Világszemle).



## A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház hivatalos lapja

### Református Egyház és Iskola

A Szlovenszkói Tiszánineni Református Egyházkerület 1920. december 21-én tartott közgyűlése tárgyalta, majd határozatban ismerte el az egyetemes egyház hivatalos lapját, amely 1921. január 2-án, Református Egyház és Iskola címmel jelent meg először. Réz László rozsnói lelképásztor, mint felelős szerkesztő indította el a lapot, amely hetilapként jelent meg minden vasárnap. Az első szám vezércikkében két oldalon át „Célkitűzésünk” címmel fogalmazta meg a lap indításának okait, céljait és irányultságát. Az adott történelmi helyzetből kiindulva bibliai megalapozottsággal, krisztusi lelkülettel és kálvini hitelvekkel indította az újságot.

Ezt követően, az 1921. október 30-án, Rimaszombatban tartott egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyve már úgy emlegette a Református Egyház és Iskola című lapot, mint a Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház hivatalos lapját, és annak megjelenését felettébb indokoltnak tartotta. Ezt erősítette meg az 1922. május 17-18-án Pozsonyban tartott konventi ülés is, amely kimondta, hogy a lapot az Egyetemes Református Egyház hivatalos lapjának tekintik, egyben Sörös Béla losonci lelkészt megválasztották a lap főmunkatársává. Réz László 1923. május 5-én keltezett levelében egészségügyi állapotára hivatkozva lemondott felelős szerkesztői tisztségéről. A konvent Kövy Árpád losonci másodlelkészt bízta meg a szerkesztői teendők ellátásával, aki ezt a munkát 1925-ig végezte. Főmunkatársként Sörös Béla helyett Péter Mihály és Peleskey Sándor jegyezte a lapot. Az újság ezután Engel István losonci könyvnyomdájában készül, ebben az időszakban, 465 példányban.

Az 1925. évi 20. számától kezdődően, az addig küllemében megszokott lap, merőben megváltozott. Az indulástól eltelt négy és fél év után, a szerkesztőség a harmadik helyre költözött. Május 17-én először jelent meg új köntösben lap. Mérete kisebb lett és ezután 12 oldalon jelent meg. A kiadás helyszíne Nagykapos, a cikkek a csicseri lelkészi hivatalba, a tudósítások, hírek, reklamációk és hirdetések pedig a vajáni lelkészi hivatalba küldendők. A főszerkesztői teendőket Dr. Magda Sándor csicseri lelkész vette át a konvent megbízásából, szerkesztőként pedig Isaák Imre, vajáni lelkész lett a hivatalos lap munkatársa. Főmunkatársként, Péter Mihály és Peleskey Sándor mellett, újra megjelent Sörös Béla neve. Bár a lap hasábjain és hivatalos fejlécében nem lett jelezve, Magda Sándor megbízásából

1928 áprilisától Kőmíves Sándor vajáni lelkész végezte a lap szerkesztését, mivel Magda Sándor tanári kötelességeinek tett eleget a losonci teológián.

A X. évfolyamába lépő lap 1930-ban újra új külső formában, kissé bővebb terjedelemben, de a régi szellemben jelent meg. A tördelésben és grafikában bekövetkezett változtatások miatt, már jól elkülönül a tartalom. Nem mosódnak össze az egyes cikkek és minden év végén, éves tartalomjegyzéket közöl a lap. S a december 28-án megjelenő 52. szám utolsó oldalán feltűnik egy korábban soha nem látott felirat: „A Csehszlovákiai Egyet. Ref. Egyh. hiv. lapja”. S ez a felirat évente egyszer, az esztendő utolsó számában felbukkant, egészen 1934-ig.

1935-ben újra megújult a lap, amikor Magda Sándor egy évtizedes főszerkesztői munka után, 1934-ben – püspökké való választását követően – bár lemondott szerkesztői tiszteről, ezt a konvent nem fogadja el, hanem további munkára kérte őt. Magda főszerkesztőként végezte tovább is a hivatalos lappal kapcsolatos munkát, ugyanakkor a Konvent 66/1934-es határozatával, 1935. január 1-jei hatállyal, felelős szerkesztővé nevezte ki Szőke István rozsnói lelkészt, főmunkatárssá pedig Kőmíves Sándor vajáni lelképásztort. A szerkesztőség és a kiadóhivatal és a nyomdai kivitelezés munkája is Rozsnóra kerül át.

A szerkesztés tekintetében rövid időn belül újabb változás történt a lap életében. A kiadásért felelős Szőke István, 1936 novemberében váratlanul meghalt. A konvent Zsemlye Lajos hetényi lelképásztort bízta meg a felelős szerkesztői teendőkkel, aki ezt a tisztségét a lap megszűnéséig, 1938 decemberéig töltötte be. A szerkesztőváltás idején a lap 570 példányban jelent meg.

A Református Egyház és Iskola legutolsó száma, 8 oldalon, 1938. december 31-én, szombaton jött ki. Ez volt a XVIII. évfolyam 49. száma. Egyébként az I. bécsi döntés után, változott a lap fejléce és már nem „Szlovenszkói és Ruszinszkói Egyetemes Református Egyház hivatalos lapja” feliratot lehetett olvasni, hanem „A Felvidéki Egyetemes Református Egyház hivatalos lapja” felirat jelent meg a lap fejlécében.

A tizennyolc évfolyamot felölelő lap számos cikke és tanulmánya ma már kikerülhetetlen, némely esetben pedig egyetlen forrása egyháztörténet-írásunknak.

## Néplapok

### Szeretet

1923-ban Bertók Béla munkácsi lelkipásztor és püspök indította és szerkesztette Szeretet című újságot, amely – egyházi néplapként – havi kétszeri megjelenésével és közel 6000 példányszámával, 1938-ig állt az olvasók rendelkezésére. A felelős szerkesztő mellett Peleskey Sándor, Péter Mihály és Sörös Béla voltak a lap főmunkatársai.

Annak ellenére, hogy a lapot a Kárpátaljai Református Egyházkerületben nyomtatták és adták ki, az egész Egyetemes Református Egyházban nagy népszerűségnek örvendett.

A különböző egyházi alkalmakról való beszámolók mellett könyvismertető és versek is olvashatók voltak a lapban. A „Hírek” rovatban rendszeresen jelentek meg információk templomszentelésekről, lelkészbeiktatásokról, vasárnapi iskolás bibliakörökről, különböző konferenciákról. Rövidebb és hosszabb terjedelmű teológiai tartalmú tanulmányok és magyarázatok is olvashatók voltak a lapban.

### Összefogás

Kéthetente megjelenő református néplapként indult 1937-ben az Összefogás nevet viselő, rimaszombati kiadvány. Első száma 1935. május 15-én jött ki Rozsnyón Babágh József könyvnyomdájából. A kiadvány főszerkesztője Sörös Béla, felelős szerkesztője Varga Imre volt. A Szemle és a Világkronika állandó rovatok mellett, számtalan rövid hír és beszámoló, valamint tudósítás jelent meg a lapban belföldről és külföldről egyaránt. A rendszeres Bibliaolvasó Kalauz is elengedhetetlen része volt a lapnak. Az újság, átfogó képet próbált adni a magyar reformátusság életéről és szolgálatairól, minden korosztályt igyekezett megszólítani és valóban folyamatosan a református összefogást hangsúlyozta. Elfogadottságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy közel egy év leforgása alatt több mint 5000 előfizetője lett.

### Református Élet

Ugyancsak rövid ideig és ugyanennek az olvasókörnek szánva jelent meg 1934-1935-ben a Református Élet című, egyháztársadalmi lap, Narancsik Imre és Varga Imre főszerkesztésében. A havonta megjelenő lap felelős szerkesztője Kiss Gyula, kiadója pedig Anda Tibor volt.

## Missziói lapok

### Baráti Szó

1928-1931 között a csehszlovákiai református magyar diákság politika-mentes egyházi és társadalmi folyóirata, Baráti Szó címen jelent meg. Az aránylag rövid ideig és kevés lapszámában megjelenő újság, több változáson ment át. Kétszer indították útjára. Az először havonta megjelentetett lap I. évfolyamának 1-2. száma 1929. szeptemberi és októberi összevont számként látott napvilágot. Varga Imre és Narancsik Imre főszerkesztőként, Tárnok Gyula pedig felelős szerkesztőként jegyezte a lapot.

### Református Leány

A felvidéki református leánymozgalom havilapja lett az 1931 decemberében indult, és három évfolyamot megért Református Leány, amelyet az akkori marcelházi lelkipásztor felesége, Tárnok Gyuláné szerkesztett. A lap első száma még mutatványszámként jelenik meg, így gyakorlatilag az I. évfolyam 1. száma 1932 januárjában hagyja el a nyomdát.

### Református Ifjú

1933. október 31-én jelent meg először Református Ifjú címmel az a református ifjúságot megszólítani kívánó havilap, amelynek felelős szerkesztője Tóth Kálmán komáromi segédlelkész volt.

A lap indításakor konkrét programot kínál az olvasóknak. *„Célunk pedig az, hogy ezen elvek alapján megszervezzük a református keresztyén ifjúsági mozgalmat. Összegyűjtjük egy táborba azokat, akiknek szívügyük az ifjúsági munka és neveljünk a felnövő nemzedékből egy olyan gárdát, amelyik majd átveszi és tovább építi ezt a munkát”*. A lap megjelenésének aránylag rövid időtartama ellenére a szerkesztőség igyekezett megfelelni a maga által még az induláskor meghatározott programnak. A lapban közölt írások jól tükrözik, hogy mindent az ifjúság szemszögéből néztek, s ha indokolt volt, akkor bíráltak is.

### Hajnal

Nehéz Károly, akkori kisújfalu lelkipásztor szerkesztésében és kiadásában Hajnal, majd Kiskoszmály címmel jelent meg missziói havilap 1931 és 1944 között. A külmissziói havilapként induló folyóirat szerkesztősége és kiadóhivatala Kisújfalun volt.

A negyedik számtól kezdődően Kis Thábita rovattal, majd Kis Thimótheus néven gyermekrovattal bővül. Az 1938 novemberében megjelent 11. számmal jön ki utoljára a nyomdából Hajnal néven a lap.

### Kiskoszmály

Érdekesség viszont, hogy a Hajnal nem szűnt meg, hanem Kiskoszmály címmel folytatta az útját. A felelős szerkesztő és kiadó személye változatlan maradt: Nehézy Károly. A kiadóhivatal címe sem változott, nyomdát sem váltott a lap. Az egyes évfolyamokat lapozva arra lehetünk figyelmesek, hogy a kezdeti külmissziói jelleg helyett, inkább belmissziói lapként értékelhető az újság. Számátalan tudósítás és híradás jelent meg a Timótheus Mozgalom alkalmairól, különböző ifjúsági konferenciákról, cserkész alkalmakról, ifjúsági bibliakörökről, így korhű képet adott az egyházban folyó missziói munkáról.

### Lelkipásztori szakfolyóiratok

Két gyakorlati folyóirat jelent meg ebben az időszakban. Az egyik Református Sion néven 1928-1934 között, a másik pedig Útmutató címmel 1936-1938 között, majd ennek mintegy folytatásaként, Felvidéki Prédikátor címen látott újra napvilágot.

### Református Sion

A havonta megjelenő Református Sion a lelkipásztori munka mellett, a kor mindennapos problémáival is foglalkozott, s nem csupán egyházi beszédek közölt. A gyakorlati folyóiratként jegyzett periodikum első száma 1928 decemberében, karácsonyi számként jelent meg Búcsón. A felelős szerkesztő és egyben kiadótulajdonos Soós Károly lelkipásztor volt.

A hat évfolyamot megélt lap eredeti célkitűzéseit és gyakorlatiasságát jól mutatják azok a számadatok, melyek alapján a Református Sionban fennállása alatt 312 felvidéki lelkipásztor tollából 244 prédikáció, 28 kazuális igehirdetés és 40 értekezés, ill. meditáció jelent meg amellet, hogy a folyóirat anyaországbeli lelkipásztorok igehirdetéseit és írásait is közölte. Az utolsó szám 1934 decemberében jött ki a nyomdából, minden előzetes megjegyzés nélkül.

### Útmutató

1935 októberében, Útmutató címmel, új gyakorlati folyóirat jelent meg, amint a lap fejlécében is olvasható volt: „a ref. igehirdetés s a gyülekezeti munka szolgálatában”. Konkoly Thege István, jánosi lelkipásztor felelős szerkesztő volt a lap kiadója is.

Az Útmutató a megjelenési ideje alatt összesen 214 írást közölt. Ezek közül 167 prédikáció és 29 kazuális igehirdetés volt. Ezek nagyobb részben felvidéki lelkipásztoroktól származtak. Az Útmutató eredeti célkitűzésének maradéktalanul megfelelt. Az utolsó száma 1938 novemberében, a III. évfolyam 11. számával jelent meg.

### Felvidéki Prédikátor

Gyakorlatilag, az Útmutató nem szűnt meg. Az első bécsi döntést követő visszacsatolás után is tovább élt. 1938 decemberétől a IV. évfolyam 1. számától Felvidéki Prédikátor néven jelent meg, a változatlan összetételben dolgozó szerkesztők munkájaként. Felelős szerkesztőként továbbra is Konkoly Thege István jegyezte a lapot. 1939-ben 32 vasárnapi igehirdetés, 21 ünnepi prédikáció, 37 egyéb alkalomra megírt igehirdetés, 23 temetési beszéd került a lapba. Ezen felül 9 vers volt olvasható az újságban. Az Útmutató és Felvidéki Prédikátor hét éven át állt a református igehirdetők szolgálatában, gyakorlati szakfolyóiratként segítette a lelkipásztorokat.

### Gyülekezeti lap

#### Kis Tükör

A helyi szinten nagy jelentőségű, gyülekezeti lapként nyilvántartott Kis Tükör, a Rév-Komáromi Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja volt, amely 1928-ban indult, havi megjelenéssel, Galambos Zoltán komáromi lelkipásztor szerkesztésében és kiadásában. Az újság 1944. decemberi megszűnéséig 17 évfolyamot élt meg. Sok hasznos és gyakorlati, egyházat érintő tudnivalóval, rengeteg fényképpel illusztrált lap volt. A bel- és külföldi hírek mellett gyermekeknek szánt rovat is helyet kapott a hasábjain. Rendszeresen találkozhatunk versekkel és kisebb hitmélyítő írásokkal az újságban. Tóth Kálmán lelkipásztornak 1932 decemberétől külön ifjúsági rovata volt. Bár gyülekezeti lapként volt számon tartva, tartalmában és mondanivalójában túllépte a gyülekezeti kereteket. 1944 decemberében, a XVII. évfolyam 12. számával szűnt meg.



### A Református Világszemle helye és szerepe az egyházi sajtóban

Bár a felsorolásban utolsónak említjük a Csekes Béla szapi lelkipásztor által szerkesztett Református Világszemlét, a maga nemében és tartalmi formájában egyedülálló sajtótermékről kell beszélnünk, amely 1931 és 1944 között, 13 évfolyamot élt meg.

Kövy Árpád egy, a reformátusokat bemutató, 1938-ban megjelent tanulmányában írja a Református Világszemléről: „A kálvinista életprogram gyakorlati megvalósítását és a kálvinizmus világhelyzetének és építőmunkájának megismertetését tűzte ki céljául”. Ez a folyóirat nemcsak nevében volt világszemle, hanem valóságosan is, mert lehetőségeihez mérten igyekezett tudósítani mind az anyaországból, mind az elcsatolt területekről, Európából, de a tengerentúlról is.

### Befejezés

Csomár Zoltán, a két világháború közötti – 1918-1938 – időszakot feldolgozó egyháztörténeti alapmunkájának címét felhasználva elmondhatjuk, hogy „a Csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház” tisztségviselői, lelkipásztorai és tanítói tudatában voltak annak, hogy mit jelentett egy adott történelmi korban nemcsak túlélni, hanem élni, nemcsak munkálkodni, hanem szolgálni, sőt Isten dicsóságára maradandót alkotni, elsősorban lelki értelemben. Az adott kor lehetőségeit megragadva, sőt talán még azt is túlszárnyalva, olyan értékeket létrehozni, amelyek így, közel évszázadnyi távlatából is, példaeértékűek és állják a helyüket.

A mindennapi szolgálatok, a vasárnapi és ünnepi istentiszteleti alkalmak, a bibliaórák és vallásos összejövetelek mellett, hatalmas hangsúlyt fektettek a misszióra, elsősorban a belmissziói szolgálatokra, az ifjúság nevelésére, a diakóniára, az árvák felkarolására, az egyházi szolgálattevők utánpótlására, lelkipásztorok és tanítók képzésére. Megfeszített küzdelmet folytattak a református iskolák megtartásáért és fenntartásáért. Fontosnak tartották a lelkészek és tanítók felkarolását, lelkészegyesület, tanítóegylet működtetését. Az irodalmi élet fellendítése tekintetében traktátusokat, könyveket, naptárakat és az egyháztörténet szempontjából elengedhetetlen egyházmegyei, egyházkerületi és konventi jegyzőkönyveket adtak ki. A mindenkori egyháztörténet-kutatás és egyháztörténet-írás szempontjából felbecsülhetetlen értéket képviselnek a periodikumok, újságok, folyóiratok és lapok. Mert ezek nemcsak egy-egy szeletét mutatták be az egyház akkori életének, hanem – akár hivatalos közlőnként, missziói

lapként, lelkipásztori szakfolyóiratként, gyülekezeti újságként vagy éppen világmagazinként – teret adtak az adott kor vitáinak, szellemi pezsgésének is. Így olvasható számos érdekes cikk, vagy véleménycikk komoly társadalmi, szociológiai, egyházpolitikai, tanbeli kérdésekről, s a következő számok valamelyikében ott van rá egy reflexió, egy másik szerző tollából. Nem számított ritkaságnak, hogy akár nyilvános sajtóviták, vagy véleményütköztetések jelentek meg az egyházi sajtótermékek hasábjain. S ami ugyancsak nagy érték, hogy az adott kor egyházi vezetőinek – számos esetben e lapok kiadóinak, felelős szerkesztőinek, főszerkesztőinek, szerkesztőinek és munkatársainak – szolgálatai, küzdelmei és az egyházért való törekvései, pontosan kirajzolódnak a kor egyházi sajtóját olvasva.

A Szlovenszói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház történetében e kort vizsgálva bátran leszögezhetjük, hogy maradandó értéket alkotott és egyben követésre méltó példát adott, amiből ma is lenne mit merítenünk!

Somogyi Alfréd

## A Szervező Bizottság időszaka

### Az I. bécsi döntés

A Csehszlovákiában élő, döntő többségében magyar reformátusok örömmel fogadták az I. bécsi döntést: az 1938-as visszacsatolást. A Szlovéniai Református Keresztyén Egyház egyházkerületei 1939. január 1-i hatállyal kimondták önmaguk feloszlását és majdnem minden visszaállt az évszázados történelmi kerékvágásba.

Az 1938-as határok északi oldalán – azaz az önálló Szlovákia területén – maradt néhány magyar város, s így néhány református gyülekezet is. Nem került vissza Magyarországhoz Pozsony, Nyitra és Zólyom. Mindhárom városban, élő református gyülekezet volt. Pozsonyban egy 1937-es egyházi adat szerint 1.427 nyilvántartott tagja volt a református gyülekezetnek. Nyitra, egy fejlődésben lévő, önerőből templomot építő és első lelkészével – Sedivý Lászlóval – együtt szolgáló, több száz lelkes közösség volt. Zólyom ugyancsak fiatal gyülekezetként – 1908-ban alakult – már saját templommal rendelkező 400 lelkes közösség volt. És volt még egy magyar gyülekezet ami Szlovákia területén maradt, a Lévától északra fekvő Horhi, ami Hontvarsány leányegyházközsége volt, 40 lélekkel.

Összesen 25 református anyaegyház maradt az első Szlovák Köztársaság területén. A már említett 4 magyar anyagyülekezet mellett, 21 kétnyelvű, vagy szlovák ajkú anyaegyházközségben és további 4 leányegyházban éltek életüket a Szlovákia területén maradt reformátusok. Részben az alacsony lélekszám miatt, részben a földrajzi szétszórtság miatt lehetetlen volt egy országos egyház létrehozásában, kerületek és egyházmegegyék kialakításában gondolkodni.

### Az előzmények

A szlovák lelkészek, 1928-ban kezdtek szervezkedni, egy Amerikából hazatért ifjú és jó képességű lelkész, Ján Tomašula nemzeti elkötelezettségének köszönhetően. Tomašula fiatalon árván maradt és 12 éves korában, nagybátyjával kivándorolt Amerikába. Gyári munkásként dolgozott és munka mellett végezte el Pittsburghben a Presbiteriánus egyház teológiai akadémiáját. 1923-ban tért haza, s lett segédlelkésze, majd lelkipásztora a bánóci gyülekezetnek. Ő volt a megalapítója és szellemi vezetője az 1928-ba életre

hívott Szlovák Kálvinisták Szövetségének, ami a szlovák ajkú gyülekezetekben segítette az egyházi életet és a missziói szolgálatot.

A szövetség székhelye, a Tomašula által pásztorolt bánóci gyülekezetben volt. Ján Tomašula elnök mellett, Michal Kirnág volt a Szövetség alelnöke, Michal Barbarič a titkára és Pavel Kostrej a pénztárosa. A szövetség alapszabályát a pozsonyi tejhatalmú minisztérium 1930. február 26-án hagyta jóvá, s ezzel a szervezet államilag elismert és bejegyzett jogi személy lett.

Az I. bécsi döntés után kialakult új politikai helyzetben ez volt az egyetlen szervezet, ami református térfelel megmaradt és működött az önálló Szlovákia területén. A szervezet összetartó ereje nemcsak a református kegyességből, hanem erőteljesen a szlovák nyelvi és kulturális identitásból fakadt. Az önálló Szlovákiában, önálló egyházként jelenhetett meg a szlovák reformátusság, ráadásul olyan helyzetben, hogy a szlovák reformátusok többséget alkottak a négy magyar gyülekezettel szemben.

### A Szervező Bizottság megalakulása

Az önálló Szlovákia kikiáltása utáni hetekben megindult a Szlovákiai Református Egyház létrehozásának megszervezése. A munkának és a szervezkedésnek a Szlovák Kálvinisták Szövetsége biztosította a hátterét.

1938. december 18-án került sor az első tanácskozásra, amelyen a „hogyan tovább” kérdésre keresték a választ. A Nagymihályi Járási Hivatal épületében megtartott találkozót Ján Tomašula vezette. Ezen a tanácskozáson egy hattagú testületet választottak a jelenlévők, amely testületnek a református egyház újjászervezése lett a feladata. Ján Tomašula, Ján Baláž, Böszörményi Sándor voltak a lelkészi, és Stunda István, Michal Kirnag és Pavel Hudák a világi tagjai ennek a testületnek.

Az 1938-as visszacsatolás után a Tiszáninzeni egyházkerület hivatalban lévő püspöke, Dr. Magda Sándor, 1938. december 22-én, Nagykaposon kelt levelében, megbízta Böszörményi Sándor homonnai lelkipásztort, egyházmegyei tanácsbírárt, hogy „a Tiszáninzeni egyházkerület Szlovákiában maradt részében az ottani önálló szervezkedésig az Egyházi Törvényekben megállapított püspöki teendőket ellátni szíveskedjék. Kérem a tanácsbíró urat, hogy ezen rendelkezésemet az érdekelt gyülekezetekkel haladéktalanul közölje”. Böszörményi megbízását nem ismerte el a szlovák állam. Így volt egy rövid időszak, amikor kettős vezetése volt a szlovákiai területeken élő reformátusságnak: volt egy püspöki megbízott, akit nem fogadott el sem az állam sem a Szlovák Kálvinisták Szövetsége, és volt a Szlovák Kálvinisták Szövet-

ségének vezérkara, akiket meg nem bízott meg egyházi képvisellett a hivatalos református egyház és nem egyházi választásokon nyerték megbízásukat. Viszont őket elfogadta az állam, mint a reformátusok képviselőit. Az önálló Szlovákia reformátusságának vezetői tehát nem választások útján nyerték el megbízásukat. Valójában azért kerülhettek meghatározó és vezetői szerepkörbe az egyházban, mert a Szlovák Kálvinisták Szövetségében kifejtett tevékenységük révén ismert emberek voltak a szlovák reformátusok között.

Bár volt próbálkozás arra is, hogy választások útján történjen a rendezés. Az Ungi egyházmegye 1939. január 17-én tartotta meg rendkívüli egyházmegyei közgyűlését. Kilenc anyaegyházközség és a hozzájuk tartozó leányegyházak képviselői voltak jelen. Kimondták, hogy megalakítják a szlovák egyházmegyét. Megtartották az egyházmegyei tisztújítást is, ám a titkos szavazatok kibontására és az összesítésre nem került sor, mert Egyed Béla, jenkei lelkipásztort arra utasították, hogy még ne számolják össze a szavazatokat.

A Felső-zempléni egyházmegye 1939. február 8-án tartotta meg rendkívüli közgyűlését. Az itt megjelent alkotótagok többsége azonban úgy határozott, hogy az újjászervezés kérdésével még ne foglalkozzanak, hanem várják meg, amíg véglegessé válik a Magyarország és Szlovákia közötti határvonal.

A többi gyülekezet képviselője 1939. február 14-én találkozott Eperjesen.

A Szlovák Kálvinisták Szövetségének vezetői nem értettek egyet a Felső-zempléni egyházmegye közgyűlésének véleményével, vagyis, hogy a szervezkedés megkezdésével várják meg a határvonal definitív meghúzását. A Szövetség 1939. március 3-án, egy lelkész-presbiteri konferenciát hívott össze Nagymihályba. A résztvevők – az egyházközségek képviselőiben 75 aláíró – elfogadtak egy határozatot, amelyben az aktuális helyzettel kapcsolatos álláspontjukat és igényeiket fogalmazták meg. A határozatot beterveztették Pozsonyba a szlovák kormányhoz.

1939. március 14-én létrejött az önálló Szlovákia, amelynek államformáját a nemzetgyűlés köztársaságként kiáltotta ki.

A pozsonyi iskolaügyi minisztérium 1939. április 19-én tájékoztatta arról Ján Tomašula bánóci lelkipásztort, hogy a minisztérium nem fogadja el Böszörményi Sándor püspöki megbízását és nem tekinti őt a szlovákiai részekben maradt reformátusok képviselőjének. Így valóban már csak a Szlovák Kálvinisták Szövetsége maradt, amelyik a szlovák állam felé

tárgyalóképes partner volt a reformátusság térfeléről. Tomašula és Baláz május 3-án és 4-én tárgyalt Pozsonyban, az iskolaügyi minisztériumban, ahol Stunda István miniszteri tanácsos volt az egyik tárgyalópartnerük. De tárgyaltak Ján Šimkovič tanácsossal és az egyházügyi tanácsossal is. Innen hazatérve, a Szlovák Kálvinisták Szövetsége nevében hívtak össze egy találkozót ismét Nagymihályba, május 30-ára. Ezen a találkozón a 25 anyaegyházközségből 13-nak a képviselője jelent meg és ott volt még három leányegyházközség küldötte is, de ők csak tanácskozási joggal. A küldöttek a nagymihályi tanácskozás lelkészi elnökévé Rácz József felsőröcsei lelkipásztort, világi elnökévé Dr. Mertens Alfréd jogászt, jegyzőivé pedig Ján Baláz lasztoméri lelkészt és Pánthy Béla világi jegyzőt választották.

A jelenlévők megszavazták Ján Baláz előterjesztését a Szlovákiai Református Egyház újjászervezéséről, és hogy két egyházmegyét alakítsanak ki: egy szlovákot és egy magyart. A tanácskozás résztvevői átnevezték önmagukat alakuló közgyűléssé és az imént említett célok megvalósítása érdekében – teljes egyhangúsággal – egy hattagú ún. Szervező Bizottságot választottak, amelynek az volt a dolga, hogy végrehajtsa a nagymihályi találkozón (alakuló közgyűlésen) elfogadott határozatokat.

1939. május 30-tól ez a testület – vagyis a Szlovákiai Református Egyház Szervező Bizottsága – lett a szlovákiai reformátusság legfelsőbb képviselői, egyház-igazgatási és egyben végrehajtó szerve. Így született meg a Szervező Bizottság, amely másfél évtizedre meghatározó vezető testülete lett a református egyháznak Szlovákiában. Lelkészi elnökké Ján Baláz lasztoméri lelkészt, világi elnökké Stunda István miniszteri tanácsost választották. A Szervező Bizottság lelkészi tagja lett Ján Tomašula bánóci lelkipásztor és Könyves István petőszinyei lelkipásztor, világi tagja pedig Bikfalvy Jenő bánóci községi jegyző és Pánthy Béla szokolcsi községi jegyző lett.

### A Szervező Bizottság munkája

A Szervező Bizottság 1939. július 26-án Lasztomérben tartott tanácskozásán indította el a Szlovákiai Református Egyház állami elismertetésének folyamatát. A kérelmet eljuttatták a pozsonyi Iskolaügyi- és Közművelődési Minisztériumba, s csatolták hozzá a nagymihályi alakuló közgyűlés vonatkozó határozatát is. A szlovák állam részéről az Iskolaügyi- és Közművelődési Minisztérium 1939. szeptember 24-én, maga a szlovák kormány pedig 1939. november 10-én kelt határozatával tudomásul vette a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház megalakulását, és – a nagymihályi



alakuló közgyűlés döntésével összhangban – elfogadta a Szervező Bizottságot, mint az egyház képviselői szervét. Ezzel az állami jóváhagyással tulajdonképpen érvényesült a „ius supremae inspectionis” elve, vagyis az államnak az egyházzal szembeni főfelügyeleti joga, s a 25 gyülekezetből álló Szlovákiai Református Egyház államilag elfogadott egyházként működhetett az első Szlovák Köztársaságban.

A Szervező Bizottság Elnöksége 1939. június 19-én kelt körlevélben tudatta a református lelkészi hivatalokkal, hogy megkezdte a gyülekezetek egyházmegyékbe való besorolását és az általános választások előkészítését.

Említettük már, hogy Szlovákia területén 25 református anyaegyház-köztség (ebből 21 rendes és 4 missziós) és 4 leányegyház-köztség volt. Ez azt jelentette, hogy a református hívek száma 12.739 fő volt, s a népszámlálási adatok szerint ebből 9.152 szlovák és 3.617 magyar nemzetiségű református volt.

A Szervező Bizottság Elnöksége 1939. június 29-én Nagymihályban tanácskozott. Az anyaegyház-köztségeket – a hozzájuk tartozó leány- és szórványokkal együtt – két egyházmegyébe sorolták be, a népszámlálási adatok alapján. A szlovák egyházmegyéhez került: Felsőőröcse, Lúcska, Pályin, Szeretva a Magyarországhoz került Bajánháza leányegyházával, Lasztómér a Magyarországhoz került Deregnyő itt maradt leányegyházával Slavkóccal, Bánóc, Tussa, Málca, Migléc, Kazsó és Barancs, Magyarizsép, Brezina Kolbásával, Gálszécs Petőszinye és Vajkóc. A magyar egyházmegyébe lett besorolva: Pozsony, Nyitra, Zólyom, Magyarböd, Szalánc, Lasztóc és Hardicsa. A missziós egyházak besorolását az elnökség a törvényhozó zsinatra hagyta, mivel kérdéses volt, hogy ez a kis létszámú reformátusság fenn tud-e tartani négy missziós egyház-köztséget.

A Szervező Bizottság 1941. november 1-i ülésén született meg a határozat, hogy az 1904-7 évi református egyházalkotmány I. fejezetének 48-49.§ alapján (amely az egyházmegyék létrejöttét szabályozta) a Szervező Bizottság létrehozott két egyházmegyét. Így kezdte meg működését 1942. január 1-i hatállyal az Ung-laborcvidéki egyházmegye (Užsko-laborecký seniorát) és a Felső-Tárca-völgyi egyházmegye (Ondavsko-toryšský seniorát).

A Szervező Bizottság tehát egyházi (gyülekezetektől származó) megbízással és állami elismertséggel végezte az egyházi élet szervezését. Úgy működött, mint egy teljes szervezetszerű egyház, közigazgatási szerve, s ez számára megfelelő és elégséges volt. A Szervező Bizottság lelkészi elnöke végzett exmittációs szolgálatot is: Ő bocsátotta ki Túróczy Istvánt, Pályinban, 1940. augusztus 1-én. Túróczy egyébként 1945-ben hivatalos

névváltoztatást kért, s a későbbiekben Štefan Turnskýként találkoztunk majd vele. A Szervező Bizottság tartott lelkészképesítő vizsgákat is, vagyis olyan döntéseket is hozott, amely egy szervezett református egyházban kizárólag a Zsinat, vagy a Zsinat által megbízott egyházi szerv jogköre.

### A béke első hónapjai

Az 1938-ban megszűnt Csehszlovákia déli részeit, 1945-ben a szovjet csapatok szabadították föl. A szovjetek kezére játszó Szlovák Nemzeti Felkelés révén, s a szláv összefogás természetességéből fakadva, a hónapokkal korábban még fasiszta Szlovákia a győztesek oldalán fejezte be a II. világháborút. Köszönhető volt ez Beneš elnök magatartásának is, hogy Londonból tolerálta, sőt elfogadta a moszkvai bolsevikokkal való közösködést, csakhogy visszaállhassanak az 1938 előtti állapotok: újjáéleszthető legyen Csehszlovákia.

A Szlovák Nemzeti Tanács Iskolaügyi- és Népnevelési Megbízotti Hivatala 1945. május 4-én, Kassán hozott rendelete megerősítette a Szervező Bizottságot egyház-képviselői jogállásában. Ez a rendelet kimondta, hogy a Szervező Bizottság illetékes a református egyház ügyeinek intézésében. Ez a megbízás mindaddig érvényben maradt – az állam akarata szerint – amíg a református egyház újjászervezése meg nem történik az egyházigazgatás minden szintjén.

1945. május 8-án a német hadsereg kapitulált, Európában gyakorlatilag ezzel véget ért a II. világháború. Általános harangzúgás hirdette a békét, s az emberek félelemtől felszabadultan jöttek elő a pincékből, búvóhelyeikről. Május 9-én Edvard Beneš elnök rádiónyilatkozata már egyértelműen jelezte, hogy itt csak „egyeseknek” jött el a béke. Kimondta, hogy „*a jövőben már nem lesznek az első világháborút követő rendszer szelleme szerinti kisebbségi jogok, s a németek és magyarok túlnyomó részének el kell távoznia Csehszlovákiából*”.

Két héttel a békét hirdető harangzúgás után, 1945. május 24-én, Kassán ülésezett a Szervező Bizottság. Ez volt az első ülése a béke napjaiban. Négy szabályrendelet született ezen a tanácskozáson.

Az első a református gyülekezetek egyházmegyékbe való besorolását mondta ki. „Szlovákia felszabadított területein” – így fogalmaz a rendelet – megállapítja az egyes egyházmegyéket az akkori nemzetiségi viszonyok figyelembevételével, megszabja azok határát és az egyes gyülekezetek egyházmegyékhez való besorolását. Ennek értelmében jött létre az:

1. Ung-laborcvidéki szlovák egyházmegye (Užsko-laborecký slovenský seniorát),
2. Ungi magyar egyházmegye (Užský maďarský seniorát)
3. Felső-zempléni szlovák egyházmegye (Ondavsko-zemplinský seniorát)
4. Dél-zempléni magyar egyházmegye (Zemplinský maďarský seniorát)
5. Tárca-völgyi szlovák egyházmegye (Toryšský slovenský seniorát)
6. Abaúj-tornai magyar egyházmegye (Abaujský maďarský seniorát)
7. Gömöri magyar egyházmegye (Gemerský maďarský seniorát)
8. Barsi magyar egyházmegye (Baršský maďarský seniorát)
9. Komáromi magyar egyházmegye (Komárňanský maďarský seniorát).

Az Ung-laborcvidéki szlovák egyházmegyéhez sorolta be a Szervező Bizottság az alábbi egyházközségeket, leány- és fiókegyházaikkal, szórványokkal együtt: 1. Bajánháza, 2. Nagyszeretva, 3. Pályin, 4. Felsőőröcse, 5. Vámoslucska, 6. Sárosmező, 7. Ungpinkóc, 8. Bező, 9. Jenke, 10. Nagymihály, 11. Homonna, 12. Lasztomér.

Az Ungi magyar egyházmegyéhez került: 1. Tiszaásvány, 2. Bátfa, 3. Bés, 4. Ungcsepely, 5. Csicsér, 6. Csap, 7. Iske, 8. Nagykapos, 9. Mokcsamogyorós, 10. Ungnyárad, 11. Palágykomoróc, 12. Gálóc, 13. Kistrát, 14. Nagyszelmenc, 15. Szürte, 16. Tiszasalamon, 17. Vaján, 18. Vajkóc, 19. Deregyő, 20. Kistráska, 21. Nagytráska, 22. Abara.

A Felső-zempléni szlovák egyházmegyéhez került: 1. Bánóc, 2. Málca, 3. Tusa, 4. Miglész, 5. Gálszécs, 6. Kisazar, 7. Magyarizsép, 8. Lasztóc, 9. Kolbása, 10. Bodzásújlak, 11. Kazsó, 12. Magyararsas, 13. Legenye, 14. Alsómihályi, 15. Gercsely, 16. Hardicsa, 17. Nagytoronya.

A Dél-zempléni magyar egyházmegyéhez került: 1. Ladmóc, 2. Zemplén, 3. Kisbári, 4. Szöllőske, 5. Csarnahó, 6. Bacska, 7. Kisgéres, 8. Nagygéres, 9. Királyhelme, 10. Kiskövesd, 11. Perbenyik, 12. Szomotor-Vécs, 13. Örös, 14. Kistárkány.

A Tárca-völgyi szlovák egyházmegyéhez került: 1. Petőszinye, 2. Györke, 3. Magyarbőd, 4. Bárca, 5. Garbócbogdány, 6. Vajkóc, 7. Beszter, 8. Abaújnádas, 9. Hernádcsány, 10. Kassa, 11. Nagyszalánc, 12. Eszkáros, 13. Hernádszadány, 14. Eperjes – missziós gyülekezet.

Az Abaúj-tornai magyar egyházmegyéhez nyert besorolást: 1. Barka, 2. Migléc, 3. Csécs, 4. Szeszta, 5. Tornagörgő, 6. Körtvélyes, 7. Nagyida, 8.

Jablonca, 9. Szepsi, 10. Felsőlánc, 11. Péder, 12. Abaújszina, 13. Vendégi, 14. Szádellő.

A Gömöri-, Barsi- és Komáromi egyházmegyével kapcsolatban a rendelkezés megállapította, hogy addig az időig maradnak egyben ezek az egyházmegyék, amíg megállapítást nem nyer, hogy ott is ki kell alakítani egy szlovák egyházmegyét.

A Szervező Bizottság megbízott espereseket nevezett ki olyan lelkészek személyében, akik bírták a szlovák nyelvet. A Szervező Bizottság elrendelte azt is, hogy a hivatalos kapcsolattartás nyelve a szlovák. Nemcsak az állami hivatalokkal szemben, hanem a Szervező Bizottsággal való kapcsolattartásban, vagyis az egyház belső kommunikációjában is az államnyelvet tette hivatalossá. A rendelkezés egyértelműen megtiltotta a kétnyelvű levelezést az egyházi hivatalok között is. A rendelkezés az elfogadása napján, vagyis 1945. május 24-től lépett hatályba.

A második szabályrendelet a lelkészek államnyelv-tudásáról szólt. A Szervező Bizottság kötelezővé tette a szlovák nyelv elsajátítását minden lelkész és segédlelkész számára, aki a Csehszlovák Köztársaság területén élt. Az államnyelv elsajátítása és használata (mind szóban mind írásban) feltétele volt annak, hogy a lelkész, vagy segédlelkész, lelkészi szolgálatot végezhesen. Az idősebb lelkészek három évet, a fiatalabbak és a segédlelkészek két évet kaptak arra, hogy megtanuljanak szlovákul. A rendelkezés szerint a nagypapi vizsgára készülő segédlelkészek ezek után csak államnyelven teheték le ezt a vizsgájukat. Azokat a lelkészeket, akik nem teljesítik a rendelkezés feltételeit, a nyelvtanulási haladék lejárta után fegyelmi eljárással eltávolítják a református egyház szolgálatából – fogalmazott a szabályrendelet. A Szervező Bizottság két lelkészi és két világi tagból vizsgabizottságot hozott létre, amely bizottság előtt a lelkészeknek és segédlelkészeknek számot kellett adniuk a szlovák államnyelv határidőn belüli elsajátításáról.

A harmadik szabályrendelet a Szervező Bizottság az új egyházmegyék élére kinevezte azokat a megbízottakat, akik – bírván az államnyelvet – adminisztrátorként irányították az egyházmegyét. Megbízásuk – a rendelkezés szerint – csak ideiglenes volt. Így lett egyházmegyei adminisztrátor:

Rácz József addigi esperes az Ung-laborcvidéki szlovák egyházmegyében; Újlaky Sándor, bajánházi lelkész az Ungi magyar egyházmegyében; Pavel Horovčák, magyarizsépi lelképásztor a Felső-zempléni egyházmegyében;

Dobos Sándor, ladmóci lelkipásztor a Dél-zempléni magyar egyházmegyében;

Könyves István, petőszinyei lelkipásztor a Tárca-völgyi szlovák egyházmegyében;

Simon József, szesztai lelkipásztor az Abaúj-tornai magyar egyházmegyében – róla azonban kiderült, hogy nem tud szlovákul, s a megbízást nem is vállalta. Így lett helyette Batta Pál, szádélói lelkipásztor az egyházmegye megbízott adminisztrátora;

Lenkey Lajos, rimaszécsi lelkipásztor a Gömöri magyar egyházmegyében;

Szabó Béla pozsonyi lelkipásztor a Komáromi magyar egyházmegyében;

Szirmai János, nagysallói lelkipásztor a Barsi magyar egyházmegyében.

A negyedik szabályrendelet az istentiszteletek nyelvéről szólt. A Szervező Bizottság ezzel a rendelkezésével példátlan módon avatkozott bele a presbitériumok jogkörébe, s a gyülekezetek évszázados történelmi önrendelkezési jogát semmibe véve meghatározta, hogy a szlovák egyházmegyékhöz sorolt gyülekezetek mindegyikében, azonnal át kell térni a szlovák nyelv használatára minden istentiszteleten. Ennek értelmében az Ung-laborcvidéki szlovák egyházmegyében, Bajánházán minden második vasárnap szlovákul, Nagyszeretvén csak szlovákul, Pályinban csak szlovákul, Homonnán és Nagymihályban is csak szlovákul lehetett végezni az istentiszteleteket. A Felső-zempléni szlovák egyházmegyében Málcán, Gálszécsben, Kisazaron, Kolbásán, Magyarsason és Gercselyben kizárólag csak szlovákul, míg Lasztóc, Legenye és Hardicsa gyülekezeteiben, valamint Kolbása leányegyházában, Bistén minden második vasárnapon lehetett magyarul is istentiszteletet tartani. A Tárca-völgyi szlovák egyházmegyében: Petőszinyén csak szlovákul, Györkén minden 4. vasárnapon lehetett magyarul is, Magyarbődön minden 2. vasárnapon lehetett magyarul, Bárcán minden 3. vasárnapon lehetett magyarul, Garbócbogdányban minden 4. vasárnapon lehetett magyarul, Vajkócon csak szlovákul, Beszterben minden 3. vasárnapon lehetett magyarul, Abaújnádason minden 2. vasárnapon lehetett magyarul, Hernádcványban minden 4. vasárnapon lehetett magyarul, Kassán minden vasárnap szlovákul is és magyarul is, Nagyszaláncon minden 2. vasárnapon lehetett magyarul, Eszkároson csak szlovákul, Hernádszadányban minden 4. vasárnap lehetett magyarul, Eperjesen pedig minden 2. vasárnapon lehetett magyarul istentiszteletet tartani. A rendelkezés azt is kimondta, hogy azokat a lelkészeket, akik nem eszerint a rendelkezés szerint járnak el, vagy azonnal áthelyezik magyar gyülekezetbe, vagy nyugdíjazzák. S egy érdekes

szabályt fogalmaz meg a rendelkezés 3. paragrafusa: azokat az egyháztagokat, akik ellenállnak ennek a rendelkezésnek, vagy bojkottálják a szlovák istentiszteleteket, az állam ellenségének tekintik.

A Szervező Bizottság 1945. júniusi tárgyalásának jegyzőkönyvében, a 6. pontban, két elgondolkodtató mondatot találunk: *Mit lehet majd tenni azokkal a gyülekezetekkel, amelyekből a magyar hívek áttelepülnek?* Ezzel a kérdéssel a Szervező Bizottság előzetesen még nem foglalkozik, mert ez még nem időszzerű. Vagyis a jegyzőkönyv tanúsága szerint a szlovák református vezetők, 1945. június 13-án (alig 5 héttel a háború befejezését követően) több, mint sejtés alapján hozták szóba tárgyalásukon a kitelepítés és áttelepülés kérdését. Az egyházi vagyonnal kapcsolatban a Szervező Bizottság megállapította, hogy a magyar nemzetiségű hívek is az egy egységes és oszthatatlan Szlovákiai Református Egyházhoz tartoztak és minden gyülekezet vagyona az egyetemes református egyház kezelése alá tartozik, és senki másnak nincs hatásköre arra, hogy ezt a vagyont a gondozásába vegye és még kevésbé arra, hogy kisajátítsa.

A Szervező Bizottságnak ebben a megváltozott helyzetben, szembeülnie kellett saját legitimitásának kérdésével is. Szlovák lelkészek egy csoportja rezolúciót fogalmazott meg, amelyre a Szervező Bizottságnak választ kellett adnia. 1945. június 15-én, Kassán, a Szervező Bizottság tanácskozásán, a jelenlévők: Ján Tomašula lelkészi elnök, Könyves István, Pánthy Béla, Kozár Sándor jegyző, a szlovák lelkészek rezolúciójára válaszolva – Pánthy Béla javaslatára – úgy válaszolt, hogy a Szervező Bizottságot a gyülekezetek választották meg, így csak a gyülekezetek mondhatják ki annak megszűnését is.

Ugyanezen a kassai ülésen jóváhagyták szlovák énekeskönyv kották nélküli változatának kinyomtatását is.

A Szervező Bizottság általános gyűjtést hirdetett azokban az egyházközsegekben, amelyek nem szenvedtek el háborús károkat. A gyűjtéssel a háborús károkat szenvedett gyülekezeteket kellett támogatni.

Határozatot hozott az istentiszteletek liturgiájáról is az alábbiak szerint: ajánlotta a szlovák gyülekezeteknek, hogy lehetőség szerint az alábbi liturgiát vezessék be az istentiszteleteken:

1. Gyülekező ének
2. Fennálló ének
3. Igeolvasás
4. Közének
5. Fohász és imádság – Miatyánk nélkül



6. Textus
7. Igehirdetés előtti ének, vagy énekkar éneke
8. Igehirdetés
9. Imádság a Miatyánkkal
10. Áldás
11. Adakozásra való felhívás és hirdetések
12. Ének
13. Csendes imádság
14. Záróének

Foglalkozott a büntetlenül letartóztatott református lelkészek ügyében való közbenjárás kérdésével is. A közbenjárással az Szervező Bizottság nevében Könyves Istvánt bízták meg.

Időközben Kassára költözött Ján Tomašula, aki 1945-ben, rövid ideig, állami közhivatalt is ellátott. Május 1-e és augusztus 8-a között, az Iskolaügyi és Népművelői Szlovák Nemzeti Megbízotti Hivatal kassai irodájában dolgozott, mint egyházügyi előadó. Az ő hatáskörébe tartozott az evangélikus, a református és a pravoszláv egyház ügye.

1945. augusztus 23-án, Kassán rendkívüli ülést tartott a Szervező Bizottság. Jelen voltak: Ján Tomašula, lelkészi elnök, Dr. Ludovit Halaša, világi elnökhelyettes, Pavol Horovčák, magyarizségi lelkész, Ján Čontofalský, lasztoméri lelkész, Štefan Turnský pályini lelkész képviselőjében, Andrej Maťašík, lucskai lelkész, Rác József esperes képviselőjében, Juraj Jenčík, az Ung-laborcvidéki egyházmegye tanácsbírája, Michal Tomáš pénzügyi biztos képviselőjében, Jozef Matta, az Ondava-zempléni egyházmegye gondnoka, Ozorovszky Béla képviselőjében. Ez a jelenlét már egy új összetételű testületet mutat fel előttünk. Az elnök egy javaslatot terjesztett elő: kérte, hogy a Szervező Bizottság határozatával összhangban, javítsák ki a magyar nemzetiségű hívek képviselőinek arányát a paritás elve szerint 3: arányban. Ez megtörtént. A Szervező Bizottság azonban úgy határozott, hogy ez az arány csak a Szervező Bizottság tagjaira vonatkozzon, vagyis az elnökségben nem kell ezt az arányt megtartani.

Ezen a nyári gyűlésen fontos döntések születtek. Beszéltek például a magyar lelkészek és lelkészözvegyek kongruájáról és nyugdíjáról. A törvények állampolgársághoz kötötték ezeknek a juttatásoknak a kifizetését. A Beneš dekrétumok között viszont volt egy olyan, ami a magyarokat megfosztotta az állampolgárságuktól. Ján Čontofalský javasolta, hogy – mivel csak azoknak folyósítható a kongrua és a nyugdíj, akik csehszlovák állampolgárok – a Szervező Bizottság lehetőségeihez mérten segítse az

állampolgárság megszerzésében azokat a magyar és német nemzetiségű lelkészeket és özvegyeket, akik politikailag nem exponálták magukat.

Szó volt a lelkészképzésről is. Javaslatként fogalmazódott meg, hogy akik már megkezdték tanulmányaikat Magyarországon, azok lépjenek át inkább Prágába, a Husz fakultásra. A Pozsonyban tanuló teológusok, fejezzék be tanulmányaikat a pozsonyi evangélikus teológián, azzal a kitéttel, hogy akik a második év végén leteszik az alapvizsgát, utána a harmadik évet, de legalább egy szemesztert a prágai Husz fakultáson kell, hogy tanuljanak. Ezt azzal indokolták, hogy egyházunknak nem volt oktatója a pozsonyi evangélikus teológián, aki külön foglalkozott volna a református diákokkal.

Ezen a gyűlésen hangzott el az is, hogy a gyülekezetek vagyona „de iure” és „de facto” az egyetemes egyház tulajdona, amelyik a helyi gyülekezet révén kezeli ezt a vagyont. Ha megszűnik a gyülekezet, akkor a vagyonáról az egyetemes egyház rendelkezik. A Szervező Bizottság ugyanis tartott attól, hogy a kitelepítések miatt elnéptelenedő magyar gyülekezetek vagyonára ráteszi a kezét az evangélikus egyház.

S még két érdekes napirendi pont erről az ülésről. Az egyik, hogy Andrej Maťašík azt javasolta, hogy a Szervező Bizottság revideálja az eddigi összes rendelkezését, a jegyzőkönyveket is, amelyek a felszabadulás óta készültek. Az indokokat nem tartalmazza a jegyzőkönyv, de azt igen, hogy a javaslatot elfogadták. A másik, hogy ezen az 1945. augusztusi tanácskozáson, már nagyon keresték Stunda István miniszteri tanácsost. Ekkor még nem tudták az egyház vezetői, hogy Štundát 1945 februárjában a náci pártiak letartóztatták, elvitték a mauthauseni koncentrációs táborba, ahol '45 áprilisában meghalt.

### A hontalanság évei

A jogfosztottság előszeleként, 1944. szeptember 6-án, a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletet fogadott el, hogy a Szlovákiában megszüntet minden magyar és német iskolát, amely 1938. október 6-ig létesítettek, s egyidejűleg megtiltotta, hogy az egyházak – amelyeket az állam elismert – magyar, ill. német nyelven tartsák istentiszteleteiket ott, ahol azokat a jelzett dátum előtt vezették be. A Kassai Kormányprogram mindezt meg is valósította. Ennek értelmében közel 800 magyar iskolát zártak be és több mint 100 ezer magyar diák nem tanulhatott az anyanyelvén.

1945. április 5-én, a szlovák kormány nyilvánosságra hozza programját, a Kassai Kormányprogramot, amely 1945 márciusában, Moszkvában

készült. Ez a dokumentum volt a közös nevező a moszkvai kommunista emigráció és az Edvard Beneš köré csoportosuló nyugati körök között. A kormányprogram VIII. fejezete a kollektív bűnösség elvét alkalmazza minden magyar és német emberre, kivéve azokat, akik aktív antifasiszta ellenállók (a gyakorlatban: partizánok) voltak és kilátásba helyezi a teljes német és magyar lakosság csehszlovák állampolgárságtól való megfosztását. Háborús bűnösnek bélyegezték és kiutasították mindazokat, akik az 1938. november előtti Magyarország területéről költöztek csehszlovák területekre. A magyarokat és a németeket kizárták az államigazgatásból: nem viselhettek állami tisztséget, nem állhattak állami alkalmazásban, nem lehettek tagjai a megalakuló nemzeti bizottságoknak és megvonták szavazati jogukat. A kormányprogram rendelkezett arról is, hogy az ilyen „háborús bűnösök” vagyonát konfiskálni kell. A földreform alapelve az volt, hogy amit a magyaroktól és németektől elvettek, azt csehek, szlovákok és ukránok között kell szétosztani.

A Kassai Kormányprogram biztosította a táptalajt a további jogfosztó intézkedések és rendelkezések meghozatalára, amelyeket – általánosítva – beneši dekrétumoknak nevezünk. Az elnöki rendeletek közül több mint 80 rendelkezés érintette a magyar vagy német kisebbséget. Ezek a rendelkezések felerősítették a magyar- és németellenes nacionalista hangokat és indulatokat is. Az első magyarellenés intézkedések egyike az ún. pozsonyi akció volt. 1945. május 5-én a Pozsonyban élő magyarok lakásaiba szlovák katonák törtek be. Csupán fél órát adtak a csomagolásra. A magyar lakosság 90 százalékát áthajtották a Duna-hídon Ligetfaluba, ahol hozzávetőleg 20 ezer magyar embert internáló táborba helyeztek el, embertelen körülmények között. Az akkori pozsonyi belügyi megbízott, a későbbi szocialista kor államfője és pártfőtitkára, Gustav Husák volt, aki nem vette át a pozsonyi magyarok írásbeli tiltakozását, s küldöttségüket sem fogadta.

1945 és 1948 között, a Beneš-dekrétumok a magyar református gyülekezeteket elevenében érintették a magyar hívek deportálásával, kitelepítésével, a lakosságcserevel és a református egyház háborús bűnössé bélyegzésével. A magyar emberek szülőföldjükről való eltávolítása a deportálásokkal kezdődött.

### A reszlovakizációról

A csehszlovák állam egy ördögi tervet eszelt ki arra, hogy hogyan szabaduljon meg a magyaroktól. Ez volt a reszlovakizáció. Felkínálták a jogfosztott magyaroknak, hogy vallják magukat szlováknak (lássák be, hogy ők

igazából elmagyarosodott szlovákok), térjenek vissza a szlovák nemzet kebelére. Aki így tesz, az újra „szlovák lesz”, s ha már szlovák, akkor nem vonatkozik rá a jogfosztó Beneš-dekrétumok egyetlen passzusa sem. Igaz, magyar iskolát sem kérhet a gyerekeinek... Ez a lelket megtörő, nemzeti tartásban megnyomorító terv bevált: 423 ezer megfélemlített magyar, adta be a reszlovakizációs kérvényét, és a hatóságok 327 ezret nyilvánítottak közülük szlováknak.

### Deportálás Csehországba

Beneš elnök 27. számú – 1945. június 17-én kelt – dekrétuma alapján, megalakult Prágában az ún. telepítési hivatal. Ez a belügyi szerv vette át a magyarok Csehországba való deportálásának intézését és végrehajtását. A „kezdeményezés” romeltakarítással indult. A magyar nemzetiségű lakoságból a 14-60 év közötti férfiakat közmunkára mozgósították 1945 tavaszán. A „program” keleten indult és néhány hónap múlva egy másik elnöki dekrétum adta meg a jogalapját. Az 1945. szeptember 19-én kelt 71. számú rendelet kimondta, hogy az állampolgárságtól megfosztott németek és magyarok csehországi közmunkára kötelezhetőek. Benešék ezzel a lépéssel szerették volna Magyarországot rákényszeríteni arra, hogy „vegye át” a Csehszlovákia területén élő magyarokat. 1945-ben kb. 12.000 embert vittek el Csehországba. 1946 első félévében már önkéntes toborzás is zajlott csehországi munkára, de 1.932 magyart azért mégiscsak erőszakkal vittek el. Majd 1946-47 fordulóján, telén, volt a legnagyobb horderejű csehországi deportálás: 44.129 magyar embert – egész családokat – vittek el karhatalmi kísérettel a fűtetlen vagonokban.

### A lakosságcsere-egyezmény

Magyarország, amíg tudott, hátrált ez elől a gondolat elől. Végül – éppen a deportálásnak köszönhetően – Budapest beadta a derekát és 1946. február 27-én a két ország aláírta a lakosságcsere-egyezményt. Előzetes becslések szerint 75.000 embert terveztek „kicserélni”, de a csehszlovák vezetés úgy gondolta, hogy 400.000 magyartól, de legalább a felétől meg tud majd szabadulni. A végrehajtást továbbra is halogatta a magyar fél, ezért Csehszlovákia, 1947 áprilisában, megkezdte a magyarok egyoldalú áttelepítését Magyarországra.

A lakosságcsere-egyezmény aláírása után fél évvel, készen volt a kitelepítésre kijelölt magyarok listája, amin 105.047 név volt, közte minden magyar nemzetiségű katolikus pap és református, evangélikus lelkipásztor

is. Összesen 275 magyar papot és lelkészt (126 római katolikust, 93 reformátust, 1 evangélikust, 1 baptistát és 38 meg nem jelölt felekezeti egyházi embert) kívánt kitelepíteni a csehszlovák államhatalom. Sokakat már 1945-ben, vagyis még a kétoldalú egyezmény aláírása előtt sikerült is elűldözni szolgálati helyéről. A kitelepítések során a református lelképásztorok közvetlenül kérték a Magyarországi Református Egyház Konventjét, hogy hasson oda, hogy azokból a felvidéki gyülekezetekből, ahonnan az egyházközség 60 %-át kitelepítették, automatikusan menjen velük a felvidéki lelkészük is, és próbálják meg a gyülekezet tagjait Magyarországon úgy elhelyezni, hogy lehetőség szerint egyben maradjon a közösség. A Magyarországra került reformátusokról az ottani egyház próbált gondoskodni, és úgy alakítani a sorsukat, hogy olyan helyre kerüljenek, ahol van református gyülekezet.

### A lakosságcsere hatása a református egyházra

Ez az etnikai tisztogatás, elevenében érintette a református egyházunkat. Gyülekezetek tizedelődtek, sőt feleződtek meg. Számos településen a református egyházközség felét kitelepítették.

Nem tudjuk pontosan, hogy hány egyháztagot veszítettünk el ezekben az években. A rendelkezésre álló számadatokból azonban világos, hogy a református egyház tagjai jóval nagyobb arányban lettek áldozataivá a csehszlovák nemzetállami törekvéseknek, mint más felekezetek tagjai. Statisztikailag minden negyedik felvidéki magyar ember, aki a hontalanság éveiben kénytelen volt elhagyni a szülőföldjét, református volt.

Összegyházi viszonylatban tudjuk, hogy 196 felvidéki településről kerültek Magyarországra magyar reformátusok a lakosságcsere keretében. Ők Magyarország 225 polgári településére szóródtak szét.

### A Szervező Bizottság vége

Ennek a helyzetnek az 1948. februári kommunista hatalomátvétel vetett véget. Az ugye mégsem lett volna szalonképes dolog, hogy a Csehszlovák Szocialista Köztársaság és a Magyar Népköztársaság – két testvéri kommunista ország – továbbra is nemzetiségi kérdéseken civódjon, amikor a kommunista eszme szerint nincs magyar vagy szlovák, csak kizsákmányoló burzsuj és igazságszolgáltatásra jogosult kizsákmányolt...

A Szervező Bizottság még három évig vezette a református egyházat, de ez a három év a testület fokozatos társadalmi és egyházon belüli elszigetelődéséhez vezetett. A kommunista államvezetés, 1948 után, Ján

Tomašulákban egyre inkább „burzsoá csökevényt” látott és szépen lassan „elmúlt” mögülük a politikai hátszél.

1949-ben megjelent az egyházakról szóló törvény, ami már nem biztosított állampolitikai támaszt a Szervező Bizottságnak.

1951-ben összeülhetett a református egyház zsinata és itt döntések születtek, amelyek meghatározták, hogy a Szervező Bizottság időszakából hogyan térhet vissza az egyház a református egyházi közigazgatás törvényes rendjére. A zsinat új vezetőket választott, ám a lelkészi első ember továbbra is Tomašula maradt. Helyettesévé Varga Imre rimaszombati lelképásztort választotta a Zsinat. És kimondták azt is, hogy a református egyház visszaállt a zsinati rendszerre, vagyis a Szervező Bizottság időszaka véget ért, és maga a Szervező Bizottság 1951. augusztus 6-án – a Zsinat döntése nyomán – megszűnt. Csakhogy ez nem így történt a valóságban. A Szervező Bizottság – pontosabban annak vezetősége a Szervező Bizottság nevében – továbbra is eljár az egyház ügyeiben. Ez oda vezetett, hogy 1952-ben a Szervező Bizottság „nagy emberei” lemondtak a zsinatban betöltött tisztségükről. Ezután indult ellenük egy egyházi fegyelmi eljárás. Ján Tomašula ellen 14 vádpont fogalmazódott meg, négyben felmentették, tízben vétkesnek találták. Vojtech Ozorovský ellen 12 pontban emeltek vádat, öt alól felmentették és hét pontban kimondták a bűnösségét. Az egyházi bírósági döntés után, mindketten visszavonultak az egyházi közéletől.



Buza Zsolt, Csoma László

## Az 1951. évi pozsonyi zsinat, az egyház újjászervezése

### Pozsonyi zsinat és az új egyházstruktúra + egyház és a szocialista állam kapcsolatai

A (Cseh)Szlovákiai Református Egyetemes Egyház Szervező Bizottsága 1945. március 15-én bejelentette, hogy a Csehszlovákiához csatolt gyülekezetek vezetői vegyék tudomásul, hogy a református gyülekezetek közigazgatása a Szervező Bizottság kezében marad, amely az első szlovák állam (1939-1945) területén élő reformátusságot is igazgatta. Ez az egyházi szerv a „fölszabadított” szlovák nemzet és az itt élő magyar nemzet rész szolgálataiba ajánlotta magát. A Szervező Bizottság önmagát ideiglenes szervként határozta meg és székhelye Kassán, a Janko Král' tér 11-es szám alatt volt. Elnöksége, egyházigazgatás szempontjából a Csehszlovák Köztársaság területén érvénytelenítette az 1939. évi magyar egyházi törvényeket és hatályba helyezte a régi 1904. és 1907. évi egyházi törvényeket. A gyülekezeteknek kiküldött kérdőívek alapján a közösségek – amelynek 90 %-a magyar liturgiai nyelvet használt – arra a kérdésre, hogy a lelkész és a presbitérium elfogadja-e a Szervező Bizottságot ideiglenes vezető szervként a következő kiegészítő választ adták: „A Szervező Bizottságot ideiglenesen legmagasabb egyházi szervnek ismerjük el a Szervező Bizottság 1945. július 25-i kassai határozata értelmében, mindaddig amíg a Szervező Bizottságon belül a Csehszlovák Köztársasághoz csatolt minden gyülekezet nem lesz képviselve”.

A Szervező Bizottság 1946 decemberére és 1947 januárjára tűzte ki, majd bonyolította le az egyetemes tisztújító választásokat. Az eredményeket összesítette, és az 1947. március 20-án, Kassán megtartott ülésen azokat kihirdette. A lelkési gárda szinte változatlan maradt és csak a szlovák ajkú közösségeket képviseltette: Ján Tomašula, elnök; Andrej Maťašík, elnökhelyettes; Štefan Turnský, jegyző; Ján Čontofalský, pénztáros; Pavol Horovčák, Pavol Batta, Ján Sirmay, Dezider Nyitrai, Vojtech László. A világi képviselők sora jelentősen kibővült: Vojtech Ozorovský, Dr. Ludovít Halaša, Juraj Jenčík, Ján Barlog, Michal Tomáš, Jozef Matta, Andrej Šikra és Ján Jenčo. Ján Pešek meg is jegyezte, hogy a Szervező Bizottság provizóriumuma éppen 1947 elejéig tarthatott volna, azonban a megválasztott tisztségeket nem tölthették be magyar nemzetiségű lelképásztorok és laikusok.

Mi volt az oka annak, hogy a magyar nemzetiségű lelkési és világi képviselők ki lettek rostálva? A hontalanság éveiben elveszítették a csehszlovák állampolgárságot, éppen ezért az általános tisztújítás eredményeit a Szervező Bizottság érvénytelenítette. A nyugtalanság már olyan méreteket öltött, hogy nem lehetett tovább fenntartani a szlovák kisebbségi vezetést. Éppen ezért a Szervező Bizottság Elnöksége, 1949. március 17-én, majd 1949. július 15-én tárgyalt az újbóli választásokról. Elkészítette a reformatori zsinat-presbiteri elv alapján az egyházmegyékre lebontott kulcsot, amelyben a lelkési és a világi képviselő is biztosítva lesz:

|    | Egyházmegye   | Rendes lelkési tagok / póttagok száma | Rendes világi tagok / póttagok száma |
|----|---------------|---------------------------------------|--------------------------------------|
| 1. | Komáromi      | 4 / 2                                 | 4 / 2                                |
| 2. | Barsi         | 2 / 1                                 | 2 / 1                                |
| 3. | Gömöri        | 3 / 1                                 | 3 / 1                                |
| 4. | Alsózempléni  | 1 / 1                                 | 1 / 1                                |
| 5. | Felsőzempléni | 1 / 1                                 | 1 / 1                                |
| 6. | Tárcai        | 1 / 1                                 | 1 / 1                                |
| 7. | Abaúji        | 1 / 1                                 | 1 / 1                                |
| 8. | Ungi          | 1 / 1                                 | 1 / 1                                |
| 9. | Ung-Laborci   | 1 / 1                                 | 1 / 1                                |

A választásoknak újból a választhatóság kritériumai szabtak gátat, mivel a Szervező Bizottság Elnökségének döntése értelmében, csak az volt választható, aki betöltötte 24. életévét, valamint csehszlovák állampolgársággal, gimnáziumi vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezett. 1949 tavaszán a szlovák kisebbségi vezetés megjelent a komáromi lelkészkonferencián, ahol jelképesen megválasztották az első magyar nemzetiségű szervezőbizottsági tagot: Böszörményi Lászlót. 1949. március 17-én a Szervező Bizottság vezetősége arról határozott, hogy egy Előkészítő Zsinati Bizottságot állítanak fel, amelynek fő feladata az új keretalkotmány kidolgozása lesz. A keretalkotmány kidolgozásával Czegléd Pál, lévai lelkész bízta meg. Ez a terv elkészült, amit szlovák nyelvre az Abaújszinaról származó Dr. Ficzer Pál fordított le. A keretalkotmány alapját az 1907-es magyarországi egyházi törvények képezték. 1949. december 14-15-e között ülésezett az Előkészítő Zsinati Bizottság, amely teljesen kivesézte Czegléd Pál egyházalkotmány-tervezetét, majd jóváhagyta, hogy a keretalkotmány

szövegét minden gyülekezet megkapja, és építő hozzászólásokkal véleményezze. 1950 elején már Andrej Mafašik az új alkotmánnyal kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy a provizórium időszakának vége. Új egyházi struktúra és új egyházi vezetés jön létre, amelynek késleltetése a református egyháznak nagy károkat okoz. 1950. december 28-29. között Ótátrafüreden egyeztetettek a Szervező Bizottság tagjai, valamint a megválasztott zsinati honatyák csoportja az Alkotmányozó Zsinat megtartásáról az Egyházügyi Hivatal vezetője, Dr. Holdoš beleegyezésével.

Akkor még a Sztálin téren található pozsonyi református templom adott otthont az 1951. augusztus 3-4. között tartott „Alkotmányozó” Zsinatnak, amelyre a 106. zsoltár 1. versével ellátott meghívót a Szervező Bizottság, valamint a Református Egyház Zsinatelőkészítő Bizottsága nevében küldték ki a zsinati atyáknak és a meghívott vendégeknek.

A Pozsonyban tartandó két napos Zsinat kétnyelvű napirendje szerint 1951. augusztus 3-án délután 15.00 órakor kezdődött az ülés, istentisztelettel. Ezen először Ján Tomašula, a Tárcavölgyi egyházmegye esperese szlovákul, majd Vágó Ede, a Komáromi egyházmegye esperese magyarul imádkozott és olvasott igét a Bibliából. Az igehirdetés szolgálatát szlovák nyelven Ján Čontofalský, magyar nyelven Varga Imre, a Mt 18,20 alapján végezték. A szlovák nyelvű igehirdetés az egyház szolgálatáról szólt, aminek gyökere Isten hűségében rejlik, mert csak így juthat előbbre az evangéliumnak való engedelmesség és a hitben járás. A magyar nyelvű igehirdetés az egyház lényegét tárta fel, mert Krisztus csak abban a gyülekezetben jelenik meg, ahol az Ő nevében jönnek össze. Csak ott van egyház, ahol közepén az Úr Jézus van.

A Zsinat I. plenáris ülését a korelnökök nyitották meg, magyar nyelven Újlaki Sándor, ungi esperes, szlovák nyelven Boros Zoltán, világi képviselő. Az ungi esperes a következőket mondta: *„Hálás szívvel ismerjük el, hogy sokat köszönhetünk a népi demokráciának, azonban legyen szabad kifejezést adni abbéli meggyőződésnek is, hogy népi demokráciánk is sokat köszönhet a reformációnak! Hiszen ez volt a minden embert testvérnek tekintő, mindenkit egyenlő joggal felruházni óhajtó krisztusi eszményeken alapuló demokráciáért folytatott harcnak zászlóbontója, s mind máig meg nem hátráló harcosa! Ezért szakadt rá az inkvizíció borzalma, gályarabság, máglya, verpad, és börtön mártírriuma: Mindent a néppel és a népért! [...] Tisztelettel és szeretettel üdvözlöm a Zsinatunk alkotó tagjait, úgyszintén kedves vendégeinket, és törvényhozó zsinatunkat az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében megnyitom!”* Ezen a zsinaton 30

lelkészi és világi tisztségviselő vett részt, akik a pozsonyi Carlton Szállóban voltak elszállásolva és ott együtt étkeztek.

A Zsinat háznagya nt. Végh Kálmán volt.

A Komáromi egyházmegye részéről 4 lelkészi képviselő: Vágó Ede, Galambos Zoltán, Tóth Kálmán és Végh Kálmán, 4 világi képviselő volt: Dr. Soós Imre, Dr. Kovács Károly, Nagy Nándor és Kovács Alajos.

A Barsi egyházmegye részéről 2 lelkészi: Ján Sirmai, Czegléd Pál és 2 világi képviselő volt: Gaálffy István és Rácz Lajos.

A Gömöri egyházmegyéből 6 képviselő, 3 lelkészi: Lenkey Lajos, Varga Imre, Konkoly Thege István, és 3 világi: Boross Zoltán, Tariska Lajos és Urbán Dezső.

Az Abaúj-tornai egyházmegyéből 1 lelkészi: Meskó Dezső és 1 világi képviselő: Dr. Csáji Bertalan.

Az Alsó-zempléni egyházmegyéből 1 lelkészi: Dobos Sándor és 1 világi képviselő: Dr. Győri László.

A Felső-zempléni egyházmegyéből 1 lelkészi: Pavol Horovčák és 1 világi képviselő: Jozef Matta.

A Tárcavölgyi egyházmegyéből 1 lelkészi: Štefan Könyves és 1 világi képviselő: Juraj Jenčík.

Az Ungi egyházmegyéből 1 lelkészi: Újlaki Sándor és 1 világi képviselő: Dr. Sutka László.

Az Ung-laborci egyházmegye részéről 1 lelkészi: Ján Čontofalský és 1 világi képviselő: Ján Jenčo.

A Szervező Bizottságot Ján Tomašula, lelkész-elnök és Vojtech Ozorovský, világi főtisztségviselő képviselte. A jegyzők és hitelesítők megválasztása után következett a Zsinati Elnökség megválasztása. A Zsinati Elnökség megválasztott tagjai: Ján Tomašula, lelkészi elnök; Vojtech Ozorovský, világi elnök; Varga Imre, I. lelkészi alelnök; Dr. Soós Imre, I. világi alelnök; Vágó Ede, II. lelkészi alelnök; és Dr. Csáji Bertalan, II. világi alelnök lettek. A Zsinati Elnökség külső tagja volt Andrej Mafašik, egyetemes titkár. A Zsinat korelnökei kivették az esküt a megválasztott tisztségviselőktől és szlovák nyelven Ján Tomašula, magyar nyelven Vojtech Ozorovský köszöntötte a közösséget. Az állami megbízottak részéről Dr. Vašečka Félix az egyházügyi hivatal igazgatója és Štefan Gažík a kommunista párt Központi Bizottságának póttagja köszöntötte az új egyházi tisztkart. A testvéregyházak képviselői is Isten áldását kérték az új tisztségviselőkre, név szerint Andrej Žiak, a Szlovákiai Ágostai Hitvallású Egyház főfelügyelője, Bohuslav Burián, a Cseh-Testvér Evangéliumi

Egyház esperese, Dr. Ján Beblavý, a pozsonyi Evangélikus Teológiai Fakultás dékánja, valamint a pozsonyi református gyülekezet képviselőjében szlovák nyelven Štefan Turnský, lelkész és magyar nyelven Kovács Alajos, főgondnok. A jelenlévők nevében a Zsinat lelkészi és világi képviselői Klement Gottwald, köztársasági elnöknek üdvözlő táviratot küldtek.

A Zsinat második ülése 1951. augusztus 4-én reggel, Galambos Zoltán, komáromi lelkész magyar nyelvű és Pavol Horovčák magyarizségi lelkész szlovák nyelvű bibliaolvasásával és imádságával kezdődött. Ezután megalakultak a Törvényelőkészítő- (elnöke: Czegléd Pál), a Teológiai és Missziói- (elnöke: Galambos Zoltán), az Énekeskönyvügyi- (elnöke: Meskó Dezső) és a Gazdasági és Pénzügyi (Vágó Ede) bizottságok és azok elvonultak a keret-törvény áttanulmányozására. A délutáni, harmadik teljes ülésen Dr. Kovács Károly felolvasta az alkotmánytervezetet szlovák nyelven, majd annak téziseit jogfilozófiai és jogtörténeti szempontból vizsgálta. A magyar nyelvű szövegezést Tariska Lajos olvasta fel, majd Czegléd Pál ismertette a történelmi visszatekintést, visszanyúlva egészen az 1567-es Debrecen-Egervölgyi Hitvalláshoz, ismertette az 1791. évi XXVI. törvény-cikket, valamint az 1891. évi I. budapesti, majd az 1904-1907. évi II. budapesti zsinat határozatait. Az 1923-es lévai zsinat és az 1928-as pozsonyi zsinat, Czegléd Pál szerint nem hoztak előrelépést az egyház és állam viszonyában, majd kifejtette: „A holnap egyháza a missziói egyház, amelynek egyetlen fundamentuma az Isten kegyelmére épülő hit bizonyossága, építő hatalma pedig a keresztyén szeretet”.

A zsinat fő feladata az állam és az egyház közötti új viszony meghatározása volt. A zsinati atyák az elfogadott keretalkotmány tíz fejezetből álló passzusait az elnök javaslatára közfelkiáltással elfogadták. A bevezető szakaszban a Szlovén Református Egyház önmeghatározása található, amely szerint Jézus Krisztus Egyháza, és magába foglalja a Csehszlovákia területén élő összes református gyülekezetet. A református egyház a Szentírás alapján alapuló egyház, és két történelmi hitvallásra: a Heidelbergi Kátéra és a II. Helvét Hitvallásra támaszkodik. Az egyház értékeltét a „népi demokratikus” berendezkedés határozza meg.

A II. fejezet tartalmazta az egyháztagok jogait, kötelességeit, és az egyháztagok választhatóságának kritériumait.

A III. fejezettől az egyház szervezetét találjuk, az alulról építkező egyház jogait és kötelességeit mutatta be. Az egyházközségek, az egyházmegyék és az Egyetemes Egyház szerveit és hatásköreit vázolta fel.

A VII. fejezet a lelkészi és lelkigondozói szolgálatot vetette papírra.

A VIII. fejezet az egyházi bíraskodás alapvető szintjeit közölte.

A IX. fejezet az egyházi vagyon pontos leiratát tartalmazta.

A X. fejezetben általános záró rendelkezések kerültek.

1951. augusztus 6-tól a református egyházat a Szlovákiai Református Egyetemes Egyház Zsinati Elnöksége kormányozta, kezében az új egyházalkotmánnyal. A Zsinat törvényhozó szervként, a Zsinati Tanács egyház-igazgatási szerveként és a Zsinati Elnökség pedig képviselői szervként funkcionált. Ezt az alkotmányt a Szlovákiai Egyházügyi Hivatal 1951. október 22-án 2288/1951. számú átiratával hagyta jóvá. A Református Egyház Zsinati Elnöksége 1951. november 6-án kihirdette saját hivatalos közlönyében, a Kálvinista Szemlében. A Zsinat emellett döntött a szlovák nyelvű énekeskönyv kiadásáról.

Érdekességként jelezzük, hogy a Pozsonyi Református Egyházközség költségei, a zsinat ideje alatt 9.260 Kčs-ra rúgtak, ami magába foglalta az állami zászló bérlését és a dekorációs anyagot 1.734 Kčs-ért. Továbbá az udvar teljes körű takarítását és a szemét elhordást 2.000 Kčs-ért, a zsinati atyák és vendégek számára 16 liter bor vásárlását 3.232 Kčs-ért, a jegyre vásárolt élelmiszert 929 Kčs ellenértékben, s az orgonista díját 500 Kčs-ért. Virágokat vettek még a templomba és a gyülekezeti termekbe 600 koronaért, 50 üveg frissítőt 165 Kčs-ért és irodapapírt 100 korona értékben.

1952. augusztus 20-án, a Zsinati Tanács lévai ülésen Dr. Kovács Károly ismertette a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház új közigazgatási tervezetét, amely megfelelt az állami kerületek beosztásának:

| S. sz. | Egyházmegye     | Területi meghatározása                                    | Egyházmegyei tanácsstagok / tanácsbírák száma | Zsinati képviselők száma |
|--------|-----------------|---|---|--------------------------|
| 1.     | Pozsonyi        | Pozsonyi és Zsolnai Kerület, Cseh- és Morvaország         | 4 / 8   | 4                        |
| 2.     | Dél-Nyitrai     | Komárom, Ógyalla, Érsekújvár, Párkány járások             | 4 / 8   | 4                        |
| 3.     | Észak-Nyitrai   | Nyitra, Verebély, Nagysurány, Léva, Zselíz és más járások | 4 / 8   | 4                        |
| 4.     | Besztercebányai | Besztercebányai Kerület                                   | 6 / 12  | 6                        |



| S. sz. | Egyházmegye   | Területi meghatározása                            | Egyházmegyei tanácstagok / tanácsbírák száma | Zsinati képviselők száma |
|--------|---------------|---|--|--------------------------|
| 5.     | Nyugat-Kassai | Nagyőrce, Rozsnyó, Szepsi, Kassa és más járások   | 4 / 8  | 4                        |
| 6.     | Kelet-Kassai  | Gálszécs, Tőketerebes, Királyhelmecc járások      | 6 / 12                                       | 6                        |
| 7.     | Eperjesi      | Nagykapos, Nagymihály járások és Eperjesi Kerület | 4 / 8  | 4                        |

Czeplédy Pál, mint az Előkészítő Bizottság elnöke, javaslatot tett, hogy a Zsinati Elnökség alakítson egy háromtagú bizottságot, amely megszervezné az új egyházmegyéket. A Zsinati Tanács a Zsinat felé ajánlotta Varga Imre, Vágó Ede és Juraj Gazdovič személyét. A Zsinati Tanács tagjai 1952. augusztus 20-án elfogadták az új egyházmegyei beosztásról szóló határozatot. A történelmi nevek elhagyásával, új neveket kaptak az új egyházmegyék. Varga Imre, egyetemes esperes-helyettes azzal indokolta a névváltoztatást, hogy az állami vezetés a korábbi megnevezéseket „feudális maradványoknak” tekintette. Így a meglévő 9 egyházmegye (6 magyar, 3 szlovák) helyett hét vegyes nyelvű egyházmegye jött létre: a Pozsonyi, a Dél-nyitrai, az Észak-nyitrai, a Besztercebányai, a Nyugat-kassai, a Kelet-kassai és az Eperjesi egyházmegyék. Ezzel elkezdődött a teljes körű centralizáció, amely már nem alulról fölfelé, hanem felülről lefelé igazgatta a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat.

A Csehszlovák Nemzetgyűlés 1949. október 14-én elfogadott két egyházi törvényt. A 217/1949-es törvény létrehozta az Egyházügyi Hivatalt, amely az egyházak feletti állami szervként működött. Rendelkezett az egyházak és vallási közösségek ügyei, rendjei, szervei, alapdokumentumai, templomai, alapítványai, kolostorai és azok gazdasági és pénzügyi értékei felett. Védelmébe vette az egyházi műemlékeket. Intézkedett az egyházak és vallási közösségek költségvetési, kölcsöni, tervezeti ügyek dolgában, valamint a lelkipásztorok, vallástanárok, tanárok, hittudományi karok, szemináriumok alkalmazottai személyes és fizetési

dolgában. Kiegészítette a vallásoktatás tanterveit, gondoskodott segédanyagokról, tankönyvekről és főfelügyelőséget vállalt minden egyházi oktatási intézmény felett az Iskolaügyi Minisztérium beleegyezésével. Részt vállalt egyházi és vallásos folyóiratok, publikációk szakmai elbírálásában, egyházi hivatalos újságot bocsátott ki a lelkipásztorok számára, és információközlő szervként funkcionált az egyházak felé. Intézte az egyházak karitatív tevékenységét, felügyeleti jogkörrel rendelkező a nemzetközi egyházi és vallási kapcsolatok terén. Csehszlovákia kerületi és járási szintjein a Kerületi és Járási Nemzeti Bizottságok és azok szakbizottságai irányították az egyházi élet konszolidált voltát.

A másik szabályozás, a 218/1949-es törvény, az egyházak és vallási közösségek gazdasági biztosításáról gondoskodott. A hozzájuk fűződő végrehajtó intézkedések nagyon gyorsan megszülettek, már 1949. október 18-án és 1949. október 25-én. A lelkészek jogállását fektették le ebben a törvényben, pontosan meghatározva, hogy ki lehet lelkipásztor a népi demokratikus berendezkedésű Csehszlovák Köztársaságban. A törvény értelmében lelkészi szolgálatot csak csehszlovák állampolgársággal rendelkező, megbízható és feddhetetlen személy végezhetett, aki minden szempontnak megfelelt, hogy állami alkalmazott legyen. Lelki munkát csak az az egyén folytathatott, aki állami hozzájárulással rendelkezett, és aki letette a hűségesküt. Minden lelkészválasztást, kinevezést meg kellett előznie az állami hozzájárulásnak. A törvény rendelkezett a lelkipásztorok anyagi juttatásairól is, amelyben három kategóriát különböztettek meg: a) alapfizetés; b) tisztség utáni jutalékot; c) a nagyobb teljesítményért járó juttatás. Jogaik között szerepelt az úti-, költözési- és más költségek állami megtérítése is, valamint a szociális juttatások biztosítása: gyermeksegély és nyugdíjbiztosítás. Kötelességeik között szerepelt a hitoktatás ingyenes végzése az iskolákban, ami lassan, de biztos teljesen elszorvadt. Az állam rendelkezett az egyházak és vallási közösségek ingó és ingatlan vagyona felett is. A gyülekezetek előjárói kötelesek voltak vagyonelejtárt készíteni és három hónapon belül elküldeni az Egyházügyi Hivatalnak. Bármilyen egyházi tulajdon eladásához, vételéhez vagy megterheléséhez szükséges volt az állami hozzájárulás. A lelkipásztor éves jövedelme a kormányrendelet alapján 36.000 korona volt. Az egyházi személyek számára négy fizetési osztályt határozott meg az állam. Az első kategóriában a káplánok és önálló lelkipásztori szolgálatot végzők kerültek. A másodikban a hittudományi karok és szemináriumok alkalmazottai szerepeltek. A harmadikban az esperesek, míg a negyedik kategóriát a püspökök és az egyházak lelki

vezetői alkották. Az egyházak gazdálkodásáról szóló törvényt a református egyház részéről Štefan Turnský, a Szervező Bizottság lelkészi tagja, valamint dr. Kovács Károly, pozsonyi presbiter írták alá. A református egyház vezetése pozitívan értékelte a törvény létrejöttét, annak ellenére, hogy maga is tisztában volt vele, hogy ezután az állam fokozott gondnoksága alá vonja az egyházakat.

1950-ben az állami szervek 3.179.060 Kčs-t folyósítottak a református egyháznak. Összehasonlításként a Szlovákiai Evangélikus Egyház 8.500.000 Kčs-t, a Pravoszláv Egyház 4.907.385,60 Kčs-t kapott.

Az illetékes esperesi hivatalok jelentései alapján 1950. január 1-i állapot szerint, Felvidéken 260 gyülekezetben 134.400 református lélek élt, az alábbi eloszlásban:

| Egyházmegye    | Anyaegyházközségek száma | lélekszám |
|----------------|--------------------------|-----------|
| Komáromi       | 50                       | 35.848    |
| Barsi          | 31                       | 12.988    |
| Gömöri         | 36                       | 21.997    |
| Abaúj-tornai   | 14                       | 6.097     |
| Tárcavölgyi    | 14                       | 7.181     |
| Felső-zempléni | 18                       | 6.374     |
| Alsó-zempléni  | 18                       | 11.526    |
| Ung-laborci    | 10                       | 6.229     |
| Ungi           | 14                       | 6.140     |
| ÖSSZESEN:      | 205                      | 114.380   |

A fentiekből kiindulva 1950-ben 205 anyaegyházközségben 114.380 református lélek élt egyházunkban, és 54 leányegyházközségben 20.020 lélek.

1960 után egyházalkotmányunk egy szóval bővült, mégpedig a „szocialista” jelzővel, amely az új államalkotmányban is szerepelt. A lelképásztorok közvetlenül a Járási- és Kerületi Nemzeti Bizottságok Egyházügyi Hivatalaihoz tartoztak, ahol sok lelkésről készült kádervéleményezés, sok esetben még külön jellemzés, vagy értékelés is. Ilyen volt például az éppen 100 éve született Könyves István, megyercsi lelképásztor, akiről a komáromi járásügyi titkár, Šagát, a következőket írta jellemrajzként 1955. július

6-án kelt levelében: „A nevezett személy papi családból származik, édesapja Petőszinyén lelkész a Gálszécsi járásban. Viselkedése Megyercsen eléggé megke-ményedett, egyáltalán nem vesz részt a szocializmus építésében. A templomban tartott prédikációi tisztán vallási jellegűek. Egy alkalommal a tékozló fiúról filmet vetített le a templomban, amely a falu vallásos életének erősítését hivatott szolgálni. A vetítőgépet ezután az Állambiztonság emberei elkobozták. Vallásoktatást is eléggé bigott módon végez. A választásokon részt vett, de Ő maga azt állítja, hogy nem ismeri a politikát, az iskolában csak vallásos dolgokat tanult”.

Később az egyházak és az állam viszonyát a 19/1956 számú kormányrendelet átértékelte, hiszen megszüntette az Állami Egyházügyi Hivatalt, s ennek hatáskörét az Iskolai és Kulturálisügyi Minisztériumában újonnan megszervezett Egyházügyi Osztályra ruházta át. 1967-ben az államigazgatás reszortjaiban változás következett be. Az újonnan szervezett Kultusz- és Tájékoztatási Minisztérium alá került a Szlovákiai Református Keresztény Egyház ügyintézője is. A megbízott osztályvezető Štefan Benčík lett, a miniszter pedig Ferdinand Hoffmann. A normalizáció időszakában pedig ismét a Művelődésügyi Minisztérium egyházügyi részlege „atyáskodott” az egyházak fölött.

Buza Zsolt

## Varga Imre püspöksége

Varga Imre szolgálata egyházunkban két időszakra bomlik. Az első, a helyettesek időszaka, hivatalosan Ján Tomašul'a kényszer-betegszabadságával kezdődött, 1952. július 16-án és tartott egészen 1953. szeptember 29-ig, a pozsonyi zsinat megtartásáig.

Már 1952 januárjában „üvöltött” a változás szele, amikor egyházi vezetőink újévi fogadalmukat az Egyházügyi Hivatal 1952. január 17-én kelt 505/1952-I./2. számú átirata alapján Maťašík András központi titkárral egyetemben, Štefan Gažík megbízott kezébe letették. Ezt követte a Magyarországi Református Egyház vezetőinek tiszteletteljes látogatása. Bereczky Albert és Péter János, magyarországi püspökök, a kassai és a pozsonyi lelkészértekezleteken kijelentették, hogy a szocializmus „békés” korszaka elérkezett. Bereczky Albertet Prágában, 1952. január 23-án díszdoktorrá avatták, és tárgyalt állami vezetőkkel is a Csehszlovákiai Egyetemes Református Egyház helyzetéről.

Az állam lassan, de biztosan beszivárgott az egyház berkeibe. Először az egyházi ingatlanok érdekelték az állami szerveket. Például a beretkei árvaház lebontásával kapcsolatban, a Zsinati Elnökség felkérte az Egyházügyi Hivatalt, hogy hasson oda, a református egyház kaphasson kárpótlásul más alkalmas épületet, ahol a lelkészek számára továbbképző tanfolyamokat tarthatnának, s a hívek üdülhetnének.

A zólyomi református templom renoválása kérdését a besztercebányai Kerületi Nemzeti Bizottságnál próbálták intézni. Konkrétan, hogy állami pénzügyi támogatást kapjon az egyház a templom rendbehozatalára. De eredmény nem született, s végül a zólyomi templomot lebontották.

A református gyülekezetek belső életében is megjelent az állam. A Zsinati Elnökség 1952. február 22-én tartott ülésén tudomásul vette a Gömöri egyházmegye esperesének jelentését, hogy az anyakönyvek állami beszolgáltatása folyamatban van. Az állam egyszerűen államosította az egyházi anyakönyveket és a helyben lévő, 1985-nél korábbi anyakönyveket át kellett adni. Az egyházközségeket figyelmeztették, hogy az anyakönyvek lapjai átadáskor ne legyenek megrongálva.

A Zsinati Elnökség felsőbb utasításra a gyülekezetek lelki életébe is kénytelen volt beleszólni. Például 1952. március 5-én körlevelet adott ki a

nagypéntek ünneplésével kapcsolatban. 1952. március 20-án a Zsinati Elnökség újabb körlevelet adott ki, mivel a munkanapokra és ünnepnapokra vonatkozó állami rendelkezést több gyülekezetben „megsértették”.

A belmisszió munkását, Tóth Kálmán lelkészt beidéztek a Szlovák Egyházügyi Hivatalba, ahol közölték vele, hogy mondjon le a missziós lelkészi státuszáról és a prágai Comenius Fakultás docensi állásáról, mert ha nem, akkor hivatalos eljárás indul személye ellen. Tóth Kálmán volt az a lelkész, aki a Csehországba deportált magyar reformátusok lelkigondozását elkezdte és végezte mindaddig, amíg engedték neki. A határozott állami felszólítás után, elfogadta az ipolypásztói gyülekezet meghívását, majd a Komáromi egyházmegye kimondta a missziói lelkészi állás megszüntetését. Szabó Antal lelképásztor véleménye az volt, hogy Varga Imre, így állította félre riválisát, aki a missziói szárny képviselője volt.

A Zsinati Elnökség 1952. július 16-án döntött a Halleluja énekeskönyv kiadásáról, amelynek megjelentetését az Egyházügyi Hivatal csak kidolgozott dogmatikai bírálat után engedélyezte volna, de ez a szocializmus 40 éve alatt sohasem készült el. Nem is lehetett kiadni a klasszikus Halleluja énekeskönyvet.

A Zsinati Tanács 1952. július 24-én hivatalosan is megszüntette a Szlovák Kálvinisták Szövetségét, amire – tiltakozásként – Andrej Maťašík egyetemes titkár lemondott tisztségéről. Ezután következett a Szervező Bizottság ügyének a „végleges” rendezése. A Zsinati Elnökség tudomásul vette, hogy a Zsinati Tanács által megbízott bizottság 1952. február 21-én átvette az egyház vagyont a Szervező Bizottság vezetőitől, akik közül Vojtech Ozorovský már 1951-ben bírálta a Szervező Bizottság vagyongazdálkodását. A Szervező Bizottság vezetői nem tudtak pontosan elszámolni a külföldről érkezett tárgy- és pénzadományokkal. A Szervező Bizottság gazdálkodásának felülvizsgálatára, létrehoztak egy háromtagú bizottságot: Végh Kálmán, László Béla és Dr. Győri László összetételben. Ők egy közel 30 oldalas jelentést készítettek, amelyben elmarasztalták Andrej Maťašíkot, Ján Tomašul'át és Vojtech Ozorovskýt. A Zsinati Tanács, 1952. augusztus 20-án tartott lévai ülésén tárgyalta ezt a jelentést és fegyelmi eljárás indult a korábbi Szervező Bizottság lelkészi és világi vezetője ellen. Az eljárás végén elmarasztalták Ján Tomašul'át és Vojtech Ozorovskýt. Ján Tomašul'a 1953 márciusában kérvényezte nyugdíjba vonulását, amit 1953. március 20-án a Zsinati Elnökség támogatólag továbbított az Egyházügyi Hivatalhoz.



A Szervező Bizottság ideje az államhatalom meglátása szerint lejárt. Nagyobb erénynek bizonyult a kommunisták szemében az ideológiai lojalitás, mint a nemzeti elköteleződés. Az egyházi fegyelmi eljárásra is azért kerülhetett sor, mert az állam „szlovák burzsoá nacionalistának” bélyegezte meg a két szlovák vezetőt. Igazából ez nyitott utat ahhoz, hogy Tomašula és Ozorovský helyettesei, a helyükbe lépjenek.

Varga Imre az 1953. június 10-én tartott Zsinati Tanácson, az 1952. augusztus 20-ai lévai zsinattól eltelt időszakot a helyettesek időszakának minősítette.

1953. szeptember 29-én ünnepélyes zsinati ülést tartottak Pozsonyban, ahol megválasztották az új legfelső egyházi vezetést. Varga Imre lett a Zsinat lelkészi elnöke, Vágó Ede, a Zsinat lelkészi alelnöke magyar részről, Juraj Gazdovič, a Zsinat lelkészi alelnöke szlovák részről. A Zsinat világi elnöke Dr. Csáji Bertalan, valamint a Zsinat világi alelnökei: Virágh Vince és Dr. Soós Imre. 1953 októberétől az „egyetemes esperes” tisztség és megnevezés helyett visszaállították a „püspök” tisztséget. Így Varga Imre lett a kommunista időszak első református püspöke Egyházunkban.

### Varga Imre második korszaka időszaka

Az állam úgy értékelte Varga Imrét, mint „a magyart, aki pozitív hozzáállást tanúsít a mi népi demokráciánkhoz”. Püspökké választása nyomán, költözött az egyházi központ, Kassáról át kellett tenni az egyház püspöki hivatalát Rimaszombatba. Itt az egyház – 30.000 koronáért – vett egy házat erre a célra a Leningrádi út 27. szám alatt.

1954-ben egy állami jelentés megállapította, hogy a református egyház lelkészi karában 158 lelképásztor szolgál és az egyházmegyék élére „megbízható” emberek kerültek, akik előre megkapták az állami hozzájárulást. A Zsinati Tanács lelkészi elnöke szerint: „*az állami elismerés szavai ne elbizakodottá tegyék a szolgálattelvőket, hanem a szüntelenül folyó békés építésben előre vigyék őket*”.

Varga Imrét díszdoktorrá avatták 1955. december 7-én Prágában a Comenius Fakultáson, ahol a református püspök ünnepi előadása az egyház és a teológia felelősségéről szólt.

1965. október 22-én Antonin Novotný, Csehszlovákia köztársasági elnöke Munkaérdemrenddel tüntette ki egyházunk első emberét, amit a Szlovák Nemzeti Tanács Iskola és Művelődési Szakosztályán vehetett át Dr. Matej Lúčan iskolai és művelődési megbízottól.

1975. október 1-jén Miroslav Válek művelődésügyi miniszter levélben tolmácsolta jókívánságait Varga Imre püspök 70. születésnapja alkalmából.

1972-ben újraválasztották püspöki tisztségébe. Ludovít Pezlár ideológiai titkár, aki előterjesztette Varga Imre állami hozzájárulását, így nyilatkozott a református püspökről: „*Olyan egyházi vezetők közé tartozott, akik a jobboldali opportunizmusnak nem adták át magukat, de ellenálltak minden jelenséggel szemben, amely az egyházat veszélyeztette. Az együttműködésre minden tekintetben megfelel*”.

Az egyház „újjaszervezése” után, 1961-ben 310 gyülekezetet számlált a református egyház. Ebből 203 anya- és 107 leányegyház volt. Nyelvi bontásban: 163 magyar, 23 szlovák és 17 vegyes nyelvű. A lelkészek száma 155 volt, a presbitereké 3.345.

1973. január 11-én, Pozsonyban, a Szlovák Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériumában az egyház új lelkészi vezetői: Dr. Varga Imre püspök, Horváth Zsigmond, püspökhelyettes, Andrej Matašik, püspökhelyettes, valamint a Zsinati Tanács lelkészi tagjai: Csatlós Sándor, Csukás Zsigmond, Mikula László és Štefan Valovčik, valamint az új esperesek Michal Hromaník, Tömösközi László letették a hivatali hűség esküt. Az állami apparátus részéről jelen volt Dr. Karol Homola, az egyházi ügyekért felelős ügyosztály szlovákiai igazgatója és Ján Kmeť igazgatóhelyettes.

1977. január 17-én Miroslav Válek, a Szlovák Szocialista Köztársaság kulturális minisztere fogadta a nem katolikus egyházak képviselőit, ahol a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat a püspök és a főgondnok képviselte. Varga Imre püspök, 1978. január 4-én jelen volt a csehszlovák kormány alelnöke, Dr. Matej Lúčan által az egyházak vezetői számára szervezett fogadáson. 1978. január 10-én tagja volt annak a 65 tagú egyházi delegációnak, amely köszöntötte Dr. Gustáv Husák köztársasági elnököt 65. születésnapja alkalmából, majd 1978. május 9-én részt vett az állami ünnepségek alkalmával a prágai várban szervezett recepción.

Varga Imre tudta, hogy kinek, mikor és mit kell mondania. Megtanulta, hogy minden pozícióban lévő ember legyen bibliai értelemben szelíd, mint a galamb és ravasz, mint a kígyó.

Az 1965-ös dunai árvíz idején károsult egyházközségek megsegítésének intézésekor, 1965 júniusában, svájci és németországi külföldi segélyből támogatták az érintett gyülekezeteket. Csicsón és martoson 1967 áprilisára elkészült az új parókia. Ugyancsak új lelkészlak építését kezdték el Nagykeszin, Csallóközarányoson és Dunamocson is.

De számos olyan egyházi vagy egyházi illetőségű magánügy volt, amit a mai eszünkkel nem nagyon tudunk értelmezni. Az egyháznak sem sikerült elrendeznie a zólyomi missziós gyülekezet ügyét. Volt a zólyomi reformátusoknak egy bérháza, amit a Besztercebányai egyházmegye esperese és gondnoka, az egyház részéről eladott. Valójában a Zsinati Tanács bízta meg az egyházmegye elnökségét az adásvételi szerződés aláírásával. Sokan ezt úgy értékelték, hogy Varga Imre másra testálta át a kellemetlen dolgokat. Ugyanakkor a sokat betegeskedő Gaál István, kassai, majd roznyói lelkész gyógyszereit, a püspök nyugatról szerezte be a 60-as évek első felében. Gaál István lelkésztársa kassai temetésén csak ennyit mondott a családtagoknak: „*Méltósággal viseljétek a gyászt*”.

Vízváry László lelkész esete is tanulságos. 1952-től 1966-ig tartott, amíg elrendeződött ez az ügy. Vízváry lelkész tagja volt a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség illegális szervezetnek. Lebukott, megbüntették, letöltötte a büntetését. Utána jelentkezett az egyháznál ismét lelkészi szolgálatra. Több egyházi és világi munkahely után, végül a Deregyói Református Egyházközség lelképásztora lett.

A teológusok és lelkészek ügyében többször kellett ügyesen „simítani” a kialakult helyzetet. Ilyen volt Galambos Zoltán, komáromi lelkész fiának, Gedeonnak az ügye, aki rejtélyes módon távozott Csehszlovákiából.

A normalizáció idején pedig nagy port kavart a püspök után egyetlen doktorátussal rendelkező lelképásztor, Liptay Lothar 1979-es nyári „üdülése” Görögországban. A felesége halála után ő úgy döntött, hogy Nyugat-Németországban, majd Svájcban folytatja életét és lelkészi szolgálatát gyermekeivel együtt. Így az érsekújvári parókia megüresedett.

Mindezeket az ügyeket, csak, mint jelzéseket, említettük, azért, hogy legyen valamiféle fogalma az olvasónak, hogy milyen jellegű kérdésekkel (is) kellett foglalkoznia az egyház püspökének egy egyházellenes, totalitárius rendszerben.

1979 elején, főleg az Eperjesi egyházmegyében megerősödő kritikus hangok jelentették az újabb „ügyet”. Ezek bizonyára összefüggtek az 1975-ös Helsinki konferenciával és a Václav Havel által kezdeményezett Charta 77 kihirdetésével, pedig az 1977-es zsinati jegyzőkönyvekben váltig állították, hogy a Charta 77 nem hatott a református gyülekezetekre.

1978-ban maga Varga Imre püspök sem jelentette be az állami szervek felé az 1978. október 22-én megtartott Szepsi Református Egyházközségben zajló templomszentelést, ahol lelképásztorokat bocsátott ki lelkészi szolgálatra. A Kassa-vidék Járási Nemzeti Bizottsága teljesen elámult, hogy

még a pozsonyi Művelődési Minisztériumban sem tudták, hogy hány lelkipásztor kibocsátására kerül sor a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban. Az állami szervek úgy nyilatkoztak, hogy Varga Imre önhatalmúlag cselekedett. Regisztrálták nyugati túlkapásait is, hiszen nagy összegű pénzt kapott a Református Világszövetségen és az Egyházak Világtanácsán keresztül, ahol több cikluson keresztül vezető funkciókat töltött be.

Nagy Sándor esperes Varga Imrét az Ige politikusának nevezte, aki úgy tudta Isten Igéje által vezetni az anyaszentegyházat, hogy az állam kormányzata elismeréssel volt iránta, a világ nagy keresztyén egyházi vezetői pedig figyeltek a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházra és tudtak róla.

Czeplédy Pál hálás elismeréssel emlékezett meg azon fáradságos buzgóságról, amellyel a református egyház püspöke a köztársaság kormányával fennálló kapcsolatokat – mindenkor az Ige iránti engedelmességben, minden irányban érzett felelősséggel és bölcsességgel – az egyház valamint az állam javára fordította.

Volt két komoly esemény, ami politikai szempontból meghatározta Varga Imre püspöki időszakát.

### 1956 és 1968 eseményei a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban

A zsinati jegyzőkönyvek alapján elmondható, hogy a nemzetiségi kérdéseket 1953-tól 1955-ig „kordában” tartották. 1955. május 6-án Rimaszombatban a Zsinati Tanács ünnepi ülésén Ján Jenčo, szlovák főgondnokhelyettes még így vallott: *„Ahhoz szólok hozzá, amit püspök atyánkfia mondott az Eperjesi egyházmegye munkájának szép eredményeiről. Ez az egyházmegye két régi egyházmegyéből alakult úgy, hogy híveinek fele magyar nemzetiségű a másik fele szlovák nemzetiségű. A reakciók úgy gondolták, hogy ebben az egyházmegyében a viszálykodás fog uralkodni. Most éppen ennek az ellenkezőjét látjuk: a szép együttműködést. Testvéreknek tekintjük egymást. Egy test és egy lélek vagyunk, akár politikai, akár egyházi téren”*.

Hatalmas befolyást gyakorolt Csehszlovákiára és az egész társadalomra az 1956 februárjában szervezett XX. kongresszus Moszkvában, amelyen szinte bűnvallás történt Nyikita Hruscsov szovjet első titkár részéről. Értékváltást mondott a sztálinizmus korszakáról és véleményezte annak despota módszereit. Ennek lecsapódása volt az 1956-os magyar forra-

dalom, amelynek őszi szellökései megrázták a felvidéki református egyházat is.

A XX. kongresszus jegyében sokan azt érezték, hogy egy hazug társadalomban valami megindult és kicsit könnyebb levegőt venni. A református egyház egyes szervei is mozgolódni kezdtek, és ebben a szervezésben felszínre került az egyházon belül szlovák-magyar együttélés kérdése. A szlovák lelkipásztorok és laikusok között megfogalmazódott az a vélemény, hogy a nemzetiségi arányok alapján a kálvinisták váljanak ketté: magyar és szlovák ajkú gyülekezetekre. 1956 decemberében a szlovák rész lelkipásztorai kritizálták a szlovák énekeskönyv kiadása körüli nehézségeket: a rosszabb minőségű papír, stilisztikai hibák és a magasabb árat a magyar énekeskönyv árához képest. 1957 novemberében a református egyház hivatalos lapjának, a Kálvinista Szemlének a kiadásával voltak gondok. A szlovák reformátusok lelkipásztorai követelték, hogy minőségileg javuljon az Egyház hivatalos lapjának szlovák verziója, valamint a komáromi, majd pozsonyi főszerkesztőség költözzön Kelet-Szlovákiába, ahol a szlovák gyülekezetek többsége él.

Varga Imre évertékelő összefoglalójában elítélte az egyházi testületek tagjainak közömbösségét ezekben a kérdésekben. Világosan meghatározta a református egyház céljait: *„Szlovákiai Református Keresztyén Egyház! Vigyázz a szolgálatra, amelyre vállalkoztál, hogy azt betöltsed! Nem uralkodni, vagy félrevonulni, hanem szolgálnod kell. Az Úrban! Ott, ahová állított: Néped között. Szolgáló egyházzá kell lenned, hiszen az voltál a múltban is. Meg kell aláznod magadat. Meg kell tagadnod magadat, és úgy kell követned az Urat”*. Ján Jenčo, szlovák főgondnokhelyettes a nemzetiségi kérdés kapcsán *„emberfelettinek látszó nemzetiségi kérdés rendezéséről”* beszélt. Kijelentette, hogy az Eperjesi egyházmegyében jó viszony alakult ki a magyar és szlovák ajkú gyülekezetek és testvérek között. A nézeteltérések tisztázására két pozitív példát említett: az abarai és toronyai templomszentelést. Mindkét ünnepség 1956-ban volt. Mindkét gyülekezetben több ezer szlovák és magyar ajkú gyülekezeti tag jelent meg, és *„közös énekben és imában Isten iránti engedelmségben és Igéje áldásaiban a két nép egysége jutott kifejezésre”*. Kun István, kistárkányi lelkipásztor a püspöki jelentéshez hozzátartozva így jellemezte a szlovák-magyar viszonyt a református egyházban: *„Az Ige tűz betűivel írta fel a szívünkre a figyelmeztetést: Vigyázz! Azt mindnyájan tudjuk, hogy ott kell vigyáznunk, ahol veszély van. Ez a veszély pedig leginkább abban fenyeget, hogy az egyházban sokan oldalról szeretnék nézni ezt a világot, s mindent, ami benne van. Sokan hangoztatják az arany középutat, a semleges-*

*séget, pedig mindnyájan kell, hogy ismerjük a laodiceabeliekhez szóló levélből az ezzel járó ítéletet, mivel langymeleg vagy sem hideg, sem hév kivétel téged az én számból. Az egyház látja ezt a titáni erőfeszítést”*. Az 1956-os zajos események végére 1959. június 16-án Rimaszombatban tettek pontot a Zsinati Tanács ülésén, ahol a szlovák testvérek kedélyét két állásfoglalással csillapították. Az egyik a szlovák imakönyv kiadásának a határozata volt. A szlovák imádságoskönyv kiadásához elrendelték egy bizottság felállítását, amelynek elnöke Juraj Gazdovič, püspökhelyettes lett. Az imakönyv nyelvi korrektúráját Dr. Štefan Turnský végezte. A másik állásfoglalás az egyetemes választások eredményhirdetése volt, amely alapján az egyház-igazgatási szervei megújultak.

1960. március 10-én Nyitrán, a harmadik zsinat nyitó ülészakán Varga Imre püspök a péteri hitvallástételre (Mt 16,13-20) mutatott rá, hogy az egész ciklus alatt újból át kell az egyházban mindenkinek értelmezni szolgálatát. Ján Čontofalský, az új szlovák püspökhelyettes kifejezte reményét, ahogyan a múltban, úgy a jelenben is a szlovák és magyar egyháztagok között más érdekek helyett, az egyház érdekeire kell összpontosítani. Szerinte a Református Egyház Csehszlovákiában *„nem félhet a jövőtől, ha közöttünk a megértés és a szeretet lelke él”*.

Dr. Karol Kováč, a Csehszlovákiai Egyetemes Református Egyház ügyésze, a harmadik zsinat munkája előtt a püspöki jelentéshez hozzátartozva így nyilatkozott: *„A jelentés szerint az egyház legaktuálisabb kérdése mindig az: hogyan alakul az egyház élete. Kockán áll mindig az egyház saját élete, ezért a tényekkel mindig reálisan számoljunk, de legyünk tisztába azzal is, hogy mindig hittel és bizalommal megvilágított út áll előttünk a jövőben is, ahogyan állt a múltban is. A személyes bizonyágtétel megerősített élet, de a győzedelmes élet is, ez a püspöki jelentés legszebb tanítása”*.

A hatvanas évek második felében ismét azok az érzések erősödtek meg sokakban, mintha valami szabadabb szellő fújdogálna a diktatúrában. 1967 májusában a Magyarországi Református Egyház ünnepélyes zsinati ülést tartott Debrecenben a II. Helvét Hitvallás elfogadásának 400. évfordulójára alkalmából. Ez alkalomból a Zsinati Elnökségen keresztül minden lelkészi hivatal címére a Magyarországi Református Egyház ajándékként megküldte *„A Heidelbergi Káté története Magyarországon”*, valamint *„Kálvin János: a Zsidókhöz írt levél magyarázata”* című kiadványokat. Az ünnepélyes zsinati ülésen a felvidéki egyházat Dr. Varga Imre püspök, dr. Csáji Bertalan, főgondnok és Ján Čontofalský püspökhelyettes képviselte.



1968-ban több olyan változás történt, ami a gyülekezeti élet javulását célozta meg. Az iskolaügyi miniszter bejelentette, hogy az iskolaügyi és kulturális ügyek különválnak és az egyházak a Kulturális és az Információs Minisztériumhoz kerülnek. Állami rendelettel engedélyezték a hitoktatást az alapiskolákban, ami például a Besztercebányai egyházmegye 60 gyülekezetében gyors létszámnövekedést eredményezett. Az 1968/69-es iskolaévben már minden egyházközség tartott vallástanítást és összesen 1005 gyermek részesült hittanoktatásban. 1967-ben csak 168 gyermek konfirmált, 1968-ban már 286.

1968. július 28-án a Besztercebányai egyházmegye területén a Hanvai Református Egyházközségben megszervezték – természetesen az állami szervek beleegyezésével – Tompa Mihály, református pap-költő halálának 100. évfordulója alkalmából az ünnepélyes megemlékezést. Az ünnepségen 20.000-es népsereg jelent meg. Voltak még a tengeren túlról is. Az ünnepi istentiszteleten Varga Imre püspök szolgált igehirdetéssel, Tompa Mihály sírjánál Szakáll János méltatta az elhunytat, a gömöri lelkipásztorok nevében Bacsó Gyula, harmaci lelkipásztor mondott beszédet, Ibos Dezső, gömörhorkai lelkipásztor pedig alkalmi költeményt adott elő.

A prágai tavasz szele és a forró nyár heve a szlovák kálvinistákat is megmozgatta. 1968. május 2-án Nagymihályban a szlovák reformátusok 17 lelkipásztora – Ján Čontofalský püspökhelyettes irányításával – egy rezolúciót fogadtak el. A megalkotók a szlovák gyülekezetek presbitériumaihoz fordultak, hogy válasszanak egy bizottságot amely, mint nemzeti orgánus, képviseli a szlovák hívőket az állami és belső egyházi fórumokon. Kérték, hogy a szlovák kálvinistákat új egyházmegyékbe sorolják, hogy megválaszthassák saját testületüket, amely a szlovák egyházrész ügyeit kívánja végérvényesen képviselni. A kérések között szerepelt a Kalvínske Hlasy szerkesztőségének Kelet-Szlovákiába való áthelyezése is, valamint azon szlovák egyházi személyek rehabilitálása, akiket a múltban sérelem ért. Erre reflektált Andrej Maťašík, a Pozsonyi egyházmegye eszperese, aki szlovák nemzetiségű volt. 1968-ban, a tavaszi egyházmegyei közgyűlésen kifejtette, hogy a református keresztyén egyház feladata önmaga értelmezése. Minden más jelző szerinte veszélyes. Felvetette, hogy a szlovák és a magyar nemzetiségű lelkipásztorok között felmerülő kérdéseket nagy bölcsességgel, szeretettel és türelemmel kell megoldani. Nyíltan kimondta: *„Egyházunk jövője az Úr kezében van! Mi elsősorban nem kívülről, hanem felülről várjuk az áldást és erőt, ami bennünket egységessé és erőssé tehet”*. 1968. június 4-én Varga Imre püspök, Kassára összehívta a

Rezolúció megalkotóit, valamint az egyházi vezetést egy tárgyalásra, ahol kötetlen beszélgetésben kifejtette, hogy semmi akadály a szlovák egyházmegye kialakításának, de elfogadhatatlan, hogy a református egyházat „nemzetiesíteni” szeretnék. A szlovák egyházrész számára felállítandó külön „intéző szervet” elutasították. A Zsinati Tanács, két héttel a kassai beszélgetés után, elutasította a Rezolúció téziseit. Ján Čontofalský, püspökhelyettes erre úgy reagált, hogy 28 gyülekezet tette le a voksát a rezolúcióban foglaltak mellett, ami 95 %-os támogatottságot jelent. Az Egyház vezetése szerint viszont – amit Varga Imre püspök a minisztérium egyházügyi titkárságával is közölt – az önálló egyházmegye létrehozásához 6.000 választó tagra van szükség, és itt csak 4.048 választó szavazott, ami kevésnek egy önálló egyházmegye fölállításához. A Rezolúció megalkotói – Ján Čontofalský püspökhelyettes és Juraj Halász lelkész – úgy nyilatkoztak, hogy ez a most fennálló egyházi szerkezet az 1950-es évek végterméke, és összeegyeztethetetlen a demokratikus folyamattal. A Zsinati Tanács a Rezolúciót a *„demokratizációs folyamat extrém jelenségének”* minősítette és jelentette az állami szervek felé, hogy az önálló szlovák egyházmegye kialakítása felesleges feszültségek generálásához vezetett volna és komoly következményekkel járt volna az egyházban.

Ján Čontofalský, püspökhelyettes és környezete minden fórumon támogatást keresett magának és a felállított Rezolúciónak. Hathatós segítségért folyamodtak Wilhelm Niesel professzorhoz, a református egyház képviselőjéhez a Német Szövetségi Köztársaságban, aki 1969 tavaszán Szlovákiába látogatott. Elküldték neki a református egyház belső helyzetének alakulásáról szóló jelentésüket. Az állami szervek azonban egyre inkább Varga Imre püspök érvelésével értettek egyet.

A püspök 1970. november 25-26-án, Komáromban értékelte az 1968-as események tanulságait. Elmondta, hogy az 1968 esztendő első nyolc hónapjában nem volt könnyű dolog az egyház kormányrúdjánál állni. A más egyházakban hirtelen előre törő nyugtalanság, országos konferenciák követelése és azok megtartása, a realitásokkal nem számoló „lelkészi szabadcsapatok” durva támadása az egyház korábbi vezetőségével szemben, nem hagyta érintetlenül a mi egyházunkat sem. Épp ezért az egyház vezetése a fáradságosabb utat választotta, és 1968. április 30. és május 13. között valamennyi lelkészét egyházmegyei lelkészértekezletre hívta össze. A püspök a rendelkezésére álló adatok alapján a helyzetet részletesen taglalta, kérve a lelkipásztorokat, hogy őrizzék meg azt a nyugalmat, amire a népet kérni sem kellett. A püspök látta és tudta, hogy

„voltak, akik a gyors őrségváltás korai reménységében személyes ambícióik kielégítésére megnyitva látták az utat és hirtelen ledobva „lojális álarckukat” egyszerre kiállottak a gátra, hogy ítélkezzenek. Voltak, akik az elmúlt idők kétségtelen nehézségeinek a fő okát a püspök és az esperesek, „gerinctelenségében” a „hatalommal megalkuvó szervilizmusában” látták. Voltak, akik azt várták, hogy egyházunk hivatalos vezetősége tagadja meg az eddigi társadalmi és politikai rendszerhez fűződő pozitív kapcsolatát. /Alk 3 §/, kövessen önbírálatot, járjon Canossát, és azután adja át a helyét másoknak, akik jobb úton fogják vezetni egyházunkat”.

Varga Imre püspök nyíltan kiállt a szlovákok mellett, amikor kijelentette a Zsinaton, hogy számarányukat tekintve nincsenek annyian, hogy külön egyházmegyét alkotnának, de az egyházmegyékben egyenlő jogokat élveznek a magyar hívekkel. A szlovák hívek megfelelő arányban képviselve voltak a Zsinaton, a Zsinati Tanácsában és a Zsinati Elnökségben. Az esperesek között szlovák nemzetiségű is volt. Szerinte „az új viszonyok között a szlovákok többet nyertek, mint amiért a múltban hiába küszködtek”. Ján Čontofalský lelkészi alelnök, a Zsinati jelentés alapján nem ismerte be azokat a hibákat, amelyek elkövetésével megbontotta a református egyház egységét. Írásos nyilatkozatában a református egyház legfőbb törvényhozó testülete előtt azt vallotta, hogy az 1968. május 2-án szerkesztett Rezolúció mellett továbbra is kiáll. A Zsinat teljes felháborodását fejezte ki a felolvasott jelentés alapján. Ján Čontofalský, a Zsinat lelkészi alelnöki tisztségéről írásban lemondott.

A Zsinatot követően, 1970. december 28-án a rezolúció aláírói, egy levélben visszavonták az aláírásukat, de ez sem vezetett a kedélyek lecsillapodásához.

Igazából az Eperjesi egyházmegyéről volt szó, hiszen itt éltek „egy fedél alatt” a magyar és a szlovák gyülekezetek. Az 1972-es tisztújítás alkalmával az Eperjesi egyházmegye esperesi tisztségét, Varga Imre, püspök felajánlotta az egyházmegye szlovák nemzetiségű espereshelyettesének, aki nem kívánt ezzel a lehetőséggel élni. Ezek után, kis szavazattöbbséggel megválasztották az egyházmegye új szlovák nemzetiségű esperesévé Michal Hromaníkot.

Hromaník szerint a Rezolúció lelkipásztorai nemzeti-soviniszta zárszavakat konstruálnak és nem hagytak fel az 1968-as meglátásaikkal. 1973. december 12-én a rezolúciós lelkészek közül hatan nem vettek részt a béke-mozgalmi pasztorációs gyűlésen. Jöttek is a retorziók. Például megvonták Juraj Lőrinc, bodzásújlaki lelkipásztor engedélyét a Garanyi Református

Egyházközség beszolgálására azzal az indokkal, hogy a gyülekezet kétnyelvű, és a lelkipásztor csak az államnyelvet bírja. A Rezolúciót aláíró és aláírásukat visszavonó lelkészek által vezetett presbitériumok nagy része nem szavazott az új esperesre, passzív ellenállást hirdettek. „Passzivitásba vonult vissza és majdnem teljesen megszűnt a szlovák és magyar gyülekezetek kölcsönös látogatása, ünnepek, pl. templomszentelés alkalmával, amely pedig ennek az egyházvidéknek olyan meghatározó jelensége volt” – fogalmazta meg a püspök az 1976. évi jelentésében, hozzátéve, hogy „Minden a múlt számára történelem, a jelen számára tanulság, a jövő számára azonban figyelmeztetés”.

A püspök általában nem nevezte meg az ellenzékét. Részben azért, hogy védje a protestálókat, részben, hogy ne adjon okot az állami gyalázkodásra. Az Eperjesi egyházmegyét, a nemzetiségi kérdések miatt, időzített bombának tartották, még ha nem is beszéltek róla. Varga Imre abban volt kimagasló, hogy amiben megegyezett az állami vezetőkkel, attól nem hátrált vissza. Az állam szemében ő volt az az egyházi vezető volt, aki garantálta a békét.

Varga Imre püspöksége idején 18 zsinati elnökségi ülés, 33 zsinati tanácsi ülés és 14 zsinati ülés volt összehívva. Gyülekezetekben 150 alkalommal fordult meg látogatóként, harang-, orgona-, templom- és parókiaszentelés alkalmából. Szolgálatba állított több mint 50 frissen végzett teológust és 36 lelkészt beiktatott, 22 lelkipásztort pedig maga kísért el élete utolsó útján földi nyugóhelyére a boldog feltámadás reménysége alatt. A Prágai Tavasz előtt és után új templomokat építettek Alsómihályiban, a II. világháború idején a németek által felrobbantott templom helyére; Szirénfalván, az 1906-ban leégett fatemplom helyére; Megyercsen, a dunai árvíz által elpusztított templom helyére, Zádorban, Bolyban, Szenteskén és Diósförgepatonyban.

Varga Imre püspök, 1980. december 10-én hunyt el. Püspöki időszakának voltak magasságai és mélységei. Történeti szempontból még illik várunk a hiteles történelmi értékeléssel. De nem állunk messze az igazságtól, ha azt mondjuk: az egyház létezése és szolgálatvégzése védelme érdekében minden eszközt felhasznált, miközben az állami hivatalokkal is rendezett viszonyt kellett fenntartania, éppen az egyház létezése és érdekei miatt. Önfeláldozó munka volt ez, amit az utókor – ma még – ellentmondásosan ítél meg. Egyesek szerint a galamb szelídsege és a kígyó bölcsessége kellett hozzá, mások szerint az állammal és a rendszerrel való „lepaktálás”. Egyesek szerint Varga Imre idejében rend volt az egyházban, mások ezt úgy fogalmazzák meg, hogy „Imre pápa” korszakának nevezik ezt az időszakot.

Buza Zsolt

## Horváth Zsigmond püspöksége

Varga Imre püspök 1980 decemberében bekövetkezett halála után, nem úgy alakultak az események, ahogy korábban, egy hivatalban lévő püspök halálát követően.

Horváth Zsigmond, püspökhelyettes így értékelte az átmeneti időszakot: *„Lehetőséget biztosított számunkra az előkészítő munkák elvégzéséhez, amely minden egyházi szinten a tisztújítással kezdődhet“*. Az Egyházügyi Hivatal és a református egyházvezetés nem hagyományos megoldást választott az ügy rendezésére. A megüresedett püspöki funkciót nem töltötték be, hanem Horváth Zsigmond, a Zsinati Tanács lelkészi tagjaival – Csatlós Sándor és Ján Kolesár együtt – közösen gyakorolták *„a hatalmat“*. Mivel a tizenkét éves választási ciklus 1983-ban járt le, ezért 1980-81-ben feleslegesnek látszott általános tisztújítást kiírni. Az Egyházügyi Hivatal érvelésében az játszott szerepet, hogy – szerintük – nem volt alkalmas személy a vezető funkció betöltésére. A meglévő jelölteket a magas életkoruk miatt vetette el a hivatal. Horváth Zsigmond 67 éves volt. A következő probléma az volt, hogy nem tudott jól szlovákul. Az Egyházügyi Hivatal egyházpolitikai érdeke az volt, hogy 1982-ben találják meg a megfelelő vezetőt. Az Egyházügyi Hivatalnak az is érdeke volt, hogy a püspöki hivatal kerüljön el Rimaszombatból. A Hivatal a Pozsonyi Református Egyházközség megüresedett lelkészi állására keresett megfelelő személyt, aki – szerintük – egyúttal betölthette volna a püspöki tisztséget is, és így a püspöki hivatal Pozsonyba kerülhetett volna. Az állam ezért járult hozzá Andrej Maťašík halála után, gyors ütemben Mikó Jenő, vágfarkasdi lelképásztor pozsonyi megválasztásához.

Mit kellett az általános tisztújításig elvégezni? Sok mindent. A legsürgősebb kérdés az volt, hogy az I. püspökhelyettes az egyetemes egyház legnagyobb gyülekezetében, Komáromban szolgált, a megcsonkított püspöki hivatal pedig Rimaszombatban volt. Ilyen vezetéssel döcögött az egyház szekere. A második probléma az volt, hogy nem volt senki, aki átvegye Varga Imre ágendáját. Vasziy János, a püspöki hivatal titkára, röviddel Varga Imre után, 1981-ben meghalt. Utána teljesen megbomlott a református egyház vezetése. Nem volt információ az elvégzendő feladatokról, sőt az előttünk álló meghatározó belföldi és külföldi időpontokat

sem ismerték. Sok esetben kéréseikkel az Egyházügyi Hivatalhoz fordultak. Az egyház egyszerűen megbénult. A következő gond a lelkészek magas átlagéletkora volt. Az 1983. augusztus 25-én Rimaszombatban tartott zsinati elnökségi ülésen Horváth Zsigmond köszönetet mondott azoknak a lelkészeknek, akik már évekkal ezelőtt elérték a nyugdíjkorhatárt, de ennek ellenére továbbra is hűen végezték a lelkészi szolgálatukat.

Közben voltak ügyek, amelyeket könnyebb lett volna intézni, ha van püspök, de nem volt. Például: 1982 nyarán, néhány református teológus „törvényellenes” találkozóon vett részt Magyarországon. Legalábbis az állami felfogás szerint törvényellenes volt. Ezen a találkozón Németh Géza, lelkészi állásától megfosztott református lelkésszel kerülhetek kapcsolatba. Horváth Zsigmond, püspökhelyettes megjegyezte, hogy szükséges közelebbi és hitelt érdemlő információk megszerzése ebben az ügyben. A Zsinati Elnökség felkérte Bihary Mihály és Csémy Lajos prágai egyetemi tanárokat, hogy vizsgálják ki az ügyet, és kérdezzék ki a teológusokat, hogy a nyári szünet alatt kik voltak azok, akik a fent említett találkozón vettek részt.

A külföldi egyházi szervezetekkel megfeneklett kapcsolat is furcsa helyzetet teremtett. A Szlovák Szocialista Köztársaság Kulturális Minisztériumába eljutott az Egyházak Világtanácsa címjegyzéke, amelynek a 12. oldalán a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház mellett Vasziy János, egyetemes titkár neve és a rimaszombati központ címe volt feltüntetve. A Zsinati Elnökség vezetősége jelentette, hogy Dr. Varga Imre püspök halála után, 1981 januárjában, minden külföldi egyházi szervezetet értesítettek, hogy a református egyház élén Horváth Zsigmond püspökhelyettes áll komáromi székhellyel, a Zsinati Elnökség címe pedig „Rimaszombat, Svätopluk u. 18”. Ennek ellenére az Egyházak Világtanácsa 1981. május 12-én kelt levelét így címezte: „Reformierte Kirche der Slowakei, Herrn Pfr. Ján Vaszil, TSK 27/216 979 01 Rimavská Sobota”. Ezek a levelek – nem iktatva – Papp Károly által lettek kézbesítve Vasziy Jánosnak, még a kórházi kezelése alatt is. A minisztériumban olyan hírek kaptak szárnyra, hogy Vasziy János egyetemes titkárt a külföldi hírszerzés megfigyelte. A minisztérium olyan kéréssel fordult a református egyházhoz, hogy a külföldi levelezés ügyében tegye meg a megfelelő lépéseket. Olyan jelentés is érkezett egy lelkész részéről, hogy ő tud egy esetről, amikor is Vasziy János özvegye egy külföldi levelet adott át a Zsinati Irodának. Ezekre az esetekre a kulturális minisztérium Egyházügyi hivatalának előjárója, Ján Kmeť, aki részt vett a Zsinati Tanács 1982. szeptember 9-ei



ülésén, így reagált: „*Problémák bizonyosan adódnak, találkozunk a kötelességek nem teljesítésével is, de erre vannak az egyes egyházi szervek, hogy hozzanak döntést a nem szimpatikus esetekben is. Történtek itt olyan dolgok, amelyeket a Zsinati Elnökségnek korrigálni kell.*”

A gyülekezetekben az élet a megszokott kerékvágásban folyt, és az állami vezetők „megértésének” köszönhetően, az egyház kiküldhette képviselőit a különböző külföldi eseményekre is, mint amilyen az Egyházak Világtanácsa vancouveri nagygyűlése.

A püspök nélküli „interregnum” 1984. április 17-én, a Zsinati Elnökség ülésével befejeződött.

### Horváth Zsigmond püspöksége (1984-1988)

A Zsinati Elnökség ünnepélyes ülésére 1985. május 14-én került sor Komáromban, ahol megemlékeztek Csehszlovákia felszabadításának 40. évfordulójáról. A főelőadást Varga Béla püspökhelyettes tartotta „40 szabad esztendő” címmel. Az ünnepélyes ülésen részt vett Szabó László, komáromi járási egyházügyi titkár. Michal Hromaník püspökhelyettes erre az alkalomra elkészítette az egyház állásfoglalását. A Zsinati Elnökség egyhangúan elfogadta a jelentést. Horváth Zsigmond püspök az állammal való kapcsolat javítását a közös konzultációban látta. Úgy gondolta, hogy minden problémát az állam vezetőivel kell megtárgyalni. Ilyen volt például Poznán Béla lelkész kérvénye, aki azt kérte, hogy a Zsinati Elnökség intézkedjen az Amerikai Egyesült Államokbeli tartózkodása meghosszabbításában. A Zsinati Elnökség ebben az ügyben nem foglalt állást, mivelhogy maga Poznán Béla lelkész „csak értesítette” a Zsinati Elnökséget, hogy felelőségével – aki amerikai állampolgár – eltávozott az Egyesült Államokba.

A külföldi egyházi érintettségű utak listáját is megküldték láttamozásra. Horváth Zsigmond püspök nem sokat utazott külföldre, inkább a püspökhelyettesek képviselték a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat. Amikor az idős püspök kíséret nélkül kiutazott, akkor sajnos egészségügyi állapota úgy megromlott, hogy hazajövele, pontosabban az állami szervek által biztosított hazahozatala után a pozsonyi kórházban kellett, hogy kezeltek.

Itt találjuk a három fő egyházi vezető külföldi útjainak táblázatát:

| S. sz. | Horváth Zsigmond külföldi útjai | Michal Hromaník külföldi útjai            | Varga Béla külföldi útjai |
|--------|---------------------------------|---|---------------------------|
| 1.     | Sárospatak, 1981                | Bukarest, 1982                            | Drieberg, 1985            |
| 2.     | Kecskemét, 1986                 | Ottawa, 1982                              | Leuenberg, 1985           |
| 3.     | Debrecen, 1986                  | Princeton, 1982                           | Wisle, 1987               |
| 4.     | NDK, 1986                       | Vancouver, 1983                           | Bécs, 1987                |
| 5.     | Debrecen, 1987                  | Gallneukirchen, 1984                      | Debrecen, 1987            |
| 6.     |                                 | Genf, 1985                                |                           |
| 7.     |                                 | Strasbourg, 1986<br>csak tanácskozási jog |                           |
| 8.     |                                 | Eisle-Lipcse, 1986                        |                           |
| 9.     |                                 | Bécs, 1987                                |                           |
| 10.    |                                 | Debrecen, 1987                            |                           |

Michal Hromaník, első püspökhelyettes, több alkalommal – így 1985. február 19-én tartott Zsinati Elnökségi ülésre is – elkészítette a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház életéről szóló jelentését, amelyet a genfi Egyházak Világtanácsa kért a református egyháztól. Horváth Zsigmond a belföldi békemozgalomban oroszánrészt vállalt. A Keresztyén Békekonferencia Regionális Szekciójának Közgyűlésére 1985. február 28-án Prágában került sor, a Zsinati Elnökség Horváth Zsigmond püspököt delegálta, valamint Michal Hromaník és Varga Béla, püspökhelyetteseket, Gööz Bertalant, a Zsinati Elnökség Irodájának az igazgatóját, és Mikó Jenőt, a Kálvinista Szemle szerkesztőjét. 1985. június 7-én a Prágában tartott VI. Összkeresztyéni Békekonferencia keretében a csehszlovákiai református egyházat 4 külföldi delegátus látogatta meg. A Pozsonyi Református Egyházközség templomában a Nyugat-Berlini Protestáns Intézet igazgatója, Maechler úr szolgált, valamint Paolo Paris, az angolai protestánsok képviselője. Komáromban Dr. Kürthy László, a Tiszáninzeni egyházkerület püspöke, valamint Luciano Deodato, az Olasz Valdens Egyház képviselője szolgált.

Sok esetben az Egyház vezetése kivonta magát a felelősségvállalás és az egyház érdekeinek felvállalása alól. Inkább engedtek az állami nyomásnak. Például Mórocz Ildikó kérvényezte, hogy levelező szakon teológiai tanulmányokat folytatna Budapesten. A Zsinati Elnökség elvetette ezt

a kérvényt. Vagy: Édes Árpád teológus engedélyt kért a Zsinati Elnökségtől, hogy kaphasson kiutazási engedélyt a Német Demokratikus Köztársaságba, egy Dietrich Boenhoffer szimpóziumra. A Zsinati Elnökség úgy határozott, hogy mivel a kérvényező, teológusként nem teljes jogú lelkipásztor a Szlovákiai Református Keresztyén Egyháznak, így a szimpóziumon részt vehet, de csak úgy, mint a teológiai fakultás diákja és nem az egyház képviselője. Az állami egyházügyi hivatalok egyre erősödő hatásköre miatt, a Zsinati Elnökség 1986. január 30-án beleegyezett, hogy a lelkészi hivatalok egyenesen az állami hivatalokhoz nyújtsák be az épület-felújítási kérvényeiket.

Nem csoda, hogy a kulturális minisztérium egyházügyi hivatala, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat „problémás egyháznak” minősítette. Az állam óvatosan, de szóban figyelmeztette az egyházi vezetést az erősödő veszélyekre. Erre reagált a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága is, és 1987. december 14-én, a *„hosszútávú eljárás az egyházpolitika területén”* című iratában leírta, hogy *„nagy körültekintéssel figyelni a Református Keresztyén Egyházra, hogy nem éljen vissza a nemzeti kérdésekkel”*.

Ezzel párhuzamosan a Zsinati Elnökség 1984. április 17-én tárgyalta Horváth Zsigmond püspök javaslatát, és döntött a Zsinati Elnökségi Iroda áthelyezéséről. Rimaszombattól Komáromba. A püspök kijelentette, hogy Komáromban adottak a körülmények a központi iroda fogadására. Igaz, időbe fog telni, amíg a helyiségeket kifestik. A kulturális minisztérium kérte, hogy a református egyház készítse el a rimaszombati központ átköltötésének tervét, valamint az új munkaerő munkatöltetét. A Zsinati Elnökség a komáromi iroda ideiglenes igazgatójának Gööz Bertalan, jókai lelkipásztort javasolta. A Zsinati Elnökség megjegyezte, hogy az iroda igazgatója példamutató ember kell, hogy legyen. 1985. április 17-én a Zsinati Tanács döntött az új egyetemes titkár személyéről is. Horváth Zsigmond püspök javaslata Gööz Bertalanra esett, mivel munkájában hűségnek bizonyult. Az iroda igazgatását Tuba Lajos lelkész vette át félállásban. A Zsinati Tanács egyetértett a püspök felvázolt tervezetével.

A Zsinati Elnökség 1985. február 19-én rendelkezett Dr. Varga Imre püspök hagyatékáról is. Úgy határozott, hogy Dr. Varga Imre püspök fiával egy jelentést iratnak alá, hogy Dr. Varga Imre könyvtára, amelyet megvásárolt a Zsinati Elnökség, ellenértéket képezett a Mercedes autóért, amit megtarthatott a Varga család.

1985. február 4-én megtörtént a rimaszombati hivatal átadása. Az átadó fél Tóth Mihály, a Zsinati Elnökség sajtóreferense volt, míg az átvevő fél Pál Daniella mérnöknő, akit a Zsinati Elnökség és a kulturális minisztérium egyházügyi hivatala bízott meg. Az átadáson jelen volt Horváth Zsigmond püspök és Varga Gyula esperes. A gazdasági osztály átadását Varga Erzsébet, a Zsinati Elnökség vezetőkönnyelője és bérelszámolója végezte. Ő Gööz Bertalannak adott át mindent, Pál Daniella, Horváth Zsigmond püspök, Varga Béla és Michal Hromaník püspökhelyettesek, Dr. Holčík és Ing. Šrámek a kulturális minisztérium egyházügyi hivatalának munkatársai jelenlétében. A Zsinati Elnökség 1985. július 25-én jelezte, hogy augusztusra tervezik az egyházi levéltár és a könyvtár átszállítását Rimaszombattól Komáromba. A Kulcsodi Református Egyházközség lelkészlakában helyezték el ideiglenesen a könyvtár egy részét, amíg fel nem szabadultak a Komáromi Református Egyházközség bérbe adott épületei. A Zsinati Elnökség 1986. július 23-án határozott arról, hogy a Református Világszövetségtől támogatást kér a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház központi épületének a rekonstrukciójára, valamint két szolgálati autó megvásárlására. Ez feszültséget gerjesztett az egyetemes titkár és a főgondnok között. Takács Zoltán főgondnok nem nézte jó szemmel, hogy az egyház egy háromszobás lakást vett Gööz Bertalan számára, szolgálati lakásnak. S amikor a titkár szolgálati autót is kért, arra a főgondnok úgy válaszolt, hogy egy újabb szolgálati autó megvásárlásának szükségességéről és előnyeiről készüljön előbb egy pontos kalkuláció.

Takács Zoltán főgondnok, Horváth Zsigmond püspöksége alatt mérsékelt kritikai hangot ütött meg és magatartásával számos alkalommal kifejezte, hogy nem ért egyet az egyházvezetés döntéseivel. Gööz Bertalan titkár viszont előbb vagy utóbb mindent elért, amit szeretett volna. Az egyházi életben sem ment minden rendben. Volt olyan lelkész, aki – megkerülve az egyház vezetését – közvetlenül kért nyugati segítséget a gyülekezetben folyó építkezéséhez. 1984-ben az egyház „szó nélkül” vette tudomásul, hogy Mohi település felszámolása miatt, megszűnt a Mohi Református Egyházközség. Ezen a területen atomerőművet épített az állam. Korabeli iratokból tudjuk, hogy a lelkipásztorok sok helyen nem tartottak nagyheti bűnbánati igehirdetéseket. Az egyházmegyéből hiányosan érkeztek be az egyházközségi adatok a központba és semmi nem történt. Takács Zoltán, főgondnok 1987. június 30-án közölte a Zsinati Elnökséggel, hogy amikor részt vett a II. és III. egyházmegye (ez jelenleg a Komáromi- és a Barsi egyházmegye) egyházmegyei gyűlésein, fájó pont-

ként tapasztalta meg a lelkipásztorok igehirdetési hiányosságait. Takács Zoltán rossz szemmel nézte, hogy az egyházmegyei közgyűlésen a központilag kiadott prédikációk egyike hangzott el. Merthogy ezekben az időkben még mindig voltak központilag kiadott prédikációk. Michal Hromaník szerint ezek a prédikációk laikusok számára íródtak és nem a lelkipásztoroknak.

A V. Zsinat III. ülészaka 1987. november 17-18-án zajlott Komáromban. Az ünnepi alkalom lelkézszenteléssel kezdődött. Huszonhárom magyar református lelkipásztort szenteltek fel, akik a hivatali esküt Varga Béla püspökhelyettes kezébe tették le. Az egyházügyi hivatal képviselője természetesen jelen volt a zsinaton és tolmácsolta Miroslav Válek miniszter köszöntését. Horváth Zsigmond püspök nem vett részt a zsinaton, egészségügyi okok miatt. Püspöki jelentését Varga Béla, püspökhelyettes olvasta fel. A Zsinat elfogadta az időközben elfogadott Zsinati Elnökségi határozatokat és a püspöki jelentés nyomán „megemlékezett” a nagy októberi szocialista forradalom 70. évfordulójáról is... A lelkézszentelés sem volt utózöngementes. Bár magyar lelkészekről volt szó, az esküt mégis két nyelven: szlovákul és magyarul kellett letenniük a zsinat alkalmával. Utána emiatt alakult ki vita a zsinati atyák között. Egyesek szerint logikátlan dolog történt, mások szerint pedig tévedés. Michal Hromaník püspökhelyettes szerint, a Zsinati Elnökség a felszentelt lelkészek esküszövegét átnézte és ezeket a szövegeket használták az előző felszentelések alkalmával is.

Ez a zsinat volt Horváth Zsigmond időszakának az utolsó zsinata, mert az idős, beteg püspök 1988 márciusában elhunyt.

Buza Zsolt

## Mikó Jenő püspöksége

### A rendszerváltozás évei (1988-1996)

Az egyházügyi hivatal már 1981-ben kereste a megfelelő embert Varga Imre püspök utódjául. Korábban már említettük, hogy az állami szervek éppen ezért járultak hozzá Andrej Maťašík halála után – elég gyorsan – ahhoz, hogy Mikó Jenő vágfarkasdi lelkipásztort megválassza a pozsonyi gyülekezet, mert szerették volna, ha a református püspöki hivatal Pozsonyban van. Szabó Antal – korábbi püspökhelyettes – elmondása alapján, az egyházi közhangulat nagyban támogatta Mikó Jenő püspöki tisztségre való jelölését. Személye ellen azonban az aknamunka is megindult. Az egyik „nagy baja” az volt, hogy nemesi vér csörgedezett az ereiben. A másik egy külföldi útjával volt összefüggésben. 1982-ben a kanadai Ottawában, ő képviselte református egyházunkat a Református Világszövetség nagygyűlésén és egy évvel később, 1983-ban Vancouverben az Egyházak Világtanácsa nagygyűlésén is részt vett Michal Hromaník püspökhelyettesrel együtt. Mikó Jenő még Ottawában összeismerkedett Dr. Komjáthy Aladár, montreali református lelkésszel, akivel hazautazása közben, – mikor repülőgépük üzemanyagot vett fel – Montréalban rövid időre találkozott a repülőtéren. Tudni kell, hogy Michal Hromaník és Varga Béla is potenciális jelöltek voltak a megüresedett püspöki tisztségre. Ők megtudták az evangélikusoktól, hogy Mikó a montreali repülőtéren „külön tárgyalást folytatott”, s ezt jelentették az államhatóság felé. Az egyházügyi hivatal azonnal ejtette Mikó Jenő – akkor már pozsonyi lelkipásztort – a lehetséges püspökjelöltek „listájáról”. Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy a pozsonyi templom és parókia között található kanadai hársfa magjait adta át Dr. Komjáthy Aladár Montréalban Mikó Jenőnek... Így és ezért nem lett püspök 1983-ban a pozsonyi lelkész.

Horváth Zsigmond halála után, 1988. június 28-án egyházunk zsinata, Komáromban rendkívüli jelölő közgyűlést hívott össze. Addigra az állami hivatalok „megbocsátottak” Mikó Jenőnek, ezért a zsinat őt jelölte az egyház új püspökévé. Az állami hozzájárulás már korábban megvolt, így a Zsinat megválasztott az új püspököt. Mikó Jenő beiktatása Komáromban zajlott 1988. december 15-én, ahol az igehirdetés szolgálatát magyar nyelven nt. Csatlós Sándor, nagykaposi esperes-lelkész végezte a Mt



20,25-28 alapján. Arra szólította fel az őrállót, hogy legyen számára példa Jézus Krisztus, aki azért jött, hogy szolgáljon. Az egyház „primus inter pares”-a (azaz: első az egyenlők között) igehirdetésében a Mk 1,15 alapján hangsúlyozta, hogy „*hinni az evangéliumban azt jelenti, új síkon indul az életünk*”. Állami részről Dr. Vincent Máčovský, miniszterhelyettes köszöntötte az új református püspököt. A Magyarországi Református Egyház részéről Dr. Tóth Károly, püspök adta át a testvéregyház köszöntését.

A nagy munka, helyzetfelméréssel kezdődött. Mikó Jenő szolgálata elején – 1988-ban – 80 gyülekezet várta, hogy önálló lelkipásztora legyen. Az akut lelkészhiány problémájának megoldásához nagyban hozzájárult az 1989-es bársonyos forradalom és a rendszerváltozás. A kommunista párt bukása és a szocialista társadalmi berendezkedés megváltozása után, 1990-ben egyházunk létrehozta Komáromban a Katechetikai Szemináriumot, majd 1992-ben Kassán is létrejött a Szeminárium, végül a Zsinati Tanács – a Szlovák Köztársaság Alkotmányának 24. §-a és 42. §-a, valamint a 172/1990. számú főiskolai törvény értelmében – 1994 szeptemberében megnyitotta Komáromban a Calvin J. Teológiai Akadémiát. Ez az intézmény a Losonci Teológiai Szeminárium jogutódjaként jött létre.

Mikó Jenő, egyházkormányzói munkájáról a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház V. Zsinatának 6. ülésén számolt be 1991-ben, ahol értékelte az 1989 novemberétől zajló eseményeket. Az 1989-1991 közötti időszakban 46 hálaadó gyülekezeti alkalmon szolgált igehirdetéssel. Két év alatt 8 lelkipásztort és 1 lévitát állított órállóul a gyülekezetek élére. A zsinati atyák előtt szót emelt az antikonzervativitás ellen, kérte a Biblia-olvasó Vezérfonal fogantatását a gyülekezeteinkben. Új értelmezést adott ökuménének, és az élő hitgyakorlatok közé besorolta az evangelizációk gyakorlatát. Nem hagyta szó nélkül a „modern betegségeket” sem, úgy, mint a földi hatalomnak való alávetett szolgálatot és a behódolást, a szabadság fogalmának helyes bibliai és helytelen, világ szerinti értelmezését. Örvedetesnek nevezte a lelkészképzésre jelentkezők számát: az 1991/92-es évben, Prágában 27, Pozsonyban 13 és Budapesten 8, vagyis összesen 48 hallgató folytatott teológiai tanulmányokat Felvidékről és készült egyházi szolgálatra.

A módosított egyházi Alkotmánnyal részben sikerül stabilizálni egyházunk helyzetét. A nagy feladatok között szerepelt az új templomok építése Dunaszerdahelyen, Párkányban és Böggellőn. A külföldi protestáns segélyszervezetekkel – pld. Gustav Adolf Werk, Diakonisches Werk, svájci és holland segélyszervezetek – való élénk kapcsolattartás eredménye volt

több templom, parókia és gyülekezeti ház felépítése és rekonstrukciója ezekben az években.

Böggellőn 1991. december 8-án tették le a templom alapkövét, és 1995. április 30-án szentelték fel a templomot.

Templomépítésbe kezdtek Szinyéren is, ahol 1993. július 25-én szentelték fel az új templomot, Mikó Jenő püspök igehirdetésével az 1Kor 3,9-16 alapján.

A dunaszerdahelyi református templom alapkövét 1994. december 11-én tették le, id. Görözdí Miklós lelkészsége alatt, Dr. Mikó Jenő és a Dunántúli egyházkerület püspöke, Márkus Mihály jelenlétében. Dr. Mikó Jenő a Mt 18,12 alapján és Dr. Márkus Mihály az 1Kor 3,11 alapján hirdették Isten igéjét ezen az ünnepi alkalmon. 1995-ben épül az abaujrákosi templom is Kozár Lajos lelkipásztor szolgálata idején, a gyülekezet áldozatkészsége nyomán.

Az egyházvezetés támogatta a lelkipásztorok továbbképzését. Német, angol illetve francia nyelvterületen biztosított számukra hónapos, féléves, illetve éves továbbképzéseket. Így képviselték az egyházunkat különböző külföldi és belföldi konferenciákon több alkalommal az ifjú lelkipásztorok, mint ifj. Ján Semjan és Miklós István, valamint az esperesek: Szakáll Attila és Erdélyi Pál, de nem egy esetben még teológusok is, akik Prágában és Brnőben álltak helyt, mint Ábrahám Erzsébet, Orémus Zoltán és Palágyi Péter. 1989 tavaszán a Nyugat-Berlinben tartott Kichentagon az Ungi egyházmegye esperese, Pándy Bertalan és Csoma László, deregnyői lelkipásztor képviselte egyházunkat. Erdélyi Judit lelkipásztor az oberwarti konferencián vett részt.

A korábbi évek gyakorlatához képest, a rendszerváltás után, élénk kapcsolatokat ápolt egyházunk az anyaországgal és az elcsatolt területeken élő reformátusokkal is. Egyházunk volt az első, aki a Romániában kialakult 1989. decemberi véres forradalom hírére, segélyszállítmányokat állított össze és juttatott célba 1989 karácsonyán. Ennek eredményeképpen 1990. május 8-án, amikor Nagyváradon püspökké szentelték Tőkés László református lelkipásztort, a püspöki beiktatást Mikó Jenő, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke végezte az 1Sám 3,9 alapján. Tőkés László 1994 kora őszén viszonzta a látogatást és meglátogatta Alistálon a Penuél központot, Böggellőn az új templomot, és a Szepsi Református Egyházközséget.

A Magyarországi Bibliatanáccsal tárgyalva, valamint a Református Sajtóosztály révén, 500 családi Bibliát kapott egyházunk több mint 2 millió forint értékben. Nagyon nagy dolog volt ez azokban az időkben!

Egyházunk képviselői meghívások sorát kapták Magyarországról. A változás szele, majd a kommunizmus bukása azt is eredményezte, hogy Magyarországon elkezdtek nyíltan beszélni a határon túl élő magyarokról is. 1989 októberében, a Nehézy Károly Emlékkonferencián Mikó Jenő püspök képviselte egyházunkat. Lelkészek is keresték a közvetlen kapcsolatokat egy szép példa erre, hogy a barsi Alsószeccséről kitelepített, 1989-ben 79 éves, Székely Dezső magyarországi lelkipásztor megkereste a pozsonyiakat, hogy szívesen szolgálna egy igehirdetéssel az egykori hívei között. Ő ugyanis egykor Balogh Elemér püspök titkára volt Pozsonyban. Elindultak a testvérgyülekezeti kapcsolatok is.

1995. április 19–23. között megalakult a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata. Egyházunkat dr. Mikó Jenő, Takács Zoltán, Varga Béla, Peres Imre, Bocskorás István, Asszonyi Árpád és Lucskay András képviselték ezen az alakuló ülésen.

A társadalmi változás azt is magával hozta, hogy az egyházi ügyeket már állami beleszólás nélkül lehetett intézni. Így az egyházi bíraskodás is a Zsinati Tanácsra hárult. A püspöknek jelentős többletmunkája lett a politikai változásokat követően. Több lelkésszel szemben indult fegyelmi eljárás és világi bírósági per is. Mikó Jenő püspök ezekben az esetekben azt hangsúlyozta, hogy a lelkészhiány miatt, minden lelkészt állományban kell hagyni és a megbocsátásra kell fektetni a hangsúlyt. A „nagy szabadságban” alaptalanul is megvádoltak lelkészeket. Ezekkel a vádaskodásokkal az egyház vezetősége nem sokat törődött. Mikó Jenő feljegyzéseiből tudjuk, hogy nagyon fájó pont volt mindez a püspök számára, hiszen éppen egykori osztálytársai lettek a gyülekezeti tagok céltábláivá.

A lelkészhiány miatt a nyugdíj előtt álló lelkipásztorok, több esetben állami kivételt kaptak, hogy tovább végezzék szolgálatukat.

Kezdett helyreállni az egyház rendje. Az „átkeresztelések”, vagy a parokiális jog más módon való megsértése is egyre több munkát adott a püspöki hivatalnak.

A rendszerváltás utáni első szabad parlamenti választásokat 1990. június 8-án és 9-én tartották Csehszlovákiában. Az Együttélés Politikai Mozgalom színeiben indult Mikó Jenő püspök is parlamenti képviselőnek és meg is nyerte a mandátumot. 1991. március 6-án a Csehszlovákiai Protestáns Egyházak Ökumenikus Tanácsa őt választotta meg elnökévé.

A kibontakozó református iskolahálózat mellett Felvidéken megindult a fiatalok szervezkedése is, amit a Fiatal Reformátusok Szövetsége képviselt az 1992-ben lefektetett Szabályzattal.

Megalakult a Református Mentőmisszió, Sebők János, madi református lelkipásztor hathatós szolgálata nyomán, aminek az Alapszabálya az 1993 januárjában, Alistálon volt elfogadva.

A diakonisszák szolgálatát folytatva beindult Komáromban a nőegylet szolgálata által a Lepramisszió szolgálata 1993-ban, akik az anandabani leprakórházzal vették fel a kapcsolatot.

A rendszerváltás időszakában újra előjött a nemzetiségi kérdés egyházunkban. Mikó Jenő püspök úgy gondolta, hogy először le kell számolni a múlt bűneivel. A Zsinat létrehozott egy felülvizsgálati bizottságot azzal a feladattal, hogy vizsgálják felül Ján Tomašula és Vojtech Ozorovský ügyét és végérvényesen rendezzék azt. Tudható volt, hogy a rehabilitálásuk a cél. A bizottságban Juraj Valuška, református lelkész, Ján Janovčík, református lelkész és prof. Csémy Lajos teológiai tanár kapott megbízást a munkára, de Csémy Lajos egészségügyi okok miatt nem vet részt ebben a szolgálatban. A helyére behívott Dr. Mozgay Béla pedig egyéb technikai okok miatt nem tudott megjelenni, így a harmadik tag maga a püspök, Dr. Mikó Jenő lett. A bizottság 1992. április 10-n ülésezett a Pozsonyi Lelkeszi Hivatalban, s azt a javaslatot terjesztette a Zsinati Tanács elé, hogy mindkét korábban elmarasztalt személyt, fel kell menteni és erkölcsi jogorvoslatot kell adnia az egyháznak, miután ezt az állami szervek megtették.

1992. július 3-án a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Tanácsa egyhangú döntéssel rehabilitálta Ján Tomašulát és Vojtech Ozorovskýt, a Szervező Bizottság időszakának meghatározó, az 50-es években háttérbe szorított, majd elítélt vezetőit.

### Újból terítéken az Eperjesi egyházmegye kérdése

1968-ban, a Varsói Szerződés tagállamainak csehszlovákiai bevonulása után, látszattmegoldás született a szlovák egyházmegye kérdésében, amelynek lényege az volt, hogy az Eperjesi Református Egyházmegyében, – ahol a magyar-szlovák nemzetiségi arány 50-50 százalék volt – felváltva lesz magyar, majd szlovák esperes. Az 1985-ben, Juraj Gazdovič esperes halálát követően, Michal Hromaník, akkori szlovák püspökhelyettes, ismét szlovák esperes megválasztását szorgalmazta az egyházmegye élére. A püspökhelyettes ezt úgy indítványozta, hogy az állami is az újabb szlovák esperes megválasztását támogatta. Ekkor azonban váratlan fordulat

történt. A magyar gyülekezetek nevében Csoma László lelkipásztor, az egyházmegyei közgyűlésen kérte a korábbi megegyezés betartását, azaz magyar esperes jelölését. Ezzel a szlovák gyülekezetek képviselőinek fele egyet is értett. Az esperes választás azonban két éven át nem történt meg. Majd 1987-ben, három jelölt közül – egy magyar és két szlovák – a szlovák gyülekezetek egy részének támogatásával Pándy Bertalant választották meg a presbitériumok az Eperjesi Református Egyházmegye esperesének. Ekkor érezhetővé vált, hogy ha a gyülekezetek többsége összefog, akkor még az állami beavatkozás mértéke is csökkenthető. Az 1989-es fordulatot követően, első lépésként 1990. február 1-jén a három keleti egyházmegyéből érkezett lelkészek megbeszélést tartottak Mikó Jenő püspökkel. Elmondták, hogy szükségesnek tartják a teljes tisztújítást, hogy most már állami beavatkozástól mentesen lehessen megválasztani az egyházmegyék és az egyetemes egyház tisztségviselőit. A lelkészek biztosították a püspököt, hogy őt továbbra is támogatják a gyülekezetek. Ezt követően, az előző rendszer eszmeiségét az egyházban is megjelenítő szlovák püspökhelyettes leváltásának kérdése került előtérbe. Mivel a zsinati képviselőket presbitériumi határozattal választották, s a presbitériumoknak jogukban állt a rossz határozat törlésére, a deregnyői képviselő javasolta, hogy a Michal Hromaníkot zsinati képviselővé választó presbitériumi döntést töröljék a presbitériumok. Az egyházmegye presbitériumainak 90%-a meghozta a megfelelő döntést, így a Zsinati Tanács előtt a nevezett tisztségviselő lemondott tisztségéről. Az általános tisztújítást szorgalmazva, az Eperjesi egyházmegye 1990. június 20-án, Csicserben tartott közgyűlésén javaslatot fogadott el az egyházmegyei tisztségviselők lemondásáról, s megbízta az addigi elnökséget a hivatali ügyek vezetésével. Ennek megfelelően 1990. október 5-re, Csicserbe lett összehívva a rendkívüli egyházmegyei közgyűlés, melynek tárgysorozatában a következők álltak: *„...minden gyülekezetben legyen presbitériumi gyűlés, amelyen a presbitérium fejtse ki álláspontját az egyházmegye jövőjéről. Mint tudjuk, mostani egyházmegyénk területén ezelőtt két egyházmegye volt, amely a letűnt politikai rendszer erőszakos nyomására lett egyesítve. Most minden gyülekezet szabadon dönthet, hova akar tartozni. A presbitériumi gyűlés jegyzőkönyvi kivonata rögzítse a gyülekezet álláspontját az ügyel kapcsolatban.”*

A beérkezett presbitériumi döntések megmutatták, hogy a gyülekezetek, állami beavatkozás nélkül, úgy látják jónak, ha két egyházmegye keretében folytatják szolgálatukat: az egyik magyar a másik szlovák legyen. Magyar részről meglepő volt, hogy két gyülekezet presbitériuma – Nagy-

szelmenc és Abara – nem tartotta időszerűnek az egyházmegye ilyen formában történő kettéválását. Az elrendelt tisztújítás alakalmával e két gyülekezet presbitériuma, lelkészeik vezetésével, az esélyes szlovák esperesjelöltre szavazott azért, hogy a két lelkészt a szlovák gyülekezetek szavazatukkal támogassák lelkészi főjegyzői és zsinati képviselői tiszt elnyerésében. Az esperesi tisztre beérkezett szavazatok alapján Pándy Bertalan és Juraj Mikloš 9-9 szavazatot kapott, így az esperes választást 1991 tavaszán meg kellett ismételni. Az 1991. május 16-án, Jenkén megtartott egyházmegyei közgyűlésen megszületett a döntés. A szavazatbontás után megállapították, hogy Pándy Bertalan 12, Juraj Mikloš 10, Janovčík Ján 5 szavazatot kapott. A két választás alapján az egyházmegye vezetésében 2 szlovák képviselő lett csak megválasztva. Amint a szavazatok megoszlása is mutatja, állami beavatkozás nélkül, nem a nemzetiségi határvonalakat tartották feltétlenül szem előtt a választók. Az egyetemes egyház életére is hatást gyakorló választások mellett szólnunk kell arról, hogy 1991 áprilisában az egyházmegye vezetése megbízást adott a zürichi tanulmányokat folytató Csoma László lelkipásztornak az egyházmegye képviselőjére a svájci HEKS segélyszervezetenél. Ennek eredményeként a megbízott lelkész már július hónapban két szolgálati személyautóra hozott anyagi támogatást a több gyülekezetben szolgáló lelkészeknek. A következő években ez a támogatás egész egyházunkra kiterjedt, ami egyházmegyénként egy szolgálati kocsit megvásárlását tette lehetővé. A deregnyői gyülekezet ebben az évben indította el a Református Tanulmányi Központ munkáját konferenciák, ifjúsági alkalmak, kántorképzők szervezésével és az egyházmegyei könyvtár megalapításával. A lelki, szellemi építkezést a „Rudé Krávo” című cseh lapban megjelent titkosrendőrségi ügynöklista zavarja meg, s mivel egyházunk vezetésének nem sikerült megfelelően kezelni ezt a problémát, az visszatérő feszültségeket generált a lelkészek között.

Az 1992. február 20-án tartott zsinati ülésen megalakult a „Nemzetiségi Kérdéssel Foglalkozó Ideiglenes Bizottság”. A bizottság munkája nyomán, a Zsinati Elnökség felhívást intézett a Nyugat-kassai és Kelet-kassai egyházmegyékhez, véleményüket kérve december 11-i határidővel. Az Eperjesi egyházmegye szlovák gyülekezeteit egyházközségi közgyűlési határozat meghozatalára szólította fel a Zsinati Tanács, december 15-i határidővel. A szlovák gyülekezetek, Nagymihály és Sárosmező kivétel, megszavazták a szlovák nyelvű egyházmegyéhez történő csatlakozásukat. Ebben az évben már további eredménye is volt a HEKS-szel felvett kapcsolatnak. Áprilisban harminctagú látogató csoport érkezett egyházunk keleti



régiójába, s Bés, Iske kapott támogatást parókiaépítésre, s egy lelkipásztor szolgálati kocsit megvételére kapott lehetőséget.

A szlovák reformátusok helyzetét volt hivatott megoldani az 1992. augusztus 26-30. között végzett tekintélyes látogatás is, amit a Református Világszövetség háromfős küldöttsége – Milan Opočenský főtitkár, dr. Herbert Ehnes jogász és Hinnerk Schöder egyházelnök – végzett egyházunkban. A komáromi templomban az egyházelnök az 5Móz 32,39 alapján hirdette Isten ígését, majd megtekintették a Párkányi Református Egyházközség gyülekezeti otthonát, végül az épülő nagymihályi templomot és a vásárhelyi templomban Milan Opočenský szolgált igehirdetéssel a Mt 16,13 alapján.

A szlovák egyházmegye megalakulását, a Zsinati Tanács 1993. február 18-án hozott határozata értelmében, az 1993. március 30-ra Csicserbe összehívott egyházmegyei közgyűlésen kellett eldönteni. Az Eperjesi Református Egyházmegye március 30-án tartotta utolsó közgyűlését, amelyen – két szlovák tartózkodás mellett – kimondta az egyházmegye kettéválását. Majd a szlovák nyelvű gyülekezetek, 1993. június 10-én, a Vásárhelyen megtartott alakuló közgyűlésen mondták ki a VIII. egyházmegye megalakulását.

A Zsinati Tanács eleget téve három egyházmegye kérésének 1993. július 1-én tartott ülésén jóváhagyta a Barsi-, Gömöri- és Ungi egyházmegyék eredeti nevének visszaállítását és a VIII., azaz a Nagymihályi egyházmegye megalakulását. Átmenetileg lezárult egy több évtizedes, sokszor feszültségekkel teli időszak, amely feszültségek legtöbbször külső politikai tényezők hatására keletkeztek, hiszen a gyülekezetek a maguk hitéletébe nem érezték korlátozva magukat anyanyelvük használatát illetően, mivel lelkészeik kivétel nélkül a gyülekezeti tagok anyanyelvén hirdették az ígét. A tisztségviselőket sem a nemzeti hovatartozásuk alapján választották, hanem a szolgálatuk alapján.

Mikó Jenő püspök jelmondata ez volt: „*NAGYOBB FELELŐSSÉGGEL*”. Ő nemcsak leírta az egyházi hivatalos lapunkban, hanem életével is tanúsította: „*Igen nagy szükség van minden egyes egyháztagnak felelős szolgálatára. Csak így alakul ki az a kegyességi forma, amelyik hitvalló őseinket korunk alkotó közösségévé avatta, s amelyik a mában is erőbázisa lesz a nagy terhek közös vállalásának és elhordozásának s megtanít istenfélelemre, egymás megbecsülésére, népünk, egyházunk szeretetére.*”

Erdélyi Géza

## Visszaemlékezés az 1996-2009 közötti püspöki időszakra

### Megkésett választások 1996-ban és az azt követő változások

A Komáromban ülésező megújult Zsinat lelkészi szolgálatom 36. évében, 1996-ban választott meg a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspökévé. A második világháború után tulajdonképpen ez volt az első szabad választás egyházunkban. A püspöki tisztségre két személy volt jelölve. A jelölést mindketten elfogadták, de csak az egyik pályázott: Mikó Jenő püspök. Én, csak egy hónappal a zsinati ülés előtt fogadtam el a jelölést sokak kérésére, főleg az Ungi egyházmegye lelkészei kitartó kérésének engedve. Mind az Elnökség és a Tanács, mind az akkor 36 tagot számláló Zsinat megújult. Az első megnyilatkozásom az Isten iránti hálaadás volt. A ft. Zsinat felé jeleztem, hogy vége az ún. „egykez rendszernek”, visszaállítjuk a reformáció örökségét a zsinat-presbiteri egyházvezetést, vagyis együttműködésre kértem a tisztségbe választottakat, mert mindannyian egyformán felelősséget hordozunk egyházunkért. Beiktatásom igehirdetésének textusa Pál apostolnak a Rómaiakhoz írt levele 12. része volt.

A nyolcvanas évek második felében szinte a levegőben is érezhető volt a változtatás-változás szükségének szele, de hogy oly hamar bekövetkezik, azt talán senki sem tartotta valószínűnek. Ezért érte az országokat, népeket, nemzeteket és egyházakat is felkészületlenül a változás. Ennek valóságára egy többnyire figyelmen kívül hagyott példát szeretnék felhozni a kettős elnyomás tényvilágából. Amíg a kikényszerített nemzetköziség – internacionalizmus – szellemét Magyarországon és az elcsatolt nemzetrészekben élőkkel szemben következetesen megvalósították, végletesen gyengítve a nemzeti érzést, addig nálunk és más „testvér-baráti” államokban, korábban nem látott mértékben virult a szélsőséges nacionalizmus. Ez természetesen, negatívan hatott a nemzetiségekre: a más határok közé kényszerült nemzetrészekre, félelmet okozva a lelkekben és a hit szerinti hovatartozás tudatának nemzetmegtartó bizonyosságában. Ilyen vonatkozásban legyengült, egymástól elszigetelt, bizonytalanságtól és bizalmatlanságtól fertőzött tudat jellemezte a saját nemzetéhez és egyházhoz tartozó, vagy tartozni akaró közösségeket és egyéneket. Megre-megni látszott a két tartó oszlop: a hit és az egészséges nemzettudat. Mindezek ellenére, ha kevesen is, de voltak olyan lelkészek és gyülekezetek,

akik, ill. amelyek templomokat és parókiákat építettek, vagy javítottak, ifjúsági és felnőtt bibliaórákat, gyermek-istentiszteleteket tartottak. Ezek az Istenbe vetett hit erejének és bátorságának világosságát árasztó meggyőző példái voltak, szemben a megfélemlítéssel, különösen a lelkész-gyermekek továbbtanulásának és érvényesülésének diszkriminatív intézkedéseivel. Ismét egy példa a félévszázadnyi elnyomás torzult és tarthatatlan következményeiről: a fordulat utáni évben, Pozsonyba volt egy országos lelkész konferencia. Ezen, néhány lelkészünk a Központi Egyházügyi Hivatal új igazgatóját, mint a Vatikánba utazó állami delegáció tagját kérte fel egyházunk érdekeinek képviselőjére, amit számosan helyeselték. Mekkora tájékozatlanság és zavarodottság!!! Ilyen helyzetben és állapotban jutottunk el az 1989-es és az azt követő években remélt változásokig.

### **Egyházunk élete és munkája az új történelmi helyzetben**

Előrebocsátom, hogy egyházunkban az 1996-os általános tisztújítás, két év késéssel történt meg. Az addigi egyházvezetés valamilyen oknál fogva az 1994-ben esedékes választást nem indította be. Ez a tény késleltette ugyan a Lélek uralta, teljes megújulás feltételeinek és formáinak érvényesülését, de hála Istennek, se nem paralizálhatta, se nem zárhatta ki.

Egyházunk anyagi helyzete ijesztően legyengült. Csaknem kizárólag az egyháztagok adakozására épült és az állami jóváhagyással végbemenő templom- és parókiajavításokra szűkült. Az egyházközségek pénztárlapját az illetékes állami hatóság negyedévenként ellenőrizte, nem tartva elégségesnek a felettes egyházi hivatal ellenőrzését.

1996-ban az új Zsinati Elnökség részletes és alapos vizsgálódását követően összeállította a teljes munkaprogramját, amelynek az első ciklusra érvényes megfogalmazását a főgondnokra – Ing. Asszonyi Árpádra – és az első püspökhelyettesre – Csoma Lászlóra – bízta. A következőkben teljesítendő, immár összevont, két ciklusra szóló, feladatok, célok főbb pontjai olvashatók.

### **Lelki élet területe és feladatai**

Fordulat után külön fejezetnek, kiemelt feladatunknak tekintettük a lelkészhiány felszámolását.

Egyházunk intézményi hálózatának – diakóniai, tanulmányi, ifjúsági központok – kiépítése.

Egyházi sajtószolgálat bővítése. Kálvinista Szemle, gyülekezeti híradók stb.

A zsinati és egyházmegyei bizottságok rendszeres, teljes felelősséggel történő működtetése. Az egymás iránti kölcsönös bizalom folyamatos visszaállítása és erősítése.

Az igeszolgalat, a hittanoktatás, a konfirmációra való felkészítés és a bibliaórák beindítása. Rendszeres családlátogatás, a lelkigondozás folyamatos végzése a presbiterekkel közösen.

Lelkészeink, lévitáink, hittanoktatóink számára a továbbképző tanfolyamok rendszeres megszervezése.

Sokrétű testvér-egyházkerületi kapcsolatok létrehozása, fokozatos kiterjesztése a szellemi élet különböző területeire. Ez az új kapcsolatrendszer a Királyhágó-melléki Egyházkerülettel rövid időn belül megvalósult.

Az egyházhoz visszatérők bölcs befogadása, okulva a tékozló fiú testvéreinek magatartásán.

Az állami szervekkel szükségszerűen adott kapcsolatok minden szinten történő, egységes jellegű tisztázása, kiiktatva minden alárendeltséget. Hivatalos ügyek intézésénél egyházi törvényünkkel szabályozott hivatalos út szigorú tiszteletben tartása.

Egyházszerkezeti jellegű feladatok és az egyházi javak visszaszerzése – restitúciós feladatok

Minden törvény adta lehetőséget és eszközt igénybe véve, a lehetséges legrövidebb időn belül megszüntetni a fenyegető méretű lelkészhiányt.

Az új egyházi törvénykönyv megalkotása, de addig is, amíg az új Alkotmány elkészül és érvényre lép, a régiből kiemelni minden egyházi munkát korlátozó paragrafust, illetve szabályozást.

Minden akadályt elhárítani a Calvin János Teológiai Akadémiánk akkreditációja útjából. Már akkor láttuk, hogy ez – sajnos – akár egy évtizednyi időt is igényelhet, sok áldozattal járhat, és Isten csodája lesz, ha megvalósul. Lehetővé tenni vendégtanárok fogadását és működését.

Teológiai intézetünk könyvtára számára megfelelő épület biztosítása.

Az időközben létesített óvodánk, alap- és középiskoláink törvényes működésének bebiztosítása. Keresni továbbiak létesítésének lehetőségét.

Az Ökumenikus Tanács munkájának, részünkről új fontos tartalmakkal gazdagítva igei alapú működtetésének megújítása. A külföldi segélyszervezetek anyagi támogatásának igazságos elosztása. Újabb források felkutatása.

A Magyarországi Református Egyházzal szoros kapcsolat kiépítése. A külföldi testvér-egyházakkal fennálló egyházközi kapcsolatok bővítése és megerősítése.

A teológiai hallgatók számára ösztöndíjak megszerzése és biztosítása, hogy a magyar és külföldi egyetemeken is tanulhassanak.

A külföldi egyházak segítségnyújtásával szorosabb és átláthatóbb kapcsolatok létesítése. (HEKS, GAW, Kirchen Helfen Kirchen, HOE stb.)

Végül, de nem utolsósorban a gyülekezeti tulajdon visszaszerzése. Különösen a még mindig érvényben tartott beneši dekrétumok által kisajátított ingatlanok – templomok, iskolák, lelkészlakok, diakóniai intézetek épületeinek – jogos birtokbavétele.

A Zsinati Elnökség minden tisztségviselőt és egyháztagot felkért az őszinte és odaadó együttműködésre, reménykedve, hogy a kitűzött célok elérésében, illetve teljesítésében megtapasztaljuk a Mindenható irgalmát és segítő jóságát.

### **Amit Isten segítségével elvégeztünk, és ami még folyamatban van**

A lelki élet területén az Úr segítségével minden munkát elindítottunk és az időhöz kötötteket befejeztük, de maradtak folyamatosan teljesítendő, mert jellegüknél fogva nem lezárhatók, továbbra is időszerekeknek tekintendők. Ennek megerősítésére egy esetet említek meg: a Losonci Református Egyházközség jogtalanul államosított 424 hektárnyi szántóföldjét, máig nem adta vissza és semmilyen formában sem kártalanította az állam.

Hála az Úrnak, egyelőre megszűnt a lelkészhiány, hiszen a század végén folyamatosan 20 körüli volt a fiatalok jelentkezése a teológiánkra. A gyülekezeti tulajdon visszaszerzése időhöz kötött volt. Az egyházközségek és egyházmegyék kitartó igyekezetével összhangban sikerült a gyülekezeti földtulajdon közel 80 százalékát pozitívan rendezni. A parókiák, iskolák és gazdasági épületek ügye nehezebbnek minősült. Mintegy 73 objektum sorsa máig rendezetlen. Ezen a téren a legfontosabb feladat volt, a beneši dekrétumok által végleg eltulajdonított nyolc templomunk visszaszerzése. Sok huzavona után sikerült! Legyen érte Istené a dicsőség! Ebben a hosszadalmas intézkedésben döntő fontosságúnak minősült a szlovák parlament magyar képviselőinek támogató álláspontja. Ide tartozik a losonci gyülekezet templomának visszaszerzése. Ennek intézése külön fejezetet érdemelne, mert annak idején a folyamatosan ismétlődő rongálások miatt, egyházunk akkori vezetése megoldhatatlannak minősítette a templom karbantartását, ill. állagmegőrzését és – a gyülekezet előjáróinak tudtával – felajánlotta, tulajdonképpen odaajándékozta a templomot az államnak. Éveken keresztül személyes ügyemnek tekintettem a losonci templomunk

visszaszerzésének ügyét, míg végre a kerületi hatóság „átadta” az egyháznak. A további nagyfontosságú, egyház építette objektumok, mint a Rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium, ami feljebbviteli bírósági döntés alapján történt; a komáromi Timóteus-ház végleges visszanyerése; az Egyházi Gyűjtemények Háza és a rozsnói alapiskola megvétele a Magyarországi Református Egyház döntő segítségével vált valóra. A Püspöki Hivatal épületének megvétele Rimaszombat főterén, a Szlovák- és a Magyar Kormány a költségeknek fele-fele arányban vállalt együttes támogatásával vált lehetségessé. Az elvégzett feladatok további, tételes felsorolása ma is aktuális és lélekemelő lenne, de időhiányában sajnos, nem teljesíthető. Ugyanakkor utalhatok rá, hogy volt főgondnokunk – néhai Koncsol László – által készített interjúban, részleteiben kifejtve olvasható a „Halk és szelíd hang” című könyvemben, az 1996-2008 között együtt végzett munkánkról és annak eredményeiről szóló fejezetében, a Szabó Dezső ihlette „Minden református, felelős minden reformátusért” cím alatt.

Egyházunk történetének objektív leírása és valóság-hű ábrázolása azzal a szilárd, előre tekintő elgondolással történik, hogy közös célunk az 1881-ben megvalósult egységes Magyar Református Egyház ismételt megszerzése. Az egységes Magyar Református Egyházat ugyanis nem egyházi akarat szüntette meg. Az egyház darabokra szakítása, Magyarország szétzaggatása nyomán alakult ki. Az egység érdekében dolgoztunk a Magyar Református Világszövetségében, amelynek elnöke Tőkés László püspök volt és a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatában, amelynek én voltam az elnöke. A változások után, egyházunk szükséges, igei alapokra helyezett irányváltása sikeresen elkezdődött és sok nehéz küzdelem árán folyamatosan valósul meg. Problémák is voltak, külsőleg előidézettek és belsőleg gerjesztettek egyaránt, amelyek megoldásának történetével majd az egyháztörténészek lesznek hivatottak foglalkozni.



Fazekas László

## Visszaemlékezés a 2009–2020 közötti püspöki időszakra

### Visszatekintés a két választási ciklust felölelő püspöki szolgálatomra (2009–2020)

Csak most tudatosul bennem igazán, amikor a Felvidéken harcoló egyházunk 100 évére tekintünk vissza, hogy ebből 12 év Isten kegyelméből úgy jutott nekem, hogy azt püspöki szolgálattal tölthettem. Isten iránti nagy hálával fogadtam ezt akkor is, amikor Egyházunk gyülekezetei erre méltattak, és talán még jobban felfokozódik a szívemben a hála azért, hogy most a teljesség igénye nélkül visszatekinthetek erre az időszakra.

Megpróbálom objektíven láttatni a valóságot, de mégis mondatokba önteni saját, belső érzéseimet és meglátásaimat is. Nem vonatkoztathatok el teljesen, mivel átgondolva ezt az időszakot, eszembe jut a gyakori tépelődés, a nehéz helyzetekben a szorongás, de mindenkor a legbelsőbb imádság azért, kaphassak „onnan felülről való bölcsességet” a szólásra, a kiállásra, a helytállásra azért, hogy Egyházunkat megfelelően tudjam képviselni.

Felidéztem magamban a 2015-ben elmondott székfoglaló igehirdetésemnek egy részletét, amely tulajdonképpen személyes bizonyágtétel is egyben. A Zsoltárok könyve 90. részének, Mózesnek, az Isten emberének imádsága alapján, számomra most is aktuális ez az üzenet. Amikor Mózes visszatekint a múltra és a letűnt nemzedékekre, akkor világossá válik, hogy Isten népének akkor volt jó dolga, amikor Isten velük volt. Mert akkor otthon voltak a világban, bármerre is vezetett az útjuk. Az Isten útján járni, vele élni az Isten törvényének magtartását is jelenti egyidejűleg.

S amikor Mózes azt kéri, hogy „bölcs szívhez jussunk” (Zsolt 90,12), akkor az Istenre figyelő, hozzá ragaszkodó, neki engedelmeskedő, az Ő igazságában járó szívet jelent.

Idézzem egy részletét az említett igehirdetésnek:

„Úgy gondolom, hogy komoly tanítás ez számunkra: ragaszkodni az Isten által kijelentett igazságokhoz. Nem azonosulni azokkal az elgondolásokkal, véleményekkel, amelyeket az Isten nélkül élő ember sok esetben a szabadság jelszava alatt próbál diktálni ebben a világban. Mi a bűnre soha sem mondhatjuk, hogy megengedhető! A bűn nem más, mint célt-tévesztés, amely az embert eltéríti a

helyes iránytól. Izráelt is eltérítették több alkalommal a hamis próféták az Isten igazságától, aminek aztán nagyon szomorú erkölcsi és társadalmi következményei lettek.

*Mi ezt nem akarjuk!*

*Hanem fel kell készülnünk arra, hogy az elkövetkezendő időszakban komoly harc fog folyni szerte a világon az igaz és a hamis értékek között, a tisztaság és a tisztátalanság között, a szent és a profán között. Sok minden feszül ma a világban és sok minden és mindenki jogot követel magának a világban. Nekünk tudnunk kell, hogy hol a helyünk!*

*Következtesen védenünk kell azokat az értékeket, amelyeket egyrészt az Isten is szívünkre helyezett az ő kijelentésében, másrészt, amelyekről az emberiség fejlődéstörténete alapján elmondhatjuk, hogy az életet munkálják, és előre viszik.*

*Ha Istenre figyelek, akkor egyértelműen az élet útján kell járnom, mert ő az életet munkálja!”*

Szolgálatom alatt szinte önkéntelenül is erre próbáltam építeni, ezt próbáltam megvalósítani. Annak ellenére, hogy 2003-2008 között püspök-helyettesi tisztséget töltöttem be, a püspöki szolgálatnak az induláskor még csak egy bizonyos hányadát láttam át. Voltak viszont terveim egyházi életünk több területére vonatkozólag, amelyeket – egyeztetve a körülöttem lévő szolgatársakkal – próbáltunk megvalósítani.

Ezeket három területre lehet felosztani: a külfölddel való kapcsolat-tartás, az országon belül az állami szervekkel és felekezetekkel való kapcsolat és az egyházunkon belüli szolgálat.

Valaki talán azt mondhatja, hogy a legfontosabb ez az utolsó, az egyházon belüli tevékenység. Ez ugyan igaz, de nem elválasztható a másik kettőtől, mivel az egyházon belüli szolgálatunkat komolyan befolyásolhatja és befolyásolja is az állami szervekhez, a többi felekezethez és a külföldhöz való viszonyulásunk. Ez azonnal világossá válik, ha kissé mélyebben és részleteiben is megvizsgáljuk az esztendőik alatt kialakult folyamatokat, munkaterületeket és megvalósult lehetőségeket.

A külfölddel való kapcsolattartás mindig is a szívügyem volt. Talán azért is, mert lehetőségem volt német nyelvterületen tanulni, majd később az angol nyelvvel is foglalkozni, s így külföldön aránylag otthonosan mozogtam. Bizonyos mértékig adott volt az, hogy mely külföldi egyházakkal és segélyszervezetekkel vagyunk kapcsolatban, de fel kellett térképezni azt is, hogy milyen lehetőségeink vannak további kapcsolatok kiépítésére. Természetesen tagjai voltunk és vagyunk a nagy európai- és

világszervezeteknek, mint az Egyházak Világtanácsa (WCC), a Református Egyházak Világközössége (WCRC), az Európai Egyházak Konferenciája (CEC) és az Európai Evangéliumi Egyházak Közössége (GEKE).

Német nyelvterületen volt aránylag nagy mozgásterünk. Jó kapcsolataink voltak a Svájci Evangéliumi-református Egyházzal (Evangelisch-reformierten Kirche Schweiz) és a segélyszervezetükkel (HEKS – Hilfswerk der Evangelisch-reformierten Kirche in Schweiz), Németországban a Gustaw-Adolf-Werk-kel, a Rajnai Tartományi Egyházzal, a Reformiertes Bunddal, az Észak-német Református Egyház Diakóniájával, az Evangelische Partnerhifével, Hollandiában a Fundament Alapítvánnyal és a Jagtspoel Fonddal.

Külföldi partnereink javaslatára először 2013-ban, majd 2015-ben kerekasztalt hívtunk össze a partneregyházak és segélyszervezetek képviselőinek részvételével. Ennek a célja az volt, hogy koordinálva legyen a segítségnyújtás egyházunk számára az egyes szolgálati területeken való továbblépéshez. A képviselők még maguk is megszólítottak más, hozzájuk közel álló egyházkerületeket és szervezeteket, így ez a csoport kibővült a Badeni Tartományi Egyházzal, a Közép-német Evangélikus Egyházkerülettel, a holland Stichting Hulp Ost-Europa szervezettel.

Hálás szívvel fogadtuk ezen egyházak és szervezetek erkölcsi és anyagi támogatását, amelyekkel egyházunk egyes munkaterületeit szándékoztak erősíteni. A GAW a templom- és parókiajavításainkat támogatta, és szolgálati autót biztosított a cigánymisszió ellátására, az Észak-német Református Egyház Diakóniája szintén parókiajavításokhoz adott évi rendszerességgel segítyt, a Badeni Tartományi Egyház hangtechnika megvásárlásában segített, a Közép-német Evangélikus Egyházkerület összefogva a Reformiertes Bunddal ösztöndíjat biztosított és lehetőséget teológiai hallgatók és fiatal lelkészek külföldi tanulmányához a hallei Martin Luther Egyetemen, a Stichting Hulp Ost-Europa az iskoláinknak nyújtott segítséget. Az Evangelische Partnerhilfe főként a nagycsaládos lelképásztoroknak, lelkészözvegyeknek, szociálisan rászorulóknak juttatott évente egy alkalommal szimbolikus összegű támogatást. A Rajnai Tartományi Egyház anyagi segítséget nyújtott a két évente megrendezésre kerülő Német Egyházi Napokon (Kirchentag) való részvételhez. Ezen kapcsolatainknak köszönhetően kapta meg egyházunk 2013-ban a Drezdában megrendezett egyházi napokon a nagy tömeget vonzó szabadtéri istentisztelet perselypénzének egy részét, amely alapját képezte a cigánymisszió elindításának egyházunkban. Ehhez aztán csatlakozott támogatásával a HEKS, majd a későbbiekben a holland GZB Missziói Alapítvány is. A

Fundament Alapítvány és a Jagtspoel Fond főként a könyvkiadásunkat, teológiai képzésünket segítette.

Nagy jelentőségűnek tartom a Közép-német Evangélikus Egyházkerülettel előkészített partnerkapcsolati szerződést, amelyet a Covid-19 járvány miatt csak a 2022-ben írt alá egyházunk vezetősége.

A Koreai Presbiteriánus Egyházzal is folyamatosan építettük a kapcsolatot. Park Sungkon – nálunk szolgáló – missziós lelképásztor szervezésében rendszeresekké váltak a Koreából érkező csoportok látogatásai, sőt 2014-ben magam is vendége lehettem a koreai egyháznak. Egyházunk Zsinata a pozsonyi koreai gyülekezetet egyházunk gyülekezetévé fogadta. A bécsi Koreai Gyülekezet is támogatást nyújtott a misszió területén.

Különös hangsúlyt kapott szolgálatom alatt a Cseh-testvér Evangélikus Egyházzal megújított kapcsolat. Ezt azért mondom így, mivel egyházunk teológusai – jómagam is – a prágai Comenius Evangélikus Teológiai Fakultás, majd az 1989-es fordulatot követően még néhány évig a Károly Egyetem Evangélikus Teológiai Fakultásának hallgatói voltak. A kapcsolat 2011-től kezdett szorosabbá válni, jóllehet már korábban is közalapunk létrehozásához szakmai tanácsokat kaptunk tőlük. Azóta rendszeresekké váltak az évenkénti találkozók. Ezt segítette az a tény is, hogy az egyházuk vezetőségében a szerepet fokozatosan azok vették át, akikkel prágai diák-ként együtt tanultam.

Isten még nagyobb kaput tárt ki előttünk azzal is, hogy Magyarországon olyan kormány vehette át az ország vezetését, amely ragaszkodik a keresztyén konzervatív értékekhez, és a Kárpát-medencében főleg, de szerte a világon, egy nemzetként tekint a magyarokra. S mivel az egyházakra partnerként tekintett kezdettől fogva, olyan támogatási rendszer épülhetett ki, amely segítségével egyházunk komoly előrelépést tehetett sokféle téren. Ezt a támogatást nyugodtan nevezhetjük történelmi jelentőségűnek, hiszen egyházunk száz éve alatt ilyen mértékű támogatást még soha sehonnán nem kapott.

Ezzel a támogatással lehetővé vált az is, hogy a nyugat-európai egyházak és segélyszervezeteik támogatása nagymértékben a szlovák egyházmegyék életét segítse.

Lehetne sorolni tovább is azt a segítséget, amelyet egyházunk ebben az időben kapott, de azt mindenképpen konstatálhatjuk, hogy Isten megnyit kapukat és ajtókat ahhoz, hogy a szolgálatunkhoz a körülmények adottak legyenek. Ezt tapasztalhattam szolgatársaimmal együtt ezekben az években. Ezért mindannyian hálásak lehetünk.

A politikai légkör változása, és főleg nyugaton az egyre jobban erősödő liberalizmus érezhetően megváltoztatta a nyugat-európai partneregyszervezetek hozzánk való viszonyulást. Ennek a jelei abban mutatkoztak meg, hogy míg korábban nagyobb megértést tanúsítottak irányunkban, amikor vázoltuk helyzetünket és nehézségeinket, esetleges félelmeinket a megélhető nagy nyitottság és szabadság miatt, amely sok rossznak, tévútnak és gondolkodásbeli elferdülésnek lehet a forrása, addig talán a migránsválság elindulásától számíthatom azt a pontot, amikor szinte dorgáló módon beszélgetéseink alkalmával kérdőre kezdték vonni bennünket. Kérdéseik értetlenségről és elég nagyfokú ismerethiányról tanúsítottak, s nem tudták megérteni azt, hogy mi sokkal érzékenyebbek vagyunk az ideológiai befolyásolásra, amely sok rosszat, akár személyi- és szólásszabadságunk korlátozását is eredményezheti. Egyre érzékeltetőbbé vált a Szentírás jelenkorban kellemetlenné vált kijelentéseitől való elfordulásuk, s egyre gyakoribb lett a hivatalos, egyre több ember által elfogadott vélemények hangoztatása az emberről, a nemekről, a jogokról, a globalizálódó világ fontosságáról és végül egy világkormány szükségességéről. A másik oldalon pedig egyre gyakoribb lett a kritika főleg felénk, magyarok felé mondván: Mit akartok ti? Miért lázadtok állandóan? Meg kell tanulni elfogadni azt, ami van!

Itt-ott el lehetett mondani azt, hogy mi ugyanazokat a lépéseket látjuk a nyugati világ életében, mint amit a mi kommunistáink tettek apáink, nagyapáink, vagy akár a mi életünkben. Azon viszont csodálkoztak, hogy mi templomokat építünk, ők pedig adják el, vagy bontják le azokat sok helyen.

Mindezt összegezve azt láthatjuk, hogy a külföldi egyházakkal és szervezetekkel való kapcsolat sok ösztönzést adott arra, hogy terveinket bátrabban valósítsuk meg, és nyissunk új szolgálati területek felé is. Végző soron ez azt is eredményezte, hogy meglássuk saját értékeinket, ezeket őrizzük, de észrevegyük a jóléti társadalmakban élő hittestvéreink már meglévő, vagy fokozatosan bekövetkező nehézségeit is.

Nem szabad, hogy mindez elszakítson minket egymástól. Sőt, talán most válik még fontosabbá a testvéri kapcsolatok megtartása és ápolása, mivel – ahogy egy nyugati lelkésztestvérem mondta – lehet, hogy most ők fognak hozzánk jönni tanulni azt, hogy miként kell megmaradni a hitben és az Istenhez és Igéjéhez való hűségben.

Nem kis jelentősége van annak, hogy milyenek a kapcsolatai az egyházunknak az országon belül. Rövid időn belül világossá vált, hogy érdekeinket csak úgy tudjuk érvényesíteni, és a földön harcoló egyház működé-

séhez szükséges feltételeket csak úgy tudjuk biztosítani, ha a többi egyházzal a bennünket érintő dolgokban konszenzusra jutunk.

Ehhez nagyon jó platformnak bizonyult a Szlovákiai Egyházak Ökumenikus Tanácsa, amelynek 2009-től 10 éven át alelnöke voltam.

A Szlovák Köztársaság Fegyveres Erői és Fegyveres Testületei keretében működő Ökumenikus Lelkigondozói Szolgálat helyeit igyekeztünk betölteni arra felkészült és alkalmas emberekkel. Egyházunkból a legmagasabb tisztségbe Vargaestók Dávid került, aki kapitányi rangban látja el az Ökumenikus Lelkigondozói Szolgálat Hivatalának igazgatói tisztét. E mellett Vlasta Kovalová kapitányi rangban szolgál a hadseregben, Lucskay Erzsébet majori, és Jana Tabačková alezredekési rangban pedig a rendőrség kötelékében tölt be szolgálatot.

Fontos lépést jelentett az együttműködés elindulása a Katolikus Püspöki Konferenciával. 2013-ban létrejött a Szlovákiai Keresztény Egyházak és a Zsidó Hitközségek Legfelsőbb Képviselőinek Találkozója. Általában évente két alkalommal találkoztunk, és megpróbáltuk nyilatkozatok formájában kifejezni véleményünket a közösségeinket érintő kérdésekben, de nyilatkoztunk az aktuális társadalmi és politikai kérdésekben is. Nyilatkozatot adtunk ki a párizsi Charlie Hebdo-t ért terrortámadás kapcsán, a vasárnap megünneplésének fontosságáért, a polgári társadalom támogatásáért és értékeiért az egyre jobban terjedő individualizmussal szemben, az alkotmánybíróság tagjainak megválasztása ügyében, az egyházi iskolák diszkriminációja ellen, az Isztambuli Szerződés ratifikálása ellen, a romákról való törődés és a helyzetükre való fokozottabb odafigyelés mellett. Ezekre a nyilatkozatokra a sajtó sokszor éles kritikával reagált, kifejezve azt, hogy nem nézik jó szemmel, ha az egyházak beleszólnak a társadalmi és politikai kérdésekbe. Válaszunkban elmondtuk, hogy az egyházak is részt vállalnak a társadalom építésében, és a szabad véleménynyilvánítás joga minket is megillet.

Ennek az együttműködésnek köszönhető, hogy az egyházak és a kormány közötti hosszú egyeztetést követően 2019. október 16-án a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa elfogadta az egyházak anyagi támogatásáról szóló törvényt, amely 2020. január 1-én lépett hatályba. Ezzel megszűnt a régi, a szocializmus időszakának elejétől érvényes 218/1949. számú törvény. Az új törvény már nem számol az egyházak teljes anyagi ellátottságával (ami a valóságban soha nem valósult meg!), hanem támogatást ad a működéshez. Viszont a támogatás felhasználásában nagyobb szabadsága van az egyháznak, mint azelőtt volt.



Püspöki szolgálatom alatt többször került sor kormányváltásra és köztársasági elnök választására. Úgy az éppen fungáló kormányok elnökével, mint a köztársasági elnökökkel hivatalos ünnepi alkalmakkor sikerült találkozni, de amikor az egyházunkat érintő problémák miatt (104/1945. számú törvény – Beneš-dekrétumok hatályába tartozó vissza nem kapott földek és ingatlanok, iskoláink diszkriminációja stb.) személyes találkozót kértem, ezek érdekes módon sohasem valósultak meg. Volt olyan, hogy válasz sem érkezett. Viszont a parlamenti választások előtt az éppen regnáló kormányok vezetői általában mindig keresték a kapcsolatot az egyházakkal. Egy alkalommal még az is megtörtént, hogy EU-s pályázati lehetőséget írtak ki az egyházi iskolák épületeinek felújítására. Ez tehát azt jelenti, hogy lenne lehetőség bevonni az egyházakat és intézményeinket is az EU-s pályázati rendszerbe, csak nincs hozzá politikai akarat.

A jövőre nézve pedig mindenképpen fontos a testvéri, ökumenikus kapcsolatok megtartása az országban működő regisztrált egyházakkal és vallási közösségekkel. Továbbra is egyeztetni és egységesen fellépni az egyházakat érintő kérdésekben; egyeztetni és közösen alkotni véleményt az aktuális társadalmi és politikai kérdésekben. Ami nem valósult meg, az az egyházunknak még vissza nem adott ingatlanok visszaigénylése.

Egyházunk életében ezt az időszakot az építkezések, a „spájzolás”, de egyben a lelki töltekezés időszakának is tekinthetjük.

Az egyházkormányzás terén szükséges volt a zsinati tanácsosi rendszer erősítése, amely azt jelentette, hogy a tanácsosok bizonyos szolgálati területekért feleltek, valamint az egyházmegyék és vezetőségük hatáskörének és felelősségének növelése.

Fontos volt a lelkipásztorok továbbképzésének rendszeressé tétele. Ezzel a céllal hagyta jóvá zsinatunk a lelkésztovábbképzés rendjéről szóló szabályzatot. Ez kötelezővé tette minden lelkipásztor számára a továbbképzőkön való részvételt. A lelkipásztorok eleinte nem túl lelkesen fogadták a továbbképzők kötelezővé tételét, de a későbbiekben – talán ráérezve a közös gondolkodással, ismeretbővítéssel együtt töltött idő hasznosságára – meglátásom szerint már várakozással tekintettek elébe.

A teológusok és fiatal lelkipásztorok számára rendszeresen tudtunk ösztöndíjat biztosítani külföldön, viszont kissé elkeserítő volt, hogy nagyon kevés érdeklődés volt a külföldi tanulmányok iránt. Volt olyan esztendő, hogy a felkínált lehetőség kihasználatlan maradt.

Ugyanígy biztosítottuk a pedagógusok, majd az óvodapedagógusok számára is a továbbképzéseket. A jövő feladataihoz ezeknek a továbbképzéseknek a biztosítása is hozzátartozik.

Komoly elhatározás és döntés volt Egyházunk Zsinata részéről az közalapról szóló törvény megszavazása és hatályba léptetése 2010-ben. Már maga a törvény előkészítése is azt jelezte, hogy mint egyházunk felelős vezetői, gondolkozunk a jövőn, és amit Isten ajándékként a kezünkbe adott, azzal megpróbálunk sáfárkodni. A Közalap egy progresszív pénzgyűjtő alapként lett létrehozva azzal az elsődleges céllal, hogy bizonyos anyagi háttérrel biztosítsunk az anyagilag szűkösebb időkre, de emellett lehetőséget biztosított arra is, hogy támogassa az építkező gyülekezeteket (akár kölcsönrel is), a belmissziós munkát, a fiatalok közötti szolgálatot, és más tevékenységet.

Sajnálatos számomra az, hogy a zsinat néhány év múlva befagyasztotta a gyülekezetekből befolyó befizetések évenkénti emelését, aminek a következménye az lett, hogy egy meghatározott idő elteltével a bevételből összejtött alaptőke jóval kisebb lett, mint amivel számoltunk.

Mindemellett a 12 év folyamán több törvény került kidolgozásra és elfogadásra. Így például az egyházi szertartások végzéséről (2011), az egyházközségek jogállásáról és társulásáról (2011), a lelkipásztorok választásáról (2012), az egyházunk gazdálkodási rendjéről (2016), az egyházi tisztségek betöltéséről (2018) szóló törvény és még néhány szabályzat.

Egyházi életünket kimondhatatlan módon segítette a 2016-tól évenként a Magyar Kormány elé terjesztett stratégia tervünk támogatása, amelyet a gyülekezetek megerősítésére, Egyetemes Egyházunk számára fontos építkezések megvalósítására, az iskoláink fejlesztésére, műemlék templomaink javítására és a lelkipásztorok munkakörülményeinek javítására használhattunk fel.

A 7 magyar egyházmegyében templomainkat és parókiáinkat rendbe tehetjük, felépült 4 új templom, meglévő iskoláinkat korszerűsíthettük és felszereltségben megfelelő szintre emelhetjük, tornatermek épülhettek, egyházunk kiemelt és fontos beruházásai valósulhattak meg. Így készülhetett el a komáromi Timóteus Idősek Otthona, a rimaszombati Csillagház Konferenciaközpont, Kassán pedig a Magyar Református Központ. Lehetőség adódott műemlék templomaink javítására is.

De ami még nagyobb mérvű dolog, az az óvodahálózatunk kiépítése. Lehetőséget kaptunk a Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program keretében óvodák és bölcsődék építésére. 24 intézmény létesült, amelyek között van átalakított és felújított épület, és van teljesen új építésű. Fontos, hogy az elkezdett építkezések be legyenek fejezve, és ezek az intézmények segítsék az egyház hitéletének erősödését és fejlődését.

A Magyarország Kormánya által anyagilag támogatott Kulturális és Közművelődési Központ létrehozásával biztosítani tudtuk a lelkipásztoraink, pedagógusaink, majd a későbbiekben óvopedagógusaink továbbképzését. Ebből a szlovák egyházmegyék lelkipásztorait sem hagytuk ki. Támogatást nyújthattunk a kántorképzésre, kiadványaink megjelenésére, a Kálvinista Szemle kiadására, valamint annak magazinná alakítására. Összességében segítette egyházunk mediális megjelentetését.

A támogatások hatására rendszeressé váltak az egyházmegyei és gyülekezeti családi napok, könnyebbé vált a nyári táborok anyagi hátterének biztosítása, és egész egyházunkra kiterjedő rendezvények megszervezése is.

Egyházunk a szeretetszolgálat terén is előre lépett. A kezdeti útkeresés után a komáromi központ mellett még Rimaszombatban és Királyhelmeccen alakult ki regionális központ. A szlovák egyházmegyékben a missziói és diakóniai munkát a Re-Mi-Dia Közhasznú Társaság vállalta fel, akik szép munkát végeznek.

Nem maradhat ki semmiképpen az összegzéséből csatlakozásunk a 2009-ben megalakult Magyar Református Egyházhoz. Erre 2011. június 21-én, Temesváron, a Generális Konvent plenáris ülésén került sor, egy ún. „ratifikációs csatolmány” aláírása által, melynek a plénum általi elfogadásával Fekete Vince főgondnok testvéremmel aláírtuk a csatlakozást. A „ratifikációs csatolmány” biztosította a két szlovák ajkú egyházmegyéink teljes távolmaradását ettől. Már a Zsinat döntése is nagy port kavart elsősorban egyházunk szlovák egyházmegyéiben, de társadalmi és politikai szinten is. A kialakult feszült viszony több évre meghatározta kapcsolatainkat szlovák testvéreinkkel és állandó beszédtemát, összeütközést és feszültséget jelentett megbeszéléseinken.

Meglátásom szerint a feszültség tudatosan is gerjesztve volt, és talán több volt benne a dac és a rátartiság, mint a keresztyén alázat. Pedig egyházi szolgálatunkat nézve szlovák testvéreink számára nem hozott semmiféle negatívumot, míg a magyar gyülekezetek számára csupán pozitívumot. S most, több, mint tíz év elteltével az válik világossá számomra, hogy igenis fontos az az egység, ami a múltból datálódik a Kárpát-medencei református egyházak között, sőt szükségszerű az egyházak összefogása, egymáshoz közeledése, vagy akár régiókénti szövetségek létrehozása, mert olyan változások mennek végbe körülöttünk, amelyek megkövetelik az egyházak és benne az igazán keresztyén, Krisztust követő hívők közös kiállását a Biblia igazsága mellett.

Mert jönnek a próbák, amikor nagyon komoly hitvallássá válhat Pál apostolnak a Rómaiakhoz írott levelében leírt bizonyágtétele: „Mert nem szégyellem az evangéliumot, hiszen Isten hatalma az minden hívőnek üdvösségére...” (Róm 1,16) Vajon tudjuk-e majd ezt vallani, amikor jönnek a megszorítások? Hogyan fogunk tudni építkezni, missziót folytatni, tanítani és nevelni? Lesz-e kit nevelni? Hány gyülekezetünk lesz? Mennyi lesz az egyháztagok száma?

Ezekre a kérdésekre majd az elkövetkező időszak és azok adnak választ, akik utánunk jönnek, és akik minden nehézség ellenére hűséggel, kitartással és a hit igazságaihoz való ragaszkodással vállalják ezt a nehéz, de Isten kegyelmi ajándékaival gazdagon megáldott szolgálatot.

Géresi Róbert

## Egyházunk jelene, 2021-től napjainkig

Száz év egy közösség számára hosszú idő. Így gondolhat és tekinthet vissza a felvidéki reformátusság is az elmúlt évszázadra, hiszen hatalmas változáson ment keresztül ez alatt. Az első világháborút követő bizonytalanság, a második világháború annak minden nyomorúságával együtt, a felvidéki reformátusságot súlyosan érintő politikai döntések – melyek közt találunk olyan mélyrehatókat, mint a kitelepítés és a vagyonelkobzás –, az intézményhálózat megszüntetése, a negyven évig tartó kommunista diktatúra elnyomása, ezt követően pedig az egyházunk közösségeit szinte meglepésszerűen érő 1989-es fordulat – mindegyike komoly hatással volt közösségeink életére. Miközben a kommunista diktatúra az ateizmus ideológiája mentén lehetetlenítette el az egyház szolgálatát, a demokrácia új kihívásokat hozott az élet minden területére nézve, így Krisztus ügye és az evangélium terjedése, terjesztése szempontjából is. A szekularizáció és individualizmus a gyülekezeti közösségeinket gyengítik. A XXI. század első évtizedeiben pedig a liberalizmus szélsőséges formája uralkodott el az európai társadalmon.

Mára szinte általánosan elfogadott állítás, hogy Európa identitásválságát éli: univerzális emberi értékek vesznek el, emellett pedig bibliai hitelvek kérdőjeleződnek meg. Egy törésvonal tapasztalható Európa két fele között. Nyugat-Európában a szekularizáció nagyon erősen jelen van, közben szinte elveszetteknek látszik a hagyományosnak tekinthető hitmegélés; ezzel szemben Közép-Európában, a társadalom jelentős részében, még érezhető az ellenállás ezzel a folyamattal szemben. Ez nem csupán a 20. század második felének az ügye, hiszen visszatekintve elmondhatjuk, hogy Nyugat-Európában a második világháború után a társadalmi változások más irányt vettek, mint Közép-Európában. Mostanra a szekularizáció a nyugati kultúrkörnek már a része, az individualizmus nagyon erősen jelen van, ebből adódóan a nyugati ember egyéneknél gondolkodik, nem pedig közösségekben. Ennek a hatása ott van a társadalom megszervezésében, a hit megélésében, a vallási közösségekben is. Egyre inkább háttérbe szorúlnak azok a közösségi valóságok, élmények, amelyek a mi – keresztyén – hitünket és életünket meghatározzák. Érzékelhető a nyugat- és a közép-európai egyházak, egyházi közösségek közötti

másként látás. Mi igyekszünk a társadalmi nyomásnak ellenállni – nem vagyunk semleges alaphelyzetben, a Bibliának a tanítását követjük, a hitvallásunk határozza meg az életünket, még ha érzékeljük is a körülötünk végbemenő szociális változásokat.

Azt kijelenthetjük, hogy az egyháznak jelenleg is van társadalomformáló ereje. Tagadhatatlanul hatalmas azonban a társadalmi és a mediális nyomás a közösségeinkre: egyre inkább begyűrűzik a gender ideológia, amely a társadalmi nem és a biológiai nem közti különbségtételt hangsúlyozza, valamint az ezek közti határokat igyekszik ledönteni, elmosni érvényesítve ezt minden elképzelhető területen. Elsősorban a fiatalokat érinti és célozza meg ez az ideológia, egyelőre úgy érzékeljük, hogy egyházi közösségeink ennek a nyomásnak még ellen tudnak állni. Azonban nagyon gyorsan telepszik rá a társadalomra. Miközben egy évtizeddel ezelőtt ennek csak jelei voltak, jelenleg a társadalmi élet számos területén (például az oktatásban) nyomás alatt állnak a hitvalló életek. A keresztyén alapokon álló egyéneknek és közösségeknek nagy kihívással kell a jelenben és a jövőben ilyen térfélen – is – számolnia. Lehetséges, hogy ennek a társadalmi nyomásnak a képviselői úgy gondolják, a kisebb ellenállásnak az irányában könnyebben tudnak haladni, éppen ezért a történelmi egyházak még nincsenek a célkeresztben – habár előbb-utóbb ott lesznek, ha ez így folytatódik. Abban a reményességben vagyunk, hogy a mi egyházi közösségünk hűséges tud maradni a hitvallásához és a Biblia tanításához.

### Tisztújítás a 2020-as évben

Egyházunkban a teljes tisztújítás rendben lezajlott a covid-járvány ellenére. Ugyan a szlovák egyházmegyék néhány gyülekezetében merültek fel kérdések az eljárással kapcsolatosan, mindez az egész választási folyamatot érdemben nem befolyásolta. A kilenc egyházmegyében egyházmegyei szinten is megtörtént a választás és a testületek szolgálatba álltak. Bár az egész világon végigsöprő vírusos vész miatt a személyes találkozások jelentős része tiltva volt, 2021. január 15-én a Püspöki Hivatal átvétele Komáromban megtörtént, de a járványhelyzetre való tekintettel a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház X. Zsinatának nyitó istentiszteletére csupán 2021. június 26-a délelőttjén került sor a rimaszombati református templomban. Ekkor Balog Zoltán püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkészi elnöke hirdetette Isten Igéjét, valamint letették hivatali esküjüket a megválasztott tisztségviselők. Az istentiszteleten a püspök és Porubán Ferenc főgondnok hivatali esküjét Zán Fábrián Sándor, a



Kárpátaljai Református Egyház püspöke vette ki – ezzel megidézve a Kárpátalja és Felvidék egykori – reménység szerint mindmáig fennálló és jövőbe tekintő – egységét. Az ünnepi istentiszteleten Rákos Loránt magyar és Ján Semjan szlovák lelkészi főjegyzők, valamint Kiss Pál magyar és Pavol Gurbal' szlovák világi főjegyzők is letették a hivatali esküjüket.

### A Covid-járvány

A 2019-ben kezdődő világjárvány nagy hatással volt egyházi életünkre is. A járványügyi helyzet miatt egész egyházunkban tilos volt az egy térben való kapcsolattartás. A templomok bezártak, közösségi alkalmakat hónapokon keresztül nem lehetett tartani. A lelkekben megjelent a félelem. Egyházunk „átköltözött” a virtuális térbe. A lelkészek és gyülekezeti tagok mindent megtettek annak érdekében, hogy az Ige hirdetése valamilyen módon megtörténjen: egyházunk honlapján és a közösségi oldalakon videofelvétel segítségével, prédikációk kinyomtatásával a gyülekezeti tagok postaládájában elhelyezve, néhány faluban a hangosbemondó segítségével juttatták el a rájuk bízottakhoz az életető üzenetet, erősítették a lelkeket. Az egyházi testületek tanácskozásai is videokonferenciák segítségével történtek. Az elnökség működéséről hírlevelek formájában lettek tájékoztatva a lelkészi hivatalok. A világjárvány elmúltával azonban visszatértünk a megszokott életbe. Tapasztalható, hogy a járvány előtti istentiszteleti és más közösségi alkalmak látogatottsága csökkent. A lelkészek visszajelzése szerint 15% körüli fogycsökkenés tapasztalható a covid utáni évben. Pozitív tapasztalat viszont az, hogy a Krisztusról szóló bizonyosság-tétel új formái megerősödtek egyházunk közösségeiben és az egyetemes egyház hivatalos működtetésében is nagy segítséget jelentenek.

### Népszámlálás

Szlovákiában 2021-ben már nem kérdezőbiztosok által zajlott az összeírás, hanem elektronikus formában. Személyesen csak azokat keresték fel, akik elektronikusan nem vettek részt a népszámláláson. Egyházunk 2020 őszén egy munkacsoportot hozott létre, amely az emberek figyelmét a népszámlálás fontosságára hívta fel.

A 2021-es népszámlálási adatok szerint a korábbi százezer helyett 85 271 reformátust tartanak számon, ami Szlovákia összlakosságának 1,6%-a, és a szlovákiai keresztyének 2,3%-át teszi ki. Ezekből az adatokból látható, hogy bár Szlovákia negyedik legnagyobb egyháza vagyunk, mégis a lakosság nagyon kis hányada vallotta magát reformátusnak. Tízéves össze-

hasonlításban a történelemi egyházak közül sajnos a legnagyobb mértékű csökkenés a református egyháznál volt – majdnem 15%. Visszavezethető ez arra, hogy azokon a vidékeken, ahol nehéz szociális helyzetben élnek az emberek, onnan a fiatalok elköltöznek: az országon belül, Magyarország irányába, vagy nagyon sokan Nyugat-Európába mennek a munka után. Mindezek mellett a belső egyházi statisztikáink alapján nem tapasztalható ilyen nagymértékű fogyás, mint amit a népszámlálási adatok mutatnak. Tehát a közösségnek a magja – hála Istennek – megmarad. A népszámlálási adatokat településenként vizsgálva érzékelhetjük azt is, hogy sokan olyan településekre költöztek, ahol nincs református gyülekezet. A jövő nagy kihívása számunkra, hogyan tudnánk missziós gyülekezeteket létrehozni ezeken a településeken is – megalakítani egy kis közösséget –, mert ebben már ott van a növekedésnek a lehetősége. Ha csak az elmúlt 25-30 évre gondolunk, ezekben is történtek Isten kegyelmét és szeretetét mutató előremozdulások, hiszen két olyan templom is van, amely mostanság épült: Tornán, az Abaúj-tornai egyházmegyében, ezt nemrég avattuk fel, és a Csallóközben, Bősön, ami hamarosan felszentelésre kerül.

### Orosz-ukrán háború

2022 februárjában kitört a szomszédságunkban az orosz-ukrán háború. A fegyveres konfliktus mindenkit váratlanul ért. Egyházunk már a háború kitörésének másnapján lépett: egy válságstábot hozott létre, amelynek fő feladatai közé tartozott a menekültek ellátásánál, fogadásánál való segítség koordinálása, a közadakozás lebonyolítása, a természetbeli adományok gyűjtésének vezetése. A határ mentén élő gyülekezeteink azonnal segítséget nyújtottak. Ezrével készültek az élelmiszersomagok, amelyek nagy segítséget jelentettek a határon átjutott menekülteknek. A földrajzilag távolabbi gyülekezetek pedig adományaikkal segítették a programot. Egyházi intézményeink kapui is megnyíltak és sok menekült ezekben került elszállásolásra. Az összegyűjtött adományok átjuttatása a határon is folyamatosan történt: élelmiszersomagokat, tisztítószeret, higiéniai eszközöket is szállítottunk egyénileg a felsőnémeti határátelőkölőhelyen, valamint Magyarországon keresztül a Magyarországi Református Szeretetszolgálat segítségével. Kárpátaljai és ukránjai, a frontvonalból is érkező gyerekeket táboroztattunk Nagymihály környékén.

Tudatosítottuk, hogy kárpátaljai testvéreink vannak a legnehezebb helyzetben, akiket a háború minden negatív hatása nagyon súlyosan érint. Az elvándorlás érintette a református egyházközösségeket is, de már arról is

érkezett hír, hogy vannak visszatérők. Minden kárpátaljai református lelkész otthon maradt, senki nem menekült el. Minden egyházkerület – magyarországiak, felvidéki, erdélyiek – elindított egy gyűjtést, ezen források felhasználása folyamatos egyeztetés alatt áll. A mi egyházunk is hathatós támogatást tud nyújtani, eddig százezer eurós adomány gyűlt össze.

Egyházunk történetének legnagyobb segélyprogramja valósult meg a háború első évében. Hálásak lehetünk minden jó szándékú embernek, közösségnek és gyülekezetnek, hogy a bajban segíteni tudunk.

### **Egyházépítés Magyarország Kormánya segítségével**

Magyarország Kormányától 2020-ban kapott egyházunk utoljára egy jelentősebb anyagi támogatást, amelynek nagyobb részét 2023-ra már felhasználtuk. Jelentős támogatásról beszélünk: 1,7 milliárd forintnyi az az összeg, amelyből egyházközseink, iskoláink, műemlék templomaink jelentős támogatást kaphattak. Főleg a gyülekezeteket, az oktatási intézményeket és a lelkészi szolgálatokat megsegítő és megerősítő részt merítettük ki. A műemlék épületek felújításának támogatása folyik jelen pillanatban, hiszen az ilyen jellegű épületek esetében egészen más engedélyeztetési szabályozások vannak hatályban, amelyek lelassítják és megnehezítik a kivitelezést. Ez a támogatás jelzi felvidéki magyar közösségeinknek, hogy nem vagyunk egyedül. Rengeteg olyan munkát végeztünk el, amit önerőből nem tudtunk volna megvalósítani. A beruházásoknál gyülekezeteink anyagilag is, munkával is hozzájárultak a megvalósításhoz, így a kapott támogatás értéke jelentősen megnövekedett.

### **Kárpát-medencei Óvodaprogram**

Magyarország Kormánya által 2017 óta támogatott óvodaprogramnak köszönhetően oktatási intézményeink száma fokozatosan bővül: 2023 júniusáig, 24 intézményt sikerült létrehozni. Ezek túlnyomó többségben óvodák, de van néhány bölcsőde is. Az intézményhálózatban 2023 tavaszáig 700 gyermek kapott már elhelyezést. Ennek a programnak van néhány sarokpontja. Fontos, hogy ezek az intézmények egyházi óvodák legyenek. A hit erejét kell csöpögtetni a gyermekek szívébe, már ilyen kis korban megismertetni velük a keresztyén értékeket. Ugyanennyire fontos, hogy magyar óvodák legyenek. Az egyház nem egy kétnyelvű óvodahálózatra kapta a támogatást, hanem magyarra.

Az óvodaprogram teljes kapacitású felfutásánál 1050 gyermekkel számolunk és majd 200 óvodapedagógussal. Mindez azt jelenti számunkra, hogy a református egyház gondozásában egy intézményhálózat jött létre, amely alkalmazottainak a száma a református lelkészeinkét megközelítő. Az iskoláinknál már jól működő rendszerhez hasonlóan az óvodapedagógusok egyházi összefogását kiemelten fontosnak tartom.

### **Református iskolák**

Egyházunkhoz 5 általános iskola és egy gimnázium tartozik, valamint a felsőoktatás terén egy egyetemi kar. Az oktatási intézmények többségében a gyereklétszám megfelelő, és az állami finanszírozási keretből működni tudnak ezek az intézmények, de van olyan iskola is, amely gyermekhiány miatt folyamatos támogatásra szorul. Bár a kommunista diktatúra után csupán a korábbi iskolák töredékét sikerült elindítani, ezek azonban hűségesen szolgálnak és egyházi életünket nagyban gazdagítják. A beiratkozási mutatók az utóbbi években javulnak. Két általános iskola tornateremmel, egy új iskolaszárnyal egy pedig egy meglévő épület oktatási térré történő átalakításával bővült Magyarország Kormányának köszönhetően. Az iskolákban oktatók gondozásával Országos Református Pedagógus Találkozók keretében foglalkozik egyházunk.

Egyházunk lelkészeit zömmel a komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karán képzik. Az intézménnyel az egyház kapcsolata kitűnő. Több az egyházban lelkészként is szolgáló előadó oktat az egyetemen. Jelenleg az együttműködés fejlesztésén dolgozunk. A felvidéki református fiatalok egy része magyarországi teológiát választ. Egyházunk ezt lehetővé teszi abban a reményben, hogy visszajönnék, és itt vállalnak lelkészi szolgálatot.

### **Lelkészi szolgálat, mint az egyház egyik pillére**

Egyházunk egyik legnagyobb problémája a lelkészhiány és ez körülbelül 10 éve érezhető. A rendszerváltás előtti időszakban az 1970-es, 80-as években 140-150 lelkésszel működött az egyházunk, majd a kétezres évek elején volt egy felfutás – már 210-220 lelkészünk volt –, 2010 környékén pedig érezhetően megindult a csökkenés. Jelenleg a Pozsonyi- és a Komáromi egyházmegye kivételével, mind a 7 további megyében lelkészhiány van. Az is komoly kihívást jelent, hogy nem egy esetben egy-egy régió marad lelkész nélkül és a környékbeli lelkészek veszik át a gyülekezetek beszolgáltatását. Egy évtizedes előrettekintésben a helyzet romlásával kell számol-

nunk, ugyanis a nyugdíjaztatások és a pályaelhagyások pótlására nincs lehetőségünk. Az anyaországi református egyházzal indítottunk népszerűsítési programot, ami a fiatalokhoz is közel hozza a lelkeszi szolgálatnak a szépségét. Ehhez a szolgálathoz Istentől való elhívásra van szükség, enélkül nem megy. A mai korban nagyon sok fiatal érettségi vizsga után nem tud úgy elköteleződni, hogy egy életen keresztül tartó hivatást válasszon magának. Mindenféleképpen kiemelten kell tehát foglalkozni a lelkeszhiánnyal, mert ezt valóban nagy nehézségnek látom jelenleg a felvidéki református egyház életében.

### Szolgálati területek az egyház talaján

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház a gyülekezeteken túlnyúló szolgálatokra az egyház által létrehozott szervezetek által ér el. A szeretet-szolgálat, az ifjúsági munka, a romamisszió, a börtönmisszió, az egyházzene mind olyan területek, ahol évek óta komoly szolgálat folyik.

A diakónia három helyszínen működtet védett műhelyt, és gondozói szolgálatban állami és európai uniós források segítségével tevékenykedik.

Az ifjúsági munkát országosan a Fiatal Reformátusok Szövetsége végzi.

A szlovák gyülekezetekben a Re-Mi-Dia végez egyházépítő szolgálatot.

Az iskolai hitoktatás a gyülekezetek talaján folyik. Ezen túl a gyermekekkel nyári napközi táborok, konfirmandus napok, hittanversenyek segítségével foglalkozunk. Ezeken az alkalmakon több ezer gyermek vesz részt.

Az egyház által létrehozott Kulturális és Közművelődési Központ segítségével hittankönyvkiadás, rendezvények szervezése, tudományos gyűjtemény támogatása és még számos más tevékenység került támogatásra.

Egyházunk a bizonyágtétel különböző formáival él. Országosan terjesztett havilap a Kálvinista Szemle magyar és Kalvinske hlasy szlovák kiadvány. 2020-tól mindkettő magazin formában jelenik meg. A tartalom részben egyezik, mindkét lapnak megvan a függetlensége saját anyag közlésére. Az interneten a reformata.sk honlap két nyelven közli az aktuális híreket. A bizonyágtétel videók segítségével is eljut az érdeklődőkhöz. Az internetes közösségi oldalakon nagyon sok gyülekezet saját tartalommal jelenik meg. A szlovákiai magyar rádióban vallási műsor szerkesztését is végzi egyházunk.

### Egyházunk kétnyelvűsége

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház kétnyelvű közösség. Magyar és szlovák gyülekezetek és egyházmegyék alkotják. Néhány éve mi adunk

otthont a koreai reformátusoknak is, de ez inkább missziói közösség jelenleg és nem egyházalkotó tényező. A trianoni döntés, a 2. világháborúnak a történései, a kommunizmus hatása, a kitelepítéseknek a valósága, mindez nagyon súlyosan érintette a felvidéki közösséget, azon belül is a református közösségeket. Ezen kívül ott vannak azok a társadalmi jelenségek, mint például az erős nacionalizmus, amelyek lecsapódnak az egyházban is. Voltak olyan időszakok az elmúlt évtizedekben, amikor ez nagyon kiélezett volt, a társadalmi nacionalizmus nagyon erősen megjelent az egyházban is. Ez nem múlt el a rendszerváltás utáni időszakban sem és ennek is megvoltak a lecsapódásai a református közösségen belül is. Ezen az időszakon már túl vagyunk. A mai mindennapok már nem erről szólnak. Jelenleg a szlovák reformátusok két egyházmegyében élnek, és az egyházon belül a felsőbb szervekben is képviselve vannak, megvan az az autonómiájuk, hogy a szlovák püspökhelyettest és a szlovák főgondnokhelyettest ők maguk választják, a magyar többség nem szól bele a választásba. Tehát úgy a legfelsőbb döntéshozatali szinten, mint a gyülekezetekben, békében élünk egymás mellett, segítjük egymást.

### Kapcsolataink

Egyházunk a 2009-ben létrejött Magyar Református Egyház tagegyházaként él. A részegyházak megtartották önállóságukat és függetlenségüket belső szervezeti rendszerük kialakításában. Önállóak választási rendszerükben, egyházkormányzati tevékenységükben, a szolgálai ágak belső szabályozásában, az egyházfegyelmelésben és a gazdálkodásban. Együttműködnek viszont a jogalkotásban, a közös képviselet területén, az ökumenikus és más külső kapcsolatok kialakításában és szervezésében, a szeretet-szolgálatban, a misszió, sajtó, a kommunikáció, az oktatás, az ifjúsági munka, az informatika területén és más további szolgálatban. A Generális Konvent a Kárpát-medencei református egyházak közös képviseleti testülete rendszeresen tanácskozik. A Magyar Református Egyházban kidolgozásra került egy missziói stratégia, amely az egész Kárpát-medencében a gyülekezetek és egyháztestek megerősítését szolgálja. Új énekeskönyv kiadására is sor került, amelyet egyházunk zsinata is elfogadott és a gyülekezeteinkben fokozatosan kerül bevezetésre. Liturgiai reform kidolgozása jelenleg van folyamatban.

A szlovákiai egyházakkal az Ökumenikus Tanács keretén dolgozunk együtt.



A külföldi egyházakkal és keresztyén szervezetekkel a kapcsolat szintje változó. A Cseh-testvér Egyházzal a Prágában végzett lelkipásztoroknak köszönhetően szorosabb az együttműködés és a tapasztalatcsere. A német, holland és svájci szervezetekkel jó a munkakapcsolat. A támogatási formában és volumenben paradigmaváltás volt az ezredforduló környékén. Jelenleg célzott támogatások formájában támogatják néhány beruházásunkat, a diakóniát és a romamissziót.

### Állam és egyház viszonya

Szlovákiában a történelmi egyházak hozták létre az Ökumenikus Tanácsot. A katolikus egyház nem tagja, de megfigyelőként püspöki szinten jelen van. Az Ökumenikus Tanács egy kitűnő lehetőség arra nézve, hogy a keresztyén értéket hangsúlyosabban tudjuk megjeleníteni országszerte. A rendőrségnél és a katonaságnál közösen biztosítjuk a lelkeszi szolgálatot, a televízióban és rádióban sugárzott programok megszervezésében is együttműködünk. Továbbá az Ökumenikus Tanácsban közös ügyeinket együtt tudjuk képviselni a szlovák kormányánál. A 2019-es új egyházi törvény kidolgozásánál is együttműködtünk, közösen és egységesen képviseltük a történelmi egyházakat a szlovák állammal való tárgyalásokon.

Szlovákiában a politikum nagyon alacsony szinten, nagyon visszafogottan foglalkozik az egyházakkal, bár hatalmas súlya van a társadalmon belül a történelmi egyházaknak. A kapcsolattartás a szlovák állammal nem nevezhető rossznak, de nem éri el azt a szintet, azt az eredményeséget, amit az ember egy keresztyén többségű országban elvárna. Nagyon keveset foglalkozik az állam a keresztyén közösségeivel. Annak ellenére, hogy vannak lélekszámban fogyó egyházközségek, Szlovákiában még mindig a legnagyobb közösségformáló tényező az egyház. Miközben hatalmas munkát végzünk, az odafigyelés az állam részéről gyengének nevezhető. Időnként a napi politika játékszerévé válnak az egyházak és ez a szolgálat kiszámíthatóságát nagyban megnehezíti.

Az állami támogatás teljes összege a lelkeszi fizetésre elég csupán, az is úgy, hogy kezdő lelkipásztoraink több éven keresztül minimálbért kapnak, csak több évnyi szolgálat után emelkedik valamelyest a fizetésük. Az egyház teljes további működését gyülekezeteink adományjaiból fedezzük a Közalapon keresztül. A '19-es törvény tartalmaz egy olyan képletet, amely beépíti az egyházak támogatásába a gazdasági növekedést, az inflációt és az állami alkalmazottak bérének változását. Ezek alapján módosítja az állam évről évre a konkrét támogatási összeget. Viszont a törvény nem

számolt válsághelyzettel, és az előbb említett kulcsok beépítése az évi csomagba nem a következő évben jelenik meg, hanem csak két évvel később. Tehát a 2022-es év inflációjából adódó kompenzáció csak 2024-be épül be az egyházi támogatásba.

### Előretekintés

Egyházunk százéves történetéből mindössze két és fél évet tesz ki a jelenleg hivatalban lévő vezetés mandátuma. Hálásak vagyunk Istennek és azoknak a hitvalló elődeinknek, akik sok esetben nehezebb időben is hűségesen szolgálták Krisztust.

Az előretekintést a múltért való hálaadással kell kezdenünk. A bizalmunk Istenben van. Körvonalazódni látszanak azok a kihívások, amelyek előttünk állnak. A gyülekezeteink fogyása érzékelhető. A társadalmi nyomás, amely a keresztyén hitet ássa alá, jelen van, és egyre erősödik. A demográfiai nehéz helyzet és azok a gazdasági nehézségek, amelyek gyülekezeteink életterét érintik, negatív hatással vannak az egyházunk életére. Mindehhez ha hozzávesszük a lelkeszi hivatásban lévők számának folyamatos csökkenését, akkor komoly kihívással állunk szemben.

Reményünk van Isten megtartó és növekedést adó szeretetében. A XX. század második felének kommunista diktatúrájában már eltemették az egyházat, és az egyház mégis él! Hitünk arra vezet mindeket, hogy törtetlen lelkesedéssel hirdessük az örök életnek evangéliumát. Bízattást az Ige ad nekünk: „Az igazsághoz ragaszkodva növekedjünk fel szeretetben minde-  
nestől a Krisztusban” (Ef 4,15).

Lévai Attila, Petheő Attila

## Református teológusképzés Felvidéken

A felvidéki református teológusképzés nem tekint vissza évszázados múltira, mint a Kárpát-medence más magyar református teológiái. A „saját” lelkészképzés elindítását a kényszer szülte a XX. században. Ha a felvidéki lelkészképzés történetét korszakoljuk, akkor igazából hat időszakot nevezhetünk meg az alábbiak szerint:

1.: 1925-1938: az első saját lelkészképző intézet időszaka. Losoncon működött a Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház lelkészképző intézete, amely egyházi fenntartású intézményként végezte szolgálatát.

2.: 1939-1945: a saját lelkészképzés okafogyottságának időszaka. A „visszacsatolás” után, „a magyarok alatt”, újra a történelmi, nagy múltú református teológiákon tanulhattak a felvidéki illetékességű teológusok.

3.: 1945-1989: a saját lelkészképzés intézmény nélküli, sajátos megoldású nehezebb időszaka. Az újjáalakult Csehszlovákia idején, a szocializmus éveiben nem volt lehetőség magyar nyelvű teológiai képzésre Csehszlovákiában. Az egyháznak nem volt saját lelkészképző intézete és ideológiai okok miatt, szinte lehetetlen volt az, hogy a teológusok magyarországi teológiákon tanuljanak. A lelkészképzés az 50-es évektől Prágában, a Károly Egyetem Evangélikus Hittudományi Karán vált lehetővé a református teológusok számára.

4.: 1990-1993: a saját lelkészképző intézmény nélküli, sajátos megoldású könnyebb időszaka. A rendszerváltást követően megnyílt a lehetőség az érdeklődők előtt, hogy Prága mellett, Magyarországon és Erdélyben is tanulhassanak.

5.: 1994-2004: a második saját lelkészképző intézet időszaka. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház, Komáromban létrehozta és működtette saját lelkészképző intézetét, a Calvin J. Teológiai Akadémiát.

6.: 2004-től napjainkig: az államilag elismert, egyetemi szintű lelkészképzés időszaka. A 2004-ben megalakult Selye János Egyetem Református Teológiai Kara biztosítja a teológusok képzését.

## A Losonci Teológiai Szeminárium időszaka

Az 1920-ban megalakult Szlovenszkói Tiszáninneri egyházkerület és az 1921-ben létrejött Dunáninneri egyházkerület vezetősége, már a megalakulásakor kimondta a saját lelkészképző intézet felállításának szükségességét. A Konvent több ízben is tárgyalta és határozatot hozott a teológia és a tanítóképző létrehozásáról. Sőt, az 1923. június 17-én megnyílt alkotmányozó zsinat külön határozatban erősítette a lelkészképző intézet felállítását.

A teológia létrehozása előkészületeinek és egyházpolitikai háttere részleteinek ismertetését elhagyva, itt csak annyit jegyzünk meg, hogy 1924 őszén már majdnem elindult a képzés. Csak az utolsó pillanatokban derült ki, hogy az intézmény elindítására még sincs meg az egyháznak az anyagi fedezete. Igazából ez a fájdalmas fiaskó gyorsította fel az eseményeket. A konvent több alkalommal is szakbizottságot állított fel a lelkész- és tanítóképző intézet létrehozására. Végül az egyház megbízta Sörös Béla, losonci lelkipásztort, a lelkészképző intézet megszervezésével.

Losonc volt a szlovenszkói református egyház legtehetősebb gyülekezete. Lelkipásztora – Sörös Béla – egyházkerületi jegyzőként és konventi tagként, átlátta és szívügyének tartotta a teológia elindítását. Nagy támasza volt Szilassy Béla kerületi főgondnok, aki egyébként losonci földbirtokosként a gyülekezet gondnoka is volt. Kettejük között lehetett egy szóbeli elhatározás, ami valamikor 1923-24 fordulóján, 1924 elején fogalmazódhatott meg: hogy már nem bizottságokban kellene tárgyalgatni, hanem egyszerűen meg kell csinálni azt a teológiát! Ezért tette le a konvent asztalra Sörös Béla a teológia teljes koncepcióját, a tanulmányi programoktól kezdve, az egyes tárgyak órabeosztásán és az oktatók javasolt személyén keresztül, a költségvetésig bezárólag. Sörös – külföldi, főleg skóciai, kapcsolatai révén – egy év alatt biztosította az elinduláshoz és a működéshez szükséges anyagiakat is. Losoncon megvolt az épület, alakult az oktatói gárda és 1925. szeptember 8-án, amikor Losoncon ülésezett a konvent, valójában már minden megvolt. Csak az egyházvezetés végső szava hiányzott, hogy „indulhat”. A konvent – 1925. szeptember 8-án – kimondta azt a bizonyos végső szót: „indulhat a losonci teológiai szeminárium”. A megnyitást október 1-re tették. Az ünnepélyes megnyitóra valójában 1925. szeptember 16-án, a losonci egyház tanácstermében került sor.

Sörös Béla a XIX. századi skóciai lelkészképzés mindennapi formát alakította át és valósította meg Losoncon. Skóciában a diákok beköltöztek egy-egy lelkészhez és elsajátították tőle az adott tárgyban szükséges tudni-

valókat. Vizsgáztak majd tovább mentek egy másik lelkészhez, mást tanulni. Losoncon nem a teológusok utaztak tanáraik után, hanem a tanárok – akik egyébként valamennyien gyakorló gyülekezeti lelkészek voltak – ők érkeztek hosszabb-rövidebb időre a teológusokhoz, a szemináriumba. Addig maradtak, amíg le nem adták a teljes anyagot – ma azt mondanánk: modulokban oktattak. Majd jött a következő tanár. Ez egyébként jelentősen megerősítette a losonci képzésben a gyakorlati teológia tekintélyét és az itt végzettek szolgálatra való gyakorlati alkalmasságát. A négyéves képzés végére összeállt mindaz, ami a magyar református teológiákon évfolyamokra és szemeszterekre volt szétosztva. Ez volt az alapelv és ennek megfelelően, a teológia szervezeti felépítése is eltért a mai felfogásunktól.

Sörös Béla személye elválaszthatatlan a losonci teológiától. Az itteni hallgatók visszaemlékezései alapján, az igazgató szigorú, de szerető apaként viszonyult a teológusokhoz. Mindennél fontosabbnak tartotta a képzés minőségét.

Az 1938-as I. bécsi döntés következtében helyreállt a magyar református egyház évszázados rendje. Az elcsatolt területek újra integrálódtak a történelmi egyházkerületek és egyházmegyék kebelébe. A losonci teológia fenntartása oka fogyottá vált. Fennállása 14 éve alatt, mintegy 110 lelkipásztort adott a felvidéki református egyháznak. Az intézmény 1939. január 1-vel kimondta a saját megszűnését. Hallgatói, évfolyambeosztásuknak megfelelően, Pápán, Budapesten, Debrecenben, Sárospatakon, vagy éppenséggel Kolozsvárott folytathatták és fejezhették be teológiai tanulmányaikat.

### Református teológusképzés Prágában

Kezdjük talán az alapkérdésnél: mit is értünk „prágai teológián”? Amit a felvidéki reformátusok „prágai teológiának” neveznek, az a Csehszlovák Parlament 1919. április 8-án született rendelete alapján létesült, s amelyet az akkor teljesen új „csehszlovák” eszme jegyében, amely a csehek és szlovákok fiktív együvé tartozására és Husz Jánosra, mint történelmi személyére épült, és amelyet Hus Csehszlovák Evangélikus Hittudományi Karának (Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká) neveztek el. Ez egy önálló, egyetlen egyetem alá sem tartozó felsőoktatási kar volt. 1950-ben a Husz Csehszlovák Evangélikus Hittudományi Kar is két részre szakadt. Az egyik része a Koménius Evangélikus Hittudományi Kar (Komenského evangelická bohoslovecká fakulta), a másik pedig a Hus

Csehszlovák Hittudományi Kar (Husova československá bohoslovecká fakulta) lett. A Koménius Evangélikus Hittudományi Kar 1990-től a Károly Egyetem kara lett (ekkortól hivatalos megnevezése: Károly Egyetem Evangélikus Teológiai Kara). Ahhoz, hogy teológusaink ne a pozsonyi evangélikusoknál tanuljanak, hanem Prágában a cseh-testvéreknél, abban komoly szerepe volt Varga Imrének, egyházunk egykori püspökének. Ő teológusaink prágai képzéséről már 1950-ben tárgyalt Prágában Plihál egyházügyi osztályvezetővel. A Hus fakultás 1929/30-as évkönyvében már azt láthatjuk, hogy azon év téli szemeszterében 3, a nyáriban 2 magyar hallgatója volt, ebből 1 református vallású. Az 1930-as években a Hus fakultás évkönyveiben mindig van utalás arra, hogy van magyar és református hallgatójuk is.

Molnár János, a maga prágai teológiai képzéséről szóló tanulmányában még tényként írja, hogy „Prágában elsőnek 1947-ben Csémy Lajos és Galambos Gedeon tanultak – igaz, ők már abszolvensként továbbképzésben vettek részt. Kettejük közül Galambos Gedeon viszont itt végzett tanulmányai befejezte előtt kiszökött Nyugatra. Az 1948-as fordulatot követő években már magyar diákok is tanulhattak egyetemen, s így az első református diákok is megjelenhettek Prágában. Első reformátusként itt a révkomáromi születésű Bihary Mihály tanult, aki később a prágai kollégium igazgatója és a fakultás docensi rangban lévő oktatója lett”.

Az 1950/51. iskolai évben a prágai Comenius Fakultáson 26 református hallgató tanult. Ebből 9 a két éves ciklust választotta, amely a lévita szolgálatra készített fel. A Zsinati Tanács 1951-ben jogerőre emelte a Zsinati Elnökség határozatát, amely szerint a teológusok magyar nyelvű vizsgája is akceptálva legyen magyar nyelvű tanáraiknál. Az első református oktató Prágában Štefan Turnský volt, akit – Varga Imre javaslatára – 1950-ben kineveztek egy, a szociális teológiák tanszéke keretében oktató, meglehetősen különös tantárgy, „a keresztyén egyházak összehasonlító tipológiájának” a professzorává. 1951-ben rendszeresítették egy református oktatói docensi státust is a Gyakorlati Teológiai Tanszékén, akinek munkakörébe a homiletika, poimenika, szimbolika és magyar egyháztörténet oktatása tartozott. Ezt a feladatot az 1951/52-es tanévben Tóth Kálmán missziós lelkész látta el, majd őt ebben a tisztségben Szabó Antal újbarsi, később lévői lelkipásztor és püspökhelyettes követte, aki Prágában 1952 és 1954 között oktatott. Utána Csémy Lajos következett, aki 1954 és 1972 között docensként, 1973-tól egészen 1993-as nyugdíjba vonulásáig professzorként oktatott.



### A komáromi református lelkészképzés

A komáromi Calvin J. Teológiai Akadémia gyökerei közvetlen a rendszer-váltás utánra, 1990-re nyúlnak vissza. Az intézet elődje a Katechetikai Szeminárium volt, amely 1990-ben alakult meg a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnöksége határozata nyomán, s ennek a szemináriumnak a célja vallástanárok és lévíták képzése volt. Miután a rendszer-váltás lehetővé tette az iskolákban a vallásoktatást, valamint a szélesebb körű gyülekezeti munkát, szükség volt vallástanárookra és egyházi munkásokra. Ezeket volt hivatott képezni a Katechetikai Szeminárium, amely jó ideig az ország keleti és nyugati felében – Komáromba és Kassán – is betöltötte ebbéli küldetését.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnöksége 1991. szeptember 11-én, Léván meghozott határozata értelmében, Komáromban létrejött a Calvin J. Teológiai Intézet, amely 1994-től Calvin J. Teológiai Akadémia (továbbiakban: CJTA) néven szerepel, s kapuit a teológusképzés előtt 1994 szeptemberében nyitotta meg. Az intézet létrejöttét az egyházakról és vallási felekezetekről szóló 308/1991-es állami törvény 6. szakaszának e) pontja tette lehetővé, amelynek értelmében az egyházaknak jogukban áll egyházi munkások és lelkészek képzése. A Calvin J. Teológiai Akadémiát a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma 1995. május 30-án keltezett, 275/1995-320 számú rendeletében elismerte. Amint a CJTA teológiai képzést nyújtó, elvileg felsőoktatási intézménnyé lett, az egyház akkori vezetése mindjárt megpróbálkozott azzal, hogy az Akadémiát önálló karként csatlakoztassa valamelyik szlovákiai egyetemhez. Az 1994-es egyetemi év megkezdése után nem sokkal a pozsonyi Comenius Egyetemenél próbálkoztak. Ezek után Nyitrán, az akkoriban megalakult Konstantin Filozófus Egyetemen. Később a Nagyszombati Egyetemen vették fel a kapcsolatot. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház akkori püspöke, Erdélyi Géza, és a Calvin J. Teológiai Akadémia akkori dékánja, Molnár János, valamint dékán-helyettesei: Peres Imre és Takács Zoltán tovább próbálkoztak az intézményi akkreditációval. 1999. szeptember végén a dékán és a püspök felvették a kapcsolatot a kassai Šafárik Egyetemen. Sajnos ez a kísérlet is sikertelen maradt.

A Calvin János Teológiai Akadémián 1994 és 2004 között lelkészeket és vallástanárokat képeztek. Az említett időszakban, az intézményben 80 teológus és 37 vallástanár végzett. Az intézetnek hivatalos állami akkreditációja ez alatt a tíz év alatt nem volt, egyházunk azonban az itt végzett teológusokat lelkészként alkalmazta, s a vallástanárok iskolai oktatását is

elfogadta. A CJTA gyülekezeteink áldozatkészségéből és nyugati testvéregyházaink segélyszervezeteinek az adományából tartotta fenn magát. Külföldi támogatók között elsősorban a holland és a német egyházakat kell megemlíteni, valamint a Református Világszövetséget, 1999 és 2002 között pedig a Magyar Köztársaságot, 1998 és 2006 között pedig pár alkalommal a Szlovák Köztársaságtól is érkezett némi adomány, de jóval kevesebb, mint a magyar államtól.

Közösségünk szempontjából a CJTA legfőbb érdeme az, hogy egyetlen szlovákiai magyar egyetemünk, a komáromi Selye János Egyetem létrejöttében kulcsszerepet játszott. A Szlovák Akkreditációs Bizottság 2003. október 1-én a CJTA-t az új egyetem Református Teológiai Karaként akkreditálta, aminek alapján a Szlovák Nemzetgyűlés 2003. október 23-án megszavazta a Selye János Egyetem létrejöttét. Ez a kar, amely tulajdonképpen a volt Calvin János Teológiai Akadémiából nőtt ki, azóta is a Selye János Egyetem egyik meghatározó kara, amely az akkreditációs tudományos értékelésekben rendre a legjobb eredményeket éri el. A karnak a tudományos tanácsa 2006-ban úgy döntött, hogy a CJTA minden végzett teológusát magiszteri vizsgára engedi, s annak sikeres abszolválása fejében a CJTA végzettjei is hivatalos magiszteri diplomát kapnak.

Miután Egyházunk volt lelkészképző intézetéből, a Calvin János Teológiai Akadémiából a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara lett, az intézet megtartotta jogalanyiságát, s belőle – Szervezeti és Működési Szabályzata szerint – „a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház lelkészto-vábbképző és tudományművelő intézménye” lett. A CJTA mindmáig szorosan együttműködik a Selye János Egyetem Református Teológiai Karával, s reméljük, hogy ez a mindkét intézmény számára gazdagító együttműködés még sokáig megmarad.

### Államilag elismert lelkészképzés

Selye János Egyetem Református Teológia Karán 2004-ben indult meg a református teológusok képzése. A Református Teológiai Karnak az akkreditált magiszteri / mesteri programját még 2004 áprilisában fogadta el a Szlovák Akkreditációs Bizottság, majd az Iskolaügyi Minisztériuma is, így a Selye János Egyetem első akkreditált kara lett. Két évvel később, 2006 februárjában a kar doktori (PhD.) programja is elfogadtatást nyert és 2020-tól teljes képzési és tudományos palettája van a karnak, hiszen ez év elejétől rendelkezik habilitációs és inaugurációs jogokkal is. Ez a fejlődés néhai Molnár János dékán vezetése alatt volt nyomon követhető és Lévai Attila

dékánságának nyolc éve alatt teljesedett ki azzal, hogy a Református Teológiai Kar elérte a legmagasabb jogosultságokat: a professzor-kinevezési jogot is. A kar jelenlegi dékánja Somogyi Alfréd.

A Selye János Egyetem Református Teológia Kara, megtartotta a „jogelődök” gyakorlatát. Ahogy Losoncon és a CJTA időszakában, úgy jelenleg is a református teológia tanulmányi programban oktató kilenc főállású és hét óraadó tanár közül, hatan aktív, gyülekezeti szolgálatban álló lelkészek is a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban. A felvidéki teológusképzés, az intézményes elindulása után majd 100 évvel elérte Felvidéken az államilag elismert egyetemi képzés szintjét. A ma református teológushallgatói előtt nyitva áll a lehetőség egészen a professzori cím megszerzéséig. Az egyetemektől megkövetelt pályakövető rendszer adatai megerősítik, hogy a komáromi teológia elsősorban a felvidéki református egyház számára képez lelképásztorokat.

Lévai Attila, Petheő Attila

## Egyházi közoktatás a rendszerváltástól napjainkig

### A szlovákiai református oktatás jelene

A mai Szlovák Köztársaság területén mindegyik egyházi iskolai intézményről elmondható, hogy az iskolákat az egyház alapította, de állami támogatásban részesülnek, a diákok száma szerint. Ebből a tényből kifolyólag rendkívül fontos tényező a diákok száma, hiszen sajnos ez alapján a fejkvóta-rendszer alapján adódik az iskolák költségvetése, ám sajnos az egyházi iskolák küzdenek talán mindmáig legjobban azzal a demográfiai negatív ténnyel, hogy kevés a diák. Nagy általánosságban az is elmondható, hogy az egyházi iskolákat erős ellenpropaganda gyengíti az állami iskolák pedagógusai részéről, mert ők az egyházi iskolákban általában csak konkurenciát látnak.

Egyházunk területén 1992-től 2001-ig nyíltak meg a református intézmények, majd hosszú stagnálás után 2020-ban. Jelenleg összesen hat református iskolában folyik tanítás. Három iskolához óvoda is tartozik (Érsekkéty, Rimaszombat, Rozsnyó). A Magyarország Kormánya által kezdeményezett Kárpát-medencei Óvodaprogram támogatásának köszönhetően a Felvidéken 11 óvoda (Dunaszerdahely, Martos, Érsekkéty, Hanva, Rimaszombat, Tornalja, Pálfalva, Kassa, Rozsnyó, Királyhelmec, Kiskövesd), 6 óvoda és bölcsőde (Somorja, Hetény, Komárom, Perbete, Vágfarkasd, Nagykapos), illetve 6 önálló bölcsőde (Bátorkeszi, Marcelháza, Zsigárd, Zselíz, Léva, Szepsi) építésére vagy felújításra érkezett támogatás. Mind a hat iskolánk magyar tanítási nyelvű intézmény. A hat intézmény közül négy teljes szervezettségű alapiskola, egy alsó tagozatos alapiskola és egy iskolaközpont óvodával, általános iskolával és gimnáziummal. Ezek az intézmények az ország déli területén 500 km-es sávban egymástól nagy távolságban helyezkednek el.

Az oktatás az állami előírásoknak megfelelően folyik, de református iskoláink magyar református irodalmat, egyháztörténetet, egyházi éneket is oktatnak. Ezen oktatási intézmények kinyilatkoztatott célja egy nemzetében és hitében erős fiatal nemzedék nevelése. Az iskoláink célja továbbá az is, hogy diákjai minél nagyobb része tevékeny gyülekezeti taggá váljon felnőtt korában, ápolja hitét és identitását. Az iskolák diákjai aktív szolgálatot látnak el gyülekezetük és szűkebb környezetük területén:

különböző akciók szervezése, műsorok, kiszállások, istentiszteleti szolgálatok. Nagyon fontos a keresztény jövőnk szempontjából is, hogy iskoláinkat megtartsuk és tovább erősítsük.

A szlovákiai magyar iskolákról általában elmondható, hogy zömében kisebb létszámúak. Viszont egy-egy településen csak az iskola biztosítja a kulturális életet és a fiatalság helyben maradását. A mi református alap- és középiskoláink szlovákiai viszonylatban szintén kis létszámú iskoláknak minősülnek. Ennek több összetevője is van. Egyrészt, több iskolánk a nyelvhatáron „végvári” szerepet tölt be, és igyekszik a magyar nyelvű oktatást megőrizni és fenntartani. Másrészt – pl. Nyugat-Szlovákiában – kisebb a reformátusság létszáma, így az itteni iskoláink katolikus többségű környezetben próbálnak meg talpon maradni. Harmadrészt pedig, nálunk is, ahogy Európa szerte mindenhol, érzékelhető a keresztény gyökerek lazulása. A szülők többségének nem fontos a hitgyakorlat, tehát nem járnak egyházi közösségekbe és nem tartják fontosnak az egyházi oktatást sem. Ami az iskolák anyagi gazdálkodási kérdéseit illeti: az iskolák állami támogatásban részesülnek. Természetesen az alapító-fenntartó is támogatja a saját iskoláját anyagilag.

### Református alapiskolák

Egyházunk, 1992-ben, **Alistálon** alapította meg a Felvidék első református oktatási intézményét, amelynek alapító-fenntartói jogkörét 2011-től az alistáli gyülekezet gyakorolja. Az iskola egyik fő célkitűzése, hogy a diákjaiban meglévő tehetséget megtalálja és kitartó oktatói-nevelői munkával fejlessze, erősítse. A kezdet nem volt egyszerű. Az intézmény nem rendelkezett saját épülettel. A falu, rendelkezésre bocsátotta a maroknyi lelkes pedagógus, szülő és kisdíák számára, a régi falusi iskola épületét, amelyben megkezdődhetett a tanítás. Az első időszakban csupán az alsó tagozaton folyt az oktatás; három évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az oktatói-nevelői munka a felső tagozaton is elindulhasson. Hatalmas előrelépés volt, hogy a 2010/11-es tanévet már új iskolaépületben kezdhették el. 2012 júniusában a gyülekezet iskolabuszt vásárolt, hogy a környező falvakból beszállíthatassák azokat a diákokat, akik buszjáratral nem tudnak eljutni az iskolába. Így nemcsak az alistáli diákok, hanem az apácaszakállasi, nagymegyeri, bögellői, csilizpatasi, gelléri, kulcsodi, lakszakállasi, padányi, nyársadi és madéréti gyerekek is járhatnak az intézménybe. Jelenleg az iskola kilenc évfolyamába 92 diák jár. A kötelező tananyag átadásán kívül nagy figyelmet fordítanak a felzárkóztatásra és a

tehetség gondozásra is. Versenyeredményeikkel sehol nem kell szégyenkezniük, diákjaik nevei rendre szerepelnek a természettudományi tanulmányi versenyek kerületi fordulóján, a szavalóversenyek és rovásírás-verseny országos döntőjében is. 2019-ben egy teljesen új iskolaépületet adtak át, ahol a felső tagozat működik. Jelenleg 12 pedagógusuk van és új játszótér is építettek.

A **Martosi Református Egyházközség** által alapított alsó tagozatos kisiskola 1999-ben nyitotta meg kapuit. Martos gazdag népi hagyományának ápolását az iskola felvállalta és minden évben megrendezi a nagy sikerű Gyermekes Kistérségi Folklórtalálkozóját. A közösségfejlesztés kiemelt nevelési feladat, hiszen a gyerekek mindig valamilyen közösség (család, iskola, gyülekezet stb.) tagjai. A közösségek alakítását szolgálják az évnnyitó projekthetek, az évváró rendezvények, a kirándulások, színház- és múzeumlátogatások, nyári táborok, fellépések és a néptánc. Fontos számukra a hagyományok őrzése és ápolása. Aktívan bekapcsolódnak a falu életébe. A gyülekezet minden évben az iskola támogatására jótékonyági bált is szervez. Jelenleg 15 diák jár a felújított iskolába.

**Érsekkétyen**, Felvidéken az egyetlen olyan református iskola volt hosszú ideig, amelynek óvodája is volt. A helyi gyülekezet 1999-ben indította el az iskolát, majd 2002-ben óvodával bővítette és kínál már hároméves kortól a környék református magyarságának keresztyén oktatást. Vonzáskörzetébe tartozik Ipolypásztó, Zalaba, Garamsalló, Lekér, Oroszka és Nagyölvéd. A két intézmény 2003-ban egyesült. A felvidéki óvodák között ez volt az első református óvoda. A községben is egyedüli az intézmény, így természetes, hogy felvállalják a katolikus gyermekek oktatását, nevelését is, biztosítva számukra a felekezetük szerinti hitoktatást. Összevont csoportokban dolgoznak, de tényként kell említeni, hogy ez a gyermekek jellemét erősíti, hiszen a nagyobbak segítenek a kisebbeknek, az ügyesebbek a gyengébbeknek. Az intézményben jelenleg 65 iskolás tanul elsőtől kilencedik osztályig, az új óvodában 16 kisgyereket nevelnek.

A **Rozsnyói Református Egyházközség** 1997-ben alapította meg iskoláját, amely ma a Felvidék legnagyobb létszámú, teljes szervezetségű református alapiskolája. Az intézményben iskolaotthonos foglalkozás működik, ahol az elsősök a tanulás, a felzárkóztatás, a másnapra való felkészülés, a játék és a szabadidő ötvözésével töltik el az idejüket. Az intézményben jelenleg 176 tanulón tanul. Vonzáskörzetéhez Rozsnyó és Berzéte, Kőrös, Szilice, Jólész, Várhosszúrét, Hárskút, Dernő, Lucska, Barka, Csucsom, Szádalmás, Tornagörgő, Gömörpoloma, Krasznahorka-



váralja magyar községek tartoznak. Felekezeti megoszlás szerint diákjaik a református, a katolikus és az evangélikus egyházakhoz tartoznak. A Rozsnyói Református Egyházközség Alapiskolája mellett, működik a Diákpresbitérium is, mely 2013 szeptemberében alakult meg azzal a céllal, hogy a gyermekek, pedagógusok és a gyülekezet tagjai tiszta szívvel és őszintén vegyenek részt az iskola fejlődésében.

Az Ungi Egyházmegye iskolája 2001-ben alakult **Vajánban**. Az ország keleti térségében, a magyarság peremvidékén azzal a céllal jött létre, hogy alternatívát kínáljon a környék lakóinak: lehetőséget az anyanyelvi oktatásra és a hitbeli gyarapodásra. 2007-től saját autóbusszal szállítják a környék gyerekeit az iskolába. Vonzáskörzetébe Deregnyő, Abara, Nagyráska, Csicsér, Mokcsamogyorós, Bés, Iske, Nagykapos Kaposkelecsény tartozik. A Vajáni Református Egyházi Alapiskola, Kelet-Szlovákiában a magyar-szlovák nyelvhatáron helyezkedik el, így végvári szerepet töltött és tölt be az itt élő magyarság életében. Már az alapításától kezdve különös a helyzete, mivel a Nagymihályi járásban csupán három teljes szervezett-ségű magyar tanítási nyelvű iskola van, amelyek közül ez az iskola sínylette meg a leginkább a környék elszlovákosodását. 2001-ben lehetőség nyílt arra, hogy az iskola az egyház kezébe kerüljön. Sok-sok utánajárással sikerült az államtól átvenni az iskolát és így alakulhatott meg a Vajáni Református Egyházi Alapiskola, amely az Ungi Református Egyházmegye fenntartása alá került. 2001. szeptember 4-én tartották az első ünnepélyes tanévnyitót, amelyen 144 diák kezdte meg tanulmányait a Kassától keletre lévő területek egyetlen református iskolájában. Ekkor 12 pedagógus, valamint három lelkipásztor végzett nagyon fontos szolgálatot az intézményben. Az iskolabusz nagy szolgálatot tesz az iskolának, de hála Istennek annyira megnőtt a gyereklétszám, hogy a jelenleg meglévő busz már kicsinek bizonyul. A Vajáni Református Egyházi Alapiskola fennállásának tízedik évfordulójára, az iskola új köntöst kapott. Egy pályázaton nyert komoly összegből sikerült felújítani épületét, szigetelni falait, kicserélni nyílászárókat. Ezzel is sikerült vonzóbbá tenni az iskolát a gyermekek és szülők számára. Jelenleg 150 diák jár a teljes szervezett-ségű iskolába.

### Református gimnáziumok

**Léván**, a Czeglédi Péter Gimnázium, négy osztályos gimnáziumként már egy erősen asszimilált területen vállalta fel azt a feladatot, hogy a környék még meglévő magyar ifjúságát anyanyelvén minőségi oktatásban és

keresztyén nevelésben részesítse. A gimnáziumot a lévai gyülekezet 2001-ben alapította. A Lévai Református Egyházközség presbitériuma 2010. június 1-én döntött úgy, hogy az intézmény vegye fel Czeglédi Péter nevét. A nevet 2012. január 1-től viselte a gimnázium. Céljuk, hogy diákjaikat elmélyítsék keresztyén hitükben, erősítsék nemzeti identitásukban, felkészítsék őket az érettségire, egyetemi, főiskolai tanulmányaikra. Tárgyi felszereltségükben megfeleltek a XXI. század kihívásainak. Oktatási segédeszközeik számát rendre bővítették. Rendelkeztek szaktantermekkel, digitális táblával, nyelvi laborral, meteorológiai állomással, gazdag könyvtárral. Tanáraik folyamatosan tovább képezték magukat, alkalmazták a korszerű pedagógiai módszereket és eszközöket. A tanárok és diákok egyaránt szoros kapcsolatot ápoltak társadalmi szervezetekkel, rendszeres résztvevői voltak a város és környéke kulturális életének. A Czeglédi Péter Református Gimnázium 2020-ban megszűnt, mert a csökkenő diáklétszám mellett az egyházközség már nem tudta fenntartani.

1999-ben kezdte meg működését **Rimaszombatban**, Egyetemesek Egyházunk alapításában, a nyolcosztályos gimnázium, amely megalakulásától kezdődően, a nagy múltú rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium szellemi örökségét kívánta tovább vinni. Az iskola komoly hangsúlyt fektet a hagyományok ápolása mellett a legmodernebb tanulási-tanítási stratégiák meghonosítására. A Tompa Mihály Református Gimnázium 1999. szeptember 1-jén kezdte meg működését. Nem minden előzmény nélkül való, hogy éppen Rimaszombatban jött létre 1945 után Szlovákiában az első református középiskola. Az intézmény jogelődjének az Egyesült Protestáns Gimnázium működését a többi magyar iskolával együtt 1945 áprilisában tiltották be végleg. Az iskola 1999-ben a nyolcosztályos gimnázium első osztályával indult, 30 kisdíákkal. A négyosztályos gimnáziumba az első diákok 2001-ben iratkoztak be. 2002-ben kezdte meg működését az iskola saját diákothona, amelyet a legelső egyházi fenntartású kollégiumként 2004. január 1-jén soroltak be az oktatási intézmények hálózatába. A jelenleg Református Oktatási Központ nevet viselő intézmény az egyetlen magyar nyelvű gimnázium Rimaszombatban. Jól felszerelt, két korszerű számítástechnikai szaktantermük, kémiai és fizikai laboratóriumuk, multimédiás szaktantermük van. A műemlék iskolaépület mögött hatalmas udvar és felújított sportpálya áll diákjaik rendelkezésére. A gimnázium minden eddigi diákja sikeresen leérettségizett, s tanulmányaikat szlovákiai, csehországi és magyarországi egyetemeken, főiskolákon folytatják. A rimaszombati Református

Oktatási Központ 8 és 4 osztályos gimnáziumában, jelenleg 6 osztállyal működő alapiskolájában és óvodájában 250 gyermek tanul. Az alapiskolások oktatása, a közelmúltban vásárolt és felújított különálló épületben zajlik.

Süll Kinga

## Az egyházzenei élet 1989-től napjainkig

### Bevezető

„Kész a szívem Istenem, kész a szívem arra, hogy énekeljek és zengedezzek!”  
(Zsolt 57,8).

Templomainkban és gyülekezeteinkben, a Biblia mellett mindig ott volt az énekeskönyv, a „Zsoltár”. Népünk éneklő közösség. Még akkor is az volt, amikor hallgatásra volt ítélve. A háborúban, a fronton a katonák, sokszor csak dúdolták az egyes zsoltárdallamokat, ezzel is erősítve egymást. Amikor a kántortanítói hivatást, az akkori rendszer teljesen ellehetetlenítette, a gyülekezeti énekszó nem szűnt meg. A 89-es változás után, amikor egy nagyot „ki- és belégezhetett” az ember, újra erőre kapott az egyházzenei élet.

### Kántorok képzése, továbbképzése

A kántor, a gyülekezet presbitériuma által kinevezett énekvezető. Egyházunkban minden énekvezetőt, orgonistát kántornak hívunk, függetlenül a zenei képesítésétől. Komáromban működött egy kántortanító képző, 1935-től egészen a világháború kitöréséig, majd az államosítás után a kántor-, ill. tanítóképzés kettévál. Az ezt követő időszak egy új út keresése a kántorképző megoldására. Az új énekeskönyv bevezetése után, 1954-től, újra kántorképző tanfolyam indul Komáromban, az akkori Dél-nyitrai Református Egyházmegye szervezésében. Az állami rendszer oda hatott, hogy a képzés hallgatói ne dolgozhassanak állami (pl. oktatási) intézményekben, ezért a hallgatók száma megcsappant és végleg ellehetetlenült a további működése. Így a felvidéki szervezett kántorképzés egészen a 89-es fordulatig megoldatlan maradt.

Amikor az államhatárokon már szabadabban lehet mozogni, sok felvidéki kereste fel a Tahitótfaluban megrendezett nyári egyházzenei heteket. Később a magyarországi kántorképző tanfolyamokon (Budapest, Debrecen, Miskolc) több felvidéki kántorjelölt is kántorvizsgát tett és kántori oklevelet szerzett. 1987 és 2001 között, összesen tizenhatan. A 90-es években, egyházunkban új utak és lehetőségek nyíltak, országos missziói programok indultak el. 1991-ben Komáromban a Calvin J. Teológiai Akadémia (CJTA) elindította képzéseit, ahol a katechéta-, lévita-, majd teológusképzés

mellett, 1995-től kántorképzés is zajlott a magyarországi kántorképzők mintájára. Budapestről, vendégoktatóként Máté János orgonista, tanár támogatta elsőként a képzést, s olykor egy időben oktatott a komáromi és budapesti nyári kántorképzőkön. 1998-tól egyházunk zsinata átvette a képzést és országos szintűvé emelte. Ettől az időszaktól kezdve, Mórocz Ildikó karvezetőtanár és Fekete Vince, korábbi főgondnok vezetése alatt működött a tanfolyam, amelynek továbbra is a komáromi CJTA adott otthont, egészen 2005-ig.

A háromhetes nyári kántorképző tanfolyam egy bentlakásos intenzív képzés, ahol az oktatás, a magyarországi mintára, négy, ill. nyolc (A1, A2, B1, B2, C1, C2, D1, D2) csoportban folyik, minden hallgatónak a képessége szerint. Orgona és harmónium, zeneelmélet és zenetörténet, egyházi ének és himnológia, karvezetés, énektanítás, liturgia és orgonaismeret tartoznak a fő tantárgyak közé. A hangszeroktatás egyénileg zajlik, a többi óra csoportosan. Minden tanfolyam végén az egyes tantárgyakból vizsgát tesznek a hallgatók, így jutnak el egy magasabb szintre. Végül a D2-es csoport elvégzése után mehetnek a hallgatók kántorvizsgázni, amely után megkaphatják kántori oklevelüket.

1998-2005 között a komáromi képzésen összesen heten szereztek meg ezt a végzettséget: Pál Mónika, Pongrácz Eszter, Szabó Krisztina, Tömösközi Anikó, Szalay Katalin, Tömösközi Erika és Tömösközi Erzsébet. A tanfolyam oktatói ebben az időszakban Fekete Károly (Debrecen), Ficzer Gabriella (Abaújszina), Fűke Veronika (Vác), György Katalin (Komárom), Hamar Judit (Budapest), Kemény Borbála (Tök), Madarászné Losonczy Katalin (Budapest), Máté László (Komárom), Mórocz Ildikó (Martos), Oros Ilona (Budapest), Pálfiné Duba Ottília (Komárom), Sárközi Erika (Császár), Süll Kinga (Komárom), Szalay András (Komárom), Tóth Anikó (Debrecen) és Tömösközi Anikó (Madar) voltak. Egy-egy nyári tanfolyamon öt-hat oktató állt rendelkezésre. 1999-2006 között évközi kántorképző is működött októbertől májusig kéthetente.

2006 nyarától az Országos Kántorképző Tanfolyam átkerül Alistálra, a református iskolába és imaházba. A tanfolyam vezetője ettől az évtől Süll Kinga egyházzenei lett, kivéve a 2010-es és 2015-ös esztendőket, amikor a kántorképzőket Oros Márta, alistáli kántor koordinálta. A 2007-es és 2008-as években, az alistáli képzés mellett, párhuzamosan egy egyhetes előkészítő tanfolyam indult Rimaszombatban, hogy még jobban kiterjessze a kántorképző határait, még több diákot megnyerjen a képzésnek. 2017-től

a képzés átkerült a rimaszombati Tompa Mihály Református Gimnáziumba és Kollégiumba, ill. a Csillagházba került át.

2019-ben, a rimaszombati Országos Kántorképző Tanfolyamot Szarvas Erzsébet vette át, ahol a felvidéki kántorképzés (1995-2019) huszonöt éves jubileumát is megünnepezték.

2006-2019 között tizenhét hallgató szerezte meg a kántori oklevelet: Krastenics Sarolta (Apácaszakállas), Metti Andrea (Migléc), Acsay Nagy Andrea (Kulcsod), Rácz Abigél (Marcelháza), Szabó Ágnes (Nagymegyer), Gulyás Éva (Kisújfalu) és Dukonné Pásztor Tímea (Pozba), Domonkos Emese (Alistál), Mészáros Szilvia (Nagykálna), Hornyák István (Örös), Bohák Emese (Érsekkéty), Oros Boglárka Sára (Alistál), Oros Jonatán (Alistál), Tanító Krisztina (Negyed), Illés Angelika (Ágcsernyő), Varga Barbara (Alsókállosa), Gáspár Dániel (Fülek). Ebben az időszakban a hallgatók már valóban az ország egész területéről érkeztek. Ezekben az években oktatóik voltak: Sárközi Erika Zsuzsanna (Császár), Végh Zsuzsanna (Alistál), Oros Márta (Alistál), Süll Kinga (Komárom), Édes Árpád (Alistál), Süll Mária (Alistál), Krastenics Sarolta (Apácaszakállas), Császár Abigél (Marcelháza), Szarvas Erzsébet (Alsókállosa), Édes János (Marcelháza), Császár András (Pozsony), Gáspár Laura (Budapest), Kissné Mogyorósi Pálma (Nyíregyháza) és Mikos Tamás (Rimaszombat). Itt már érezhetően megnövekedett a felvidéki oktatók száma, szakmailag megerősödött az egyházi zenei élet.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy 1989 óta több mint negyven kántor szerezte meg az egyházunk által elismert kántori oklevelet, ill. hárman diplomáztak egyházzenei felsőoktatási intézményben, Németországban. A 90-es évek végétől láthatóan új lendületet vett a nyári háromhetes kántorképző tanfolyam.

Idővel viszont a már gyülekezetben szolgáló kántorok továbbképzéséről is gondoskodni kezdett a 2000-es évek elején a zsinat mellett működő ének-liturgiai bizottság. 2005-ben az ország több pontján egynapos szakmai továbbképzésre hívta elsősorban a szolgáló kántorokat, de lelkészek, hitoktatók is képviselték magukat. Így 2005 tavaszán Komáromban, Alistálon, Nagysallón, Nagyidán és Deregnőn találkoztak mindazok, akik az istentisztelet liturgiájában (énekvezetés, kórusvezetés, hangszerjáték) vállaltak fontos feladatot. 2006-tól minden páros évben országos kántorkonferenciát szervezett a bizottság, Süll Kinga egyházzenei és Fekete Vince korábbi főgondnok koordinálásával. Az egyik főlelőadó, Berkesi Sándor – egyházzenei kerületi előadó, tanár, a debreceni Kántus



karnagya – emlékezett meg Gárdonyi Zoltán életéről és tevékenységéről, majd Édes Árpád hasonlította össze a genfi zsoltárokat a 16. századi zsoltárparafrazisokkal. Bódiss Tamás, magyarországi országos egyházzenei előadó adott izelítőt a 16. századi gregorián zsoltározásból. Ezen a konferencián mutatta be Berkesi Sándor, a saját szerkesztésű „Az Úrnak zengjen az ének” című ifjúsági énekeskönyvét, s tanította abból a konferencia résztvevőit. Ezen a konferencián került sor arra a fórumbeszélgetésre is, amelynek címe „Az egyházzene jelene és jövője egyházunkban” volt. Fontos beszélgetés volt ez Bódiss Tamás magyarországi, Süll Kinga felvidéki egyházzenei, ill. Erdélyi Géza akkori püspök és Fekete Vince akkori főgondnok részvételével. Két évvel később, 2008 augusztusában is sor került egy hasonló, többnapos országos kántorkonferenciára Rimaszombatban.

Az ún. páratlan években továbbra is a kántorok regionális szintű szakmai képzésén volt a hangsúly. Így 2009-ben, szakmai napokra került sor Érsekkétyen, Rimaszombatban, Nagydán és Ladmócon. A résztvevők a következő kérdésekre keresték a válaszokat: Hogyan kísérjük a gyülekezeti éneklést? Hogyan alkalmazzuk a zenei előjátékot, improvizációt? Milyen a jó beéneklés a kórus számára? Honnan választhatunk alkalmas repertoárt a gyülekezeti kórusunk részére?

2009-ben az egyházi vezetőség létre hozta az Egyházzenei Osztályt, amelynek vezetésével megbízta Süll Kingát, a németországi Halléban tanult egyházzeneist. Innentől kezdve az Osztály feladata volt mindenemű egyházzenei képzés és továbbképzés megszervezése.

2010 októberében egy újabb országos rendezvénynek, a Rimaszombatban megszervezett III. Országos Kántorkonferenciának örülhettek a kántorok. 2011-ben újabb egynapos szakmai napokat szerveztek kántoroknak és kórusvezetőknek az ország több területén, így Csallóközarányoson, Nagysallón, Rimaszécsen és Kassán. Valamennyi alkalom vendégelőadója Németh Pál volt, a főtí református gyülekezet kántora, egyházzenei. A téma a gyülekezeti kíséret és improvizáció.

Hagyományosan, minden páros évben megrendezésre került az országos kántortalálkozó, így valósult meg 2012 októberében, Rimaszombatban a IV. Országos Kántorkonferencia. Már nem először volt jelen előadóként a konferenciákon Fekete Csaba, aki az új református énekeskönyv előkészületeiről számolt be. Péter Éva előadásának címe: Gyülekezeti éneklés Erdélyben - a 96-os énekeskönyv bevezetése. Nagy megtiszteltetés volt számunkra, hogy részt vett a konferencián a budapesti Draskóczy

László, ismert zeneszerző, egyházzenei, aki bemutatta az általa szerkesztett Dunamelléki énekfüzeteket.

A 2013-ban megtartott szakmai továbbképzésre négy szombati napon került sor az ország különböző gyülekezetében: Martoson, Léván, Rozsnyón és Nagykaposon. A főelőadó Süll Mária zenepedagógus volt, aki szakmai előadást, műhelymunkát tartott az érdeklődőknek. A szakmai nap témája: Hogyan és mit énekeljünk a gyermekekkel? – gyermek-istentiszteletek, hittanórák énekanyaga, énektanítási módszerek, zenés játékok. Miért és kinek éneklünk? Hogyan tanítsunk éneket? Milyen a jó zenei kíséret? Hogyan állítsunk össze egy ünnepi gyermekműsort?

2014 októberében az Egyházzenei Osztály megszervezte a már hagyományos Országos Kántorkonferenciáját, ezúttal az ötödiket, amely ismét Rimaszombatban volt. Pár év kihagyás után, egy újabb szakmai nap volt 2017 májusban, amelyen elsősorban a keleti kórusvezetőket igyekeztek egybegyűjteni. Itt mindenki kipróbálhatta a helyes karvezetői testtartást, hangképző gyakorlatokat tanulhatott. A találkozó végén a pályáni kórust dirigálhatták a résztvevők. A meghívott előadó Balla Viktória karnagy, zenepedagógus volt.

2020-21-ben a Covid világjárvány után, nehezen indult be az élet az egyházzenei alkalmak terén is. Hosszú kényszerszünet után, 2022 nyarán, Rimaszombatban, Süll Kinga egyházzeneiért felelős zsinati tanácsos szervezésében, egy újabb szakmai találkozóra került sor. Az „Avizó – egyházzenei tanfolyam” egy többnapos szakmai rendezvény volt, amelyre az egész ország területéről érkeztek kántorok.

Újabb mérőföldkőnek számított a felvidéki egyházzenei életben, amikor a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház zsinata 2022 tavaszán elfogadta az új (2021-es) református énekeskönyvet: Eddig a Csomasz Tóth Kálmán által szerkesztett ún. 48-as énekeskönyvet használták gyülekezeteink. Ezért az Avizó tanfolyam célja elsősorban az új református énekeskönyv megismertetése volt, bízva abban, hogy egyre több gyülekezetben kezdik majd használni. Az alkalom első két előadását Orosz Otília Valéria zenepedagógus, a Nagyvárad-Újvárosi Református Egyházközség kántora és Bodnár Lajos éradonyi lelkipásztor tartotta, akik a Királyhágómelléki Református Egyházkerület egyházzenei életébe adtak betekintést. A résztvevők számára egyéni hangszeres oktatás és hangképzés konzultáció zajlott Szilágyi Szilvia és Császár Abigél vezetésével. A harmadik napon Édes Árpád, alistáli lelkipásztor előadásában az új református énekeskönyv liturgiai vonatkozásait tárgyalta, majd Bódiss Tamás országos egyházzenei

előadó Magyarországról, „Az új református énekeskönyvvel a megújulás felé” című előadásával záródott a találkozó.

2014-ben létrejött „Sola Schola” projekt a gyülekezeti éneklést kívánja támogatni. Először az egyházzenei honlapon heti rendszerességgel jelentett meg hangzó énekanyagot a református énekeskönyvből azzal a céllal, hogy onnan könnyen megtanulják a hívek. Az oldal frissítését Szarvas Erzsébet lelkész és kántor végezte. 2017-től a projekt kibővült azzal, hogy kivitték a gyülekezetekbe és ott helyben, az istentiszteleten, a zenei kíséretet hivatásos zenészekkel, igényes hangszereléssel mutatták be. Célja, minél több gyülekezetbe elvinni és megismertetni az új református énekeskönyv énekeit és megszerettetni azokat. A projekt az elmúlt években közel negyven különböző gyülekezetbe jutott el. A Sola Schola projekt mellett további szakmai támogatást biztosít az Egyházzenei Osztály, a „Sola Schola – egyházzenei műhely online fórum” által igyekszik megszólítani nem csak kántorokat, hanem gyülekezeti tagokat is és megismertetni az új énekeskönyv kincseit.

#### **Gyülekezeti- és gyermekkórusok, kórustáborok, zenei napok**

A gyülekezeti kórusok célja Isten dicsőítése. A kar éneke bekapcsolódik az istentisztelet liturgiájába. Sosem öncélú „kulturprogram”, hanem szerves része az istentiszteletnek. Olykor felváltva énekel kórus és gyülekezet, hogy ezzel is erősítse a közösségi jellegét. Egyfajta közösség a közösségben. A kórus küldetése az istentisztelet zenei vezetése a kántorral együtt, ahogy ez a reformáció korában is megvolt.

Egy 2013-as felmérés alapján, egyházunkban majdnem ötven kórus és éneklőcsoport működött. Ezeknek a kórusoknak a harmada énekel akár 3-4 szólamban is, a többi elsősorban egy szólamban, ill. két szólamban, kánonban vagy zenei csoportként hangszerkísérettel. A többszólamú kórusok vezetői általában okleveles kántorok, vagy zenepedagógusok.

A 90-es években csak helyenként lehetett találkozni többszólamú kórus-énekléssel egyházunkban. Ezeket a kórusokat főként azok a kántornövendékek hívták életre, akik frissen jártak magyarországi, majd később a felvidéki kántorképzőkre. A kezdetekben az első kórustalálkozókra a Gömöri egyházmegyében és Ladmócon került sor, később a nyugati tájakon is szerveztek egyházmegyei zenei rendezvényeket, például Kamocsán.

2005 októberében a Pozsonyi egyházmegye is megszervezte Kulcsodon első kórustalálkozóját. A nagymegyeri gyülekezeti kórus, a nem régen alakult egyházmegyei lelkészek kórusa és az egy éves Lux aeterna kamara-

kórus részvételével telt az alkalom. Ugyanebben az évben a Komáromi egyházmegye is csatlakozott a kezdeményezéshez és ez év novemberében, a dunamocsi református templom adott helyet az első egyházmegyei kórustalálkozónak, amelyen mintegy tizenhárom gyülekezeti kórus és zenekar vett részt: a dunamocsi felnőtt- és ifjúsági kórus, a búcsi és zsigárdi gyermekkórusok, az újvári gyülekezeti kórus, a hetényi felnőtt- és gyermekkórus, a komáromi Kezek és a marcelházi ifjúsági zenekar. Az alkalom végén a Magyarországról érkezett neszmei férfi és vegyes kar szolgált. A további években is ez a négy terület, a Pozsonyi-, Komáromi-, Gömöri egyházmegye és keleten a ladmóci kórustalálkozók gyűjtötte egybe az éppen frissen alakult, vagy már pár év tapasztalattal rendelkező gyülekezeti kórusokat. 2008-ban az Abauj-tornai egyházmegye is csatlakozott ehhez a kórusmozgalomhoz és megszervezte első ízben Rozsnyón saját kórustalálkozóját. 2010-től már a Barsi egyházmegye is önállóan szervezte meg első kórustalálkozóját Újlóton. 2011-től az Ungi egyházmegyében, Nagykaposon szervezték meg az első kórustalálkozót. Így 2012-ben már valamennyi egyházmegyének volt saját kórustalálkozója, beleértve a szlovák egyházmegyéket is, akik Zsadányban, Kolbásán és Nagymihályban gyűltek össze. Hatalmas fejlődés, megerősödés, közösségformálás jellemezte ezt az időszakot, hiszen a legszélesebb réteget megmozgató alkalmak egyike éppen az egyházmegyei kórustalálkozók voltak. A gyarapodó kóruslétszám, a növekvő zenei színvonal érzékelhető volt valamennyi találkozáson, s ez nagy örömet és további motivációt jelent minden önkéntes énekesnek, aki szívből és lelkesen készült fel egy-egy alkalomra.

A nyári zenei táborok, gyermekkórustáborok gondolata már a kétezres évek elején felmerült, valósággá először 2004-ben válhatott. A tábor jellege hasonló más gyermektáboréhoz, mégis sokkal nagyobb hangsúlyt kap a közös éneklés, a hangképzés, a hangszeren való játék. A zenei tábor mindig egy bibliai téma köré épül, amelynek végén a gyerekek bemutatják az ott elkészült gyermekkantátát. Az eredeti terv az volt, hogy a már kész művek, német nyelvű gyermekkantáták magyar nyelvre való lefordítását a nemrég elhunyt Koncsol László tiszteletbeli főgondnok végzi majd el. Többszöri konzultáció után és a későbbi tapasztalatok inkább azt mutatták, hogy saját gyermekeinkre, közösségeinkre, anyanyelvünkre kell szabni ezeket a zenés darabokat.

Az első, 2004-es gyermekkórustábor témája Dávid és Góliát volt, amelyet a gyerekek a záró istentiszteleten mutattak be, Süll Kinga dallamaival és részben szövegével is. A kantáta nagy sikert aratott, hiszen ez a

„műfaj“ még nem volt ismeretes. Ettől kezdve minden évben született egy újabb kantáta. 2005-ben Eszter története került elő. 2006-ban a Noé bárkája gyermekkantátát már Süll Mária írta meg, aki grázi tanulmányai alatt elementáris zeneoktatást és kompozíciót is tanult, mindemellett kiváló szövegíró. A darabok szerves része az éneklésen és hangszerjátékon kívül a mozgás, mint további kifejezőeszköz, amelyben a gyermekek teljesen otthonosan mozogtak. Megszólaltak természetes hangszerek: kicsi botocskák, kövecskék, a testünk rezonálása. 2006-ban Bátorkeszi adott otthont a zenei tábornak, a témája pedig az ószövetségi Gedeon volt. 2008-tól a jókai Betlehem Missziós Központ adott otthont a táboroknak. A táborzáró istentiszteleten a résztvevők „A kertről, fáról és Kertésről” című kantátát hallgathatták meg. A hatodik gyermekkórustábor témája Dániel volt, akinek kitartó imádsága és könyörgése példa felnőttek és gyermekek egyaránt. 2010-ben újra Jókán gyűlt össze a gyermekcsereg a Naámán kantáta körül, 2011-ben pedig Ruth története adta meg a témát. 2012-ben még mindig Jókán táborozott a gyermekkórustábor, ahol az Édenkert gyermekkantátát tanulhatták meg. A 2013-as év a jubileumi tizedik tábor volt, ezért a tábor témája a Hithősök volt, a Zsid 11,12 alapján, amelyre felfűzték az elmúlt kilenc esztendő „legsikeresebb” énekeit. 2014-ben újra Dávid és Góliát, mint a kezdetekkor, majd két év kimaradás után 2017-ben az 500 éves reformációi jubileum kapcsán a „Luther kalapácsa” címet kapta a gyermekkantáta. 2018-ban újra Bátorkeszi adott otthont az alkalomnak. Az itteni téma a Teremtés volt, s a kantátában a kreativitás különösen nagy szerepet kapott. Az ének, a zene, az imádság, amellyel hálát adhatunk Istennek és dicsőíthettük Őt, fontos eszköze Isten kegyelmének és igazságának közvetítésében az Úrtól távol élők számára is. Ez a kifejezőmód és egyben szolgálat a hallgatóra és énekesre is egyaránt hatással van. A gyermekek számára éppen ezért kitűnő lehetőségek az Isten megismerésére ezek a minden évben megszervezett gyermekkórustáborok.

Hasonló zenei kezdeményezés, a gyermekeket, szüleiket és pedagógusokat megmozgató alkalom indult el először egy helyi kezdeményezés révén. 2006 nyarán az Alistáli Református Egyházi Alapiskola és az apáca-szakállasi Soi Légó Ifjúsági Csoport közös szervezésében került megrendezésre az első „Jertek énekeljünk” evangéliumi énekverseny, alapiskolások korú gyermekek részére Alistálon. A versenyre összesen tizenhét gyermek érkezett: a Kétyi-, a Martosi- és az Alisáti Református Egyházi Alapiskolából, valamint a nemeshodosi és a kulcsodi gyülekezetekből. A gyerme-

keknek két éneket kellett elénekelniük, ebből egyet szabadon választhattak, a másikat pedig az ismert Jertek énekeljünk énekeskönyv előre megadott énekeiből húzták ki. A szakmai zsűri az értékelésnél figyelembe vette a helyes intonációt, a helyes ritmust, a tiszta szövegmondást és az előadásmódot is. Az alkalmon felbuzdulva a következő évben már országos énekverseny lett meghirdetve, amelynek a komáromi Református Teológiai Kar adott otthont. Szenczi Molnár Albert zoltárfordítása kiadásának 400 éves évfordulója alkalmából a verseny kötelező énekanyaga a genfi zoltárokból állt össze. A versenyre már harminc gyermek és fiatal érkezett az egyházunk minden részéről. A verseny négy kategóriában folyt a különböző korosztályok szerint. A közönségdíjas Mészáros Szilvia a lévai református gimnáziumból érkezett, aki határozott szép hangjával, egyéni interpretációjával lenyűgözte a hallgatóságot. Ő később így került el kántorképző tanfolyamra, amit szorgalmasan végigjárva a végén kántori oklevelet szerzett. Így lett versenyző gyermekből képzett kántor. A következő évben, 2008-ban, az Érsekkétyi Magyar Tanítási Nyelvű Egyházi Alapiskola és Óvoda adott otthont a rendezvénynek. Ezen a kötelező énekanyag a 16. századi magyar énekkincset ölelte fel. 2009-ben Kulcsodon, 2010-ben Párkányban és 2011-ben pedig Bátorkeszin gyűltek össze az énekelni és versenyezni szerető gyermekek. Egyre nagyobb igény mutatkozott arra, hogy a nagy létszámú jelentkezés miatt az ország több helyén elődöntőket szervezzen az Egyházzenei Osztály, így 2012-ben már regionális szinteken, nyugaton, középen és keleten is szerveződtek elődöntők, a döntő pedig Rimaszombatban zajlott. A többi esztendőben is hasonlóan folyt az országos énekverseny szervezése, a regionális elődöntőket a rimaszombati döntő követte, amelyet az ünnepélyes templomi díjátadás zárt be. Az énekverseny fődíjazottai ingyenesen részt vehettek a gyermekkórustáborokban és a kántorképző tanfolyamokon. A megbízott főszervezők Süll Kinga, később pedig Bodnár Noémi lelkész, egyházzenei asszisztens volt. A 2013-as decemberi döntőre több mint húsz gyülekezetből érkeztek versenyzők, összesen ötvenketten. A 2014-es országos énekverseny az eddig legtöbb fiatal megmozgató alkalom volt. Több mint száz résztvevő kapcsolódott be az ország egész területéről. Az énekesek döntő többsége iskoláskorú fiatal volt, de voltak, akik a felnőtt kategóriába kapcsolódtak be. A versenyzők felkészítésében hatalmas szerepet vállaltak – a lelkészek és kántorok mellett – a felkészítő hitoktatók, pedagógusok és szülők is. Az országos énekversenyek töretlen szervezése egészen 2019-ig rendszeresen



zajlott az Egyházzenei Osztály koordinálásával, az elődöntők megszervezését pedig később az egyházmegyék vállalták fel.

A gyülekezet talaján felnövekvő gyermekek, akik kicsi kortól megismerhették az egyházi énekeket, később talán szívesen énekeltek közönségben, akár gyülekezeti ifjúsági kórusban is. A 90-es évek elején, amikor egyre több gyermek- és ifjúsági tábor szervez a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos ifjúsági szervezete, a Firesz, megszületett az igény ezeknek az éneklő közösségeknek a találkozására. Így került sor 1997-ben az első ifjúsági kórustáborra Jókán, a Missziós Központban, ahova az egész ország területéről érkeztek fiatalok. A hét szakmai vezetője Ág Tibor, a felvidéki népdalgyűjtő, karvezető volt. Egy év elteltével a következő nyáron is összeállt a kórustábor, ahol már a Berkesi Sándor, Liszt-díjas és Kossuth-díjas karnagy vezényelte a táborozó kórust. Itt már megfogalmazódott az az igény, hogy a táborozó kórustagok ne csak nyaranta találkozzanak, hanem évközből is mindig más-más helyen az ország egész területén. Így került sor 1999-ben a kőszegi téli kórustáborra. A kórus neve közben egyszerűen csak „Firesz kórus” lett. A kórus – Berkesi tanár úr keze alatt – annyira megerősödött, hogy az 1999-ben megrendezett XI. Kodály Napokra is bejelentkezett, s ott arany minősítést szerzett. A kórust 2004-ig Berkesi Sándor vezette. Ez alatt az idő alatt a Firesz kórus énekel számtalan felvidéki gyülekezetben, de bizonyosságot tett a nagykálnai tető nélküli templom romfalai között, Komáromban a Harmonia Sacra egyházzenei rendezvényen is. A magyarországi utak elsősorban Sárospatakra, Debrecenbe, Budapestre vezettek. Énekel a kórus a kassai Református Világtalálkozón közösen a debreceni Kántussal és a nagyváradi Sulyok István kórossal. Eljutott Bécstől egészen Hollandiáig. Berkesi Sándor szakmai tudásával megszülethetett az első hanghordozó (CD és kazetta), „Tégy, Uram, engem áldássá” címmel. A címadó ének a kórus mottója lett, amelyet Berkesi Sándor a kórus részére is megharmonizált egyenesen a kórusnak ajánlva. 2005-től, Süll Kinga vette át a Firesz kórus vezetését, aki kórustagként maga is ott énekel a kezdetektől, s akinek nagy kihívás, de egyben nagy megtiszteltetés is volt Berkesi tanár úr nyomdokaiba lépni. A kórus célja továbbra is megmaradt: minél több fiatalat megnyerni a kóruséneklésnek, minél több gyülekezetbe eljutni a szóban és éneken elmondott bizonyosság szavait. A kórus országos jellegéből adódóan nem tudott heti rendszerességgel próbálni, hanem csupán háromhavonta egy hosszabb hétvégére az ország különböző területén. A kórus 2005-ben részt vett a prágai Keresztyének Találkozásán és egy erdélyi körúton érintve Kolozs-

várt, Marosvásárhelyt és Zilahot. 2006-ban megjelent a kórus második hanghordozója, 2007-ben pedig a tízéves fennállása kapcsán felvette a Cantate Domino (Énekeljétek az Úrnak) nevet! A jubileum alkalmából 2007. március 18-án ünnepi istentiszteletre került sor a jókai református templomban, ahol jelen volt Ág Tibor, a kórus alapító karnagyja és Berkesi Sándor későbbi karnagy is. Még ebben a jubileumi évben a kórus a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat képviselve, részt vett a kölni egyházi napokon (Kirchentag), a budapesti Művészetek Palotájában, ahol ettől az évtől kezdődően szinte minden évben megfordult a „Református énekek” koncertsorozaton, ahol a kórus karnagyja is rendszeresen vezényelte az összkart. Visszatérő vendége volt a budapesti Református Zenei Fesztiválnak és a debreceni Egység Napnak is. 2008-ban egy újabb Keresztyének Találkozója fesztiválon képviselte egyházunkat Pozsonyban. Az Firesz ifjúsági szervezet által szervezett Élesztő országos ifjúsági táborban is visszatérő vendég, de megfordult a magyarországi Csillagpont ifjúsági táborban is és a szlovákiai ökumenikus kórusok találkozásán Pozsonytól egészen Mezőlaborcig. Több intézményben is énekel a kórus, mint pl. a kosúti idősek otthonában, Komáromban több időotthonban, vagy a zselízi fegyházban. A 2015-16-os években Szabó Csongor vezette a kórust. A 2017-es esztendő egy újabb mérföldkő volt a kórus életében. Fennállásának húszéves évfordulóját ünnepelte Kassán, a frissen átadott Magyar Házban, a Firesz székházban. Ebben az évben az egyház Kulturális és Közművelődési Központjával karöltve, Süll Kinga karnagy gondozásában kiadta a harmadik hanghordozóját „Körbeölel” címmel. A kórus 2022-ben ünnepelte fennállásának huszonötödik évfordulóját, amelyet jubileumi koncertsorozattal ünnepelt meg. A komáromi májusi jubileumi koncerten a közel ötven tagú kórust és az őket kísérő zenekart Császár Abigél, Süll Kinga és Szabó Csongor vezényelte több száz néző előtt. A decemberi kassai jubileumi templomi koncert vendégkarnagyja Berkesi Sándor volt. A kórus az eltelt huszonöt évben közel száz gyülekezetben szolgált Pozsonytól Kistárkányig. Mivel a Firesz kórus általában nagy létszámmal, mindig közel 25-30 fővel tette meg utazásait keletről nyugatra és vissza, ezért hamar megszületett az az igény, hogy létre jöjjön egy kisebb létszámú ifjúsági kamarakórus, amelynek hasonló a küldetése. Így jött létre egy héttagú énekkar 2004-ben: a Lux aeterna kamarakórus, amelynek célja egy olyan repertoár megszólaltatása, amely négy vagy több szólamban kis létszámmal is énekelhető, de evangéliumot hordoz. Ezek elsősorban középkori dallamok és spirituálék voltak, amelyeket a gyülekezetek zeneileg

könnyen megértettek és befogadtak. A kórus alapító tagjai Écsi Anikó - szoprán (Vágsellye), Vaszily Tímea - szoprán (Komárom), Tömösközi Erika - alt (Komárom), Süll Kinga - alt, kórusvezető (Komárom), Viola András - tenor (Komárom), Édes Zoltán - basszus (Marcelháza) és Vámos Tamás - basszus (Alistál). Tíz év alatt (2004-2014), amíg a kórus aktívan működött, közel félszáz felvidéki és magyarországi gyülekezetben fordult meg, vett részt fesztiválokon, belföldi és külföldi egyházi rendezvényeken. Az egyik legkiemelkedőbb utazása 2009-ben Németországba vezetett, ahol a kamarakórus a reformáció ünnepén, Wittenbergben, a vártemplomban és Brandenburgban, a román kori református templomban énekelt. 2011-ben a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat képviselve, Drezdában énekelt az egyházi napokon (Kirchentag).

Az ún. Visszhang zenés napok az Egyházzenei Osztály és a Diakóniai Központ közös zenei alkalmak voltak, amelyek sérült fiatalokat és családtagjaikat gyűjtötte össze közös örömeleklésre, zenélésre, játékokra és vidám együttlétre. Az első zenei napnak 2009-ben a nagymegyeri gyülekezet adott otthont, egy évvel később a marcelházi gyülekezet fogadta be a kezdeményezést. Az alkalmak himnusza „Az áldott orvos közeleg” című ének lett, hiszen az ének és zene által, Isten gyógyító szeretetét érezhette át a közösség. 2011-ben az ipolypásztói, 2012-ben pedig az apácaszakállasi gyülekezet várta az énekelni vágyó sereget. 2013-ban a hetényi gyülekezet, 2014-ben pedig a dunaszerdahelyi gyülekezet fogadta be a Visszhang zenei nap alkalmát.

Ahogy mondani szokás: aki énekel, kétszer imádkozik. A hálaadás és dicsőítés elsődleges feladata minden hívőnek! Az egyházi énekkel az egyén és a gyülekezet nemcsak önmagát erősíti, önmagának prédikál, hanem az Igét visszhangozza, bizonysgot tesz másoknak az Élő Istenről. Így énekszóban is hirdeti az evangéliumot betöltve missziói küldetését. Ezzel a legfontosabbat teszi!

Kiss Miklós

## Firesz – Fial Reformátusok Szövetsége

„Isten előtti hálával szeretnénk mindnyájuk figyelmét felhívni arra, hogy 1992. november 14-én, Losoncon megalakult a Fial Reformátusok Szövetsége. / Firesz/” – kezdte írógéppel írt levelét Palágyi Péter, a Fial Reformátusok Szövetségének első elnöke, Losoncra kihelyezett lelkész. Majd így folytatta a lelképásztoroknak címzett tájékoztatóját: „A Szövetség legfőbb feladatának, Istentől kapott küldetésének az ifjúság Krisztushoz vezetését tartja, amelyben számára egyedüli eszköz Isten Igéje és annak hirdetése. A Szövetség szolgálatát a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház keretében és annak megújulásán munkálkodva akarja végezni. Célja megvalósítása érdekében helyi, területi és ország szinten:

1. olyan konferenciákat, evangelizációs napokat, táborokat, munkatársi találkozókat és más rendezvényeket szervez, ahol a cél az evangélium személyessé tétele – és a hitben való elmélyülés,
2. segít helyi ifjúsági bibliakörök létrehozásában ott, ahol még nincsenek,
3. bekapcsolódik az egyház missziói munkájába,
4. olyan szakcsoportokat hoz létre, ahol lehetőség nyílik a munkatársak tapasztalatcseréjére és az elmélyülésre.

Mivel a szervezeti forma csak keret, azért imádkozunk, hogy minél előbb formálódjon ki a vezetőség mellett az a munkatársi csoport, amely a munka terheit Isten előtti felelősséggel hordozza. Arra kérjük mindnyájukat, hogy hordozzák imádságaikban ezt a szolgálati területet is. Testvéri szeretettel: Palágyi Péter.

Azon lelkészi hivatalok címei, ahova tájékoztatásért fordulni lehet: Édes Árpád, 044 55 Vel'ká Ida, tel. 095 921 10, Varga Zoltán, Obchodná 12, 811 06 Bratislava, tel. 07 333 426, Palágyi Péter, Malinovského 4, 984 01 Lučenec, tel. 0863 213 85.”

Az elnök levelében utalt a szervezet elvi nyilatkozatára, amely a következőképpen hangzott: „A Fial Reformátusok Szövetsége /a továbbiakban Szövetség/ olyan fiatalok közössége, akik Jézus Krisztust megváltó Istenüknek vallják a Szentírás alapján, ezt hirdetik szóval és tettel, küldetésüknek tekintik, hogy más fiatalok is megismerjék Isten szabadító kegyemét. Nyitott azok felé, akiknek ott él a vágy szívében Isten iránt. A Szövetség magáénak vallja a Református Egyház hitvallásait, hozzá akar

járulni a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház lelki megújulásához, ehhez egész tevékenységét felajánlja, kész az együttműködésre, de független kíván maradni. Legfőbb feladatának, Istentől kapott küldetésének az ifjúság Krisztushoz vezetését tartja, amelyben számára egyedüli eszköz Isten Igéje és annak hirdetése. Szolgálatának hátterét azok az ifjúsági bibliakörök képezik, amelyeket Isten igéje által alakít és formál. Innen táplálkozik az a vágy és reménység, hogy minél több helyi ifjúsági bibliakör jöjjön létre, – amely nem öncélú – hanem Krisztusnak hálából szolgáló közösség. A Szövetség evangelizáló jellege mellett ezt a küldetést kívánja felvállalni. A szervezeti forma csak eszköz, amelyet most szükség-szerűnek tart, és Isten előtti felelősséggel vállalja annak terheit és veszélyeit.”

A sorokon keresztül elkötelezett, ugyanakkor alázatos, az egyházzal együttműködésre kész, de a szolgálatban független, lelkes és Szentlelkes fiatal ifjúsági munkások gondolkodása, lendülete és tenni akarása szűrődik át. Olyanoké, akik szívükben máig „Fireszesek”, még ha ezt nem is mindig hangoztatják. 1992-re az akkori ifjúsági szolgálók elérkezettnek látták az időt, hogy az addigi felvidéki gyermek- és ifjúsági missziós szolgálatnak szervezeti kereteket adjanak. 1993 januárjára a Fiatal Reformátusok Szövetsége államilag hivatalosan bejegyzett szervezetté vált. Megalakulása 30. évfordulójának ünneplése után írónak e sorok, az ifjúsági szervezet jelenlegi elnökeként csak tisztelettel és köszönettel tudok visszagondolni az előtünk járókra.

Géresi Róbert, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház jelenlegi püspöke, korábbi Firesz elnök így emlékezik meg a felvidéki gyermek- és ifjúsági munka kezdeteiről: „A felvidéki magyar reformátusság a XX. században nagyon sok megpróbáltatáson ment keresztül. A keresztyén hitmegélés kapcsán több időszakban is a megújító lelkület megerősödésének lehettünk tanúi. Az az ifjúsági közösség, mely szinte az egész egyház területéről először csak apró sejtekben, később nagyobb közösségekben élte meg tudatosan a keresztyén hitet, egy ilyen megújulásnak megtapasztalója és megjelenítője is volt. Akik a Firesz megszervezésében részt vettek, nem gondolkodtak ilyen léptékben. Egyszerűen azt élték meg, hogy Isten személyesen megszólította őket, hogy a Biblia olvasása lelki erőt ad nekik, hogy lehet közösen imádkozni, hogy vannak olyan énekek, melyek a szívükig hatnak, és lehet a hit útját keresni. Azt is megtapasztalták, hogy a templomi istentiszteletek mellett a lakások, a közös együttléteknek otthont adó terek, a természet is templommá válhat a hit által. Azt is érezték, hogy

a kommunista diktatúra idején titokban, egy-egy születésnap vagy névnap fedezékében megtartott közösségi együttlét jó a léleknek. Keresték ezeket az alkalmakat, és a távolság is legyőzhető volt. A kassaiak ismerték a pozsonyiakat, a felvidékiek tudtak magyarországi és erdélyi hittestvéreikről. Egy internet nélküli világban, egy ellenséges politikai rendszerben is megkeresték a módját a közösség megélésének. Pályázatokat nem írtak, mégis mindent meg tudtak szervezni, amire szükség volt, és mindenben bővelkedtek. (...) Fiatalként azt éltük meg, hogy valami isteni csoda részesei vagyunk. Egyéni életünket nagyon meghatározta mindaz, amelynek észeseivé és formálóivá váltunk. A közösségekben sok fiú és lány egymásra talált, és ma családjaikkal tagjai református egyházunknak. A hajdani ifi táborokban és gyerektáborokban hitüket megélők ma már szülők, nem egy esetben nagyszülők. Abban az időben tucat számra teológiára jelentkezők ma meghatározó részét adják a lelkészeknek. Az akkor kórusban ifi énekeket éneklők ma kántorok a gyülekezetekben. A kezdetekben forradalminak tekintett gyermekmunka napjainkban szerves része egyházunk szolgálatának. Hogy a Firesz megalapítói arra gondolta volna, hogy harminc évvel később mindez megvalósul, azt nem gondolom. Volt egy hitből fakadó tenni akarás, és inkább egy-egy lépést láttak maguk előtt, nem pedig több évtizedes perspektívát...”

Tanulmányosak Domonkos Erika sorai is, akinek visszatekintéséből azt is látjuk, hogy az ifjúsági munkások szolgálatuk során mennyi mindent megtapasztalnak az Úrral, egymással és a körülményekkel: „A körülmények spártaiak voltak. Nem tudom, hogy ma, már a koromra való tekintettel is, újra vállalnám-e. De akkor nagyon jó volt. Mindig áldott időnek éltem meg, segített feltöltődni a következő fél évre. Aztán Zsó megszólított, hogy nem vállalnék-e csoportvezetést. Először megijedtem ettől a feladattól, aztán arra jutottam, hogy ez nemcsak ő, de Isten megszólítása is, így elfogadtam a felkérést. Csodálatos volt figyelemmel kísérni, hogy az emberek hogyan formálódnak, milyen kérdéseik vannak, mi érdekli őket. Nagyon értékelem a csoportvezetők megbeszélését is, ahol megvitathattuk a csoporttagok problémáit, harcait, reggel-este tudtunk értük imádkozni, útmutatást nyertünk, hogyan segítsünk nekik. ...éppen egy nyári táboron kaptam elhívást a lelkészi szolgálatra, amikor is az úrvacsora után a következő bibliai ígét húztam: „Vigyázz a szolgálatra, amelyre vállalkoztál az Úrban” (Kol 4,17)”.

Tízszer ennyi oldal is kevés lenne, hogy érzékelhessük, milyen áldásokat éltek meg és élnek meg a gyermekek és fiatalok között szolgálók,



Istennek felvidéki „szőlőskertjében”! Számptalan humoros eset, könnyek között elmondott bizonyágtétel, némelyek ellenállása, de annál többek támogatása, a Gondviselőtől csodás módon kirendelt adományok, sok-sok teherhordozás és még több hála, folyamatos útkeresés és megújulás, ami végig kísért a Firesz elmúlt 30 évét. Palágyi Péter mondatai ma is üzennek: „A mozgalom nem egy egyházi kezdeményezésre indult meg. Elsősorban a nem teológusok kitartása és hitbeli akaratereje, karizmája volt az, amely a kocsit mozgásba hozta. Ebben a közösségben és közegben értettem meg teológiai hallgatóként, hogy én itt egy munkatárs vagyok. Máig hálás vagyok azért, hogy engem maguk közé „fogadtak”, és azért, hogy számos ifjúsági alkalmon és táborban kiegészítettük egymást! Nemcsak az indulásnál, de egy szervezeti formában azóta is nekem ez a legfontosabb. Én annyira vagyok jó lelkész, amennyire engem a szolgálat minden területén mások kiegészítenek. Én pedig őket.”

Bár a körülmények jócskán megváltoztak, a Firesz szolgálatát máig az az elvi nyilatkozat, azok az alapelvek, az a krisztusi alap és az a küldetés-tudat határozza meg, amire az előttünk járók is építettek. Reméljük, 30 év múlva legalább ilyen hálával nézhetünk majd vissza!

Czinke Tímea

## Fireszke – gyermekmisszió

*„Tudja meg ezt a jövő nemzedék, a születendő fiak, és ha felnőnek, beszéljék el fiaiknak, hogy Istenbe vessék bizalmukat, ne felejtsek el Isten nagy tetteit, és tartsák meg parancsolatait.” (Zsolt 78,6-7)*

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyházban a gyermekmisszió területén már a rendszerváltozást követő első években óriási változások indultak el. A Jelenések könyvének vezérigéje alapján „Íme, egy nyitott ajtó adtam eléd, amelyet senki se zárhat be” (Jel 3,8a) kezdődtek a gyermekek közötti szolgálatok. Az első evangéliumi gyerektáborokra Jabloncán került sor, ahol már 1991-ben 68 gyermek és 26 munkatárs lehetett együtt. Egy évvel később, ugyanitt már 150 résztvevője (117 gyerek és 33 munkatárs) volt a tábornak, amelynek Mózes volt a témája. Mérföldkőnek számít, amikor 1992-ben hivatalosan is megalakul a FIRESZ, a Fial Reformátusok Szövetsége, hogy felkarolja a református egyházban folyó ifjúsági- és gyermekevangelizációt. Az ifjúsági találkozók és táborok mellett a gyerektáborok szervezése is egyre nagyobb hangsúlyt kapott. Az előző két jabloncai tábor 1993-ban már a nagy érdeklődésre való tekintettel két tábor követte, amelyekben 198 gyermek és 30-30 vezető, ill. munkatárs vett részt. A téma mindkét táborban Saul megtérése, ill. Pál életútja volt. A Református Újság hasábjain elindult a Firesz „Egy lépés” ifjúsági rovata és a „Csillag gyermekrovat”, Fülöp Éva szerkesztésében. Kelet-Szlovákiában 1994-1995-ben, a Királyhelmec melletti Hatfán, Nyugat-Szlovákiában pedig a Komárom melletti Gadócon valósultak meg evangéliumi gyerektáborok. A táborok iránt egyre nagyobb volt az érdeklődés és az igény. Az 1994-es gadóci táborban 98 gyerek, 1995-ben pedig már 151 gyerek vett részt. A gömöri gyerektáboroknak ekkor Sugó, majd Buzita adott otthont, a Kassa-vidéki gyerekeket az aranyidai tábor fogadta.

1995-ben a FIRESZ keretein belül FIRESZKE névvel megalakult a gyermekmissziós csoport, amely rendszeresítve szolgálatait, három szervezeti egységben (kelet, közép és nyugat) folytatta munkáját. Bár mindhárom régió önállóan szervezte táborait, de a táborok témáinak kiválasztása, a programok kidolgozása, a tábori segédanyagok előkészítése közösen történt. Mindhárom régió összehangoltan végezte szolgálatát. 1996-ban a közös téma Józsué élete volt, ennek tükrében valósultak meg táborok

Dobsinán, Dargón és Karván. Ebben az időben még nem nagyon szerveztek a gyülekezetek önállóan táborokat a gyerekek számára. A Fireszke munkatársai vállalták azt, hogy nyár folyamán a különböző régióban élő református gyermekeknek megszervezzék egy-két tábort, amelynek gyűjtő jellegük volt. A szervezők meghirdették a táborokat és várták a gyermekek jelentkezését. A lelkészek pedig hirdették az alkalmakat, a családok elküldték a gyerekeket, így teltek meg a táborok. Ezért talán nem meglepő, hogy a dobsinai tábornak 141, a dargói tábornak 151, a karvai tábornak pedig ekkor már 110 résztvevője volt: 92 gyermek és 18 vezető.

1996-tól a Fireszen belül egy új irány indul a gyermekmunka területén, amely többek között a cserkész-mozgalom tapasztalataiból is merített. A rendezvények „Üdítő” néven lettek ismertek, amelyeknek egyik vezetője Kása Gergely iskei lelkipásztor lett. A keleti régióban 1996-1997-ben Nagyráskán és Dobsinán, 1999-2000-ben Nagytornyán, 1998-2002 között Sároskőszegen és Hatfán voltak evangéliumi gyermektáborok. A Kassához közeli Csécsen 1999-ben létrejön az első Firesz Központ, amely ezután számos ifjúsági- és gyermektábornak lett a helyszíne. Ezt követően Borzován, majd pedig az Ungi egyházmegye területén, Nagyráskán alakultak hasonló központok, az egykori református iskola és parókia épületében. A Fireszke gyermektáboroknak éveken át szakmai segítője volt Tóth Kása István pestújhelyi lelkipásztor, a budapesti Református Pedagógiai Intézet munkatársa, aki számos esetben előadásaival is gazdagította az alkalmakat mind a keleti, mind a nyugati táborokban.

2001-2002-ben a gömői gyermektáboroknak Kopárhegy adott otthont. Itt Jézus példázatai és Ábrahám élete volt a téma. 2004-2008 között Nagyráskán „Csillagszemű” néven szerveztek táborokat, Tarr Ferdinánd és Tarr Ivett nagyráskai lelkipásztorok vezetésével.

2004-ben Kassán megalakul a Fénysugár Polgári Társulás, amely elsősorban a kassai és Kassa környéki gyerekek táboroztatását végezte. Táboraik többek között 2004-2005-ben Bordán, 2006-2007-ben Nagyszalókon valósultak meg. Ezeknek a táboroknak Fülöp Éva volt a főszervezője, aki már az 1990-es évek óta aktív szervezője, felelőse és meghatározó alakja volt a felvidéki gyermekmisszióknak. Kezdeményezője és szerkesztője volt a Fireszke Gyermeknaptáraknak, amelyek 1994 és 2004 között jelentek meg.

A Pozsonyi egyházmegye területén a Gyermek Evangelizációs Közösség szervezett evangéliumi táborokat Pozsonyepérsen, Peres Imréné alistáli lelkipásztor, majd 1998 óta Andrassy Zsuzsanna vezetésével a jókai Betlehem Missziós Központban.

A Fireszke gyermektáborok Nyugat-Szlovákiában is töretlen elszánt-sággal és évről-évre nagyobb gyermeklétszámmal valósultak meg. A gadóci és karvai táborok után, amelyeknek Orémus Zoltán, akkori érsek-kétyi lelkipásztor és felesége, Orémus Éva voltak a főszervezői, 1997-1998-ban Ógyalla adott otthont, ahol a kelet-szlovákiai táborokhoz hasonlóan 1997-ben a Hegyi Beszéd, 1998-ban pedig Nehémiás volt a témája. Míg 1997-ben 113 gyermek, addig egy évre rá már 197 gyermek jelentkezett az ógyallai gyermektáborban, így abban az évben már két tábort kellett szervezni. Ekkor ezek a táborok voltak a Komáromi- és a Barsi egyházmegye közös gyermektáborai. Ezt követően 1999-2004 között a Nyitra melletti Gímesen 9 táborban 852 gyermek számára szólt az örömhír évről-évre. Ezeknek a táboroknak a szervezői és vezetői Czinke Tímea és Czinke Zsolt bátorkeszi lelkészek voltak, akik 2005-től már gyülekezetük talaján, Bátorkeszin szervezték a Fireszke gyermektáborokat. 2009 és 2016 között még sátrótáborban és a községtől bérelt épületben valósultak meg ezek az alkalmak, majd 2010-ben egy régi álmom vált valóra, mivel a kelet-szlovákiai Firesz-központok után Fireszke Gyermek-, Ifjúsági és Konferencia Központ néven, létrejött a nyugat-szlovákiai Firesz-központ is Bátorkeszin. Újjáéledt az egykori református iskola romos épülete. Ekkor egy 50 férőhelyes előadóterem és étterem, valamint két szoba készült el, amely 14 fő részére adott lehetőséget elszállásolásra. 2017-ben tovább bővült a központ. A sátrak helyén konyha épült, a tetőtérben pedig három vendégszoba, amely további 16 személy számára elszállásolását tette lehetővé. Így az előző szobákkal együtt, valamint a bátorkeszi parókia alagsorának két helységét szálláshellyé alakítva, állandó jelleggel 38 (pótágyakkal 46) személy számára alkalmas központ jött létre, amely 2019-ben egy 100 fő számára alkalmas multifunkciós teremmel és egy 40 fő számára alkalmas fedett terasszal bővült. Jelenleg a nyár folyamán 4-6 tábornak állandó helyszíne. A nyári táborokon túl számos évközi alkalomnak: továbbképzőknek, konferenciáknak, bibliaismereti és énekversenyeknek, konfirmándus találkozónak, kiállításoknak, koncerteknek, előadásoknak és könyvbemutatóknak a helyszíne.

A Fireszke táborainak mindig vannak lelkipásztor segítői. A szervezők igyekeztek az egyházmegyében szolgálókat felkérni erre a feladatra, hogy az ige jó és helyes tanítása rendben legyen. Mellettük mindig voltak és vannak laikus segítőik, ifjúsági- és gyermekmunkások, középiskolai tanulók, egyetemi hallgatók, teológusok, hitoktatók és pedagógusok. Korábban a Calvin J. Teológiai Akadémia hallgatói, később a Selye János

Egyetem Református Teológiai Karának teológusai és a Tanárképző Kar kateketika szakos hallgatói is aktív segítők a táboroknak. Az utóbbi években az Erasmus-program keretében Kolozsvárról, a Babes-Bolyai Tudományegyetemről is rendszeres segítőként vannak jelen a nyári táborokban valláspedagógus, illetve ének-zene szakos hallgatók, ezzel is erősítve a magyar-magyar kapcsolatokat.

2008-ban újabb missziói lehetőséggel bővül egyházunkban a gyermekek közötti missziós szolgálat a Vakációs Bibliahét napközis gyermektáborain keresztül. A hollandiai KOEN (Kinderwerk Oost Europa Nederland), majd a Keresztyén Oktatásért és Nevelésért Alapítvány munkatársainak köszönhetően indulnak el a Vakációs Bibliahét programjai református gyülekezeteinkben, kezdetben elsősorban a Gömöri egyházmegyében. Mivel ezeknek a napközis gyermektáboroknak a célja is a gyermekek evangelizációja volt, ezért hamar jó visszhangra talált. Egy rövid megtorpanás után, 2011-től vett új lendületet ez a program a Fireszen belül, amikor is két állandó felvidéki KOEN csoport alakult: keleten és nyugaton. A keleti munkacsoport a Zempléni-, az Ungi-, az Abaúj-tornai- és Gömöri egyházmegyék, a nyugati munkacsoport a Pozsonyi-, a Komáromi- és Barsi egyházmegyék szolgálatait koordinálja és segíti, Molnár Éva királyhelmeci és Czinke Tímea bátorkeszi lekipásztörök vezetésével. Egyházunk önkéntesei már három alkalommal: 2013-ban, 2017-ben és 2022-ben írták a Vakációs Bibliahét programját, amely a Kárpát-medencében (Románia – Erdély, Ukrajna – Kárpátalja, Szerbia – Vajdaság, Szlovákia – Felvidék, Magyarország) évente több mint 35.000 gyermekhez jutott el. Az is meghatározó adat, hogy egyházunk mind a hét magyar ajkú egyházmegyéjében az eltelt 14 év alatt 1.080 gyülekezeti közösségben, közel 46.000 gyermek vett részt ebben a programban. 2022-ben már 91 gyülekezet 4.055 gyermek részére igényelte a tábori programot, amelyet egyházunk Kulturális és Közművelődési Központja is támogatott.

Az evangéliumi gyermektáborok és a gyermekmisszió elsődleges célja minden esetben az volt, hogy a gyermekek szülőföldjükön, magyar környezetben, anyanyelvükön gazdagodjanak és erősödjenek hitükben a táborok adta programok által. Minden esetben cél volt továbbá a gyermekek egymás közötti kapcsolatának, valamint az egyházban való helyük és szerepvállalásuk, magyarságtudatuk fontosságának elmélyítése. Ezért a programok kialakításában különös hangsúlyt fektettek a szervezők a közösséget formáló beszélgetésekre, előadásokra, játékokra és vetélkedőkre. Emellett fontosnak tartották a magyar kultúra és a magyar hagyó-

mányok felelevenítését is, akár kézműves foglalkozások formájában. Minden tábor esetében elengedhetetlen cél volt az evangélium hirdetése, ezért a táborok teljes programja minden esetben a Szentírást alapul véve formálódott. Erre szolgáltak a reggeli áhítatok, csoportos beszélgetések, valamint az esti missziós történetek és evangelizációs istentiszteletek. A cél mindezekkel egyértelműen az volt, hogy a gyermekek mindvégig Isten közelségében tapasztalják meg a közösség adta áldásokat. Minden táborban Isten közelségében lenni, egyházi énekeket tanulni, Isten üzenetét hallgatni és tanulmányozni óriási lehetőség akár a gyermekek, akár a velük foglalkozó felnőttek számára, amiért hálás a szívünk az immár több mint három évtizedes szolgálatokért.



Tóth Zsuzsanna

## Egy lépéssel közelebb, cigánymissziós törekvések 2009-től napjainkig

„A cigányság a társadalom minden más rétegétől eltérő, egészen sajátos helyzetben van. Ezért ugyanannak az evangélium hirdetésének más formát kell öltenie számukra. Ezt a sajátos helyzetet figyelembe véve kell megközelíteni az embert, akinek az evangélium ugyanazt az isteni hivatást, ugyanazt az istenképüsből fakadó emberi méltóságot szánja”. Az idézet Dúl Gézától, magyarországi katolikus cigánypasztorációs referenstől származik. És ide teszem melléje Gyökössy Endre, református lelkész mondatát is: „A világnak nem másodrendű világiasságra, hanem elsőrendű keresztyénekre van szüksége”.

Semmiképp sem volna sem szerencsés, sem áldásos egyházunk mai, kibontakozó cigánymissziójáról úgy beszélni, mint e szolgálat első zsengejéről. Jóllehet a kiépítése a mai elhívottakon áll. Valahol „nehémiási posztnak” érzett feladat ez, otthonra lelteni a romok között...

Uwe Martin Schmidt, németországi missziós lelkészként került 1994-ben Jókára, s egyházunk lelkészeként szolgált egészen 2008-ban váratlanul bekövetkezett haláláig. Hozzá nyúlik vissza a cigánymisszió kiemelt, specifikusan fókuszált szolgálata. Borzasztó tragédia, hogy Batta István külügyi tanácsos, aki átvette Uwe Martin Schmidt szerepét, szintén elhunyt, egy szerencsétlen autóbalesetben 2011-ben. Alapkonceptiója volt megteremtteni egyházunk cigánymissziójának hivatalos formáját. Terve volt a roma pásztorok képzése, kinevelése, szolgálatba állítása.

A cigánymisszió igyekszik az egyház minél szélesebb berkeiben jelen lenni. Egyrészt, hogy megismertesse magát, másrészt hogy ismereteket szerezzen, gazdagodjon. Így kapcsolatban állunk egyházunk börtönmissziójával, diakóniájával, a Firesszel társulva az Élesztő országos táborokkal és az egyházzenevel. A Batta István halála után kinevezett külügyi tanácsosunk, Palcsó Attila lekipásztor is nagy segítségünkre van a külföldi – Magyarországon kívüli – kapcsolattartásban a cigánymissziót támogató segélyszervezetekkel. Meg kell említenünk Fazekas László korábbi püspökünk megkerülhetetlen és önzetlen támogatását is.

2012-ben egyházunk egy nagyobb adományt kapott cigánymisszió támogatására a drezdai „Kirchentag” perselypénzéből úgy, hogy a Szlová-

kiai Református Keresztyén Egyházban nem folyt hivatalos cigánymisszió. Nem volt kiépített struktúra, célrendszer, missziós törvény, amely alapján működhetett volna a szolgálat. Ekkor került 3 év önkéntes cigánymissziós szolgálat után Tóth Zsuzsanna az Egyház által alapított Református Cigánymisszió nonprofit szervezet élére, amelyet annak megszűnte után, három évvel később az újonnan alapított Missio Reformata nonprofit szervezet, mint ernyőszervezet vett át. Ennek most Molnár Sándor zsinati főtanácsos az igazgatója. Ez alá a szervezet alá tartozik a mára hivatalosan Antala Éva lelkész által vezetett börtönmissziós szolgálat is.

Egyházunk hosszú évek óta élvezzi a HEKS, a Svájci Protestáns Egyházak Segélyszervezetének támogatását, akik megtudva, hogy az egyházunkban működik egy ilyen szolgálat, felajánlották partnerségüket, miszerint hároméves kifizetési idővel, hátrányos helyzetű gyermekeket támogató projektekre lehet náluk pályázni gyülekezeti kezdeményezéssel. Ez a lehetőség a mai napig adott a gyülekezetek számára. És szeretettel, hálával köszönjük a HOE Kelet-Európa Misszió támogatását és segítségét is.

2015-ben születtek meg az első pályázatok, Nagybalog, Rimasimonyi, Szalóc és Vígtelek községekben. Hozzájuk csatlakozott Csata és Nagygyéres község egy évvel később, majd 2019-ben Barka. A projektek integrációs céllal, missziós töltettel rendelkező közösségépítő programokat támogatnak. Az események között a gyülekezetekből kiindulva indítottunk be evangelizációkat, főzőtanfolyamot, gitárórát, ifjúsági- és gyermek bibliaórákat, kézműves foglalkozásokat. Azokat a helyszíneket, ahol a gyülekezet elzárkózik és/vagy nem vesz részt a missziós szolgálatban, nem tudjuk támogatni. Ilyen közösségünk Komáromszentpéteren van, ahol a baptista gyülekezet adott otthont az év nagyobb eseményeinek: ünnepváró alkalmaknak, vagy az őket szintén támogató pozsonyi koreai gyülekezet látogatásának a 2022-es évig. Magyarországi mintára kezdtük el Csatan 2019 őszén a tanodát és Barkán 2020 őszén a Biztos Kezdet Gyermekház programokat.

Hosszú idő után lehetőségünk nyílt a Bethlen Gábor Alap és a holland GZB Missziói Alapítvány támogatásával, egy országos cigánymissziós központ megvételére, felújítására a 2018-as év végén, Felsővályban.

Sajnos a legelső, kezdeti helyszínünkön, Udvardon a szolgálat elhalt, ahogy Dunaszerdahelyen, a Karcsai úton és a Komárom melletti Harcsás nevű cigány lakótelepen is. Ez leginkább az emberi erőforrás hiányának és a gyülekezetek felkészületlenségének volt köszönhető. Ezt a fajta missziós munkát ugyanis minden esetben a gyülekezet érzékenyítése kell, hogy

megelőzze. Hibás lépés volt az, ahol a gyülekezet mellett kezdtük az önkéntesekkel a munkát, és nem a gyülekezettel karöltve.

Célunk elérni, hogy ne kelljen az egyházban cigánymisszióról beszélni, mert „*Krisztusban nincs szolga, sem szabad, nincs férfi sem nő*” (Gal 3,28b), mint ahogy magyar- és szlovákmisszió sincsen, így cigánymissziónak sem kellene lennie. Hanem feltétel nélküli tanításnak és igehirdetésnek. A „*tegyetek tanítvánnyá minden népet*” (Mt 29,19a) és a „*most kezdem igazán megérteni, hogy nem személyválogató az Isten*” (ApCsel 10,34) igékből fakadóan, egyfajta misszió van: az Isten missziója.

A szolgálat valójában egy önszerveződött csoport kezdeményezése, akik évek óta segítettek és segítik a lelkészi munkát, hitoktatóként, szociális munkásként, gitároktatóként, cigány népismereti előadóként stb. Az egyház teret enged a szolgálatban, támogatja, helyet ad az érdekek ütköztetésének, a próbálkozásoknak, a külföldi adományokból kapott pénzforsorok ésszerű kihasználását feltételül szabva.

A munkacsoportban való szolgálatnak nem volt kritériuma a teológiai végzettség, így vannak köztünk tanárok és más világi foglalkozást végzők. Negyedévente egyszer, esetleg évi öt, legfőlőbb hat alkalommal gyűlésezünk. Igyekszünk megtalálni a módját, hogy tovább képezhessük magunkat. Erre lehetőséget nyújt az évek óta jól működő kapcsolat a Magyarországi Református Egyház cigánymissziójában szolgáló személyekkel.

Távlati célunk, hogy a gyülekezetek aktívan részt vegyenek a cigánymissziós szolgálatban. Egyelőre a cigányok közötti szolgálatot tudjuk végezni egyes területeken. A munkacsoport szakmai alapképzése jelenleg még tart, ezután következhet majd a gyülekezetek felé való nyitás.

Antala Éva

## Börtönmisszió 1999-től napjainkig

A magyar börtönökben az államalapítás óta jelen voltak a papok, szerzetesek, lelkészek, a női börtönökben az apácarendek tagjai, akik részt vettek a hittérítőkkal a pogány bebörtönzött magyarok megtérítésében, később a fogvatartottak vallásgyakorlási igényeinek kielégítésében, egészségügyi ápolásában, személyiségük pozitív irányú változtatásában. Az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc előtt, a reformkor egyes kiválóságai már egyértelműen megfogalmazták a börtön-pasztoráció fontosságát. A fegyintézeti lelkészség (börtönlelkészség) és vallásgyakorlás Magyarországon 1887-től egészen 1949-ig folyamatosan működött, amikor a kommunista diktatúra megtiltotta a börtönökben a lelkészek, a szerzetes- és apácarendek tevékenységét. Bár a rendszerváltozás után újra indult a börtönmisszió, Szlovákiában csak 2006-ban alakult meg az Ökumenikus Lelkigondozói Szolgálat. Ez a szervezet biztosítja az egyházakkal való egyetértésben, a börtönlelkészek és katonai lelkészek kinevezését. A történelmi egyházak olyan arányban küldhetnek ide lelkészt, amilyen az arányuk az országban. Eddig a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház részéről nem töltött be senki hivatásos börtönlelkészi állást. Fontos lenne, hogy legyenek református börtönlelkészek is, akik legalább rész munkaidőben tudnák végezni szolgálatukat börtöneinkben.

Missziós szervezeteken keresztül, már a 89-es fordulat után is voltak istentiszteletek, közösségi foglalkozások, egyéni és csoportos lelkigondozások a börtönökben. A fogvatartottak tarthattak maguknál Bibliát és más vallásos irodalmat is és törvény biztosította és biztosítja minden fogvatartottnak a szabad vallásgyakorlást, saját felekezeti hovatartozása szerint.

Rövid időn belül különböző börtönmissziós szervezetek jöttek létre, mint például 1994-ben a Szlovákiai Testvéri Börtöntársaság (Slovenské väzeňské spoločenstvo), amely egy ökumenikus alapon működő szervezet, s tagja egy olyan világméretű börtönmissziós szervezetnek (Prison Fellowship International), amely a világ 116 országában működik.

A Szlovákiai Testvéri Börtöntársaság szolgálatában, programjaiban 1999 óta a képviselteti magát a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház. 1999 júniusában kapott erre megbízást Antala Éva lelkész, aki 2011-től a szervezet ügyvezető igazgatója.

A Börtöntársaság önkéntes munkatársakkal dolgozik, lelkészekkel és laikusokkal, akik végzik szolgálatukat a börtönök falain belül és kívül, s mindent megtesznek azért, hogy a börtönben minél többen megismerjék meg Isten megváltó szeretetét Jézus Krisztusban, s ezáltal megváltozzon az életük.

A börtönmisszió tevékenysége mindazok felé irányul, akiket egy-egy elkövetett bűncselekmény érint, ezért nagy hangsúly van a börtön falain kívüli szolgálatokon is. Így:

- az elítéltek, fogvatartottak, szabadultak
- az elítéltek, fogvatartottak és szabadultak hozzátartozói, családja, különös tekintettel a gyermekekre
- az áldozat és annak családja
- a fogvatartottakkal közvetlenül kapcsolatba kerülő szervezetek és annak tagjai, pl.: a büntetés-végrehajtás személyzete, igazságszolgáltatás, rendőrség
- a hívő emberek közössége, egyházak, gyülekezetek, a társadalom.

Egyházunk 1999 májusától végez lelkigondozói szolgálatot szlovákiai büntetés-végrehajtási intézeteiben. Az elmúlt időszakban önkéntes szolgálatot végeztünk a pozsonyi, a lipótvári, az ilavai, a zselízi, a nyitrai, a gerenicséri, a kassai, a kassa-sacai, a kisszebeni és az eperjesi intézetekben, de több alkalommal végzett kiegészítő szolgálatot a magyarországi váci, sátorlajújhelyi, miskolci, szegedi, székesfehérvári, pálhalmai, bernátkúti, budapesti intézetekben is. A kezdetektől rendszeres lelkigondozói szolgálatot végeznek a börtönfalak mögött és a fogvatartottak családjait is segítve Antala Éva, Kuczy Lajos, Szabó Krisztián, Ambrus Erika lelkészek és a további szolgálatok kiépítésén fáradozva Ficzer Tamás lelkész. Nem lelkészi státuszban szolgál 20 esztendeje: Bohák József, Bohák Ildikó, Balogh Ildikó, Dobiás Livia és mindazok, akik csatlakoztak hozzánk. Több fiatal főként a nyári táborozásoknál segít – Angyalfa program – de elmondhatjuk, hogy az első táborozóink közül van, aki már vezetőként, segítőként vesz részt a táborban, önkéntesként vállalva a szolgálatot. Az Angyalfa program keretében igyekszünk minél több gyermeknek karácsonyi ajándékot is készíteni. Nemcsak egyének, hanem gyülekezetek is szívükön viselik e missziós területet.

Éves munkánk több összetevőből áll, melyek a következők: rendszeresen látogatjuk a börtönöket, gyülekezetekben végzünk evangelizációkat, munkatársi megbeszéléseket tartunk az önkéntesekkel, szakmai tovább-

képzéseken veszünk részt, nemzetközi konferenciákon veszünk részt, börtönben lévő szülők gyermekeit táboroztatjuk és támogatjuk.

Nyári „börtönös” gyermektáborainkat általában Jókán tarjuk. Az ifjabbakat eljuttatjuk egyházi ifjúsági táborokba, a látogatott börtönök vezetőségével tartunk rendszeres megbeszéléseket. A börtönben megtartjuk a nemzetközi börtönmissziós imahetet, ökumenikus koncerteket szervezünk a helyi gyülekezetek bevonásával, és évente igyekszünk bibliaversenyt is szervezni. Természetesen bekapcsolódunk a Szlovák Testvéri Börtöntársaság, a Magyar Testvéri Börtöntársaság, s ezáltal a Nemzetközi Testvéri Börtöntársaság munkájába is.

Szeretnénk a már meglévő és évek óta végzett programokat a jövőben is folytatni, még több büntetés-végrehajtási intézetben Szlovákia területén. A családok segítése, a gyermekekkel történő foglalkozás a jövőben is fő helyet foglal el. Ideális lenne, ha minden intézetben tudnák biztosítani az önkéntesek számára az elítéltekkel való személyes beszélgetéseket és a körletek látogatását, hasonlóképpen, ahogy a zselíz-nagypusztai börtönben a börtönlelkész is, akinek segítségével akár 8 órát is eltölthetünk az intézetben, felkeresve azokat is, akik egyébként az előre meghirdetett bibliaórákról, istentiszteletről valamilyen oknál fogva távol maradnak. Továbbra is fontos a külföldi börtöntársaságokkal való intenzív kapcsolat, hiszen ott értesülhetünk új programokról, amelyek segítenek a család gondozásban, a szabadultak utógondozásában és a bűnmegelőzés komplex végzésében.



Brecko Juraj, Géciová Mária, Széles Jaroslav

## A Re-Mi-Dia megalakulása és szolgálata

A RE-MI-DIA nonprofit szervezetet, elsősorban a két szlovák ajkú egyházmegyénkben végzi a szolgálatát. 2005. augusztus 1-én jegyezte be a Kassai Kerületi Hivatal. Az igazgatótanács alakuló közgyűlését, 2005. november 21-én, tartotta Tusán, ahol Brecko Jurajt választották meg igazgatónak és Kovács Júliust az igazgatótanács elnökének. Brecko Juraj az igazgatói tisztséget 2009. február 28-ig látta el, őt Kačkoš Marek váltotta az igazgatói tisztségben. Az első igazgató fontosnak tartotta a Re-Mi-Dia munkájának beindítását, amelyhez 17.000 korona induló tőkéje volt a szervezetnek. Ez az összeg a két szlovák egyházmegye 5.000-5.000 koronás adományából és a Világimanaptól kapott támogatásból állt elő. Kulcsszerepet játszott a nonprofit szervezet életében a Re-Mi-Dia folyóirat, amely a missziót és a diakóniát támogató írásaival, kéthavonta jelent meg 2006 őszétől. 2008 végéig 14 száma jelent meg a lapnak. Az újságnak köszönhetően a Re-Mi-Dia bekerült az egyháztagok köztudatába. Tájékoztatást adott a munkáról és gazdálkodásról. Rögtön az első évben (2007), amikor fogadni tudta a 2%-os adófelajánlásokat, nagy meglepetésre, 64.247 korona érkezett, holott a szervezet vezetői 20.000-re számítottak. S ez a meglepetés megisméltódott a következő évben, amikor 60.000-re számítottak és 102.222 korona érkezett a Re-Mi-Dia számlájára. Közben közvetlen adományok is érkeztek a szervezethez, az első választási időszakban (2005-2009), 97.043,40 korona összegben. Az adománygyűjtésben is nagy szerepe volt az újságnak, mert ez buzdította az embereket az adakozásra, a szervezet támogatására.

A folyóirat mellett a Re-Mi-Dia kiadott két református kalendáriumot is (2008 és 2009), és kiadta Kňežová Janette lelkésznő református hittankönyvét, amit jelképes, 1 eurós áron lehetett megvásárolni. A szervezet fontos szerepet játszott 2008-ban, az új szlovák énekeskönyv terjesztésében is. A kiadói tevékenység mellett az alábbi missziós szolgálatokat végezte az utóbbi időben: három, többnapos gyülekezeti evangelizációt szervezett, két ifjúsági találkozót, egy konferenciát a református és evangélikus ifjúság számára, négy találkozót vállalkozóknak. Az egyházunkhoz tartozó Mražik Martin missziós munkás számára 15.200 koronás támogatást nyújtott.

A diakóniai munka két projekten keresztül valósult meg. Az egyik volt az ún. „kisgyülekezeti diakónia projekt”, ami egy egyszerű alapelven működött. Minden olyan koronához, amit az adott gyülekezet diakóniára fordított, a Re-Mi-Dia hozzá tett még egy koronát. 2007-ben és 2008-ban így 57.600 koronát fordított a szervezetünk a gyülekezeti szeretetszolgálat segítésére és ugyanilyen összeget fordítottak a gyülekezetek is diakóniára. Ezt az összeget elsősorban az özvegyek és árvák megsegítésére fordítottuk. A másik projekt az „Énekeskönyvet ajándékba” nevű volt. 2008-ban egy testvérünk 25.000 koronát adományozott arra a célra, hogy 100 énekeskönyvet osszunk szét azoknak, akiknek szüksége van rá. Néhány hónap alatt 14 gyülekezetben 77 új énekeskönyv talált gazdára. Egy asszonytestvér 1.000 eurós adományt adott a bibliai gyermektáborok és az ifjúsági missziós alkalmak támogatására. Ebből az összegből a négy-, vagy annál többgyermekes családok gyerekeinek a részvételét tudtuk segíteni.

A két szlovák egyházmegye vezetősége úgy döntött, hogy 2008-tól a Kalendárium kiadását a Re-Mi-Dia fogja végezni. Ez volt az első igazgatási időszak.

Kačkoš Marek 2009. február 28-tól 2015 áprilisáig volt a Re-Mi-Dia igazgatója. Azóta Géciová Marika látja el a nonprofit szervezet igazgatói teendőit.

A szervezet tevékenysége:

### I. Gyermek- és ifjúsági missziós munka:

1. Napközis nyári bibliai táborok

Tábor neve: Rendkívüli találkozás

Résztevők száma:100; önkéntes vezetők száma: 30

Az utóbbi 11 éves szolgálatunk elválaszthatatlan részét képezik a nyári bibliai táborok, amelyeket a Vörösvágási Evangélikus Egyesített Iskola és Kollégium épületében tartunk immár rendszeresen.

2. Vezetők és segítők képzése

A nyári bibliai táborok nemcsak a megvalósítást jelentik, hanem egy egész éves felkészülést is: a szervezőcsapat rendszeres találkozásait és a vezetők, segítők képzését is. Ezekbe a felkészítő programokba beépítettük a bibliai nevelést és bibliaismeretet, pedagógiai és pszichológiai interaktív szemináriumokat, csoportépítést, csoportmunkát és a táborokra való gyakorlati felkészülést.

### II. Ifjúsági misszió:

*Célcsoport az ifjúság, a serdülők és a konfirmandusok. Ez az ifjúsági munka egész évben zajlik. Minden hónapban próbálunk egyházmegyei találkozót tartani: filmklubot, közös hétvégét, vagy kirándulást.*

### III. Diakóniai tevékenység:

Idősek találkozója – tanulmányi kirándulás 2022. október 6-án: Boldva, Edelény.

Családok találkozója

Diakóniai projektek: A világjárvány nem tette lehetővé, hogy megszervezzük a hagyományos konferenciánkat, ezért inkább a diakóniai munkára összpontosítottunk, elsősorban a rászorulóknak felé szolgáltunk és folytattuk a Perbenyiki Jó Pásztor nonprofit szervezet támogatását.

A Perbenyiki Jó Pásztor nonprofit szervezet támogatása: 2021-ben folytattuk az anyaatthon támogatását azzal, hogy mi álltuk az intézmény éves internet-költségét, 137,50 euró értékben.

Pénzgyűjtés a Perbenyiki Jó Pásztor nonprofit szervezet számára (2020/2021): Az adakozók hajlandóságának és jószívűségének köszönhetően 4.830,- eurót sikerült összegyűjtenünk az intézmény támogatására, amit 2021 januárjában küldtünk el.

Adventi ételmeiszergyűjtés (2020/2021): 2020 októberében jött az ötlet, hogy tartsunk adventi ételmeiszergyűjtést azoknak a rászorulóknak a megsegítésére, akik anyagi szükséghelyzetben vannak. Ezt a programot közösen szerveztük meg Egyházunk Diakóniai Központjával és a Cigány-misszióval. 2020. december 16-án ételmeiszercsomagokat adtunk át – Ibos Henrietta diakóniai igazgatónővel közösen – a rászorulóknak. Ebben különböző szervezetek és intézmények segítettek nekünk. Pálócon, a közösségi centrum segítségével 18 csomagot osztottunk szét. Nagymihályban a Munka- Szociális- és Családügyi Hivatal segítségével 30 csomag talált gazdára. Szobráncon ugyancsak a Hivatal segítségével 16 rászorulóknak tudtunk segíteni. A TABIA Szeretetszolgálattal és a kassai gyülekezettel közösen 16 csomag talált gazdára Kassán. A gyűjtésbe bekapcsolódott a gercselyi, a kassai, a kisztei, a lucski, a nagymihályi, a pályini, a nagyszeretvai, a vajkóci, a magasrévi és a felsőcsáji gyülekezet.

Tartós szeretet (2021 tavasz) – tartós ételmeiszerek gyűjtése: Mivel az ételmeiszergyűjtés pozitív visszhangra talált, úgy gondoltuk, hogy ezt a gyűjtést tovább is folytatjuk, évente két alkalommal, tavasszal és télen. Ebbe a gyűjtésbe – ami 2021. május 14-e és június 30-a között zajlott – szintén bekapcsolódott a Re-Mi-Dia.

Segítség Ukrajnának, „A szívemben vagy”, ukrajnai gyerekek terápiás tábora: Két világjárványos év után, 2022. február 24-én arra ébredtünk, hogy kitört az orosz-ukrán háború. Másnap a Re-Mi-Dia Igazgatótanácsa rendkívüli ülést tartott és úgy határozott, hogy pénz-, ételmeiszere- és ruha-

gyűjtést indít Ukrajna megsegítésére. De gyűjtöttünk pokrócokat, tisztítószereket, játékokat is és felmértük az átmeneti szállások lehetőségét is, a hozzánk érkező menekültekre gondolva. A segélyakcióba aktívan bekapcsolódtak a gyülekezetek és az emberek. A menekültek segítése során szorosán együttműködtünk Kačkoš Marek pályini lelkésszel a pályini gyülekezettel és a pályini önkormányzattal, amelyik a helyi kultúrházat raktárnak ajánlotta fel. Átmeneti szállást ajánlott fel a pályini, lasztoméri, a vásárhelyi, a tusai, a györkei, a beszteri, az abarai és a bezői gyülekezet, amelyet ukrajnai menekülteknek és a felsőnémeti határra érkező önkénteseknek ajánlottak fel. A református gyülekezetektől és hazai valamint külföldi magánszemélyektől 27.422,35 eurónyi adományt kaptunk Ukrajna megsegítésére.

### IV. Kiadói és publikációs tevékenység

1. Re-Mi-Dia folyóirat, Brecko Juraj
2. Reformovaný kalendár 2022, Géciová Marika
3. Čo mal to dal..., Janovčík Ján (Prédikációs kötet - 2022)

### V. Bibliaiskola

A Nagymihályi- és az Ondava-hernádi egyházmegye tanácsai, 2021. augusztus 31-i ülésükön elfogadták az Egyházi Közművelődési Intézet (Cirkevno-vzdelávacia inštitúcia) Alapszabályát és megválasztották az igazgatótanácsát is. Határoztak arról is, hogy egyházmegyénként 333 euróval hozzájárulnak az intézet indulásához is. A Re-Mi-Dia is megszavazta, hogy 334 euróval támogatja az intézetet és létrehozta a Re-Mi-Dia Bibliaiskola alszámláját. 2021. december 30-án, az Intézet átnevezte magát Bibliaskolává. A Re-Mi-Dia Igazgatótanácsa kinevezte Korečková Andreát a Bibliaiskola igazgatójává és elfogadta a tanulmányi rendet. Eszerint a nyitó előadáson kívül, 6 ószövegségi, 3 újszövegségi és 6 hitvallási, hittani előadást hallgatnak a Bibliaiskola hallgatói, 6 szombaton keresztül. 2021 őszén Korečko František jóvoltából elkészült a bibliaiskola honlapja: [www.biblic-kaskola.org](http://www.biblic-kaskola.org).

A Re-Mi-Diának elég széles szolgálati területe van, nemcsak a Nagymihályi- és az Ondava-hernádi egyházmegyék területén, hanem a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház egészében és külföldön is.

Szálljon Isten nevére dicsőség a mi missziói és diakóniai szolgálatunk révén is.

Fritz Beke Éva

## Az egyház hivatalos lapja a II. világháborútól napjainkig

### A kezdetek

A Kalvínske hlasy története a 20. század elejére nyúlik vissza. 1907-ben az Amerikában élő szlovák ajkú reformátusok az amerikai Szlovák Kálvinista Presbiteriánus Szövetség gondozásában adták ki Slovenský kalvín (Szlovák Kálvinista) című lapot, ami azonban némi érzékenységet váltott ki az ottani és a hazai szlovák reformátusok között. Ezért aztán a 20-as években a hazaiak részéről is történt egy próbálkozás, s megjelentették a Posol radosti (az Öröm Hírnöke) című, röpirat-jellegű sajtóterméket, ami rövid életű lett. 1928-ban Ján Tomašula lelképásztor megalapította a Szlovák Kálvinisták Szövetségét, amely 1930-tól kezdve rendszeresen jelentette meg a Slovenské kalvínske hlasy (Szlovák Kálvinista Szemle) című havilapot. Ebben az időszakban a szlovenszkói magyar ajkú reformátusok több folyóiratot is megjelentettek.

### A második világháború után

A második világháborút követően az addig megszokott magyar nyelvű református lapok fokozatosan megszűntek. 1946-ban a Slovenské kalvínske hlasy-ból kialakult a Kalvínske hlasy, amely 1949-től 1951 júniusáig a „Služba maďarským sborom” (Szolgálat a magyar gyülekezeteknek) című rövid, magyar nyelvű mellékletet tartalmazott a magyar ajkú hívők számára. Fellapozva ezeket a magyar mellékleteket, egyházi eseményekről szóló beszámolókon kívül gyülekezeteket bemutató írások, évfordulós megemlékezések, bizonyágtételek, útirajzok, recenziók, elmélkedések, rövidebb előadások is találhatók benne.

Kálvinista Szemlééről, – amelynek semmi köze sincs az azonos című magyarországi folyóirathoz – mint egyházunk teljes, magyar nyelvű lapjáról csak 1951 júliusától beszélhetünk és természetesen a Kalvínske hlasy is fennmaradt. A Kálvinista Szemle és a Kalvínske hlasy a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja, amelyet a Zsinati Elnökség jelentetett meg.

A második világháborút követő időszakban az államhatalom jó néhány évtizeden át szigorúan ellenőrizte az egyházi lapokat, ezért a hitmélyítő lelki táplálék mellett az aktuális politikai eseményekről is be kellett számolni. Így pl. az 50-es évek elején, címlapon volt Lenin halálévfordulója, majd Sztálin halála. Klement Gottwald, majd Antonin Zápotocký államelnökök nekrológiáját is közölte az egyházi havilap.

A Kalvínske hlasy főszerkesztője 1946 és 1952 között Andrej Maťašík lelképásztor volt. 1953-ban Galambos Zoltán majd Gaál István töltötte be ezt a feladatot. 1954 januárjától 1967-ig a főszerkesztő ismét Andrej Maťašík volt, akit 1954 februárja és októbere között Gaál István váltott fel. 1968-tól 1980-ban bekövetkezett haláláig Varga Imre püspök volt a főszerkesztő, és mellette a szintén 1980-ban elhunyt Maťašík szerkesztette az egyház hivatalos lapját. 1981-ben egy szerkesztőbizottság felelt az egyházi újságért. Horváth Zsigmond püspök 1982 januárjától 1988-ban bekövetkezett haláláig látta el a főszerkesztői feladatokat. Az ezt követő időszakban, egészen 1998-ig, ismét egy szerkesztőbizottság állította össze a lapot, bár ekkor a lap impresszumában nem volt feltüntetve a szerkesztők kiléte. A mindenkori főszerkesztő az éppen hivatalban lévő püspök volt. Így Mikó Jenőt (1988-1995), Erdélyi Géza (1996-2008) követte ebben a beosztásban, majd Fazekas László (2009-2020) után, 2021-től Géresi Róbert a lap főszerkesztője.

Erdélyi Géza főszerkesztő mellett, A. Kis Béla (1991-2014) és Peres Imre (1989-2004) végezte a szerkesztői feladatokat. Az 1990 márciusában megjelent, „A Kálvinista Szemle jubileuma” című írásból kiderül az is, hogy 1990-ben 7.000 magyar és 1.500 szlovák példány jelent meg. Ebben az időben a lényegesebb cikkeket az egyházi vezetőkön kívül lelkészek is megírhatták. A szerkesztők a lap fő feladatául, a hit elmélyítésén kívül, a hitbeli-egyházi kérdésekre való válaszadást tekintették és úgy vélték, hogy erre új rovatok bevezetésével nyílik lehetőség. Ez meg is valósult, ami a lap korábbi terjedelmének növekedését is magával hozta. A. Kis Béla azt írta erről az időszakról, hogy mint egyedüli csehszlovákiai egyházi havilap, meg kellett felelnie bizonyos állami követelményeknek. Túlélve a nehéz időszakot és a rendszerváltást, a lap jelentős változásokon ment keresztül. Ez a megállapítás érvényes a havilap szlovák nyelvű változatára, a Kalvínske hlasyra is. Sajnos, a magas terjesztési költségek miatt 1994 óta újságárusoknál nem kapható, csak egyházon belül, lelkészi hivatalokban, gyülekezeteken keresztül szerezhető be. A. Kis Béla a 2014-ben bekövetkezett haláláig odaadó hűséggel és nagy alapossággal szerkesztette a Kálvi-



nista Szemlét és a Kalvínske hlyasyt, és ő maga végezte a tördelői feladatokat is. 2004-ben fel kellett vállalnia a lap terjesztését is és hitvese, Lucia, ekkor került – hivatalosan is – munkatársként melléje. Munkájuk munka meghozta eredményét: a Kálvinista Szemle túlélte a nehéz éveket. Férje halála után Kis Lucia 2018 szeptemberéig látta el a szerkesztői tisztséget. 2018 végéig a főszerkesztő, Fazekas László püspök állította össze a Kálvinista Szemlét és a Kalvínske hlyasyt is.

### A közelmúlt történései

A Kálvinista Szemlének és Kalvínske hlyasynak immár a 94. évfolyama jelenik meg. Az olvasó az Egyetemes Egyház hivatalos közleményein kívül a gyülekezeti élet említésre méltó mozzanatairól, neves elődökről, a reformáció nagyjairól, egyháztörténeiről, tudományos konferenciákról szóló írásokon kívül lelki táplálékra is talál a lap hasábjain. A hazai olvasókon kívül külföldre is eljutnak lapjaink és ennek köszönhetően az ottani testvéreink is értesülhetnek az itthoni eseményekről.

A szerkesztőségben személyi változások történtek. 2019. január 1-től e sorok írója, Fritz Beke Éva lett a lap szerkesztője. A havilap szlovák nyelvű változata, a Kalvínske hlyasy szerkesztői tisztségét Andrea Korečková után Janette Knežová vette át. A főszerkesztő továbbra is Fazekas László, egyházunk püspöke volt. A grafikai munkálatokkal, nyomdai előkészítéssel Szarvas László lelkipásztor lett megbízva. A szlovák nyelvű szövegek nyelvi lektorálását Domonkos Erika vállalta és végzi azóta is. A magyar írásokkal e téren Langschadl István foglalkozott 2019-ben hat hónapon át, majd 2019 júliusától Édes Enikő vette át ezt a feladatot.

A szerkesztőségben végbement változások miatt nem ment minden zökkenőmentesen, de köszönhetően a türelmes és főleg jó néhány segítőkész – közvetlen és közvetett – munkatársnak, 2019 őszére már rendeződni látszott az újság sorsa.

Az újság szerkesztésével megbízott új csapat 2019 januárjában megkezdte felelősségteljes munkáját. A legnagyobb gondot a szerkesztői munka különböző fázisainak összehangolása jelentette. Közös megbeszélést követően megszületett a döntés: amint sikerül leküzdeni a lapok megjelenésének késését, a Kálvinista Szemle 12, a Kalvínske hlyasy 8 oldalon tájékoztatja majd az olvasóközönséget. A július-augusztusi duplaszám 20, illetve 12 oldal terjedelemben fog megjelenni. Szükséges volt a tudósító munkatársak hálózatának bővítése is. Ez egy lényeges feladat volt, hiszen egy egyházban élünk és ennek fényében a magyar és szlovák

egyházmegyéken belül megvalósult, azonos témájú rendezvényekről (pl. házasság hete, imahét, egyházmegyei bibliaismeret vetélkedő, kórustalálkozó stb.) szóló tudósítások egybeszerkesztett formában történő megjelenítésére is nagy hangsúlyt fektettünk. Egyetemes egyházunk közismert személyiségeivel készített interjúkat is közzétettünk. A Kalvínske hlyasyban igemagyarázatok, kortárs költők versei is megjelennek. Ezen kívül Janette Knežová kezdeményezte egy ökumenikus rovat, és gyermekek részére szóló rovat indítását is.

Még 2019 januárjában Fazekas László püspökkel, lapunk főszerkesztőjével közösen alakítottuk az egyes rovatok mibenlétét. Munkatársunk Langschadl István kezdeményezése volt a Lelki ablak című rovat, amelyben időszerű versek, közismert személyiségek imádságai, és gondolatébresztő írásai kaptak helyet, valamint időszerű esemény kapcsán készített interjúk. Ekkor születtek meg a műemlék templomainkat és ünnepeinket bemutató rovatok is. Az Olvasólámpa című rovatban frissen megjelent kiadványokra hívtuk fel az olvasók figyelmét. A Tudósítások című rovatban Egyházunk, gyülekezeteink eseményeiről tájékoztattuk az olvasókat. Közlemények-Események-Hírek oldalon Egyházunk vezetőségének a különböző alkalmakon való részvételéről számoltunk be, közérdekű hirdetéseket, felhívásokat közöltünk.

A Kálvinista Szemle és Kalvínske hlyasy 2019-ben még fekete-fehér képeket közölt, holott néhány határon túli egyházkerület már akkor színes, magazin-jellegű újságot adott ki. Egy hasonló színes egyházi lap kiadása volt az újonnan összeállt szerkesztői csapat egyik leginkább dédelgetett álma. El kellett dönteni, legyen-e változás az újság profiljában, és ha igen, milyen irányba történjék. Csak teológiai, vagy világias jellegű, esetleg családi lappá fejlődjék-e a Kálvinista Szemle és a Kalvínske hlyasy. E kérdések eldöntése még egy kis ideig váratott magára, ám közben történtek apró előrelépések. 2020-ra már színes képekkel jelent meg egyházi lapunk magyar és szlovák nyelvű változata is. 2020 szeptemberében a Zsinati Tanács jóváhagyta a Fritz Beke Éva, Édes Enikő és Szarvas László által elkészített, magazin jellegű, bővített – az előzőekhez képest dupla: Kálvinista Szemle 32, Kalvínske hlyasy 16 oldalszámmal tervezett – lapot és megszületett a döntés, hogy az első ilyen jellegű újság már 2020 decemberében jusson el az olvasókhoz. A kitűzött cél megvalósult. Édes Enikő biztosította a Teológia, Református szemmel, Kultúra és Lélekbúvár című rovatok írásait. A lap terve, grafikai megoldása Szarvas László szakmai tudását dicsérte. A Kalvínske hlyasy is gyarapodott, a magyar nyelvű változathoz

hasonló rovatokkal, ám helyszűke miatt cserélgetni kellett egyes rovatokat, és némely írást le kellett rövidíteni.

A megújulás óta immár két év telt el. 2021 januárjától a főszerkesztői tisztséget egyházunk új püspöke, Géresi Róbert vette át. Egyházuk vezetősége 2022 januárjától átszervezte a szerkesztőség csapatát: a Kálvinista Szemle körüli összes teendőt az új szerkesztő, Édes Enikő tartja kézben és Polák Katalin végzi a grafikus munkákat. A Kalvinske hlasy szerkesztői gárdája maradt a régi felállásban, vagyis Janette Knežová és Fritz Beke Éva látja el a szerkesztői feladatokat. Domonkos Erika gondozza a szövegeket, a fordítást Erika Šrojtová végzi, és a grafikai szerkesztéssel továbbra is Szarvas László foglalkozik. A szerkesztőség székhelye maradt Komáromban. A postai árak emelkedése miatt egyházunk vezetősége jóváhagyta Édes Árpád alistáli lelkipásztor kezdeményezését és 2021 nyarától ő szállítja a közös megegyezéssel meghatározott lerakó pontokra a szerkesztőségben már előre elkészített újságsomagokat.

2022 januárjától 4 oldallal bővült a Kalvinske hlasy és az interjúk immár 3 oldalon jelennek meg, közérdekű témákkal – lelkészek bérezése, a presbiterek feladata a Szentírás tükrében, környező világunk óvása a teremtés fényében – foglalkozó írásokon kívül, megvalósult Janette Knežová régi álma is és bibliai történeteket, személyeket bemutató gyerekróval bővült a szlovák nyelvű lap.

A megrendelések száma sajnos évről évre csökken. Jelenleg 3.000 magyar és 770 szlovák nyelvű lapra tartanak igényt az olvasók. Mindezen kedvezőtlen jelenségek ellenére tesszük a dolgunkat arra törekedve, hogy olvasóink ebben a magazin jellegű lapban is megtalálják a számukra érdekes szellemi és építő lelki táplálékot.

Haris Szilárd, Somogyi Alfréd

## Az egyház diakóniája a rendszerváltástól napjainkig

A szeretetszolgálat, a református ember hitmegélésének természetes része. A gyülekezeteinkben és egyházunkban is mindig is gyakorolták a diakóniát. A szeretetszolgálatban ma már két nagy területről szoktak beszélni: a gyülekezeti diakóniáról és az egyházi (intézményes) diakóniáról. Ebben a visszatekintésben inkább ez utóbbiról esik majd szó.

Egyházunkban a szeretetszolgálatot a 2016-ban bejegyzett Diakóniai Központ, ernyőszervezetként szervezi és segíti. Az egyik legfontosabb feladata az információk eljuttatása a legmegfelelőbb helyre: a gyülekezetekbe. Nagyon fontos, hogy a Diakóniai Központ munkája mindig „összeérjen” a gyülekezetekben folyó segítő szolgálattal!

Közvetlenül a rendszerváltás után, a 90-es évek első felében máris égetően szükségessé vált egy diakóniai központ létrehozása. Erdélyi Géza püspök idejében Hanván kínálkozott erre jó lehetőség, s az ő segítségével az Egyház el is kezdte itt a diakóniai központ kialakítását. Menet közben azonban változtak a dolgok és nem központ lett a hanvai beruházásból, hanem egy egyházi nyugdíjas otthon. A diakóniai központ létrehozása 2006. május 4-én történt meg. Egyházunk ekkor jegyeztette be ezt az egyházi alapítású intézményt.

A Diakóniai Központ első igazgatója Csík György tanyi lelkipásztor lett, aki lelkészi szolgálata előtt évekig tanulta is és gyakorolta is az egyházi szeretetszolgálatot Németországban. Hazatérése után – 1995-ben – jelezte az egyházvezetés felé, hogy szeretne a diakónia szolgálati területén elhelyezkedni. Ekkor azonban erre még nem adódott lehetőség. A kilencvenes években, Egyházunkban a szocializmus évtizedeiben megtizedelődött gyülekezeteket kellett újjászervezni, a megromlott állagú templomokat és parókiákat kellett helyreállítani. „Nekünk most építkező, javító egyháznak kell lennünk” – mondta az akkori püspök. A restitúció során visszkapott egyházi épületeket a gyülekezetek saját anyagi forrásból nem tudták helyrehozni. A Diakóniai Központ ebben próbált meg segíteni egy sajátos megoldással. Németországból, a bielefeldi Nazaret Alapítvány illetékeseivel tárgyalva, körvonalazódott egy lehetőség. Ez volt az „Áldás – Segen” nevű projekt, amelyhez egyházunk is csatlakozhatott. A lényege az volt, hogy Németországban lehetőség nyílt a már használaton kívüli egyházi és

nem egyházi ingatlanok lebontásakor, a bontásból származó és még jól hasznosítható építkezési anyagok és használt bútorok, orvosi eszközök és sok minden más, adományként való behozatalára. Ez a szolgálat egyházunkban „Bethel projekt” néven vált ismertté. Ennek keretében 2007-ben 4 kamionra való használt építkezési anyagot, egészségügyben használt segédeszközt, használt bútort és ruhát sikerült behozni és gyülekezetekhez eljuttatni. Ebből a segélyadományból részesült az akkor gyülekezeti házat építeni akaró ipolysági gyülekezet, valamint a gyülekezeti házat építő tanyi-, lelkészlakot gyülekezeti teremmel átépítő abarai, kisújfalusi, bogya-gelléri és apácaszakállasi gyülekezet. De ilyen segínyt kapott az Alis-táli Református Egyházi Alapiskola is. A komáromi és a dunaszerdahelyi kórház pedig egészségügyi berendezéseket kapott a Bethel projekt révén. Az érintett gyülekezetekből önkéntesek utaztak ki egy-két hétre Németországba és segítettek az ottani bontási munkálatokban. A bontott építőanyagok – tetőszerkezet, cserép, gerendák, radiátorok, ajtók, ablakok – kamionon érkeztek be az adott gyülekezetekbe.

Csík Györgyöt Mikosné Szabó Annamária váltotta 2008-ban a Diakóniai Központ élén. Ő a Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Karának friss diplomásaként lett a Diakóniai Központ igazgatója. Új utak keresésébe kezdett. Elsősorban a hálózatépítést, „hálózatossítást” jelölte meg célul. Ennek lényege, hogy a szeretetszolgálat végzése megmarad a gyülekezetekben, s a Diakóniai Központ ehhez biztosította a megfelelő információáramlást, szakmai segítséget és képzést. Élővé vált az Egyházunk és a Magyar Református Szeretetszolgálat között már 2007-ben megszületett kapcsolat és elindult a mi egyházunkban is a Szeretethíd, a Nyilas Misi Karácsonya és a Nyilas Misi Ösztöndíjprogram.

2009-ben diakónusképzés indult Egyházunkban.

És gyűjtések szervezésével megmozdultunk az olyan eseményeknél, mint amilyen a 2010. évi árvízhelyzet volt térségünkben, vagy ugyanebben az évben a magyarországi vörösiszap katasztrófa, a haiti földrengés és szökőár. 2013-ban a Magyarországi, csehországi és németországi árvízkárosultak megsegítésére összegyűjtött országos gyűjtést bonyolította le a Diakóniai Központ.

A már futó programok mellett, érzékenyítő programokat is indított ezekben az években a Diakóniai Központ. A „Visszhang” érzékenyítő program, egy speciális pasztorációt végző program volt a Pozsonyi-, a Komáromi- és a Barsi egyházmegyében élő, egészségükben károsodott fiatalok és családtagjaik segítésére. A programot Rácz Jolán lelkész indí-

totta el úgy, hogy teret biztosított a hasonló szolgálatot végző civil szervezeteknek is az együttműködésre. Az évek során ilyen Visszhang rendezvény volt az ipolysági, az apácaszakállasi, a hetényi, a dunaszerdahelyi és a marcelházi gyülekezetben.

2013-tól Rácz Jolán lelkész lett a Diakóniai Központ igazgatója. Ő már 2001 óta aktív szerepet vállalt és folyamatosan tevékenykedett Egyházunk szeretetszolgálatában. Főleg a rászoruló és a társadalom peremére szorult emberek segítését tartotta fontosnak, ezért is tűzte zászlajára jelszóként az érzékenyítést, aminek a lényege, hogy felhívja a figyelmet olyan hátrányos helyzetben lévő embertársainkra, akik az átlagnál több odafigyelést igényelnek. Ezekben az időkben az alábbi programokat valósította meg a Diakóniai Központ:

A „Mindennapi kenyér” program, szociális program volt: élelmiszer-gyűjtés rászoruló családoknak. A programot a lelkészi hivatalokon keresztül bonyolították le oly módon, hogy a lelképásztorokat kérték: jelezzék, ha szükséghelyzetben lévő ember él a gyülekezetükben. Elsősorban azok a rászoruló vehették igénybe a segítséget, akik megromlott, vagy rossz egészségi állapotuk, idős koruk, vagy más nyomós ok miatt bizonyítottan nem jutnak megfelelő élelmiszerhez, átmenetileg vagy tartósan nem számíthatnak sem családi, sem intézményi, sem egyéb segítségre.

A „Megrepedt nádszál” program, egészségügyi és szociális program volt: a tartósan kedvezőtlen egészségi állapotú, és más hátrányos helyzetű személyeknek kortársi speciális, rekondicionáló, rehabilitáló, készségmegőrző lelki alkalmakat szervezett és kínált fel egyházmegyei és egyetemes egyházi szinten.

A „Láda”, szociális programban, a feleslegessé vált, de még jó állapotban lévő háztartási eszközök és kisebb berendezési tárgyak, bútorok, gyógyászati segédeszközök gyűjtése zajlott. Ezek a tárgyak a Diakóniai Központ honlapján kialakított börze révén találták meg új gazdáikat.

A „Hajlék” önkéntes építkezős program, a lakhatással, építkezéssel kapcsolatban felmerülő nehézségek megoldását segítő önkéntes munkaprogram volt, azok számára, akik életében váratlan, súlyos hátráltató körülmény állt be építkezésük során. A program részét képezte az önkéntesek toborzása és közvetítése.

Az „Olajág” adományozó program elsősorban a természeti katasztrófák károsultjait volt hivatott segíteni. Az olajág szimbóluma emlékeztet arra, hogy az özönvíz után is volt folytatás, bár mindent előlről kellett kezdeni...



A Diakóniai Központ, 2013-tól minden évben, gyerekrajz-pályázatot hirdetett valamilyen szeretetszolgálattal kapcsolatos témában. A lelkes és tehetséges rajzolók a segítségnyújtás lehetőségeit örökítették meg legtöbb-ször műveiken. A legjobban sikerült rajzokból ezután falinaptár készült, amelyet az érdeklődők, adomány fejében megvásárolhattak. Az így befolyt összeget a Diakóniai Központ jótékony célra fordította.

2013-ban került a Diakóniai Központ élére Ibos Henriett. Ő először felmérést készített egyházunk szeretetszolgálatának állapotáról. Az összegyűlt felmérésbe 112 gyülekezet kapcsolódott be, s az akkor megfogalmazott tervekből egy év alatt a diakóniai lelkészi állás létrehozása valósult meg.

Jelentős előrelépés történt a nemzetközi kapcsolatok terén is. A Csehtestvér Evangéliumi Egyház Diakóniájával a mi Diakóniai Központunk egy Memorandumot fogalmazott meg, és fogadott el. Meglátogattuk egymást és alakul a szorosabb együttműködés.

Annak az időszaknak a legnagyobb hatású és legtöbb szolgálatot kívánó programja a kárpátaljai testvéreink megsegítése volt. Egyházunk országos gyűjtést hirdetett, s a célirányos adománygyűjtés lebonyolításával a Diakóniai Központot bízta meg. A „Kárpátalja nincs egyedül” program a 2014-ben kirobbant orosz-ukrán konfliktus nyomán vált szükségessé. A segítségünk révén élelmiszercsomagok kerültek rászorulókhhoz, ingyen konyhák működtetését és üzemeltetését indították el kárpátaljai református gyülekezetek, gyerektáborok étkeztetését tudtuk segíteni valamint tűzifaprogram valósult meg a támogatásunk révén. A kárpátaljai gyűjtés során mintegy 74.000 euró értékű adománnyal tudtuk segíteni 2014-15-ben a kárpátaljai testvéreinket.

A Diakóniai Központ Igazgatótanácsa, a tudatosabb munkatervezés érdekében elkészítette a 2015-2020 közötti időszakra szóló jövőképet, ami hét diakóniai szolgálati területet ölelt fel:

1. *Tájékoztatás.* A szeretetszolgálatról szóló célirányos információátadás mind az egyházi, mind a polgári társadalom felé, az elérhető tömegtájékoztatási eszközök segítségével: elsősorban a nyomtatott világi és egyházi sajtón keresztül, a Diakóniai Központ honlapjának megújítása révén, tájékoztató és információs anyagok előkészítése és terjesztése útján, publikációs anyagok kiadásával, szakszemináriumok és konferenciák szervezésével, továbbképzőkkel, sajtótájékoztatókkal.

2. *Humanitárius tevékenység és katasztrófahelyzetek.* Humanitárius tevékenység révén, programok és projektek által hozzájárulni a szlovákiai és

külföldi problémák enyhítéséhez, megoldásához; ezzel párhuzamosan fejleszteni és elmélyíteni ezen a szeretetszolgálati területen az együttműködést a hasonló szolgálatot végző szervezetekkel, a katasztrófahelyzetekben való közös segítség és helyszíni segítő részvétel által.

3. *Szociális, egészségügyi és oktatásügyi terület.* Szociális, egészségügyi és oktatásügyi szolgáltatások (szaktanácsadás) nyújtása, főleg a szeretetszolgálat területén működő intézmények és szervezetek szakmai és módszertani vezetésére, létrehozására és regisztrációjára, szaktanácsadói ellátására való tekintettel úgy, hogy közben figyelembe kell venni a szolgálatukban érintett gyülekezetek sajátosságait is. A hazai és külföldi hasonló intézetekkel való együttműködés kialakítása és elmélyítése.

4. *Képzés.* Ez képzési programok előkészítését és megvalósítását jelentette a szeretetszolgálatot végző munkatársak (önkéntesek) számára. Kapcsolatteremtés a vonatkozó szeretetszolgálati munkaterület felsőoktatási és tudományos intézményeivel a diakónusképzés területén (Selye János Egyetem Református Teológiai Kara), főleg azok felé, akik az egyházon belül készülnek erre a szolgálatra. Kapcsolatfelvétel és együttműködés kialakítása hazai és külföldi diakóniai oktatási és képzési intézményekkel, a hazai képzés fejlesztése és színvonalának emelése érdekében. (pl. együttműködés a hazai evangélikus és római katolikus diakóniával, és a magyarországi Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Főiskolai Kar - Szociális Munka és Diakónia Intézetével).

5. *Gyülekezeti diakónia.* A gyülekezeti diakónia jelenlegi felfogásának átértékelése és segítségnyújtás a szeretetszolgálati munka beindítására minden gyülekezetben. Kialakítani a célirányos és „testre szabott” szaktanácsadást a szeretetszolgálat szélesebb körűvé tétele érdekében az egyes egyházme-gyékben.

6. *Ökumené és partnerség.* Az ökumenikus mozgalomban való aktív részvétel és a keresztyén egyházakkal való szorosabb együttműködés révén, a keresztyén egység elősegítése az egyházak és a keresztyének között a világban. Ez az aktivitás túllép a diakónia, az egyház és az ország határán is, de csak így lehet partnerkapcsolatokat kiépíteni és ápolni annak érdekében, hogy fiataljaink számára biztosítani tudjunk az interkulturális képzési lehetőségeket, külföldi tartózkodásokat a nyelvtanulás elősegítését. Továbbá elősegíteni a más kultúrákban és társadalmakban működő szociális ellátórendszerek működésének megismerését, a szociális területen való továbbképzést és a gyakorlati tapasztalatszerzést.

7. *Pasztorációs és lelki terület.* Pasztorációs és lelkigondozói szolgálatot biztosítani a fekvőbeteg-ellátásban részesülők számára a kórházakban és szociális intézetekben, összekapcsolni és kiszélesíteni a diakónusok és az önkéntesek munkáját azokkal, akik egyházunk tagjaiként az egészségügyi és szociális szférában dolgoznak (orvosok, nővérek, ápolók, szociális munkások, stb. bevonása a diakónia munkájába). Lelkigondozói szolgálat biztosítása főleg a palliatív osztályokon, nemcsak az ellátásban részesülő páciensek, hanem családtagjaik irányában is, s ezt a szolgálati területet kutatás tárgyává tenni, egyetemi szinten.

Külf kapcsolatok tekintetében, ebben az időszakban vált szorosabbá az együttműködés a Magyar Református Szeretetszolgálattal, a Cseh-testvér Evangélikus Egyház Diakóniájával és Egyházunk belépett az Eurodiacóniába. Ez a nemzetközi szervezet olyan keresztyén szervezetek, intézmények és egyházak szövetsége, amelyek szociális és egészségügyi szolgáltatásokat nyújtanak és a társadalmi igazságosságért munkálkodnak. Együtt egy diakóniai platformot alkotunk, melynek jelenleg 47 tagja van 32 európai országban.

Nagy változást hozott a Diakóniai Központ életében, amikor a szlovák szociális minisztérium, egy uniós projekt révén, megnyitotta a lehetőséget az egyházak számára is, hogy házi ápolói szolgáltatást tudjanak nyújtani a rászorulóknak. Ez a lehetőség a gyülekezetek számára is elérhetővé vált és maga a Diakóniai Központ, országos illetőséggel is végezhetette ezt a szolgálatot. Ennek a 2016-ban indult projektnek a keretében eleinte 64 ápoló 74 rászoruló személy napi gondozását tudta ellátni a Diakóniai Központ alkalmazottjaként. Ilyen korábban még nem volt az Egyházunkban. Az alkalmazásba felvett ápolók szakképzését és továbbképzését is a Diakóniai Központ biztosította. A 23 hónapig futó projekt során 101 rászorulóknak nyújtott segítséget a Diakóniai Központ azzal, hogy napi 2, 4, 8, 12 vagy 24 órában biztosította az otthoni gondozást. A projekt ideje alatt 107 gondozó állt munkaviszonyban a Diakóniai Központtal. A 23 hónap letelte után is folytatódott ez a szolgálat, de már teljesen más feltételekkel. A minisztérium ezt az újabb 26 hónapos időszakot már haszonorientált projektként hirdette meg, ami a diakóniánk esetében azt eredményezte, hogy 2021 szeptemberére megszűnt ez a szolgálat, ami 42 ember alkalmazását jelentette.

Az igazgatónő szakmai felkészültségének és sok esetben kapcsolatrendszerének köszönhetően, ebben az időszakban használta ki leginkább a Diakóniai Központunk a szlovák állam adta szociális lehetőségeket. Állami

pályázatokba kapcsolódott be, védett munkahelyeket hozott létre és így alkalmaz munkatársakat. A Diakóniai Központ három irodát állított fel: Királyhelmeceen; Rimaszombatban és Komáromban. Ezek elsősorban a házi ápolói szolgálat koordinálása miatt kellettek, de miután az a projekt véget ért, az irodák megtalálták a maguk helyét.

A Diakóniai Központ jelenlegi programjai: Szeretethíd; Tanszergyűjtés, Rajzpályázat, „Tartós szeretet” élelmiszergyűjtés, alacsonyküszöbű szociális szolgáltatás, ami szükséghelyzetben lévő családok: egyszülős családok, olyan egyének, akik egy háztartásban élnek egy vagy több segítségre szoruló személlyel, idősek és fogyatékosok támogatását jelenti. A segítséget elsősorban az jelenti, hogy rendszeresen látogatják, tanácsokkal látják el és segítik ezeket a családokat. A karitatív gyűjtések lebonyolítása mellett, három szociális ruhaboltot is üzemeltet a Központ – Királyhelmeceen, Rimaszombatban és Komáromban – ami révén 331 regisztrált családnak tudnak segíteni. Emellett a Diakóniai Központ egészségügyi segédeszközök kölcsönzését is biztosítja a rászorulóknak.

Palcsó Attila

## Egyházunk külkapcsolatai a rendszerváltástól napjainkig

### A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház nemzetközi kapcsolatai az elmúlt 100 évben

Amikor a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház (SZRKE) nemzetközi kapcsolatairól beszélünk, akkor elsősorban abból indulunk ki, hogy mi, szlovákiai református keresztyének, részei vagyunk a világban élő nagy keresztyén közösségnek, az egyetemes keresztyén anyaszentegyháznak. Ennek megerősítése az ún. Apostoli Hitvallásban, a Hiszekegyben történik, amelyben kifejezzük hitünk egyetemességét és a más felekezetű keresztyén testvéreinkkel való közösségünket. Elmondhatjuk, hogy mindazok a keresztyén felekezetek, amelyek elfogadják a Nicea-konstantinápolyi Hitvallást és az Apostoli Hitvallást, és használják is ezeket a hitvallásokat különböző vallásos cselekményeik idején, azokkal ökumenikus, azaz egyetemes keresztyén közösségben vagyunk.

A SZRKE hovatartozása a keresztyénségen belül az alábbiak szerint határozható meg:

1. az egyetemes keresztyénség nyugati ágához,
2. a nyugati keresztyénségnek a reformációban megszülető protestáns felekezeteihez,
3. a protestáns felekezeteken belül a reformátusok (kálvinista-presbiteriánus) vallási családjához,
4. a református vallási családon belül földrajzilag Közép-Európában a Kárpát-medence – zömében magyar – reformátusságához,
5. az egyház tagjainak nemzetiségi és nyelvi identitása szerint magyar, szlovák, cigány és más identitású reformátusokhoz,
6. a politikai és közigazgatási viszonyokat tekintve pedig jelenleg a Szlovák Köztársaság jogi keretein belül létezik.

Amikor a SZRKE nemzetközi, ökumenikus kapcsolatait tárgyaljuk, akkor ezeket figyelembe kell vennünk, hogy milyen adott kapcsolatrendszerek mentén létezik hitvallásait és történelmét tekintve. Hol vannak a legszűkebb értelemben vett testvéri kapcsolatok és milyen közös hitvallásbeli, történelmi, nemzeti kapcsolataink vannak a világ különböző területein élő, velünk azonos vagy más keresztyén felekezetekkel, egyházi közös-

ségekkel és egyénekkkel? Ennek értelmében elindulva a legbelsőbb köreinkből fokozatosan haladva tovább, megtaláljuk azokat az ökumenikus kapcsolatokat, akikkel szorosabb, illetve távolabbi felekezeti, esetleg nyelvi rokonság köt össze bennünket. A nyelvi vagy nemzeti vallási kapcsolatok sok esetben túlmutatnak még a felekezeti különbségeken is. Különösen érvényes ez a Kárpát-medencétől távolabbra került magyarságra. A történelem folyamán nagyon sok magyar került idegen földre, viszont magyarságát megtartotta, és előszeretettel vett és vesz részt olyan vallási összejöveteleken vagy istentiszteleteken, ahol magyar nyelven zajlik az imádkozás, az igeolvasás és az éneklés. Ennek elsősorban történelmi és nemzeti vonatkozásai vannak.

Ahhoz, hogy jól áttekinthetők és követhetők legyenek a SZRKE nemzetközi és ökumenikus kapcsolatai, illetve, hogy a SZRKE tagja milyen szűkebb és tágabb vallási közösségekhez tartozik, ehhez először ismerni kell, hogy milyen hitvallások szerint hiszi és vallja az Urat, Jézus Krisztust. Az SZRKE Alkotmánya világosan fogalmaz ezzel kapcsolatban, amikor azt mondja, hogy az SZRKE „a Szentírás alapján áll. Történelmi hitvallásait, úgymint a Heidelbergi Kátét és a II. Helvét Hitvallást vallja. Ezek értelmében az Egyház egyedüli fejének a Jézus Krisztust ismeri el, és magát zsinat-presbiteri elvek szerint kormányozza. Ekképpen az Egyházat az egész világ református hitvallású egyházaival lelki közösség kapcsolja egybe” (SZRKE Alk., I. fej./2.§). Az Alkotmányunk I. fejezetének 1.§-a történelmileg is meghatározza az egyházat azzal, hogy ismerteti: korábban „Helvét Hitvallású Evangélikus Egyháznak”, illetve „Evangélikus Református Egyháznak” is nevezték. Ezek a megnevezések is már mutatják azokat a kapcsolódási pontokat, amelyek a szlovákiai reformátusok számára önazonosságuk, illetve az ökumenikus kapcsolatok szempontjából meghatározóak.

Az ökumenikus és nemzetközi kapcsolatoknak van egy további bibliai indoklása, ez pedig Pál apostol szavaiban található meg: „*bátorodjunk meg egymás hite által, a tietek és az enyém által*” (Róm 1,12). Az „egymás hite által” ezen a helyen úgy is értelmezhető, hogy kellenek a találkozások és kellenek azok az alkalmak, ahol két-három ember, vagy akár nagyobb közösségek, egyházak megosztják egymással hitbéli tapasztalataikat, kicserélik meglátásaikat az egyház életével kapcsolatban, bemutatják mindennapjaikat, együtt vannak imaközösségben és igehallgatásban, sőt még úrvacsorai közösségben is. Az ilyen találkozások alkalmával kölcsönös tapasztalatcserék történnek, lehetőség van a jó megoldások átvételére és alkalmazá-



sára. De lehetőség van arra is, hogy bizonyos új helyzetekben, pl. új tudományos eredmények megszületésénél, korábban nem ismert tudományos módszerek, technikai eszközök használata előtt, különböző társadalmi kihívások idején, az egyes felekezetek egymás között egyeztetve értékeljék ezeket és mondjanak véleményt az új dolgokról, elsősorban a Szentírás fényében. Isten igéjében világos erkölcsi és morális útmutatást találunk az emberiség és a teremtettség létével kapcsolatban.

A második világháború utáni állami rendelkezések igyekeztek szabályozni az állam és az egyház viszonyát. Ezzel összhangban a 217/1949-es törvény alapján megalakultak az egyházügyi hivatalok, amellyel a kommunisták biztosították a teljes állami felügyeletet az egyház felett. A szocialista csehszlovák kormány 1948-ban elismerte a Szlovákiai Református Keresztyén Egyházat, majd 1952-ben ratifikálta az Egyházunk Alkotmányát. Egyúttal állami finanszírozást is kapott az Egyház, amelyet a 218/1949-es törvény alapján juttatott az állam. A hivatalos elismerés után nyílt lehetősége az Egyháznak, hogy egyházi szolgálatát országon belül végezze és külföldi kapcsolatait – mint államilag elismert egyház – ápolja. Ennek hozadéka az lett, hogy az egyház bekapcsolódhatott a nemzetközi egyházi szervezetek munkájába, bár ez a fent említett szocialista diktatórikus államhatalom teljes felügyelete és ellenőrzése mellett történt. Az egyházi nemzetközi kapcsolatok egészen az 1989-es forradalomig Csehszlovákiában a kommunista pártideológia részeként működhettek, hirdelve az egyházakon keresztül is a szocialista-kommunista állami berendezkedés idealisztikus állameszményét a kizsákmányoló kapitalizmussal szemben.

### **Tagságunk nemzetközi ökumenikus szervezetekben**

#### ***Egyházak Világtanácsa (World Council of Churches, WCC)***

Az Egyházak Világtanácsának történeti gyökerei megtalálhatók a 19. századi ébredési mozgalmakban, az 1910-es edinburghi (Skócia) misszionáriusi konferenciában és az 1920-as konstantinápolyi zsinat (ortodox) enciklikájában, amely az „egyházak társulását” szorgalmazta hasonlóan a Nemzetek Ligájához. A több mint 100 egyházat képviselő vezetők 1937-38-ban szavaztak az Egyházak Világtanácsának létrehozásáról, de a második világháború kitörése után késedelmes volt ennek a bejegyzése. Az évtizedek során a Tanácsba beágyazódott elődttestületek közé tartoztak a „hit és rend” (teológia, szentségek, szertartások) és az „élet és munka” (szociális szolgálatok, nemzetközi ügyek, segélyszolgálatok), a Missziós Tanácsok

Nemzetközi Konferenciái (IMC), a világbékéért felelős egyházak világszövetsége, valamint a 19. századi vasárnapi iskolai mozgalomból kialakult tanács. Az IMC-vel együttműködésben 1946-ban két úttörő WCC projekt indult: a Nemzetközi Ügyek Bizottsága (CCIA) és a Svájci Bossey Ökumenikus Intézet. Ma az Ökumenikus Intézet a Genfi Egyetem teológiai karán keresztül mester- és doktori fokozatot kínál az ökumenikus tanulmányokban. A háború után a Tanács ösztönözte az egyházi szolgálatok további fejlesztését és folytatta ezt a munkát a menekültek, a bevándorlók és a szegények között. A hidegháború alatt a WCC fórumot biztosított a keleti-nyugati párbeszédhez. 1961-ben az IMC-t egyesítették a WCC-vel, így a Tanács kibővített küldetést kapott a világban végzett misszió végzése és az evangélium hirdetése terén. A rasszizmus elleni küzdelem programja, bár ellentmondásos, segített abban, hogy Dél-Afrikában megszüntesse az apartheidet. Mérföldkőnek számító dokumentum – a keresztelés, az eucharisztia és a lelkesi szolgálat (1982) kapcsán – némi teológiai konszenzust biztosított az egyházak között a teljes keresztyén egység elérésében. A WCC Első Közgyűlését 1948-ban tartotta, ahol 147 tagegyház képviseltette magát. 2013 végére a tagegyházak száma 345-re emelkedett. A WCC profilja és identitása a legkorábbi években elsősorban protestáns és nyugati jellegű volt, az 1960-as években megtörtént a keleti ortodox egyházak bekapcsolódása, és szintén csatlakoztak az újonnan megalakult autonóm egyházak a volt déli gyarmati régiókból. A második vatikáni zsinat (1962-65) jelentősen javította a WCC és a római katolikusok közötti kapcsolatokat. A WCC hat-nyolc évente tartja közgyűlését. Az első közgyűlés Amszterdamban (Hollandia) 1948-ban került megrendezésre, a tizedik közgyűlésre pedig 2013-ban Busanban (Dél-Korea) került sor.

#### ***Európai Egyházak Konferenciája (KEK, CEC)***

Az Európai Egyházak Konferenciája az 1940-es és 1950-es évek fragmentált és megosztott Európájában született meg. A második világháború után Európában valódi szükség volt a politikai ellentmondások leküzdésére, a gyógyulásra és a béke elérésére. Abban az időben Kelet- és Nyugat-Európa vezető egyházainak egy kis csoportja elkezdte fontolóra venni a különböző politikai, gazdasági és társadalmi rendszerekkel elválasztott európai országokban található egyházak társulásának lehetőségét. Reményeik szerint az egyházak a béke és a megértés eszközeivé válhatnak az egész világon.

Az első előkészítő ülésekre 1953-ban és 1957-ben került sor, és 1959-ben több mint 40 egyház képviselői találkoztak Nyborgban (Dánia) az Európai

Egyházak Konferenciájának első hivatalos ülésén. Röviddel ezután további két ülés következett, és az alkotmány 1964-es elfogadása fontos pillanatokat jelentett az európai egyházi közösség számára. Az 1964. évi közgyűlést a tengeren, az M.V. Bornholm hajó fedélzetén tartották, hogy így oldják meg a last minute vízumproblémákat. Az ötödik közgyűlés, amelyet 1967-ben Pörschachban (Ausztria) tartottak, létrehozta a teljes munkaidős titkárságot, amelyet 1968 áprilisában nyitottak meg. Az Európai Egyházak Konferenciája (CEC) ma 114 ortodox, protestáns és anglikán egyházból álló közösség, amely valamennyi európai (megj.: földrajzilag meghatározott európai) országból származik. Az egyházak hálózata kapcsolatot tart fenn nemzeti és regionális kérdésekben. Ebben a partnerségben működő szervezetek számos területen fejleszthetik magukat, beleértve a diakóniát, a migrációt és a menekülteket, valamint az egyházak női és ifjúsági tagozatait. A 2018-ban Újvidéken (Szerbia) tartott közgyűléssel befejeződött az utolsó ötéves ciklus, amely időszakban a CEC Emberjogi Tematikus Csoportjának állandó tagja volt egyházunk külügyi zsinati tanácsosa, Palcsó Attila. A csoport aktívan kivette részét a görögországi, szicíliai menekültválság feltárásában, továbbképzéseket és nyári egyetemeket szervezett ez ügyben, pl. Södertälje (Svédország), Thessaloniki (Görögország), Palermo (Olaszország) helyszíneken.

#### **Európai Protestáns Egyházak Közössége – Leuenbergi Konkordia (GEKE, CPCE)**

Az Európai Protestáns Egyházak Közösségébe (németül: Gemeinschaft Evangelischer Kirchen in Europa - GEKE, angolul: Community of Protestant Churches in Europe - CPCE) jelenleg 94 evangélikus, metodista, református és egyesült egyház tartozik, több mint harminc európai és dél-amerikai országból. Ezen kívül a GEKE összesen körülbelül 50 millió protestánst képvisel.

A szervezet az 1973-as leuenbergi egyezmény alapján jött létre, amelyben megállapítást nyert: „Az egyházi közösség ezen egyezmény értelmében azt jelenti, hogy különböző hitvallású egyházak az evangélium értelmezésében elért egyetértésük alapján igeközösségre és sákramentumi közösségre lépnek egymással, és bizonyágtételükben és a világgért végzett szolgálatukban minél nagyobb egységre törekednek”. Egyszerűnek hangzik, de ez messzemenő következményekkel járt: azóta evangélikus lelkész prédikálhat református szószéken bárhol Európában, vagy francia lelkész vezethet német egyházat.

A GEKE szervezeti felépítése egyszerű. A Közgyűlés hatévente dönt a munkájának alapvető irányairól. A Közgyűlés vezetése egy 13 tagú Tanács által történik, amelyet egy háromtagú Elnökség vezet a bécsi székhelyű iroda koordinálásával. Egyházunk aktívan részt vesz a GEKE munkájában, tudományos konferenciákra és képzésekre rendszeresen küld résztvevőket. A GEKE földrajzi besorolása alapján egyházunk a dél-kelet-európai munkacsoportban állandó képvisellel rendelkezik.

#### **Református Egyházak Világközössége (World Communion of Reformed Churches, WCRC)**

A Református Egyházak Világközösségét (REV) alkotó tagegyházak kialakulása a 16. századi reformáció idejére tehető. A REV tagegyházai különböző megnevezésekkel is rendelkeznek, lehetnek: kongregációs, presbiteriánus, református, egyesült (unionált) és valdens egyházak. Manapság a tagegyházak többsége a déli féltekén található, és legtöbb esetben az országokon belül a vallási kisebbséghez tartoznak. A REV titkársága Hannoverben, Németországban található. Annak a szervezetnek a megalakulása, amelyet most a Református Egyházak Világközösségeként ismerünk, 1875 júliusára tehető, amikor református keresztyének egy csoportja Londonban találkozott, hogy megalapítsák a Református Egyházak Szövetségét, amely minden presbiteri rendszerben működő egyházat magába kívánt foglalni. Ezt a szövetséget James McCord 1975-ben „a világ legrégebben megszervezett protestáns egyházi családjának” nevezte. 1891-ben Londonban megalapították a Nemzetközi Kongregációs Tanácsot, hogy egyesítsék a kongregációs egyházak családját. Az alapító ülést Londonban tartották. 1946-ban létrehozták a Református Ökumenikus Zsinatot, amelynek első közgyűlését Grand Rapids-ben (Michigan, USA) tartották. Ez a testület 1988-ban a Református Ökumenikus Tanács nevet kapta. 1970-ben a Református Egyházak Szövetsége, amelyet a világ presbiteriánus rendszerű egyházai formáltak, egyesült a Nemzetközi Kongregációs Tanáccsal, hogy átalakuljanak Református Világszövetséggé. Az ún. Egyetemes Egységesítő Tanácsot Nairobiban, Kenyában tartották.

2010 júniusában egy újabb Egyetemes Egységesítő Tanácsra került sor, ezúttal a Református Világszövetség és a Református Ökumenikus Tanács egyesítésével. Ennek a helyszíne ugyancsak Grand Rapids volt (Michigan, USA). Itt született meg a ma is létező Református Egyházak Világközössége, amely a korábban már létező testületek összevonásával jött létre.

### **Református Egyházak Világközösségének Európai Területe (REV ET)**

A REV Európai Területének (ang.: Word Communion of Reformed Churches European Area) tagegyházai évenként tartanak rendszeres konzultációkat, ahol az éppen aktuális társadalmi kihívások és problémák is napirendre kerülnek. Így volt ez a 2018. évi budapesti tanácskozáson, ahol a migráció volt az egyik központi téma, valamint a 2019-es edinburghi (Skócia) tanácskozáson is, amelyen a demokrácia, jogállamiság, az emberi jogok és a populizmus is előkerültek, mint az európai református keresztyéneket foglalkoztató fontos témák. A REV Európai Területéhez 29 országból 40 egyház tartozik.

### **Református Külügyi Fórum**

A Magyar Református Egyház Generális Konventjéhez tartozó tagegyházak külügyi referensei, ill. tanácsosai kezdeményezésére született meg ez a Fórum, amelynek alapküldetési között szerepelt elsősorban a nemzetközi ökumenikus egyházi porondon a magyar református képviselő és az egyes egyháztestek tapasztalatainak a megosztása. 2019. április 8-9-én első alkalommal került megrendezésre a Református Külügyi Fórum Rimaszombatban, a Csillagház Református Zsinati Központban. Ezen a fórumon részt vettek a kárpátaljai, a királyhágómelléki, a vajdasági, a magyarországi és a felvidéki református egyházak nemzetközi és ökumenikus kapcsolatokért felelős külügyi megbízottai. A Fórumon elsősorban az egyes egyházkerületekben zajló külkapcsolati munka került ismertetésre, másodsorban pedig a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartás összehangolása, a magyar református jelenlét koordinálása került terítékre.

### **Szlovákiai Református Keresztyén Egyház nemzetközi kapcsolatai**

#### **Kapcsolatok Magyarországgal**

Egyházunkban többségében magyar nyelvű gyülekezetek vannak, a kilenc egyházmegyéből hét magyar, így Magyarország Kormánya stratégiai partnernek tekinti egyházunkat az összmagyarországot érintő kérdésekben. Ehhez anyagi forrásokat is adott támogatásként az Egyházunknak. Ennek köszönhetően 2017-től három nagy beruházás történt: a komáromi Timóteus Ház idősek otthonaként több mint ötven százalékban ennek köszönheti létét, a rimaszombati Csillagház Zsinati Központ, valamint a kassai Magyar Református Központ száz százalékban ennek köszönheti megépülését. Az említett három nagy beruházás mellett 2017-től több száz

egyházi épület (templom, parókia, gyülekezeti ház) újulhatott és újulhat meg folyamatosan, hiszen a felújítások a mai napig is folytatódnak. Magyarország Kormánya az elmúlt időszakban meghirdette az ún. Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programot is, amelybe Egyházunk is bekapcsolódott és ennek köszönhetően magyar gyülekezetekben is elindult a református egyházi óvodák és bölcsődék alapítása, legtöbb esetben ún. zöldmezős beruházással. Új óvodák és bölcsődék építésére került sor.

### **Német Kerekasztal (Rounder Tisch Slowakei, Round Table Slovakia)**

A Német Kerekasztal egy olyan nemzetközi egyházi fórum, amelyen elsősorban a németországi protestáns egyházak, egyházi szervezetek és a mi Egyházunk hosszabbtávú stratégiai együttműködésének megalkotása zajlik. A kerekasztal lehetőséget biztosít egyházunknak arra, hogy a kebelében zajló egyházépítő és missziói munka bemutatásra kerüljön a németországi partnerszervezetek számára, amelyek egy-egy területet kiemelten tudnak támogatni hosszabb távon, akár éveken keresztül. Ilyen pl. a GAW – Gustav Adolf Werk által működtetett egyházi épületek felújítását támogató rendszer, vagy a HEKS – Svájci Egyházi Segélyszervezet által támogatott református cigánymisszió.

Az 1989-es rendszerváltást követően hivatalossá válhattak azok a korábban is létező külföldi támogatási rendszerek, amelyek gyülekezetünket, intézményeinket és lelkészeinket segítették. Az egyház vezetősége igyekezett ezeket a forrásokat koordinálni, de nagyon sok esetben a lelkészek személyes kapcsolatai – pl. külföldi tanulmányok alatt kialakított személyes kapcsolatok, vagy rokoni kapcsolatok – határozták meg ezeknek a támogatásoknak a jellegét. Németországi kapcsolatainkban komoly változást jelentett Uwe Martin Schmidt németországi missziós lelkész megérkezése az egyházunkba. Az első Német Kerekasztalra 2013-ban került sor Komáromban, amelyet az akkor szolgálatot teljesítő külügyi zsinati tanácsos, néhai Batta István szervezett meg. Ezt követően 2015-ben került sor a második Német Kerekasztalra, amelyen az SZRKE részéről jelen volt: Fazekas László püspök, Fekete Vince főgondnok, Géresi Róbert püspökhelyettes, Molnár Sándor főtanácsos, dr. Rákos Lóránt zsinati tanácsos (GAW projektek), Édes Enikő oktatási zsinati tanácsos, Tóth Zsuzsanna lévita (cigánymisszió), Ibos Henrietta igazgató (Diakóniai Központ), Kiss Miklós elnök (Firesz), Palcsó Attila, a Német Kerekasztal megszervezésével megbízott külügyi zsinati tanácsos és Pólya Katalin jegyzőkönyvvezető. A Kerekasztal alkalmával, a résztvevő németországi partnerszervezetek



kinyilvánították azt a szándékukat, hogy Egyházunk hitéleti és közösség-építő tevékenységét, missziói alkalmait, közösségi rendezvényeit és aktivitásait szeretnék leginkább és kiemelten támogatni. Ennek alapján az egyházi épületek felújítása, az épületfejlesztések és épület-beruházások stratégiai szempontból a háttérbe szorultak. Egyházunk számára viszont nyitott maradt az egyetemes egyház és szervezetei által működtetett tevékenységhez és programokhoz való hozzájárulásuk. A Német Kerekasztal stratégiai elképzeléseivel összhangban kerültek támogatásra az összegyházat érintő, német nyelvterületen történő lelkésztovábbképzések, amelyeket pl. a Hallei Református Egyházkerület finanszíroz minden évben, az SZRKE gimnáziumi diákjainak, pedagógusainak és lelkészeinek részvétele a németországi Kirchentagon, a nyelvi továbbképzések finanszírozása, a HEKS által támogatott cigánymissziós tevékenység, vagy akár az egyes egyházi szervezetek, pl. Diakónia, Firesz, egyházzene által megvalósított programok és tevékenységek. A GAW az egyházi építkezések támogatását biztosító alap, amely a Zsinati Tanács döntése értelmében leginkább a szlovák nyelvű egyházmegyék építkezéseit segíti 2017-től.

#### **HEKS – Svájci Egyházi Segélyszervezet**

A HEKS-t 1946-ban alapította a Svájci Protestáns Egyházak Szövetsége (FSPC). A svájci protestáns egyházak segélyszervezeteként a HEKS elkötelezett minden ember méltóságát tiszteletben tartani, összhangban a keresztyén evangéliumi szeretettel. Az emberi méltóság tiszteletben tartása az egyetemes emberi jogokban is kifejeződik. Minden embernek képesnek kell lennie arra, hogy méltóságteljes, társadalmi, gazdasági és politikai biztonságban éljen. A Svájci Protestáns Egyházak Szövetségében egyesült svájci protestáns egyházak (Schweizerischer Evangelischer Kirchenbund, SEK) együttesen tartják fenn a Svájci Egyházi Segítségnyújtási Alapítványt (HEKS), mint ezen egyházak szövetségének segélyszervezetét. A SZRKE-nek kálvinista hitvallású protestáns gyökerei miatt is a svájci protestáns egyházakkal nagyon szoros kapcsolata alakult ki az elmúlt évszázadokban. Az utóbbi években a HEKS leginkább a cigánymissziói munkát támogatja, de az elmúlt évtizedekben a támogatása nagyon sokrétű volt, és magában foglalta az egyházi épületek felújítását, lelkészek továbbképzését, diakóniai támogatásokat is.

#### **GAW – Gustav Adolf Werk/ Gustav Adolf Alapítvány100**

##### **(Diasporawerk der Evangelischen Kirche in Deutschland – Németországi Evangélikus Egyház Diaszpóra Segélyszervezete)**

A Gustav Adolf Alapítvány 1832-ben jött létre Lipcsében, Szászországban. II. Gustav Adolf svéd király halálának 200. évfordulója alkalmából a lipcsei szuperintendens, prof. D. Christian Großmann felhívást intézett a diaszpórákban élő protestánsok támogatására.

Jelenleg a Gustav Adolf Alapítvány több mint 40 partneregyházzal együttműködve, Európa, Latin-Amerika, Észak-Ázsia mintegy 35 országban fejti ki tevékenységét és évente 150 különböző projektet támogat. Egyházunk hosszú évtizedek óta van kapcsolatban a GAW alapítvánnyal, amely elsősorban egyházi épületek építését és felújítását támogatta az elmúlt időszakban. A GAW kezdettől fogva részt vett, a Segélyalap támogatásában, amely jelenleg a SZRKE Közalapjaként működik. Az elmúlt években a szlovák nyelvű egyházmegyék gyülekezetei voltak a GAW támogatásokból segítve, évente csaknem huszonötezer euró összegben, tekintettel arra, hogy a magyar nyelvű egyházmegyék gyülekezetei Magyarországon Kormány jóvoltából kapnak támogatást.

#### **GZB – Holland Protestáns Missziói Szervezet**

A GZB 1901-ben alapított egyházi missziószervezet a Holland Protestáns Egyházon belül (HPE). A HPE tagjainak számát tekintve a legnagyobb protestáns egyház Hollandiában 2,1 millió egyházzal. Három korábbi protestáns egyház: a Holland Református Egyház, a Hollandiai Református Egyházak és a Holland Királyság Lutheránus Evangélikus Egyháza jogfolytonosságában alakult meg. A GZB támogatási bázisa a volt Holland Református Egyház gyülekezeteiben található meg. Egyházunk és a GZB vezetői először 2017. október 20-án Rimaszombatban találkoztak, ahol a GZB kinyilvánította, hogy érdeklődik a SZRKE cigánymissziója iránt. Ez az első hivatalos találkozó elsősorban a Hulp Oost-Europa (HOE) hollandiai segélyszervezet, ezen belül is Albert Heldoorn lelkész (HOE alapítója és évtizedeken keresztül odaadó és áldozatkész munkatársa volt, akinek segítségével a SZRKE nagyon sok gyülekezete részesült támogatásban) közbenjárásának köszönhetően jött létre. A GZB felajánlotta Egyházunknak, hogy hollandiai missziós munkatársakat küld a cigánymisszió megerősítésére. Ennek érdekében a GZB 2018-tól Debrecenbe küldött egy hollandiai házaspárt, hogy magyarul tanuljanak, majd álljanak szolgálatba a mi egyházunk cigánymissziójában. A cigánymisszió további megerősítése érde-

kében – Tóth Zsuzsanna cigánymissziós lévita és HEKS projektkoordinátor javaslatára – a SZRKE vezetése hozzájárult egy cigánymissziós központ kiépítéséhez is. Ennek megvalósítása érdekében a SZRKE a magyar kormány jóvoltából támogatta Felsővályban a helyi egyházközséget, hogy 2018-ban megvásárolja a helyi önkormányzattól a szocializmus éveiben államosított, volt református iskola épületét. A GZB felkínálta segítségét, hogy hozzájárul a leendő felsővályi cigánymissziós központ felújításához és a jövőben benne zajló missziós munkához. Ennek érdekében 2019 elején pénzügyi támogatásban részesítette a SZRKE-et egy pályázat keretében a cigánymissziós központ kialakítására. A felújítást követően kialakítottak egy iroda- és egy tárgyaló helyiséget, a fűtés és infrastruktúra felújítása is megtörtént első lépcsőben.

### **SZRKE és dél-koreai egyházi kapcsolatok**

A SZRKE és a dél-koreai protestáns egyházak és gyülekezetek között az elmúlt csaknem két évtizedben megerősödtek a kapcsolatok. Mindez annak dacára, hogy hatalmas távolság van a két ország között. Dél-koreai vállalatok hatalmas beruházásokat eszközöltek Szlovákiában, pl. a Kia, Samsung, amelynek köszönhetően nagy számban érkeztek dél-koreai emberek. Közöttük nagy arányban vállalatvezetők, cégtulajdonosok, szakemberek, akik közül sokan protestáns vallásúak, túlnyomó többségük pedig presbiteriánus (református) hitvallású. Ennek is köszönhető, hogy a 2004-ben Dél-Koreából Szlovákiába érkező Park Sungkon missziós lelkész a SZRKE-vel vette fel elsősorban a kapcsolatot és minket testvéregyháznak tekintet. Park Sungkon elsősorban a dél-koreaiakból álló szlovákiai gyülekezetek lelképásztora, de nagyon szoros kapcsolatokat tart fenn a helyi református gyülekezettel, oktató volt a református teológiának Komáromban, missziós tevékenységével közreműködik a cigánymissziós, ifjúsági és gyermekmunkában, rendszeresen részt vesz Egyházunk nyári táborokban, és a nyelvi különbségek ellenére is hatékonyan munkálkodik a szlovákiai református gyülekezetek és a dél-koreai gyülekezetek közötti testvéri együttműködésen, amelynek nagyon szép eredményei vannak. Park Sungkon közreműködésével Dél-Koreából rendszeresen érkeznek misszionárius fiatalok, egyetemisták és önkéntesek, hogy szolgálatukkal erősítsék az itteni gyülekezeteket. Az Ammi Europe missziós csoport Szlovákiában és Csehországban több héten keresztül gyülekezeteket látogatva értékes előadásokkal, kulturális programokkal, evangelizációval szolgál

gyermekeknek és idősebbeknek az iskolákban, egyházi közösségekben (pl. Komáromban, Hetényen, Újvárbán és Pozsonyban).

A közelmúlt eseményei közé tartozik, hogy a DongAn Egyházközség (Szöul) meghívására, 2015-ben Fazekas László akkori püspök tett látogatást Dél-Koreában, valamint a KwangMyung „Blessing Flowers” Egyházközség meghívására Semjan Ján püspökhelyettes és Palcsó Attila vett részt a NamSoo Choi lelképásztor által alapított Világ Imaiskola konferencián 2016-ban. Ezen kívül folyamatos a kapcsolattartás különböző egyházi szervezetekkel is, pl. ennek köszönhetően a Koreai Presbiteriánus Egyház Nőszövetségének énekkara adott hangversenyt 2019 júniusában a komáromi református templomban. A 2022-es év folyamán intenzívebbé váltak a Koreai Presbiteriánus Egyházzal fennálló kapcsolataink, hiszen az ukrajnai események kapcsán egyházunk szolgálata a háborús menekültek irányában felkeltette a külföldi egyházak és partnerszervezetek figyelmét. 2022 szeptemberében a Koreai Presbiteriánus Egyház 107. zsinati ülését tartotta Changwonban (Dél-Korea), amelyre első alkalommal kapott hivatalos meghívást a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház, amelyet Palcsó Attila külügyi tanácsos képviselt a koreai zsinaton. Szintén 2022 őszén, a Selye János Egyetem Református Teológiai Karán zajlott az 5. Hun-Han Teológiai Konferencia, koreai és magyar teológusok és református tudósok részvételével.

### **Szlovákiai Református Keresztyén Egyház testvér-egyházkerületi kapcsolatai**

#### ***Királyhágómelléki Református Egyházkerület***

Testvér-egyházkerületi kapcsolatot tartunk fenn a Királyhágómelléki Református Egyházkerülettel, amelynek kezdetei Erdélyi Géza és Tőkés László püspökök szolgálati idejére tehető. A két egyházkerület hasonló nagyságú, ami a gyülekezetek, lelkészek és az egyház tagjainak számát illeti. További hasonlóság, hogy mindkét egyházat túlnyomó többségben nemzeti kisebbségben élő magyar reformátusok alkotják. Az elmúlt években rendszeres egyházkerületi találkozók zajlottak éves szinten, felváltva hol Királyhágómelléken, hol Felvidéken. A kapcsolatrendszer sikertelenül kibővíteni egyházmegyei szintre is, sőt vannak olyan gyülekezetek is, amelyek rendszeresen tartják a testvérkapcsolatokat.

### **Csehtestvér Evangéliumi Egyház, Csehország (Českobratrská církev evangelická)**

A magyar református egyház és a cseh protestánsok közötti tényleges kapcsolat akkor vette kezdetét, amikor II. József türelmi rendelete (1781), a Confessio Bohemica alapján álló Csehtestvér Egyház újrászervezését nem engedte meg, de lehetőséget adott arra, hogy az ágostai és helvét hitvallású egyházon belül gyakorolják hitüket a cseh hívek. Ennek eredményeképpen 1784 végéig több mint ezer egyházközség alakult meg elsősorban a kálvini reformációt követve. Sok gyülekezetben hatalmas igény jelentkezett a lelképásztorokra és a tanítókra, így a magyar reformátussághoz fordultak segítségért, akik közül sokan Debrecenből és Sárospatakról vállalták a csehországi szolgálatot. Rövidesen csaknem száz magyar lelkész kezdte meg munkáját Csehországban 1782 és 1800 között. Mindenhol templomok, parókiák és iskolák épültek, a magyar lelkészek külföldi – svájci, holland és magyar – kapcsolatainak is köszönhetően. Miután 1918-ban kikiáltották a Csehszlovák Köztársaságot, hamarosan megalakult az ágostai és kálvinista egyházak egyesüléséből a Csehtestvér Evangéliumi Egyház. 1928-ban, negyven magyar nemzetiségű lelkész nem kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. Az ügyben a felvidéki reformátusságnak a lehangosabb szövetségese a Csehtestvér Evangéliumi Egyház (Českobratrská církev evangelická) volt. Ez valószínűleg annak a hagyományos testvéri viszonynak tudható be, amit a kollegiális kapcsolatokon túl az a múltbéli segítség éltetett, amivel a magyar protestáns papok kísérelték a 18. században a cseh protestánsokat, hiszen a türelmi rendelet elfogadása után a magyarországi református lelkészek szervezték újjá a cseh gyülekezeteket. Így a magyar lelkészek érkezésével maradt talpon a protestáns közösség Dél-Csehországban. Ezt bizonyítja Antal Géza püspök 1931-es feljegyzése is, amikor a brünni ünnepeken való részvételéről számol be, ahol díszvendégként volt jelen. A csehszlovákiai magyar reformátusok lelkészképzését a szocialista rezsimek nem engedték Magyarországon, ezért ez Prágában, a Károly Egyetem Teológiai Karán lett megszervezve. Ennek köszönhetően évtizedeken keresztül a csehszlovákiai magyar református lelkészképzés Prágában zajlott. Az 1989-es rendszerváltást követően, 1993-ban megalakult az önálló Szlovákia. Ettől kezdve a szlovákiai református lelkészképzés egyre inkább a komáromi Calvin János Teológiai Akadémiára, majd a 2004-ben alapított Selye János Egyetem Református Teológiai Karára összpontosult.

A SZRKE és a Csehtestvér Egyház között évente volt legfelsőbb szintű, zsinati elnökségi tanácskozás, az egyházi ünnepeken, ünnepi zsinatokon való kölcsönös részvétel, a diakónia és más területeken való testvér-egyházi együttműködés.

### **Közép-németországi Evangélikus Egyházkerület, Hallei Református Egyházkerület**

#### **(Evangelische Kirche in Mitteldeutschland, Reformierter Kirchenkreis)**

A Hallei Református Egyházkerület, ezen belül Halle (and der Saale) Szász-Anhalt németországi tartomány legnagyobb városa. Évtizedek óta a Hallei Református Egyházközség támogatásban részesíti a SZRKE-ből Németországban egyetemi tanulmányaikat folytatni kívánó diákokat. Ezen kívül az egyházkerületből több lelkész részvételével, küldöttség látogatott el egyházunkba 2017-ben. Ebből az alkalomból többen igehirdetési szolgálatot vállaltak különböző gyülekezetekben, elsősorban a Komáromi egyházmegye területén, illetve megtekintették a gömöri gyülekezetek cigánymissziós tevékenységét. Látogatásuk után gyülekezeteik támogatásban részesítették a cigánymissziós munkát szolgálati gépkocsi megvásárlásához való hozzájárulással, dr. Jutta Noetzl esperesnő hathatós közbenjárására. Az elmúlt időszakban évente egy lelkésznek legtöbb két szemeszterre biztosítottak szállást és az egyetemi költségeik finanszírozását a Hallei Martin Luther Egyetemen. A Közép-németországi Evangélikus Egyházkerülettel a SZRKE 2022. július 14-én Magdeburgban kötött együttműködési megállapodást, amely lehetőséget ad arra, hogy az eddig kapcsolatok kibővíljenek és testvér-egyházkerületi, közös programok valósulhassanak meg.



Buza Zsolt

## Egyházunk és a szlovák állam kapcsolata az oktatáspolitikai területén

### A (Cseh)Szlovák Köztársaság egyházakkal és a hitoktatással kapcsolatos jogállása

**Az 1990. évi 171. számú Iskolaiügyi Törvény, amely megváltoztatja és kiegészíti az 1984. évi 29. számú, az alap- és középiskolák hálózatáról szóló törvényt**

E törvény 5.§-nak 5. cikkelyében ezt olvassuk: „Az általános iskola alapműveltséget ad; a tudományos megismerés folytán értelmi nevelést biztosít, és a hazafiasság, humanitás és demokrácia szabályaival összhangban erkölcsi, esztétikai, munkára való, egészségi, testi nevelést és ökológiai nevelést nyújt a diákok számára; lehetővé teszi a vallásoktatást is”. A törvény újdonsága éppen a vége, a betoldás: lehetővé teszi a vallásoktatást. Érdeemes megvizsgálni a kiemelt három igealakot: biztosít, nyújt, lehetővé teszi. A törvény szövegezésének legfontosabb része ez: az iskola részéről nem szolgáltatás a hitoktatás, nem biztosítja és nem nyújtja, de ha igény van rá, akkor lehetővé teszi. Lehetőséget ad arra, hogy a tanulók részt vegyenek a hitoktatásban. Ugyanezt a betoldást megtaláljuk a középiskolákkal kapcsolatos paragrafusban hasonló értelmezéssel, mint az alapiskoláknál.

A tankönyvek tekintetében elég általános megfogalmazású, de mindenki számára érthető szövegezés, ezzel sok esetben szabad utat ad a hitoktatói tankönyvek kiválasztásához is. A törvény így fogalmaz: „A nevelés és oktatás folyamatában a minisztérium (értsd Oktatásügyi, Ifjúsági és Sportminisztérium) által kiadott tankönyvek és tankönyvi szövegek gyűjteményében felsorolt tankönyveken kívül használhatók más tankönyvek és tankönyvi szövegek is”. Ez a törvény 1990. június 1. lépett hatályba.

**Az Oktatásügyi, Ifjúsági és Sportminisztérium 1990. szeptember 20-án keltezett 1990. évi 409. számú rendelete, megváltoztatja és kiegészíti az Oktatásügyi Minisztérium 1984. évi 143. számú az alapiskolákról szóló rendeletét**

A minisztérium által kiadott rendelet egyetlen egy utalást tartalmaz a vallásoktatással kapcsolatban. Az alapiskola szervezési részéről szóló 1a.§-nak a 3. bekezdésében ez olvasható: „Az alapiskola helyiségeket és megfelelő felszerelést biztosít a vallásoktatáshoz”. Ez az első konkrét megfogalmazás, amely rámutat arra, mi az, amit az iskolának, mint állami intézménynek, biztosítania kell. A rendelet jegyzeti részében utal a 1990. évi 171. számú törvény 5.§-nak 5. bekezdésére. A rendelet 1990. november 1-jén lépett hatályba.

**Az Oktatásügyi és Egészségügyi Minisztérium 1990. évi 536. számú 1990. október 30-án keltezett az egyházi iskolák alapításáról és működéséről szóló rendelete**

Az egyházi iskolák alapításáról és működéséről szóló rendeletet a hitoktatás szempontjából vizsgálom. Több érdekességet is tartalmaz: Az egyházi iskolák alapításához szükséges benyújtani minden egyes tantárgy tanmenetét és tantervét, lebontva minden évfolyamra és pontosan kiegészítve a heti óraszámokkal. Az egyházi iskolák számára is biztosítják azt a feltételt, amely az állami iskoláknak is megengedett, tudniillik a „*minisztérium által kiadott tankönyvek és tankönyvi szövegek gyűjteményében felsorolt tankönyveken kívül használhatók más tankönyvek és tankönyvi szövegrészek is*”. E rendelet 7.§-nak 1. bekezdésében található a következő megállapítás a vallástanárok alkalmasságáról: A vallástanárok pedagógiai alkalmasságát az egyházi iskola alapító-fenntartó rendelkezései alapján határozzák meg.

**A Szövetségi Munka- és Szociális Minisztérium 1990. november 30-án keltezett 1990. évi 571. számú rendelete a vallástanárok jutalmazásáról**

A Szövetségi Munka- és Szociális Minisztérium által kiadott rendelet egy nagyon fontos dolgot rögzít: a vallástanárok jutalmazását. A 2.§ 1. bekezdése annak a vallástanárnak az állami juttatását rögzíti, aki teljes állású tanár, és heti 21 letanított óra után 2.000-tól 3.000 Kčs-ig terjedő összeg az alapbére. Az alapbért az adott egyház határozza meg, figyelembe véve a vallástanár szakmai és személyi képességeit. A 2.§, 2. bekezdése annak a vallástanárnak a fizetését rögzíti, aki a hitoktatást megbízási szerződés alapján végzi. Az ő állami juttatása 20 Kčs-től 35 Kčs-ig terjed egy letanít-

tott óra után. Annak a tanárnak, aki a vallásoktatást főiskolai intézményben végzi, órábéra 30 és 50 Kcs között mozog. A pontos órabért az egyház határozza meg az oktató vallástanár szakmai és személyi adottságainak a függvényében. Az egyházak az állam által meghatározott alapfizetésekhez saját pénzügyi forrásaikból hozzájárulhatnak, kiegészítve ezzel vallástanáraik fizetését. Ezt az összeget az adott egyház határozza meg. Ez a rendelet 1990. november 30-án lépett hatályba. Összehasonlításként az 1990. évi 578. számú Cseh- és Szlovák Szövetségi Köztársaság Kormányának az egyházak és vallási közösségek lelképásztoraiknak személyi javadalmazásának javításáról szóló rendeletét tüntetem fel. E rendelet 1.§-a tartalmazza a lelkészek alapfizetésének kategóriáit, amelyben a szolgálati idő meghatározásától teszik függővé az alapfizetés összegét. A lelképásztorok alapfizetése szintén 2.000 Kcs-tól kezdődik és egészen 3.500 Kcs-ig terjed. Konstatálhatjuk, hogy a lelkészek és a hitoktatók alapbéra szinte megegyezett erre a szabályozásnak köszönhetően, abban az időszakban.

***Az 1991. július 4-én keltezett a vallásszabadságról, valamint az egyházak és vallási közösségek jogállásáról szóló 1991. évi 308. számú törvény***

A Csehszlovák Köztársaság legújabb kori történelmének alapvető jogi dokumentuma áll előttünk. Ez a törvény önmagában nagyon nagy hatással volt a vallásoktatás kialakulására. Már az első részben, az általános rendelkezésekben megtaláljuk a következő jogi megállapítást: „Mindenkinek joga van szabadon hirdetni vallását vagy hitét egyedül vagy másokkal, magányosan vagy nyíltan, istentisztelet formájában, nevelés–oktatás, vallási cselekedetek vagy szertartások megtartása által”. Mindenki jogában áll a vallást vagy a hitet oktatás és nevelés formájában hirdetni. Az általános rendelkezések 3.§-a így hangzik: „A gyermekek vallási neveléséről 15. életévükig törvényes képviselőik döntenek”.

A hívők jogai a törvény második cikkelyének 5.§-ában található. Itt olvashatjuk a következőket is: lehet vallási szellemben neveltetni, esetlegesen az egyházak és vallási közösségek megállapított belső előírásai és általánosan kötött jogi előírások feltételeinek teljesítése után vallásoktatást végezni. A hívők jogai között szerepel a vallásos nevelésnek a lehetősége, valamint az egyházi és állami jogi normák betartásával a hívő maga is felvállalhatja a hitoktatást.

Az egyházi és vallási közösségek feladatainak a teljesítése között, amelyek a második rész 6.§-ban vannak rögzítve, szintén ott szerepel a

hitoktatás végzése, s ami még lényegesebb, az egyházak és vallási közösségek kinevelhetik saját lelképásztoraikat és laikus dolgozóikat önállóan alapított intézmények, iskolák, főiskolai papneveldek és teológiai karok berkeiben az általánosan kötött jogi normák teljesítésének függvényében. A vallásszabadságról szóló törvény 7.§, 3. bekezdésében az egyházak és vallási közösségek feladatai közé sorolja azt is, hogy belső rendelkezéseik alapján jelölik ki azokat a személyeket, akik lelképásztori tevékenységet folytatnak, valamint vallástanárokat is neveznek ki, akár egy területi körzet számára is.

***A Szlovák Köztársaság Kormányának 1994. évi 282. számú 1994. szeptember 29-én keltezett intézkedése a tankönyvek és tankönyvi szövegek használatáról.***

A törvény a tankönyvek és tankönyvi szövegek használatáról szól. Tartalmazza azt a fontos kitételt, hogy a kötelező tantárgyak és választható tantárgyak tankönyveit, amelyeket az Oktatásügyi és Egészségügyi Minisztérium elfogadott, a diáknak ingyen egyéves használatra kölcsönzi. Az állam tehát biztosítja törvényes keretek között a választható tantárgyakhoz is a tankönyveket. A törvény 8.§-nak 1. bekezdése pedig arról tanúskodik, hogy a tankönyvek vásárlásával kapcsolatos kiadásokat, mind az állami, mind az egyházi alap- és középiskolák számára az Oktatásügyi Minisztérium téríti saját költségvetéséből. A törvény kihirdetésének a napján lép hatályba.

***A Szlovák Nemzeti Tanács elnöke nyilatkozatában megjelent 1994. évi 350. számú iskolai törvény az alap- és középiskolák rendszeréről.***

Ez a törvény szinte megegyezik a cseh-szlovák föderáció időszakában alkotott 1990. évi 171. számú törvénnyel. Nem hoz újat a hitoktatás szempontjából. Lehetővé teszi a hitoktatást is az alap- és középiskolákban.

***2000. évi 394. számú törvény, amely megváltoztatja az 1991. évi 308. számú törvényt a vallásszabadságról, valamint az egyházak és vallási közösségek jogállásáról***

Ez a törvény csak kiegészíti az 1991. évi 308. számú törvényt. Rögzíti a bejegyzett egyházakat és vallási közösségeket, közöttük a 12. sorszám alatt ott található egyházunk, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház is. Egyetlen egy fontos kitétele van, amely így hangzik: „Az állam az egyházakkal és vallási közösségekkel szerződéseket köthet a kölcsönös együttműkö-

désről”. Ez a jogi megállapítás jellemzi az egyház és az állam viszonyát egészen napjainkig.

**A Szlovák Köztársaság és a bejegyzett egyházak, valamint vallási közösségek között megkötött 2002. évi 250. számú szerződés**

Ez a 2002. évi 250. számú szerződés az állam és az egyházak viszonyát taglalja. Több fontos megállapodást említ, amely a hitoktatás kérdését is érinti. A szerződés 12. és 13. cikkelyei foglalkoznak a hitoktatással. A 12. cikkely 2. bekezdése a szülők vallási hovatartozására utal, és kifejti, hogy a szülőknek jogukban áll gyerekeiket saját regisztrált egyházuk, vagy vallási közösségük hit- és erkölcsi elvei alapján nevelni. A 13. cikkely 5. bekezdése tartalmazza a hitoktatással kapcsolatban az államot és egyházakat, vallási közösségeket összekötő leglényegesebb kapcsolatot, amelyben az állam teljes mértékben kötelezi magát, hogy minden nevelési és oktatási intézményben lehetővé teszi a hitoktatást. A szerződés 13. cikkelyének 5. bekezdése így hangzik: „A Szlovák Köztársaság a gyermekek hitbeli nevelése érdekében nélkülözhetetlen feltételeket alakít ki az iskolákban és nevelési intézményekben – összhangban a szülők vallási meggyőződésével. Ez a kitétel magába foglalja a Szlovák Köztársaság köteletségét: teljesíteni a szülők kéréseit, hogy a hitoktatás lehetővé váljék az alapiskola mindkét tagozatában, és minden középiskolában, az iskolai intézményekben, és lehetővé tegye az egyházi nevelő szervezetek és fiatalok közösségének támogatását a fiatalság egészséges fejlődése érdekében”. A Szlovák Köztársaság ezzel elismeri, hogy kötelessége az iskolai hitoktatás biztosítása.

A szerződés 13. cikkelyének 6. bekezdése pedig a bejegyzett egyházak és vallási közösségek jogairól szól. Ezeknek jogukban áll iskolai hitoktatást végezni, mindezt a Szlovák Köztársaság által biztosított jog függvényében. Minden iskolában és minden nevelő intézményben az egyház vállalhatja ezt a szolgáltatást. Ugyanez a bekezdés szól a hitoktatók jogi helyzetéről is. A hitoktató munkája jogi viszonylatban egyenértékű a más tantárgyakat oktató tanárokkal, ha az állam jogi normáinak értelmében teljesíti az előírt feltételeket. A hitoktató pedagógiai tevékenységének nélkülözhetetlen tartozéka az, hogy a bejegyzett egyház, vagy vallási közösség megbízása által tevékenykedik. A 13. cikkely 8. bekezdése meghatározza a bejegyzett egyházak és vallási közösségek oktató-nevelő ténykedését. Az iskolai hitoktatásnak minden bejegyzett egyház részéről a vallási tolerancia, ökumenizmus és együttműködés jegyében kell zajlania. Sőt, tiszteletben kell tartania más vallási meggyőződésű egyének véleményét és az ateisták meggyőződését is. A gyermekek hitoktatásával, teológiai karok szervezé-

sével, a nevelő- és oktató munkával kapcsolatos további szabályokat külön szerződés határozza meg.

Ezt a szerződést az állam részéről Rudolf Schuster, a Szlovák Köztársaság államfője; Jozef Migaš, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának elnöke és Mikuláš Dzurinda, a Szlovák Köztársaság miniszterelnöke írták alá. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház nevében dr. Erdélyi Géza püspök és Asszonyi Árpád, főgondnok látta el kézjegyével.

**A Szlovák Köztársaság és a bejegyzett egyházak valamint vallási közösségek között 2004. évi 395. számú szerződés a hitoktatásról és nevelésről**

2004. évi 395. számú szerződés, amely az állam és a bejegyzett egyházak között a hitoktatás kérdését rendezi, hosszan alakuló időszak eredménye. 2004. május 13-án az állam, szerződést kötött a Szlovákiában lévő regisztrált egyházakkal. A megállapodás 11 egyházra vonatkozott: a Szlovákiai Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyházra, a Szlovákiai Református Keresztény Egyházra, a Szlovákiai Pravoszláv Egyházra, a Metodista Evangélikus Egyház Szlovákiai egyházkerületére, a Szlovákiai Baptista Egyházra, a Szlovákiai Cseh Testvérek közösségére, a Heted Nap Adventista Egyházra, a Szlovákiai Apostoli Egyházra, a Szlovákiai Zsidó Hitközségek Központi Szövetségére, a Szlovákiai Ókatolikus Egyházra és a Szlovákiai Csehszlovák Huszita Egyházra. E szerződés 2. cikkelye foglalkozik a hitoktatással.

Az első bekezdésben azt fekteti le, hogy a hitoktatás tantárgya az állami iskolákban megfelel az egyházi iskolák vallásoktatási tantárgyának, ha olyan személy oktatja, akinek erre a bejegyzett egyháztól engedélye van. A második bekezdés leírja azt a folyamatot, ahogyan a gyermek jelentkezhet a hitoktatásra. A szerződés az iskolaigazgatót bízta meg, hogy a beiratkozásnál lehetővé tegye a szülők számára a hitoktatás választását is. A szerződés azonban megjegyzi, hogy a szülőknek meg kell fontolniuk döntésüket, hogy semmiféle diszkriminációt ne okozzon a gyermeknek az iskolai tevékenysége során. E cikkely 4. bekezdése a hitoktatást, mint tantárgyat kötelezően választható tantárggyá emeli az alap- és középiskolákban a Szlovák Köztársaság jogi normáinak a figyelembevételével. A többi cikkely azzal foglalkozik, hogy hogyan segítsen akkor, ha kevés gyermek érdeklődik a hitoktatás iránt. Több változatot is magába foglal a szerződés: A bejegyzett egyházak és vallási közösségek kölcsönös megállapodás után a hitoktatás, mint nevelési tantárgy megtartása érdekében egy közös osztályt hozhatnak létre, összevonva több évfolyam diákjait. Ha a



megállapított normánál kevesebb gyermek jelentkezik hitoktatásra, akkor az igazgató engedélyével a hitoktatást meg lehet tartani az etikai oktatás órájával, vagy más vallási közösség hittanórájával párhuzamosan. Ezt azonban az adott bejegyzett egyháznak kérvényeznie kell. A hittan oktatásához azokat a tanterveket és tanmeneteket lehet használni, amelyeket a regisztrált egyház, vagy vallási közösség elfogad és az Oktatásügyi Minisztérium véleményez. A hitoktatói tankönyvek és metodikai segédkönyvek megalkotására, finanszírozására és forgalmazására ugyanazok a szabályok vonatkoznak, mint a többi általános nevelési tantárgyak tankönyveinek az előkészítésére és finanszírozására. Ez a jogszabály csak az adott bejegyzett egyház elfogadott tankönyveire és metodikai segédkönyveire vonatkozik.

A 2. cikkely utolsó három bekezdése a tanfelügyelet kérdésére tér ki. Ebben az esetben is szükséges az állami vezetők részéről a bejegyzett egyházakkal való szoros együttműködés. Az oktatásügyi tanfelügyelő csak a bejegyzett egyház felső vezetőségével való konzultáció után bízhat meg valakit a hospitálás, vagy ellenőrzés feladatával. Az utolsó bekezdés pedig a hitoktatáson kívüli tevékenységről szól. Az adott regisztrált vallási közösség az igazgató beleegyezésével ilyen tevékenység végzéséhez igénybe veheti az iskola egyes termeit. E szerződés 3. cikkelye a vallás-tanárok pedagógiai alkalmasságát taglalja. Csak az végezhet a katedrán hitoktatást, akinek szakmai és pedagógiai alkalmassága megfelel a Szlovák Köztársaság jogi normáiban lefektetett kritériumoknak, és aki egyháza beleegyezésével, ún. „írásos kanonikus misszió”-val rendelkezik. A vallás-tanárok további szakmai és módszertani oktatását, módszertani-didaktikai szolgáltatások szervezését az adott egyház intézményei végzik.

Az elfogadott ratifikált dokumentumot a parlamentben több mint 90 képviselő szavazta meg, ellenszavazat csak a Smer, a KSS és az ANO képviselői részéről volt. Ennek alapján a 2004/2005 tanévtől a hitoktatást, mint kötelezően választott tantárgyat az alapiskolák alsó tagozatán is bevezették.

Somogyi Alfréd

## Zárszó

Isten kegyelméből, vagyunk!

Bő száz éve úgy élünk itt, a szülőföldünkön, gyülekezeteinkben, hogy számos államhatalmi próbálkozás volt már arra nézve, hogy ne legyünk itt. És mégis itt vagyunk. Ez önmagában Isten hozzánk való jóságának a bizonyítéka. És arra is rámutat, hogy az Élet Urának terve van a mi felvidéki református közösségünkkel.

Istennek bizonyára tetszik, hogy magyar falvainkban és városainkban magyarul, szlovák falvainkban és városainkban, szlovákul dőcsöíttessék az Ő neve, s mindez egy egyháztesten belül történjék. A mögöttünk lévő évszázad során – mi emberek, egyháztagok – számos alkalommal a különbségeinket vettük észre, vagy tettük szóvá. A kétnyelvűségünkől feszültségeket generáltunk. Ez egyetlen esetben sem tett jót az egyházunknak.

Mivel Istennek terve van velünk és tőle valónak fogadjuk el a jelenlegi helyzetünket, meg kellene próbálnunk a következő száz évet – ha ad még nekünk annyit a jó Isten – kicsit másképp megélni. Megkeresni és megélni a kétnyelvűségünk előnyeit, ha vannak ilyenek. Felmutatni a világ – és a szlovák társadalom – előtt, hogy a keresztyén közösség felül tud emelkedni az etnikai, nemzetiségi és nyelvi különbözőségeken. Ehhez jobban meg kellene ismernünk egymást és a kölcsönösség elvére építve, jobban el is kellene fogadnunk, megértenünk és megszeretnünk egymást. Nagy feladat és egyben szép feladat is.

A XX. század súlyosan megpróbált bennünket. Ezekben a próbatételekben megtizedelöttünk. Nagyok a veszteségeink. S amikor a múltba nézünk, akkor a jó Isten megtartó kegyelme mellett, ezeket a veszteségeket is látjuk. De éppen az isteni kegyelem miatt, hiszem, hogy van holnapunk is! És valahogy úgy kellene készülnünk a holnapra, ahogy azt az Úrban elrejtett élet teszi: élő reménységgel! Ezért – mindazzal a tapasztalattal a hátunk mögött, amiről ez a kötet is számot adott – mi inkább álmodjunk! Álmodjunk úgy, mint a zsoltáros, aki a mélységben már a magasságot látja, a fogságban a szabadságot, s a múltban a jövőndőt!

*„Mikor jóra fordította Sion sorsát az ÚR, olyanok voltunk, mint az álmodók. Akkor megtelt a szánk nevetéssel, és örömkialtás volt nyelvünkön. Ezt mondták*

*akkor a népek: Hatalmas dolgot tett ezekkel az ÚR! Hatalmas dolgot tett velünk az ÚR, ezért örvendezünk. Fordítsd jóra sorsunkat, URam, a délvidéki kiszáradt patakmedrekhez hasonlóan! Akik könnyezve vetettek, ujjongva fognak majd aratni. Aki sírva indul, mikor vetőmagját viszi, ujjongva érkezik, mikor kévéit hozza” (Zsolt 126.). Úgy legyen! Ámen.*

## A kötet szerzői

ThDr. **Antala Éva**, nagyölvedi református lelkipásztor, Szlovákiai Református Keresztyén Egyház börtönmissziójának vezetője.

Mgr. et Mgr. **Buza Zsolt**, PhD, pozsonyi református lelkipásztor, pedagógus, egyháztörténész.

Mgr. **Brecko Juraj**, tussai református lelkész, az Ondava-hernádi Református Egyházmegye esperese.

Mgr. **Csoma László**, deregyői református lelkipásztor, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház korábbi püspökhelyettese, a Szlovákiai Magyar Református Lelkészegyesület elnöke.

Mgr. et Mgr. **Czinke Tímea**, PhD, bátorkeszi református lelkipásztor, pedagógus, a Fial Reformátusok Szövetsége Országos Vezetőségének korábbi tagja.

Mgr. **Czinke Zsolt**, PhD, bátorkeszi református lelkipásztor, a Calvin J. Teológiai Akadémia titkára, a CJTA Könyvtárának főkönyvtárosa, a Fial Reformátusok Szövetsége Országos Vezetőségének korábbi tagja.

ThDr. **Erdélyi Géza**, nyugalmazott református lelkipásztor, emeritus püspök, a Szlovákiai Református Keresztyén egyház korábbi püspöke, a Calvin J. Teológiai Akadémia egykori tanszékvezető tanára.

Mgr. **Fazekas László**, komáromi református lelkipásztor, emeritus püspök, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház korábbi püspöke, a Calvin J. Teológiai Akadémia Igazgatótanácsának tagja.

Mgr. **Fritz Beke Éva**, PhD, a Kálvinista Szemle munkatársa, a Kalvínske hlasy szerkesztője.

**Galo Vilmos**, PhD, történész, a komáromi Duna Menti Múzeum munkatársa.

Mgr. **Géciová Mária**, pedagógus, lévita, a Re-Mi-Dia igazgatója.

Mgr. **Géresi Róbert**, abaújszini református lelkipásztor, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalban lévő püspöke, a Calvin J. Teológiai Akadémia Igazgatótanácsának tagja, a Fial Reformátusok Szövetségének korábbi elnöke.

Mgr. **Haris Szilárd**, PhD, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Diakóniai Központjának lelkésze.

**Harsányi Béla**, református lelkipásztor.

Mgr. **Kiss Miklós**, örösi református lelkipásztor, a Fial Reformátusok Szövetségének elnöke.

Doc. ThDr. **Lévai Attila**, PhD, csicsói és kolozsnémai református lelkipásztor, a Calvin J. Teológiai Akadémia igazgatója, a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Történeti Tudományok Tanszékének docense, a kar korábbi dékánja, jelenleg dékánhelyettese.

Mgr. **Palcsó Attila**, PhD, hetényi református lelkipásztor, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház külügyi tanácsosa.

PaedDr. **Petheő Attila**, PhD, történész, a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Történeti Tudományok Tanszékének tudományos munkatársa.

**Radvánszky Ferenc**, kárpátaljai református lelkipásztor, a kárpátaljai Narancsik Imre Kutatói Műhely lelkészi referense

Doc. ThDr. **Somogyi Alfréd**, PhD, apácaszakállasi református lelkipásztor, a Calvin J. Teológiai Akadémia Igazgatótanácsának tagja, a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Történeti Tudományok Tanszékének docense, a kar jelenlegi dékánja.

Mgr. **Süll Kinga**, PhD, református lelkész, egyházzeneész, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Egyházzenei Osztályának vezetője, a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Rendszeres- és Gyakorlati Teológia Tanszékének adjunktusa.

**Szamborovszkyné Nagy Ibolya**, PhD, történész, a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docense, a kárpátaljai Narancsik Imre Kutatói Műhely alapító társelnöke.

Mgr. **Széles Jaroslav**, a kassai szlovák református gyülekezet lelkipásztora.

Mgr. **Tóth Zsuzsanna**, PhD, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Cigánymissziójának vezetője.

Mgr. **Tömösközi Ferenc**, PhD, történész, a Selye János Egyetem Református Teológiai Kara Történeti Tudományok Tanszékének adjunktusa.

## A kötetben olvasható tanulmányokhoz felhasznált és azokban idézett levéltári dokumentumok, jegyzőkönyvek, könyvek, monográfiák, tanulmányok, cikkek, kéziratok és internetes források jegyzéke

### Levéltári dokumentumok, jegyzőkönyvek:

- A Barsi egyházmegye 1920. június 1-én, Léván megtartott közgyűlése jegyzőkönyve.
- A Barsi Református Egyházmegye 1940. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította Papp József, egyházmegyei lelkészi főjegyző. Léva, 1940.
- A Beregszászi M. Kir. Állami Főgimnázium XV-ik évi értesítője 1904/1905. Beregszász: „Haladás” Könyvnyomda, 1905.
- A Dunántúli Református Egyházkerület 1917. április 30. napján Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: Dr. Antal Géza, egyházker. e. főjegyző. Pápa: 1917.
- A Dunántúli Református Egyházkerület 1931. évi szeptember hó 6-8. napján Pápa városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta Medgyasszay Vince, egyházkerületi e. főjegyző. Pápa: 1931
- A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei Levéltárának (Pápa) anyaga, fondszám: I.2. – Felvidéki Ref. Egyház iratai.
- A Komáromi Ref. Egyházmegye 1920. október 26-án megtartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
- A Magyarországi Reformált Egyház Egyetemes Konventjének Jegyzőkönyve 1941. 1941. május 6-8.
- A Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárának (Budapest) anyaga, fondszám 2f/170 és 2f/169 karton.
- A Szlovákiai Ref. Ker. Egyház Zsinati Tanácsának Jegyzőkönyve, mely készült 1967. július 3-án Rimaszombatban, a helyi gyülekezet imatermében, délután 15,30 órai kezdettel megtartott ülésen. In: 1C1 doboz, Spisový obal V., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.



- A Szlovákiai Ref. Ker. Egyház Zsinati Tanácsának JEGYZŐKÖNYVE, mely készült 1967. július 3-án Rimaszombatban, a helyi gyülekezet imatermében, délután 15,30 órai kezdettel megtartott ülésen. 206-L, In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Egyházzenei Osztály Igazgatótanácsának jegyzőkönyvei 2011-2022
- A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnöksége 1967. április 24-én 14 órai kezdettel Rimaszombatban megtartott ülésének. In: 1B2 doboz, Spisový obal II., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Zsinatának jegyzőkönyve, 1923. július 17-25.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház Zsinatának jegyzőkönyve, 1928. január 14-18.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1924. január 8.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1925. március 31.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1926. május 25.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1927. november 22.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventje Állandó Bizottságának jegyzőkönyve, 1930. szeptember 30.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1931. március 18.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1935. május 23.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyetemes Egyház Konventjének jegyzőkönyve, 1937. április 14.
- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének Pozsonyban 1928. január 24–26-án tartott törvényhozói zsinatának jegyzőkönyve. Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma.

- A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének jegyzőkönyve, Rimaszombat: 1923.
- A Szlovenszkói Református Egyház 1951. augusztus 3.-4. napján Bratislavában tartandó Zsinatának napirendje. In: Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, 1951-es jegyzék: Beérkező levelek: 335. sz. / 1951. július 28. In: Sárgadoboz Gaál István Levelezés – Korrespondencia. 1951 – 1952 – 1953.
- A Tiszáninenni egyházkerület 1920. december 2-án megtartott közgyűlése jegyzőkönyve.
- A Tiszáninenni Református Egyházkerület 1921. december 21-én, Kassán megtartott közgyűlési jegyzőkönyve
- A Tiszáninenni Református Egyházkerület Levéltára (TiREL), PF-50., Simkovic János levele a szlovenszkói református egyház püspökségi adminisztrátor urainak, 1921. március 31.
- A Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TtREL), I. 27. b. 8., Stunda István levele Czinke Istvánhoz, 1920. augusztus 16.
- A Besztercebányai Ref. Ker. Egyházmegye 1971. június 10-én tartott rendes tanács – és számvevőszékének ülésének, valamint 1971. június 24-én Šafárikovón-Tornalján tartott rendes évi közgyűlésének jegyzőkönyve 206-L, In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- A Szlovákiai Ref. Ker. Egyház V. Zsinata 3. és 4. ülésének jegyzőkönyve, Komárom: 1987. november 17-18., 206-L, In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- A Szlovákiai Ref. Ker. Egyház zsinati jegyzőkönyv. Kassa, 1957. november 22. 206-L, In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- A Szlovákiai Református Ker. Egyház III. Zsinatának jegyzőkönyve – Komárom, 1970. november hó 25. és 26.-án. 206-L, In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- A Szlovákiai Református Ker. Egyház IV. Zsinatának jegyzőkönyve – Košice – Kassa, 1976. december 2. és 3.-án. 206-L, In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- A Szlovákiai Református Ker. Egyház zsinati jegyzőkönyv – Nyitra, 1960. március 10. 206-L. In: Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.

- A Zsinati Tanács 1968. június 20-i ülésének állásfoglalása a szlovák gyülekezetekben szolgáló 17 lelkész rezolúciójával kapcsolatban. In: Jegyzőkönyv, mely készült a Szlovákiai Ref. Ker. Egyház Zsinati Tanácsának 1968. június 20-án Rimaszombatban a helyi gyülekezet imatermében 15 órai kezdettel megtartott ülésén. In: Beérkező levelek 22/68, Rozsnyói Református Egyházközség Levéltára.
- Apácaszakállasi Református Egyházközség anyakönyvei: az 1891. évtől vezetett halotti anyakönyv és az 1891. évtől vezetett szülöttek és megkereszteltek anyakönyve.
- Az 1952. aug. 20.-án tartott lévai zsinati tanács által kidolgozott vizsgáló bizottság jelentés. A Zsinati Elnökség levelezése az 1952-es esztendőről 2220/1952. számú iratanyag melléklete, In: Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 2150/52-2286/1952.
- Az Egyházzenei Osztály zsinati beszámolóí 2005-2019
- ČCE központi archívuma, Prága, Bihary Michal fond 1. karton
- Dotazník cirkevného zboru v Narade, 1946-os doboz, In: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom, 1-3. p.
- Egyházi törvények a Magyarországi Református Egyházban, Debrecen, A Magyarországi Református Egyház kiadványa, 1907.
- II. sz. Esperesi körlevél a Gömöri Református Egyházmegye Esperei Hivatalából. In Rozsnyói Református Lelkészi Hivatal Levéltára. 1945-ös jegyzék: Beérkező levelek: 17 / 1945. július 12.
- Jegyzőkönyv – felvétel a dunántúli ev.ref. egyházkerület lelkészi értekezletének Pápán, 1896. Szept. 13-án tartott üléséről. In: A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület 1896-ik évi szeptember 12-ik s következő napján Pápa városában tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta: Körmeny Sándor e. ker. e. jegyző. Pápa, 1896.
- Jegyzőkönyv 1968: A Bratislavai Ref. Ker. Egyházmegye 1968. évi május hó 27-én Bratislavában tartott rendes évi közgyűlésének tárgysorozata. 206-L, In Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- Jegyzőkönyv a szlovéniai ref. ker. Egyház zsinati elnökségének 1952. július hó 16. napján Košicén tartott üléséről. In 1B1 doboz, Spi-

- sový obal I. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Jegyzőkönyv felvéve a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Tanácsának 1977. június 30.-án, délután 15,00 órakor Kassán tartott ülésén. In 1C1 doboz, Spisový obal V., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének levéltára, Komárom.
- Jegyzőkönyv felvéve a Zsinati Tanácsnak Bratislavában a ref. ker. lelkészi hivatal helyiségében 1954. december 2.-án tartott ülésén. 206-L. In Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- Jegyzőkönyv felvéve a Zsinati Tanácsnak Rimaszombatban, 1955. május 6.-án tartott ünnepi ülésén. 206-L, In Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- Jegyzőkönyv felvéve a Zsinati Tanácsnak Rimaszombatban, 1956. december hó 13. napján a Zsinati Elnökség tanácstermében tartott ülésében. 206-L. In Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- Jegyzőkönyv mely készült 1959. június 16-án Rimaszombatban a Szlovákiai Ref. Ker. Egyház Zsinati Tanácsnak ülésén. 206-L, In Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- Jegyzőkönyv, felvéve 1953. június hó 10. napján Bratislavában a ref. lelkészi hivatal tanácstermében a ref. ker. Egyház zsinati tanácsának ülése alkalmával. In 1C1 doboz, Spisový obal I. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének levéltára, Komárom.
- Jegyzőkönyv, felvéve a Zsinati Tanácsnak Rimaszombatban az Egyetemes Egyházi Iroda tanácstermében 1955. augusztus hó 10.-én tartott ülésében. In 1C1 doboz, Spisový obal II., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének levéltára, Komárom.
- Jegyzőkönyv, mely felvétel a szlovéniai ref. ker. Egyház zsinati elnökségének 1952. március 20.-án Košicén, a központi irodában tartott ülésén. In 1B1 doboz, Spisový obal I., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Jegyzőkönyv, mely felvétel Košicén, az Egyház központi irodájában, a szlovéniai ref. ker. Egyház zsinati elnökségének 1952. február 22.-én tartott ülésén. In 1B1 doboz, Spisový obal I., A Szlovákiai

Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.

- Jegyzőkönyv, mely készült 1957. augusztus 6-án a Zsinati Tanácsnak üléséről Rimaszombatban a Református Egyház imatermében. In 1C1 doboz, Spisový obal II., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének levéltára, Komárom.
- Jegyzőkönyv, mely készült a Szlovákiai Református Ker. Egyház Zsinati Tanácsának Rimaszombatban, 1960. június 28-án 15 órai kezdettel megtartott üléséről. In 1C1 doboz, Spisový obal III., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének levéltára, Komárom.
- Kárpátalja településeinek vallási adatai. (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2000.
- List o vyúčtovaní výdavkov spojených so zasadnutím synody v Bratislave. In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, 1951-es jegyzék: Elküldött levelek: 411. sz. / 1951. szeptember 15. In Sárgadoboz Gaál István Levelezés – Korešpondencia. 1951 – 1952 – 1953.
- List Predsedníctva Synody Ref. kresť. cirkvi na Slovensku č. 1667/1952 zo dňa 10. júla 1952 In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 172/52-2145/1952.
- List Predsedníctva Synody Ref. kresť. cirkvi na Slovensku č. 1815/1952 zo dňa 3. júla 1952 In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 172/52-2145/1952.
- List Predsedníctva Synody Ref. kresť. cirkvi na Slovensku č. 2140 – M – 1952 zo dňa 24. júla 1952 In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 172/52-2145/1952.
- List Predsedníctva Synody Ref. kresť. cirkvi na Slovensku č. 2145 – M – 1952 zo dňa 24. júla 1952 In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 172/52-2145/1952.
- List Predsedníctva Synody Ref. kresť. cirkvi na Slovensku č. 2159/1952 zo dňa 29. júla 1952 In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 2150/52-2286/1952.
- List Predsedníctva Synody Ref. kresť. cirkvi na Slovensku č. 2234/1952 zo dňa 2. augusta 1952 In Pozsonyi Református Lelkészi Hivatal Levéltára, Zsinati Elnökség levelezése D 2150/52-2286/1952.

- List okresného cirkevného tajomníka Šagáta č.OK-158cirk/K-11-1955-dôv v Komárne zo dňa 6.7.1955 In vo vlastníctve Mgr. Ireny Könyvešovej.
- Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (Budapest), 2f/170 és 2f/169 karton.
- Németh István püspöki jelentése. In: A Dunántúli Református Egyházkerület 1920. évi szeptember hó 22-23. napjain 1921. évi szeptember hó 24-25. napjain Pápa városában tartott rednes közgyűléseinek jegyzőkönyvei. Kiadta Czeglédy Sándor, egyházker. e. aljegyző. Pápa, 1921.
- Obežník č. 2: Všetkým seniorským a všetkým matkocirkvám Ref. cirkvi na Slovensku, 265/1949-es levél, Levelezések 1949 In. Kassai Református Egyházköztség Levéltára. [2012. január 25.]
- Ohlas porady duchovných a svetských pracovníkov ref. cirkvi na Slovensku veriacim a slovenskému národu. In Rozsnyói Református Lelkészi Hivatal Levéltára, 1945-ös jegyzék: Beérkező levelek: 54 / 1945. október 12. [2012.január 24.]
- Orbán Marianna: Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban (1936–1947). In: Penckófer János – Kohút Attila (szerk.): Acta Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. II. kötet. 2009/2. 239–244.
- Patay Károly: Esperesi jelentés – 1906. In: A Barsi Evang. Reform. Egyházmegye 1906. augusztus 29-én 1907. február 25-én Léván tartott bírósági üléseinek 1907. augusztus 8-9-én tartott köz- és bírósági gyűléseinek jegyzőkönyve. Összeállította: Bihary Kálmán egyházmegyei e. főjegyző. Léva, 1907.
- TiREL, PF-48., Református kánonok, 1928.
- TiREL, PF-8., Czinke István levele Magda Sándorhoz, 1929. június 25.
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TtREL), I. 8. c. 4 doboz
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára TtREL I. 22. a 1/1923/39.
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára TtREL I. 22. a 1/1923/72.



- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára TtREL I. 22. a. 1/1923/152.
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára TtREL I. 22. a. 1/1924/72.
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára TtREL I. 22. a. 1/1924/93.
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára TtREL I. 27. b. 8. 1/1923/152.
- Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára:
- TtREL, I. 22. a. 3., Idrányi Barna levele Bertók Bélához, 1926. augusztus 28.
- TtREL, I. 22. a. 3., Sörös Béla levele a Presbiteri Világszövetség Kontinentális Bizottságához, 1926. augusztus 12.
- TtREL, I. 22. a. 3., Sörös Béla levele Bertók Bélához, 1926. október 23.
- TtREL, I. 22. a. 6., Az Iskolaügyi és Nemzetművelődési Minisztérium levele Szlovénzók és Podkarpatska Rus Református Egyházához, 1929. július 9.
- TtREL, I. 27. b. 8., Lezáró tárgyalás 1927. december 14-én Prágában, 1927. december 14.
- TtREL, I. 27. b. 8., Stunda István levele Czinke Istvánhoz, 1920. szeptember 27.
- TtREL, I. 27. b. 8., Stunda István levele Czinke Istvánhoz, 1921. január 17.
- Újlaki Sándor: Megnyitó–beszéd az 1951. augusztus hó 3-4-én tartandó törvényhozó zsinatra. In: Pozsonyi Református Lelkeszi Hivatal Levéltára, Poverenictvo Organizačného výboru rok 1950-1951: Beérkező levelek: 1000. sz. / 1951. július 28.
- V. sz. Esperesi körlevél a Gömöri Református Egyházmegye Esperesi Hivatalából. In: Rozsnyói Református Lelkeszi Hivatal Levéltára. 1945-ös jegyzék: Beérkező levelek: 67 / 1945. november 23.
- Zápisnica napísaná dňa 27. júla 1965 v Rimavskej Sobote, na zasadnutí Synodnej rady Ref. kresť. cirkvi na Slovensku, konanom vo sborovej sieni miestneho zboru so začiatkom o 15,00 hodine. In: 1C1

- doboz, Spisový obal IV., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Zápisnica napísaná na zasadnutí synodnej rady ref. kresť. cirkvi na Slovensku, ktoré zasadnutie sa konalo v Leviciach dňa 20. augusta 1952. In: 1C1 doboz, Spisový obal I., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Zápisnica napísaná na zasadnutí synodnej Rady ref. kresť. cirkvi na Slovensku, dňa 4. augusta 1953 v Bratislave v miestnosti ref. farského úradu. In: 1C1 doboz, Spisový obal I., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Zápisnica valného shromaždenia Torysského ref. seniorátu, zadržaného v Košiciach vo sborovej sieni farského úradu dňa 1. novembra 1949. In č. 2632 / 49 Levelezések 1949. In Kassai Magyar Református Egyházközség Levéltára.
- Zápisnica zo zasadnutia Synodnej rady Ref. kresť. cirkvi na Slovensku, Košice, 6. júla. 1978. In: 1C1 doboz, Spisový obal V., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Zápisnica zo zasadnutia Synodnej rady Reformovanej kresť. cirkvi na Slovensku Košice, dňa 10. sept. 1973 so začiatkom o 15,00 hodine. In: 1C1 doboz, Spisový obal V., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Zápisnica zo zasadnutia Synodnej rady Reformovanej kresť. cirkvi na Slovensku v Rimavskej Sobote, dňa 9. júna. 1975. so začiatkom o 15,00 hodine. In: 1C1 doboz, Spisový obal V., A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Elnökségének Levéltára, Komárom.
- Zbierka zákonov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ročník 1990, čiastka 70, Vydavateľ: Federálne Ministerstvo vnútra, Praha, 1990.
- Zbierka zákonov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ročník 1991, čiastka 57, Vydavateľ: Federálne Ministerstvo vnútra, Praha, 1991.
- Zbierka Zákonov Českej a Slovenskej Federatívnej republiky, ročník 1990, čiastka 96, Vydavateľ: Federálne Ministerstvo vnútra, Praha, 1990.

- Zbierka zákonov Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, ročník 1990, čiastka 30, Vydavateľ: Federálne Ministerstvo vnútra, Praha, 1990.
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky, ročník 1994, čiastka 79, Vydavateľ: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava, 1994.
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky, ročník 1994, čiastka 92, Vydavateľ: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava, 1994.
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky, ročník 2000, čiastka 163, Vydavateľ: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava, 2000.
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky, ročník 2002, čiastka 108, Vydavateľ: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava 2002.
- Zbierka zákonov Slovenskej republiky, ročník 2004, čiastka 171, Vydavateľ: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: 2004.
- Žiadosť – pridelenie predčasného dôchodku Evidenčný list – Ján Tomašula, In: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Levéltára, Komárom.
- Zsinati Jegyzőkönyvek (1951– 952).

#### Könyvek, monográfiák:

- ANGYAL Béla: *Dokumentumok az Országos keresztényszocialista Párt történetéhez 1919-1936.* Dunaszerdahely: Liliium Aurum, 2004. ISBN 8080621950
- BENCSIK Péter: *Csehszlovákia története dokumentumokban,* Budapest: Napvilág Kiadó, 2016. ISBN: 978 963 338 331 5
- BOSCH J. D.: *Paradigmaváltások a misszió teológiájában,* Budapest: Harmat – PMTI, 2005. ISBN 963 9564 35 4
- BOTLIK József - DUPKA György: *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéről 1918-1991,* Budapest-Szeged: Mandátum-Universum Kiadó, 1991. ISBN 963 7476 032

- BUZA Zsolt: „Mióttán kiállták a próbát...” *A Rozsnyói Református Egyházközség „Nagyjainak” története,* Rozsnyó: Rozsnyói Református Egyházközség, Szlovákiai Református Keresztyén Egyház, 2019. 102 p., ISBN 978-80-570-1057-9
- CHAMBERS O.: *Elküldelek ezért titeket, Isten munkásai,* Budapest: Evangéliumi Kiadó, 2005. ISBN 963 9434 90 6
- CZINKE Tímea: *A katekézis nemzetmegtartó ereje a Szlovákiai Református Keresztyén egyházban,* Komárom: Calvin J. Teológiai Akadémia, 2017, 181. p., ISBN 978-80-89899-01-2
- CZINKE Zsolt: *Református Egyház és Iskola 1921-1938: A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház hivatalos lapjának sajtótörténete,* Komárom: Calvin J. Teológiai Akadémia, 2021, 237. p., ISBN 978-80-89899-08-1
- CSOMÁR Zoltán: *A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története (1918-1838.),* M. Kir. Állami Nyomda Kirendeltsége; Ungvár: 1940.
- DURAY, Miklós: *A megvalósult elképzelhetetlen,* Budapest: Trianon Kutatóintézet: 2010. ISBN 978 963 08068 17
- FEKETE Károly: *A Barmeni Teológiai Nyilatkozat,* Budapest: Kálvin János Kiadó, 2009. ISBN 978 963 558 145 0
- PEYER-MÜLLER, Fritz: *A Kárpátaljai Református Egyház története a két világháború között – kitekintéssel a jelenre.* Budapest: Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, 1994, 467 p., ISBN 963 8360 09 7
- GALO Vilmos: *Református karitatív intézmények Szlovákiában és Kárpátalján a két világháború között – kitekintéssel a második világháború végéig.* Doktori disszertáció, Budapest: ELTE-BTK, 2017.
- GYÖKÖSSY Endre: *Magunkról magunknak,* Budapest: Szent Gellért Kiadó és Nyomda, 2011, ISBN 978 963 9691589
- HORKAY Barna: *A Keleti Baráti Kör. Képek a kárpátaljai ébredésből,* 247 p., H. n.: 1998.
- HRONSKÝ Marián: *Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918-1920).* Bratislava: Veda, 2011. ISBN 9788022411837
- JANICS Kálmán: *A hontalanság évei. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után (1945-1948),* 3. kiadás, 325. p., Pozsony: Madách, 1992.

- KÁLVIN, J.: Tanítás a keresztyén vallásra. Budapest: A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1991. ISBN 963 300 452 7
- KOLLÁR, Miroslav – MESEŽNIKOV, Grigorij (szerk.): *Zmluvy o náboženskej výchove a vzdelaní, In Slovensko 2004 - Súhrnná správa o stave spoločnosti*, Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004, ISBN 80-88935-75-X
- KOOL, Anne Marie: *Az Úr csodásan működik. A magyar protestáns külmisziói mozgalom (1756–1951)*, II. kötet. Budapest: 1997. ISBN 963 795494 5
- KÖVESDI János (szerk.): *Edvard Beneš elnöki dekrétumai*, Pozsony: Pannónia Könyvkiadó, 1996. ISBN 80-85500-09-4
- KRÁNITZ Zsolt (szerk.). „A késő idők emlékezetében éljenek...” *A Dunántúli Református Egyházkerület lelkesi önéletrajzai (1943)*, Pápa: Pápai Református Gyűjtemények, 2013. ISBN 978-963-89597-4-4
- LÁSZLÓ Béla - A. SZABÓ László - TÓTH Károly: *Oktatásügy (1989-2006)*, In: Magyarok Szlovákiában IV. kötet. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006, ISBN 80-89249-04-3
- LÉVAI Attila - SOMOGYI Alfréd: *A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918-1938. I. rész*. Komárom: Selye János Egyetem, 2015, CD-Rom, ISBN 978-80-8122-126-2
- LÉVAI Attila: *Honi egyháztörténet 1520-1920*, Komárom: Selye János Egyetem, 2015, ISBN 978-80-8122-127-9
- LÉVAI Attila - SIMON Attila - SOMOGYI Alfréd - SZARKA László - TÖMÖSKÖZI František: *Az első húsz év = Prvých dvadsať rokov. Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku v rokoch 1918-1938: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 1918-1938 között*, Komárom: Selye János Egyetem, 2019. ISBN 978-80-8122-338-9
- MOLNÁR Imre: *A szlovák paradoxon*, kézirat az OSZK Magyarországi Kutató Intézetében;
- N. N. [NEHÉZY Károly]: *A kiskoszmályi árvaház története*. Párkány: 1932.
- NASZÁDI Kriszta.: *Őszintén a cigányokról*. Budapest: Harmat, 2012. ISBN 978 963 288 116 4
- PÁLÓCZI CZINKE István: *Pedig mi azt hittük... Egyházi beszéd. Elmondta Léván, 1923. június 17-én a lévai református zsinat megnyitása alkalmával*. Rimaszombat: Klein Géza könyvnyomdája és könyvkiadó vállalata, 1923.
- PAPP József: *A Losonci Theológiai Szeminárium története*. Kézirat, 1980.

- PEŠEK Ján – BARNOVSKÝ Michal: *Pod kuratelou moci: Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953-1970*. Bratislava: VEDA, 1999. ISBN 80-224-0589-2
- PEŠEK Ján – BARNOVSKÝ Michal: *V zovretí normalizácie: Cirkvi na Slovensku v rokoch 1969-1989*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 232. p., 2004.
- PEŠEK Ján a kolektív: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948:1989: Personifikácia politického vývoja*. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003.
- POPÉLY Árpád: *A (Cseh)Szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944-1992*, Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. ISBN 80-89249-03-5
- SZABADI István (szerk.): *Itt viharzott át felettünk... I. kötet Református lelkes-önéletrajzok Kárpátaljáról és Partiumból, 1942-ből*. Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, 2008. ISBN 978-963-8209-20-7
- SZAKÁL Imre: *Telepesek és telepesfalvak a csehszlovák Kárpátalján*, Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet–Kalligram, 2017, 180 p., ISBN 978-963-468-009-3
- SZARKA László: *A szlovákok története*. Budapest: Berényi Kiadó, 1993, 224. p., ISBN 9638182008
- SZENCZI László: *A felvidéki Timótheus mozgalom története: Isten fogságában szabadon*. Komárom: Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Komáromi Egyházközség, 2015, 144. p., ISBN 978-80-971953-2-8
- SZENCZI László: *Árvaságtól boldogságig*. Szekszárd: Babits Kiadó, 2010, 252 p., ISBN 978-963-9556-66-9
- SZENCZI László: *Hulló szikrák*. Szekszárd, Babits Kiadó, 2011, 270 p., ISBN 978-963-9556-69-0
- SZIKSZAI Béni: *Ahogy én láttam. Feljegyzések a 20. századi magyar ébredéstörténetből*, Cluj-Napoca: Koinónia Kiadó, 2018, 368. p., ISBN 9789731651019
- SZŰCS Ferenc: „...mint tyúk a kiscsirkéit”. *Nehézy Károly élete és szolgálata*, Budapest: A Magyar Református Egyház Dunamelléki Egyházkerülete, 2012, 147. p., ISBN 978-963-89654-0-0
- TÁRNOK Gyula: *Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban*. Pápa, 1939.
- TENKE Sándor (szerk.): *Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században*, H. n.: 1993.



- TÓTH Kálmán: *Gazdag szegénység. A komáromi református Timótheus árva-ház története az 1937–1938. években*. Komárom: é. n. [1938]
- TÓTH Kálmán: *Kösziklára épített ház. A kiskoszmályi mozgalom ismertetése*. Pápa: 1942.
- Tóth Kálmán: *Légy példa: A Timótheus Szövetség ismertetése*. Komárom, é. n. [1939]
- TÓTH Zsuzsanna: *A cigánymisszió didaktikai keretei. A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Cigánymissziójának nehézségei és lehetőségei egy sajátos szempontrendszer alapján c. doktori értekezésben*, Komárom: 2014.
- TÖMÖSKÖZI Ferenc: *A komáromi református egyházmegye története 1918–1938 között*. Doktori disszertáció, Komárom: Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar, 2015.
- VADKERTY Katalin: *Maďarská otázka v Československu 1945-1948. Trilógia o dejinách maďarskej menšiny*, Bratislava: Kalligram, 2002, 863 p., ISBN 807149495X
- VADKERTY Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig 1945-1948*, Pozsony: Kalligram, 2007. 691. p., ISBN 978-80-7149-956-5
- VOLF M.: *Ölelés és kirekesztés, Teológiai vizsgálódás az azonosság, a másság és a kiengesztelődés tárgykörében*, Budapest: Harmat Kiadó, 2001. ISBN 963 9148 51 2

### Tanulmányok:

- BUZA Zsolt: *Varga Imre, református püspök (1905-1980) munkássága a Kálvinista Szemle, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház hivatalos lapja alapján*, In: SZÁVAY, L. (szerk.): „Vidimus enim stellam eius...” Konferenciakötet, Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, 2011. ISBN 978 963 236 485 8
- CZINKE Zsolt: *A Református Világszemle helye és szerepe a (cseh)szlovákiai magyar sajtó történetében*. In: H. NAGY Péter (főszerk.): *A Selye János Egyetem Nemzetközi Doktorandusz Konferenciája (2016): Tanulmánykötet*. Komárom: Selye János Egyetem Tanárképző Kara, 2017, ISBN 978-80-8122-206-1, 613–624. p.
- CZINKE Zsolt: *A szlovákiai református egyház iskolaügyi sérelmei az 1920-as években*, In: *Historia Ecclesiastica*, IX. évf. 2018/2. ISSN 1338-4341, 152–168. p.

- CZINKE Zsolt: *Az impériumváltás és a református egyházi sajtó Felvidéken – különös tekintettel a Református Egyház és Iskola szerepére*, In: *Sárospataki Füzetek*, XXIV. évf. 2020/2. sz. ISSN 1416-9878. 71–82. p.
- CZINKE Zsolt: *A szlovenszkói és kárpátaljai egyetemes református egyház sajtótermékei a két világháború között, különös tekintettel a Szeretet című néplapra*. In: KOLUMBÁN Vilmos József (szerk.) *Határtalanul a határok között: Egyháztörténeti tanulmányok*, Kolozsvár: Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2020, ISBN 978-606-94847-2-2, 199–208. p.
- CSEMY Lajos: *Tájékoztató*, In: KONCSOL László (szerk.): *Kúr Géza: A Komáromi Református Egyházmegye*, Pozsony: Kalligram Kiadó, 1993, ISBN 80-7149-052-0, 7–29. p.
- DOBOS László Gábor: *Belmisszió és szociális irányzatok a protestáns egyházakban és vallásos szervezetekben*, In: LENDVAI L. Ferenc (szerk.): *A magyar protestantizmus 1918–1948. Tanulmányok*. Budapest, 1987, 263–313. p.
- DURAY Miklós: *Az elnyomás módszereinek rendszertana*, In: *A megvalósult elképzelhetetlen*. Trianon Kutatóintézet, Budapest: 2010. ISBN 978 963 08068 17
- FODOR Gusztáv: *A Kárpátaljai Református Egyház élete a sztálini egyházpolitika szorításában*. In: MOLNÁR D. Erzsébet – MOLNÁR D. István (szerk.): *A kommunizmus áldozatai, rehabilitációs alternatívák Kelet-Közép-Európában*. Ungvár–Beregszász: RIK-U Kft, 2016.
- GALO Vilmos: *„Jézus Krisztus együgyű szolgálója” – Tóth Kálmán református lelkész élete és munkássága. (1904–1956)*, In: MAKKAI Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére*, Budapest: 2015, 215–229. p.
- GALO Vilmos: *A Beretkei Református Árvaház története*, In: *Egyháztörténeti Szemle*, XIII. évf. 2012/2., ISSN 1585-7476, 29–51. p.
- GALO Vilmos: *A komáromi Református Timótheus Árvaház története (1937–1948)*, In: *Iuxta Danubium* No. 17. *Spravodaj Podunajského múzea v Komárne / A Duna Menti Múzeum értesítője*. Komárno/Komárom, 2021.
- GALO Vilmos: *A nemzet és az egyház szolgálatában – Tornallyay Zoltán egyházszerzői munkásságának irányelvi és eszmei háttere*, In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle* XIV. évf., 2012/1., ISSN 1335-4361, 35–50. p.
- GALO Vilmos: *Arcképek a Beretkei Református Árvaház történetéből*, In: *Gömörország*, XII. évf., 2011/3., ISSN 1335-6410, 37–45. p.

- GALO Vilmos: *Fejezetek a komáromi református szociális gondoskodás 1918–1945 közötti történetéből*, In: LUKÁŠ Paluga – RÉPÁSOVÁ Katarína (szerk.): *Sociálna a zdravotná starostlivosť v premenách čias / Szociális és egészségügyi ellátás az idők forogtatagában*. Bratislava–Komárno, 2018. ISBN 978-80-971528-7-1, 105–122. p.
- GALO Vilmos: *Református árvaházak Kárpátalján 1935–1945 között*, In: Ifj. BERTÉNYI Iván – GÉRA Eleonóra – RICHLÝ Gábor (szerk.): „Taníts minket úgy számlálni napjainkat...” Tanulmányok a 70 éves Kósa László tiszteletére. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2012, ISBN 978 963 312 151 1, 165–182. p.
- GANCZER Mónika. *Az állampolgárság fogalma és összetevői napjainkban*, In: *Jog-állam-politika (A Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának tudományos folyóirata)*, 2011/2, ISSN 2026-4580, 65–85. p.
- HARSÁNYI Béla: *Református belmissziói munka Kárpátalján a múlt század 20-as és 30-as éveiben*, In: *Egyháztörténeti Szemle*, XX. évf., 2019/2, ISSN 1585-7476, 74-102. p.
- KÁDÁR Imre: *Egyházunk küldöttsége a baráti Csehszlovákiában. Testvéri egységben*, In: *Az Út*, V. évf., 1952 /7.
- KŐRÖSSY Sámuel: *A Herenádtól a Dunáig*, In: Széphalom 12. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 2002, Sárospatak: Kazinczy Ferenc Társaság, 2002, ISSN 0237-6237, 217–230. p.
- LÉVAI Attila: *Rövid adalékok egy püspöki életúthoz*, In: Lévai Attila (szerk.) *Egyház és történelem: Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*, Szentendre: Tillinger Péter műhelye, 2013, ISBN 978-963-89359-6-0, 277–282 p.,
- MÁCZA Mihály: *A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség országos dalosünnepé Komáromban 1938-ban*, In: *Limes – Tudományos szemle*, Tatabánya. III. évf., 1990/1, ISSN 0238-9266
- MOLNÁR Imre: *A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában*, In: TÓTH László: *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998 I.*, Budapest: Ister Kiadó, 1998, ISBN 963 85870 16, 207–257 p.
- MOLNÁR Zsuzsanna: *Bertók Béla élete és munkássága*, In: *Magyar öntudat és Krisztusi, keresztyén elvek. A Narancsik Imre kutatói műhely tanulmánykötete*. SZAMBOROVSKYNE Nagy Ibolya (szerk.): *Beregszász–Ungvár: NIKM – Rik-U Kft*, 2019.

- NARANCSIK Imre: *Balogh Elemér*. In: *Református Világszemle*, 1939. V. évf./ 2. sz.
- OROSZ Zsolt: *A kárpátaljai református oktatás a csehszlovák uralom alatt*, In: *Szülőföldünk felfedezése. Honismereti, helytörténeti írások I.* Márton Áron Szakkollégium, Debrecen: 2013.
- PEŠEK Ján: *A protestáns egyházak Szlovákiában 1945-1989 között – Protestánské cirkvi na Slovensku v rokoch 1945-1989*. In: BALOGH Margit (szerk.), *Felekezetek, Egyházpolitika, Identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után – Konfesie, Cirkevná politika, Identita na Slovensku a v Maďarsku po roku 1945*, Budapest: Kosssuth Kiadó, 2008. ISBN 978-963-09-5823-3. 165–188. p.
- PEŠEK Ján: *Cirkevná politika štátu v prvých povojnových rokoch na Slovensku*. In: BARNOVSKÝ Michal – KODAJOVÁ Daniela (szerk.): *Koniec druhej svetovej vojny a problémy cirkevnej politiky v nasledujúcom období*. Bratislava: AEPRESS s Historickým ústavom, 2006, ISBN 80-88880-72-1.
- PEŠEK Ján: *Národnostné problémy vo vnútri Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po roku 1945*. In: *Historické štúdie*, 44: *Ročenka Historického ústavu Slovenskej akadémie vied*. Bratislava: VEDA, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006, 92–102. p.
- PEŠEK Ján: *Slovensko–maďarské spory v Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku po druhej svetovej vojne*, In: Ivantyšinová, Tatiana: *Národ – Cirkev – Štát*. Bratislava: SDK SVE s CEP v spolupráci s Historickým ústavom, 2007, ISBN 978-80-969834-2-1. 187. p.
- PETHEŐ Attila: *A csehszlovákiai magyar közösség helyzete az 1918-1924 között megjelenő magyarországi református lapokban*. In: *Teológiai Fórum*, XIII. évf., 2019/2. ISSN 1337-6519, 172–183. p.
- PETHEŐ Attila: *A református iskolaügyben tapasztalt sérelmek a trianon utáni Csehszlovákiában*. In: *11th International conference of J. Selye University. Selye János Egyetem, Komárom: 2019*. ISBN 978-80-8122-332-7
- POPÉLY Árpád: *A lakosságcsere területi szempontjai és etnikai következményei*, In: SZEDERJESI Cecília (szerk.): „Vonatok északnak és délnek”. *A második világháborút követő szlovák–magyar lakosságcsere története és következményei*. Salgótarján: Nógrád Megyei Könyvtár, 2010, ISBN 978-963-7243-73-8, 66-93. p.
- ŠABO Martin: *Systém vzťahov medzi štátom a cirkvami v Československu pred prijatím zákona č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkvi a ná-*

boženských spoločností štátom a po jeho prijatí. In: FIAMOVÁ Martina – JAKUBČIN Pavol. (szerk.): Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch Strednej a Východnej Európy: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislava 30.september – 2. október 2009. Bratislava: Ústav Pamäti Národa, 2010. ISBN 978-80-89335-28-2.

SOMOGYI Alfréd: „A memorandumos évek”. Az 1920-21. év eseményei a helyettes püspöki hivatal (Nt. Patay Károly, alsószecesei esperes-lelkész, helyettes püspök) levelezése alapján. In: LÉVAI Attila (szerk.): Egyház és történelem: Tanulmányok az egyház életéről és történelméről, Szentendre: Tillinger Péter Műhelye, 2013. ISBN 978-963-89359-6-0, 77–123. p.

SOMOGYI Alfréd: 150 éve született Balogh Elemér püspök, In: Református Újság, 23. évf., 2016/2. ISSN 2585-8491

SOMOGYI Alfréd: A Losonci Teológiai Akadémia tudományművelése, In: Teológiai Fórum: A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és a Calvin J. Teológiai Akadémia tudományos folyóirata. VIII. évf., 2014/1, ISSN 1337-6519, 92–125. p.

SOMOGYI Alfréd: Adalékok a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház XX. századi történetéhez. A Szervező Bizottság időszaka a megalakulástól az első választásokig 1939 – 1942. In: Teológiai Fórum, IV. évf. 2010/1. ISSN 1337-6519, 54–71. p.

SOMOGYI Alfréd: Balogh Elemér püspökre emlékezünk – Hitből fakadó bölcsességgel vezetett. In: Kálvinista Szemle, 87. évf., 2016/2.

SOMOGYI Alfréd: Egyházvezetőink kezdeti tapasztalatai a janus-arcú csehszlovák államhatalommal. In: LÉVAI Attila (szerk.): Kettős kisebbségben: A Selye János Egyetem Református Teológiai Kara és Partiumi Keresztyén Egyetem nemzetközi tudományos konferenciájának tanulmányai. Komárno: Univerzita J. Selyeho, 2014, ISBN 978-80-8122-098-2, 201–220. p.

SOMOGYI Alfréd: A (cseh)szlovák állampolgárság hatása a felvidéki magyar református lelkészek szabad szolgálatvégzésére a két világháború közötti időszakban. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho - 2014: „Vzdelávanie a veda na začiatku XXI. storočia” - Sekcie teologických vied a humanitných vied. Komárom: Selye János Egyetem, 2014. CD-ROM, ISBN 978-80-8122-104-0

SOMOGYI Alfréd: Károly Patay: An Undeservedly Forgotten Hungarian Church Governor from Felvidék. In: From Movement to Inheritance: Hidden As-

sets from the Treasury of Hungarian Reformation. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017, ISBN 978-3-525-50349-2. 40–52. p.

SOMOGYI Alfréd: Patay Károly, egy méltatlanul elfeledett felvidéki egyházkezelő, In: Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie Univerzity J. Selyeho - 2015: „Inovácia a kreativita vo vzdelávaní a vede” - Sekcie teologických a humanitných vied. Komárom: Selye János Egyetem, 2015. CD-ROM, ISBN 978-80-8122-145-3

SZABÓ Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története – I. rész. In: Régió – Kisebbségtudományi Szemle, I. 1990/3, ISSN 0237-7934

SZABÓ Antal: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Története, Kézirat, 1987, In: 550/1987, Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet Irattára.

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY Ibolya: „Egyedül, de hitünkben megerősödvé”. Bary Gyula lelkészi tevékenysége az első Csehszlovák Köztársaság idején. In: Teológiai Fórum, XIV. évf. 2020/2., ISSN 1337-6519, 147–176. p.

SZAMBOROVSKYKYNÉ NAGY Ibolya: A beregszászi református gyülekezet templomának története a kezdetektől 1931-ig. In: MOLNÁR, D. Erzsébet – MOLNÁR, Ferenc (szerk.): Társadalomtudományi tanulmányok, Beregszász–Ungvár: II. RF KMF – „RIK-U” Kft., 2021.

#### Cikkek:

- A szlovenszkói két egyházkerület elnöksége a teljhatalmú miniszternél. In: Református Egyház és Iskola, I. évf., 1921/8., 2–3. p.
- A Szlovenszkói Református Keresztyén Egyház Zsinata: az 1951.évi augusztus hó 4-én Bratislavában tartott ülésen meghozta az alábbi egyházalkotmányt. In: Kálvinista Szemle, XXII. évf., 1951/19–20.
- Az Egyetemes Konvent ülése, In: Református Egyház és Iskola VII. évf., 1927/48., 10–11. p.
- Az Egyetemes Konvent, In: Református Egyház és Iskola X. évf., 1930/15., 4–7. p.
- Az Egyetemes Konvent, In: Református Egyház és Iskola XIII. évf., 1933/15., 4–5 p.
- CZINKE István: Körlevél valamennyi esperesi és lelkészi hivatalnak, In: Református Egyház és Iskola V. évf., 1925/47., 9. p.



- CZINKE István: Tájékoztató, In: Református Egyház és Iskola VI. évf., 1926/5., 1–2. p.
- CZINKE István: Tájékoztató, In: Református Egyház és Iskola VII. évf., 1927/32., 13–14. p.
- CSEKES Béla: Jegyzetek Prágából, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/ szeptember 23.), 1–3. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/28., 8–9. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/29., 2–5. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf. 1928/30., 2–6. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/31., 5–7. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/32., 2–4. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf. 1928/33., 3–4. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/34., 5–6. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/35., 5–7. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/36., 5–8. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/37., 6–7. p.
- Egyházi törvényeink, In: Református Egyház és Iskola VIII. évf., 1928/38., 6–7. p.
- Fehérgyarmati Hírlap, 3. évf., 30. szám. 1911. július 21.
- Hírek, in: Református Egyház és Iskola, VI. évf., 1926/45., 8. p.
- HROMANÍK Michal: Komenského fakulta. In: Kalvínske Hlasy, XXI. roč., 1950/20., 6–7. p.
- HROMANÍK Michal: Ján Tomašula 1892-1961 generálny senior, In: Kalendár biblickej výchovy a vzdelania reformovaných kresťanov

- na rok 2001. Združenie reformovaných duchovných na Slovensku, Kosice.
- HROMANÍK Michal: Jozef Rácz, prvý senior Užsko-élaboreckého seniorátu, In: Kalendár biblickej výchovy a vzdelávania reformovaných kresťanov na rok 1995.
- HROMANÍK Michal: Reformovaná kresťanská cirkev na Slovensku, In: Juraj Halás (szerk.): Kalendár biblickej výchovy a vzdelania reformovaných kresťanov na rok 1997. Združenie Reformovaných Duchovných na Slovensku,
- MAGDA Sándor (Ms.): Az egyházi törvények, In: Református Egyház és Iskola VII. évf., 1927/17., 1–3. p.
- MAGDA Sándor.: Püspöki jelentés, In: Református Egyház és Iskola XIV. évf. 1934/45., 3–4. p.
- MAŤAŠÍK Andrej: Naše úlohy. In: Kalvínske Hlasy XXI. roč., 1950/1.
- MAŤAŠÍK Andrej: Oznamy POV: Zasadanie prípravného synodného výboru Generálnej. ref. cirkvi v ČSR v Košiciach. In: Kalvínske Hlasy XX. roč., 1949/14.
- MAŤAŠÍK Andrej: A. Z POV. In: Kalvínske Hlasy XX. roč., 1949/23.
- MAŤAŠÍK Andrej: Pripravujeme sa na synodu. In: Kalvínske Hlasy XXII. roč., 1951/2.
- MAŤAŠÍK Andrej: Zo života našej cirkvi. In: Kalvínske Hlasy XVIII. roč., 1947/4.
- MAŤAŠÍK Andrej: A köztársasági elnök munkaéremrenddel tüntette ki egyházunk püspökét, TH. DR. H. C. Varga Imrét, In: Kálvinista Szemle XXXVI. évf., 1965/12.
- PÉTER Mihály: Bloká. In: Református Egyház és Iskola, I. évf., 1921/4., 1.p
- PÉTER Mihály: A református egyház törvényei, In: Református Egyház és Iskola VII. évf., 1927/21., 1–3. p.
- PÉTER Mihály: Egy levél, In: Református Egyház és Iskola VI. évf., 1926/5., 4–6. p.
- PÉTER Mihály: Megjegyzések egy intervjúra, In: Református Egyház és Iskola VI. évf., 1926/7., 4–9. p.
- PÉTER Mihály: Püspöki jelentés, In: Református Egyház és Iskola XII. évf., 1932/42. 2–5. p.

- Részletek Péter Mihály püspöki jelentéséből, In: Református Egyház és Iskola IX. évf. 1929/49., 7–9. p.
- Részletek Péter Mihály püspöki jelentéséből, In: Református Egyház és Iskola, IX. évf. 1929/50., 3–6. p.
- PETHEŐ Attila: Az első Szlovák Köztársaság és a fasizmus, In: Új Szó, 2005. április 1.;
- VÁLEK Miroslav miniszter úr levele, In: Kálvinista Szemle, XLVI. évf., 1975/4., 3. p.
- R.L.: Az egyházkerületek szervezkedése. In: Református Egyház és Iskola I. évf., 1921/2., 1–2. p.
- SÖRÖS Béla: Információs tárgyalások, In: Református Egyház és Iskola, VII. évf., 1927/14., 2–7. p.
- SÖRÖS Béla: Nyilatkozat, In: Református Egyház és Iskola VI. évf., 1926/41., 9–10. p.
- SÖRÖS Béla: VIII. törvénycikk az egyház belső építéséről, In: Református Egyház és Iskola III. évf., 1923/20., 73–75. p.
- SÖRÖS Béla: VIII. törvénycikk az egyház belső építéséről, In: Református Egyház és Iskola III. évf., 1923/21., 82. p.
- SÖRÖS Béla.: VIII. törvénycikk az egyház belső építéséről, In: Református Egyház és Iskola III. évf., 1923/22., 85–86. p.
- SUTKA István: Fontos közigazgatási bírósági döntés, In: Református Egyház és Iskola X. évf., 1930/27., 1–2. p.
- SZILASSY Béla: Egyházi törvényeink ügye, In: Református Egyház és Iskola XIII. évf. 1933/30., 1. p.
- SZILASSY Béla: Elnöki megnyitó beszéd, In: Református Egyház és Iskola XI. évf., 1931/51., 1–2. p.
- SZILASSY Béla: Megnyitó beszéd, In: Református Egyház és Iskola XI. évf. 1931/12., 1–2. p.
- SZILASSY Béla: Megnyitó beszéd, In: Református Egyház és Iskola XIII. évf., 1933/52., 2–4. p.
- SZILASSY: Megnyitó beszéd, In: Református Egyház és Iskola XV. évf. 1935/49., 1–2. p.
- SZILICZEI László: Lelkészválasztási törvényünk egy hiánya, In: Református Egyház és Iskola III. évf., 1923/23., 89–90. p.

- Tárgyalások a kormánnyal, In: Református Egyház és Iskola VI. évf., 1926/46., 8. p.
- VARGA I.: Új hangok a prágai parlamentben, In: Református Egyház és Iskola XV. évf., 1935/50., 1–3. p.
- TARDY Michal: Nezabúdame na Jána Tomašu'u. In: Reformovaný kalendár 1994. Združenie reformovaných duchovných na Slovensku. ISBN 80-967018-1-9. 52–53.p.
- TOMAŠULA Ján: Reformovaný Sion. In: Kalvínske Hlasy XVII. roč., 1946/1., 3. p.

#### Internetes hivatkozások:

CSOHÁNY János: Trianon és a magyar református egyház. Internet: 2014.03.02 [http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/csohany-trianon.htm#\\_ftnref5](http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/csohany-trianon.htm#_ftnref5)

GÁBRIŠ Tomáš: Právne vyjadrenie hodnôt novovytvorenej ČSR (1918). Internet: 2012.11.09. <http://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/historie/gabris.pdf>

MOLNÁR Zsuzsanna: ThDr. Liptai Lothar életinterjú [http://www.kre.hu/portal/images/eletutinterjuk/Liptai\\_Lothar\\_eletutinterju.pdf](http://www.kre.hu/portal/images/eletutinterjuk/Liptai_Lothar_eletutinterju.pdf)

JAKAB Attila: A szlovákiai magyarság vallási arculata. Internet: 2011.01.11. <http://www.eokik.hu/data/files/122784404.pdf>

PERES Imre: A pozsonyi református gyülekezet története. Internet: 2023.02.18. [https://refba.sk/pdf/A\\_gyulekezet\\_tortenete.pdf](https://refba.sk/pdf/A_gyulekezet_tortenete.pdf)

POPÉLY Árpád: Lakosságcsere és reszlovakizáció. Internet: 2017.03.10. <http://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/viewFile/710/383>

Válogatás a prágai és a pozsonyi magyar külképviselet jelentéseiből (1948–1956). Internet: 2022.09.10.

<https://forumszemle.eu/2012/12/07/valogatas-a-pragai-es-a-pozsonyi-magyar-kulkepvisolet-jelenteseibol-1948-1956/>

Výbor pre národnostné menšiny a etnické skupiny Rady vlády Slovenskej republiky pre národnostné menšiny a etnické skupiny: Návrh časti celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v slovenskej republike týkajúcej sa práv osôb patriacich k národnostným menšinám a etnickým skupinám. Internet: 2014.03.09.

[http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/4620\\_navrh-vychodiskoveho-materialu-k-celostatnej-strategii\\_narodnostne-mensiny.pdf](http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/4620_navrh-vychodiskoveho-materialu-k-celostatnej-strategii_narodnostne-mensiny.pdf)